

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**KURUM BAKIMI ALTINDAKİ ÇOCUKLARDA DEĞER OLUŞUMU:
ANKARA ÇOCUK EVLERİ ÖRNEĞİ**

MURAT ŞAHİN

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

OCAK 2019

**KURUM BAKIMI ALTINDAKİ ÇOCUKLARDA DEĞER OLUŞUMU:
ANKARA ÇOCUK EVLERİ ÖRNEĞİ**

Murat ŞAHİN

**DOKTORA TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2019

Murat ŞAHİN tarafından hazırlanan “Kurum Bakımı Altındaki Çocuklarda Değer Oluşumu: Ankara Çocuk Evleri Örneği” aldı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

Sosyoloji, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

.....

Başkan: Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ

Eğitim Psikolojisi, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

.....

Üye: Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ

Sosyoloji, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

.....

Üye: Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ

Sosyoloji, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

.....

Üye: Doç. Dr. Erdal AKSOY

Sosyoloji, Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum.~~

.....

Tez Savunma Tarihi: 02/01/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü V.

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Murat ŞAHİN

02 / 01 / 2019

KURUM BAKIMI ALTINDAKİ ÇOCUKLARDA DEĞER OLUŞUMU:
ANKARA ÇOCUK EVLERİ ÖRNEĞİ

(Doktora Tezi)

Murat ŞAHİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2019

ÖZET

Bu doktora tezi devletin kurum bakım türlerinden birisi olan çocuk evlerinde bakım personellerinin değer aktarımında çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla yapılan bir durum çalışmasıdır. Durum çalışması, bir olayın araştırmaya uygun gelebilecek bir yöntemle ayrıntılı bir biçimde incelenmesidir. Bu çalışmada öncelikle değer kavramı, kaynağı ve oluşumu ile değer kültür ilişkisi ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda kültürel değer kuramları incelenmiştir. Bu kapsamda çalışmanın kuramsal çerçevesi için Schwartz'ın Temel Değerler Kuramından yararlanılmıştır. Buna göre ortaya konulan değer tipleri, bireysel farklılıklar ve kültürel değerler üzerinde durulmuştur. Kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde, çocukların bakımlarından sorumlu olan bakım personelleri bulunmaktadır. Her bir çocuk evinde vardiya usulü çalışan üç bakım personeli bulunmaktadır. Çocuk evlerinde kalan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin belirgin bir etkisi vardır. Araştırmanın durumu değerlerin aktarımı olgusu çerçevesinde ele alınmaktadır. Durumu sınırlandıran ise araştırmanın, çocuk evlerindeki bakım personelinin koruma bakım altındaki çocuklara değer aktarımındaki etkisine odaklanmasıdır. Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubu, çocuk evlerinde kalan 7 – 12 yaş arasındaki çocuklar ve sözü edilen bu evlerde çalışan ve çocukların bakım ve gelişiminden sorumlu olan bakım personellerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu 16 bakım personeli ve 24 çocuk oluşturmaktadır. Araştırmanın analizi nitel çalışmalarda kullanılan betimsel ve içerik analiz yöntemleriyle yapılmıştır. Değerin ne olduğu ve nasıl oluştuğu kavramsal olarak ortaya konulduktan sonra bakım personelleri ve çocuklar ile yapılan görüşmeler sonucunda bakım personellerinin değer algısı ve değer aktarımındaki rolü incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre değer aktarımında bakım personellerinin belirgin bir rolü olduğu ve bu doğrultuda gerek bakım personelleri arasında gerekse kurum içerisinde genel olarak benzer yaklaşımlar olduğu yönündedir.

Bilim Kodu : 1138
Anahtar Kelimeler : Değerler, Kültürel Değerler, Kurum Bakımı, Çocuk Evleri, Değerler Kuramı, Değer Aktarımı, Değer Oluşumu, Durum Çalışması, Bakım Personelleri.
Sayfa Sayısı : 224
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

VALUE FORMATION OF CHILDREN UNDER CARE OF INSTITUTION:
EXAMPLE OF CHILDREN'S HOUSES IN ANKARA
(Doctoral Thesis)

Murat ŞAHİN

GAZI UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January 2019

ABSTRACT

This doctoral thesis is a case study aiming to reveal the effect of value transfer of care staff on the children in childrens's house that care institutions of state. A case study is a detailed investigation of an event within an appropriate method. In this study, first of all, the concept of value and the formation and the source of relationship between value and culture are revealed. In this direction, cultural value theories are examined. In this context, Schwartz's Theory of Fundamental Values was used for the theoretical framework of the study. According to this, the types of values, individual differences and cultural values are emphasized. There is maintenance staff responsible for the care of children in childrens's house that care institutions. There are three persons in maintenance staff working shifts in each children's house. Maintenance staff has a significant impact on the transfer of value to children staying in childrens's houses. The case of this research is handled in the context of the transfer of values. The limitation of the case is that the research focuses on the impact of maintenance staff in children's houses on the transfer of value to children under protection. In this context, the study group of this research consisted of children between 7 - 12 years of age in the children's houses and the maintenance staff who were working in these houses and responsible for the care and development of the children. In this context, the study group consisted of 16 maintenance staff and 24 children. The analysis of the research was done by using descriptive and content analysis methods used in qualitative studies. After the conceptual explanation of what value is and how it is formed, the role of maintenance staff in value perception and value transfer is examined as a result of interviews with maintenance staff and children. According to the results of the study, it is stated that the maintenance staff have a significant role in the value transfer, and accordingly, there are similar approaches in general among the maintenance staff and in the institution.

Science Code : 1138
Keywords : Values, Cultural Values, Care Institution, Children's House, Theory of Values, Transfer of Value, Value Formation, Case Study, Maintenance Staff.
Number of Pages : 224
Thesis Advisor : Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

TEŞEKKÜR

Doktora ders dönemi ve tez hazırlama sürecinde her zaman kolaylıklar gösteren, rahatlatan, güç veren, destekleyen ve motive eden Değerli Hocam Tez Danışmanım, Prof. Dr. Serdar SAĞLAM'a çok teşekkür ederim.

Lisans döneminden itibaren toplumsal araştırmalar konusunda yönlendiren ve cesaret veren ancak 2007 yılında elim bir trafik kazasında kaybettiğimiz Değerli Hocam Prof. Dr. M. Cihat ÖZÖNDER'i rahmet ve minnetle anıyorum.

Bilgi ve birikimleri ile tez sürecinin yapılandırılmasında öğretici ve yönlendirici katkılarıyla destek veren Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye teşekkür ederim. Doktora sürecinin başlangıcından itibaren yapıcı ve motive edici katkılarından dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ ve Doç. Dr. Erdal AKSOY'a çok teşekkür ederim. Ayrıca tez savunması süresince yapıcı katkılarıyla destek veren tez savunma jürisi Başkanım Değerli Hocam Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ'e ve akademik çalışmalarında önemli katkıları olan Yüksek Lisans Tez Hocam Prof. Dr. M. Çağatay ÖZDEMİR'e teşekkür ederim.

Tezin hazırlanma sürecinde bana her türlü maddi ve manevi katkılarından dolayı Dr. Mahmut ÇİTİL'e, Dr. Hasan EŞİCİ'ye, M. Kürşat ÜÇÜNCÜ'ye, Uzm. Hakan KEÇE'ye, Dr. Veli Savaş YELOK'a, Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY'a, Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK'e, Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR'a, Doç. Dr. Fahri TEMİZYÜREK'e, Doç. Dr. Seyfi YILDIRIM'a, Doç. Dr. Osman ŞİMŞEK'e, Doç. Dr. Mustafa YILDIZ'a, Doç. Dr. Cemile KINACI'ya, Doç. Dr. Yılmaz YEŞİL'e, Dr. Sinan DEMİRTÜRK'e, Türk Yurdu Dergisi Editörü Dr. Fahri ATASOY'a, Değerli Büyüklerim Dr. M. Hidayet VAHAPOĞLU ve İsmail PAMUK'a, Araştırma Görevlisi Ahmet KAYSILI'ya ve özellikle Genç Akademisyenler Ailesine teşekkürlerimi sunuyorum.

Lise yıllarımdan beri bizi yönlendiren, yaşantı ve duruşlarıyla bizlere örnek olan Değerli Büyüklerim Prof. Dr. Hüseyin DEMİR'e, Prof. Dr. Serkan ŞEN'e, Doç. Dr. Taner TUNÇ'a, Ahmet KESKİN'e, Mustafa KONAK'a ve Kaya KARA'ya teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak doktora süresinde beni her konuda destekleyen, çalışmam sırasında gösterdikleri sabır, katkı ve anlayış için başta sevgili eşim Feyza ŞAHİN, oğlum Bilge Kağan ve Zeynep Ülkü olmak üzere, bu süreç içerisinde kaybettiğim babam Osman ŞAHİN ve ablam Gülsen MUTLU'ya ve hala varlıklarıyla bana güç veren annem Emine ŞAHİN ve ablam Dr. Şakire KARAEMİNOĞLULLARI'na çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

1.1. Araştırmanın Konusu	9
1.2. Araştırmanın Amacı	10
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	11
1.4. Araştırmanın Yöntemi	12
1.4.1. Araştırma Bölgesi İlişkin Bilgiler	14
1.4.2. Katılımcıların Belirlenme Süreci	15
1.4.3. Veri Toplama Teknikleri.....	16
1.4.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	16

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar	19
2.1.1. Değer Kavramı	19
2.1.1.1. Değer kavramına felsefi yaklaşım	24

Sayfa

2.1.1.2. Değer kavramına antropolojik yaklaşım	26
2.1.1.3. Değer kavramına psikolojik yaklaşım	27
2.1.1.4. Değer kavramına sosyolojik yaklaşım	28
2.1.2. Değerle İlişkili Kavramlar	32
2.1.2.1. Tutum ve Değer	32
2.1.2.2. İnanç ve Değer	35
2.1.2.3. Norm ve Değer.....	36
2.1.2.4. İhtiyaç ve Değer	38
2.1.2.5. Güdü ve Değer	39
2.1.2.6. Kişilik ve Değer	40
2.1.3. Değer Aktarımı.....	41
2.1.3.1. Değer Oluşum Süreci	42
2.1.3.2. Değerlerin Göreceliği.....	43
2.1.3.3. Değerler Eğitimi.....	45
2.1.4. Koruma ve Bakıma Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı	47
2.1.4.1. Türkiye'deki Kurum Bakım Türleri.....	50
2.1.4.1.1. Çocuk yuvaları	51
2.1.4.1.2. Yetiştirme yurtları	52
2.1.4.1.3. Çocuk evleri sitesi	53
2.1.4.1.4. Çocuk evleri	54
2.2. Kuramsal Çerçeve	59
2.2.1. Weber ve Simmel'in Değer Yaklaşımları.....	59
2.2.2. Talcott Parsons'ın Değer Yaklaşımı	60
2.2.3. Fenomonolojik Yaklaşım.....	62
2.2.4. Sembolik Etkileşimcilik.....	64
2.2.5. Schwartz'ın Temel Değerler Kuramı.....	70

3. BÖLÜM

DEĞERLERİN YAPISI İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

3.1. Değer Kültür İlişkisi.....	77
3.2. Değerlerin Oluşumu ve Kaynağı.....	80
3.2.1. Hofstede'e göre değerlerin oluşumu	82
3.2.2. Maslow'a göre değerlerin oluşumu.....	84
3.2.3. Rokeach'a göre değerlerin oluşumu.....	85
3.2.4. Schwartz'a göre değerlerin oluşumu.....	87
3.3. Değerlerin İşlevi	88
3.4. Değerlerin Sınıflandırılması.....	89
3.4.1. Nelson'un değer sınıflandırması	90
3.4.2. Spranger'in değer sınıflandırması	91
3.4.3. Rokeach'ın değer sınıflandırması.....	92
3.4.4. Schwartz'ın değer sınıflandırması.....	93

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. Bakım Personellerinden Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirmeler	95
4.1.1. Kurum.....	96
4.1.2. Bakım Personelleri	102
4.1.3. Ev Ortamı	121
4.1.4. Çocuk	138
4.1.5 Sosyal Yaşam	146
4.2. Çocuklardan Elde Edilen Bulgu ve Değerlendirmeler	151
4.2.1. Bakım Personelleri	152
4.2.2. Ev Ortamı	161

Sayfa

4.2.3. Çocuk	171
4.3. Bakım Personelleri ve Çocukların Değerler İle İlgili Görüş ve Düşüncelerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme	178
4.3.1. Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Rolünün Değerlendirilmesi	188
4.3.2. Değer Aktarımında Çocukların Bakım Personellerinden Nasıl Etkilendiğinin Değerlendirilmesi.....	191
SONUÇ.....	195
KAYNAKLAR	203
EKLER.....	216
Ek 1. Bakım Personeli Görüşme Formu (BPGF).....	217
Ek 2. Çocuk Görüşme Formu	221

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Nelson'un değer sınıflandırmasını gösterir çizelge.....	90
Çizelge 3.2. Spranger'in değer sınıflandırmasını gösterir çizelge.....	91
Çizelge 3.3. Rokeach'ın Amaç ve Araç Değerlerini Gösterir Çizelge (Taşdelen, 1998).....	92
Çizelge 3.4. Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasını Gösteren Çizelge (Erkenekli, 2009).....	94
Çizelge 4.1. Bakım Personelleri Kişisel Bilgiler	95
Çizelge 4.2. Kurumun, Bakım Personellerinden Çocuklara Kazandırılmasını Beklediği Değer ve Davranışlar	97
Çizelge 4.3. Kurumun Bakım Personellerinden Beklentileri	99
Çizelge 4.4. Ev Ortamına İlişkin Standartlar	100
Çizelge 4.5. Bakım Personellerinin Değer Aktarımındaki Yetkinlik Durumu.....	103
Çizelge 4.6. Bakım Personellerinin Yetkinlik Durumları	104
Çizelge 4.7. Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler	106
Çizelge 4.8. Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İsteddiği Davranışlar	109
Çizelge 4.9. Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık Ya Da Davranışlar	112
Çizelge 4.10. Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Yaptığı Etkinlikler	116
Çizelge 4.11. Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Gittiği Sosyal ve Kültürel Mekânlar.....	119
Çizelge 4.12. Ev Ortamındaki İlişkiler	122
Çizelge 4.13. Ev Ortamındaki Kurallar, İşleyiş ve Beklentiler	126
Çizelge 4.14. Evlerin Fiziksel Ortamının Çocukların Davranışları Üzerindeki Rolü	129
Çizelge 4.15. Evlerde Bulunan Tablolar, Kitaplar, İzlenen TV Programları Üzerinde Bakım Personellerinin Rolü	131
Çizelge 4.16. Çocukların Ev Ortamında Kazandığı Değer ve Davranışlar	134
Çizelge 4.17. Çocukların En Çok Hoşlandıkları Şeyler	139

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.18. Çocukların Model Aldıkları Kişiler ve Model Aldığı Kişilerin Belirgin Özellikleri	141
Çizelge 4.19. Çocukların Bakım Personellerine Hitap Şekilleri (Anne, Abla...)	144
Çizelge 4.20. Çocukların Ev Dışında da Devam Eden Alışkanlık ya da Davranışları	147
Çizelge 4.21. Çocuklara İlişkin Kişisel Bilgiler	151
Çizelge 4.22. Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler	152
Çizelge 4.24. Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İstedığı Davranışlar	154
Çizelge 4.24. Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık ya da Davranışlar	156
Çizelge 4.24. Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Yaptığı Etkinlikler	157
Çizelge 4.24. Diğer Hususlar	160
Çizelge 4.24. Ev Ortamındaki İlişkiler	161
Çizelge 4.24. Ev Ortamındaki Kurallar, İşleyiş ve Beklentiler	163
Çizelge 4.24. Evdeki Fiziksel Ortamın Çocukların Davranışları Üzerindeki Rolü	164
Çizelge 4.24. Çocuk Evlerinin Komşu Evlerinden Farkı	165
Çizelge 4.24. Ev Ortamında Yapılan Etkinlikler	167
Çizelge 4.24. Ev Ortamını Nasıl Buluyor	169
Çizelge 4.24. Ev Ortamında Neler Yapıyor	169
Çizelge 4.23. Ev Ortamında Yapmak İsteyip de Yapamadıkları	171
Çizelge 4.24. Çocukların Tercihlerinde Bakım Personellerinin Rolü	172
Çizelge 4.25. Model Aldıkları veya Model Aldıklarının Belirgin Özellikleri	173
Çizelge 4.26. Model Aldıkları Konusunda Bakım Personellerinin Çocuklara Desteği	175
Çizelge 4.27. Çocukların Bakım Personellerine Hitap Şekilleri (Anne, Abla...)	177
Çizelge 4.28. Kurum, Bakım Personelleri ve Çocukların Değer Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	179
Çizelge 4.29. Bakım Personelleri ve Çocukların Birlikte Yaptıkları Etkinliklerin Karşılaştırılması	185
Çizelge 4.30. Çocuk Evlerinde Öne Çıkan Değerler	187

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Değerler arasındaki ilişki modeli	73
Şekil 2.2. Temel değerler ile temel değer tipleri arasındaki ilişki	73
Şekil 4.1. Çocuk evlerinde değer oluşumunu gösteren temsili şema.....	179

SİMGELER VE KISALTMALAR

ASPM	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AVM	Alışveriş Merkezi
BM	Birleşmiş Milletler
BP	Bakım Personeli
BPGF	Bakım Personeli Görüşme Formu
Ç	Çocuk
ÇGF	Çocuk Görüşme Formu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
SHÇEK	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

İnsan davranışlarını açıklamada değerlerin belirleyici bir rolü bulunmaktadır (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2000: 60). Bu durum insan davranışlarının anlaşılmasında değerlerin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Değerler ise bireyin sosyalleşme sürecinde elde ettiği tutum ve davranışların ana kaynağıdır. Bireyin sosyalleşme sürecini belirleyen birçok çevresel faktör bulunmaktadır. Bu çevresel faktörlerin başında toplumsal kurumlar olarak aile, eğitim, devlet gibi yapılar gelmektedir.

Bu araştırmanın başlıca amaçlarından biri, bakım personellerinin değer algılarını, değerle ilgili yönelimlerini belirlemek ve bu yönelimlerin özellikle çocukların tutum ve davranışlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Çünkü değerler, insanların var olan tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Ayrıl, 1992: 39). Buna göre kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde çocuklara değerlerin aktarılmasında bakım personellerinin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Çünkü değer aktarımında olumlu bağlanma, grupla özdeşleme ve grup üyeleri arasındaki bağlılık söz konusudur (Schwartz, 2006b: 268). Çocuk evlerinde de bakım personelleri ve çocuklar arasındaki bağlanma, sosyal etkileşim, ev ortamında oluşan bağlılık değer aktarım süreçlerini olumlu yönde etkilemektedir.

Bir toplum hayatında, her şey değerlere göre algılanmakta ve diğerleriyle karşılaştırılmaktadır (Dilmaç, 2007: 2). Buna göre bireyler içinde yaşadıkları gruba göre, toplum ve kültür değerlerini benimsemekte ve bunları kendi seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında değerler, kişi açısından toplumda normal ya da normal olmayan davranışlarla ilgili yargıda bulunmasını sağlamaktadır.

Değer ile ilgili bugüne kadar yapılan bilimsel ve felsefi birçok tartışmaya rağmen, kavramsal olarak ne içerdiği konusunda sosyal bilimciler arasında bir ittifak bulunmamaktadır. Kuramcılarının birçoğu değerleri farklı kavramlarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadırlar (Dilmaç, 2007: 2). Diğer bir ifade ile değerler; duygu, düşünce ve davranışlar bağlamında ele alınmaktadır.

Değerler eğitimi kapsamında ele aldığımız değer aktarımı, insanın içinde bulunduğu toplumun amaçlarına uygun tarzda davranmasına yardımcı olmaktadır. Sosyolojik olarak ele alındığında değerler bir kültür içerisinde şekillenmektedir. Aynı zamanda değerler de

kültürün gelişme sürecine etki etmektedir. Bu yönüyle bakıldığında değerler, sosyalleşme sürecinde öğrenilmekte ve öğrenilen bu değerler kişinin davranışlarını yönlendiren en önemli unsurdur.

Sosyalleşme sürecinde öğrenilen değerlerin birçok işlevi bulunmaktadır. Bunları Fichter (2004: 132), şöyle ifade etmektedir:

1. Değerler bireylerin sosyal statülerinin belirlenmesinde birer araç olarak kullanılırken, rollerin seçiminde ve gerçekleşmesinde rehberlik ederler.
2. Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde yoğunlaştırır.
3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları, değerler tarafından gösterilir. Böylece kişiler hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır.
5. Değerler dayanışma aracı olarak da işlevde bulunurlar.

Değerlerin ortaya çıkmasında ve yerleşmesinde sosyal onay önemlidir. Onaylanan davranışlar süreç içerisinde değerlere dönüşerek bireylerde yerleşme süreci gerçekleştirilir. Bu süreçte model alınan ve onaylanan davranışlar pekiştirilme sonucunda yerleşmekte ve sürdürülmeye devam edilmektedir (Dilmaç, 2007: 4). Sosyal öğrenme varsayımlarından hareketle, değer yargıları kişinin yetiştiği çevreden beslenerek şekillenmektedir (Özbay, 2004: 122). Buna göre bireyin değer yargılarının şekillenmesinde genetik faktörlerin bir etkisi yoktur.

Değerler sosyal rollerle öğrenme sürecinde kuşaktan kuşağa aktararak öğrenme gerçekleşmiş olur (Sarı, 2005: 76). Değerlerin yerleşmesi ve sürdürülebilmesi için gerek ebeveyn rolünde olanların gerekse diğer sosyal çevre tarafından desteklenmesi ve onaylanması gerekmektedir. Ancak değişen koşullara göre değerler de değişebilmektedir. Bu değişim sürecinde bile değerlerin oluşmasında önemli olan bireyin davranışlarının pekiştirilmesi, desteklenmesi ve onaylanması gerekmektedir. Birey açısından değerlerin değişim ve aktarımı sosyalleşme süreciyle gerçekleşmektedir. Bireyin sosyalleşme sürecinin belirleyici en önemli çevresel faktörü olarak aile gözükmektedir. Bu yönüyle ele alındığında aile değer öğretiminin başladığı ilk yer olarak kabul edilmektedir (Dilmaç, 2007: 7). Özellikle okul öncesi dönemlerden başlayarak çocukların sorumluluğu ailede olduğundan dolayı ailenin değerleri kazandırmadaki rolü oldukça fazladır. Okul döneminde ise aileler çocuklara değer aktarımında okullarla ve diğer toplumsal kurumlarla

işbirliği içerisinde olması gerektiğinin beklentisi içerisinde (Howard vd., 2004: 196). Çünkü genel olarak her aile çocukların hangi yaş düzeyinde ve hangi ortam içerisinde olursa olsun kendi sahip olduğu değerler etrafında yetişmesini ister ve beklentileri bu yöndedir. Ancak çocuklara kazandırılmaya çalışılan değerlerin gelişimi, çocukların bilişsel ve sosyal gelişimiyle de doğru orantılıdır.

Toplumsal kurum, belli başlı toplumsal ilgi alanlarını içine alan davranış kalıpları, halk yordamı, töre ve bir “*üst görenek*” olarak görülebilmektedir. Bu çerçevede toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında toplumsal kurumların önemi bulunmaktadır (Turgut, 2010: 18). Toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında en önemli kurum olarak aile görülmektedir. Genel olarak bakıldığında da aile milli kültürü taşıma, çocukların sosyalleşmesi, ekonomik, psikolojik ve sosyolojik anlamda birçok işlevin yerine getirildiği temel kurumdur.

Aile içerisinde toplum kültürünün çeşitli unsur ve şekilleri işlenerek çocuklara aktarılmaktadır. Bu anlamda aile içinde sosyalleşmeye başlayan çocuk, toplumda kültürün en küçük taşıyıcısıdır. Ailenin diğer toplumsal kurumlardan en önemli farkı ise aile ortamında köklere bağlılık önem taşımaktadır (Turgut, 2010: 22). Bu çerçevede ele alındığında değerler ilk olarak ailede benimsenmekte ve öğrenilmektedir. Güngör (1998: 81)’ e göre, ailenin bilhassa karakter terbiyesi bakımından bütün diğer eğitim kaynaklarından daha önemli olduğu rahatça söylenebilmektedir.

Yapılan çalışmalarda, aile yapısı genel olarak anne baba ve çocuklardan oluşan toplumu oluşturan en küçük sosyal yapı olarak tarif edilmektedir. Öyle ki, değerlerin aktarılmasında ailenin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Çünkü değer aktarımının ilk verilmeye başlanan veya aile yapısı olduğu sürece değer aktarımı konusunda belirleyici yer, ailedir. Her aile yapısı ebeveynlerin sahip olduğu değerler etrafında şekillenmektedir. Çocuklar da ebeveynlerden öğrendikleri veya rol model aldıkları değerlerle yetişmektedir. Toplum içerisinde aile yapısında meydana gelen sorunlar nedeniyle çocuklar ebeveynlerinden ayrılmak zorunda kalabilmektedir. Bu durumda çocuklar devlet güvencesi altında koruma altına alınmaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı gerçek ebeveynlerini kaybetmiş veya ebeveynlerinden uzakta kalmak zorunda kalan çocukların farklı bakım türleri içerisinde devlet korumasına alındığında hem psikososyal gelişimleri açısından hem de değer aktarımı konusunda önemli bazı sorunlarla karşılaşılması muhtemeldir.

Türkiye’de devlet gözetimi ve desteğinde çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri şeklinde olan kurum bakım türleri bulunmaktadır. Son dönemlerde çocuklar açısından aile olma özelliğini göstermeye çalışan kurumlar bulunmaktadır. Bunlar içerisinde de sosyal hayata ve aile olma özelliğine en yakın bakım türü çocuk evleri gözükmektedir. Korunmaya muhtaç olup, devlet koruması altında çocuk evlerine yerleşen çocuklar ailenin büyüğü ve kendilerine model alabilecekleri kişi olarak bakım personellerini görmektedirler. Ancak normal ailelerle karşılaştırıldığında çocuk kendisiyle yakından ilgilenenlerin gerçek anne ve babası olmadığı farkındadır. Bu da gerek anne ve baba rolünde olanların, gerekse çocukların yaşantılarında diğer ailelerle karşılaştırıldığında farklı yaklaşımlar ve problemler ortaya çıkabilmektedir.

Her iki ebeveynin kaybedilmesi, bir veya her iki ebeveynin sağ ancak çocuğa bakamayacak durumda olması, çocuğun terk edilmiş olması ya da yasa dışı ve istenmeyen bir çocuk olması gibi nedenlerle korunmaya muhtaç duruma düşen çocukların bakım ve eğitimlerinin sağlanması amacıyla (Karatay, 2007: 46), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından oluşturulan çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri, koruyucu aile ve evlat edinme gibi devlet tarafından koruma tedbirleri alınabilmektedir. Bu araştırma kapsamında koruma altına alınan ve çocuk evlerinde yaşayan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu araştırma kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde bulunan çocuklara değer ve değer aktarımında bakım personellerinin rolünün ortaya konulmasına yönelik bir durum çalışmasıdır. Bu çalışmada çocuklar ile bakım personelleri arasında karşılıklı etkileşim ile ortaya çıkan değerler ve buna bağlı olarak değer aktarımlarının ortaya konulmasından dolayı belirlenen araştırma deseni durum çalışmaları işlevseldir. Araştırma kapsamında kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde hem çocuklar hem de bakım personelleri ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın örnekleme Kasım 2016 - Şubat 2017 tarihleri arasında Ankara Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi’nin belirlediği amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak, 7 Çocuk Evinde, 24 çocuk ve 16 bakım personeli ile görüşülmüştür.

Araştırma, Giriş bölümünün ardından dört ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünü araştırmanın yöntemi ve kapsamı oluşturmaktadır. İkinci bölüm kavramsal ve kuramsal çerçeveden meydana gelmektedir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi için değer kavramı,

değer aktarımı, kurum bakımı ve kurum bakım türleri, çocuk evleri oluşturmaktadır. Araştırmanın kuramsal kısmında Schwartz'ın Değerler Kuramına yer verilmiştir. Ancak araştırma içerisinde değer araştırmalarına kaynaklık eden Weber ve Simmel'in değer yaklaşımları, Parsons (1950-1965) dönemi değer Yaklaşımları, fenomenolojik yaklaşım ve sembolik etkileşim kuramlarından da bahsedilmiştir. Üçüncü ise değerlerin yapısı ve incelenmesi ile ilgili bölüme yer verildi. Bu bölümde, değer kültür ilişkisi, değerlerin oluşumu ve kaynağı, işlevi ve sınıflandırılması gibi alt konu başlıklarına yer verilmiştir. Araştırmanın dördüncü bölümünde de uygulamadan elde edilen bulgular, bulguların yorumlanması ve değerlendirilmesi yer almaktadır. Sonuç bölümü ise çalışma neticesinde varılan sonuçlar ve önerilerden oluşmaktadır.

Kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde, çocuklara değer aktarılması konusunda bakım personellerinin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Bir durum çalışması olarak ele alınan araştırmanın temel amacı değer aktarımında bakım personellerinin rolünü ortaya koymaktır. Bu temel amaca yönelik olarak “Çocuk evlerinde bulunan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin rolü nedir?” ve “Çocuk evlerinde bulunan çocuklar bakım personellerinin değer aktarımından nasıl etkilenmektedir?” sorularına cevap aranmıştır.

Bu çalışmayı önemli kılan en önemli unsurlardan biri sosyolojinin sosyalleşmeyle birlikte gelişen değerler ve değer aktarım süreçlerini konu edinmesidir. Ayrıca bu çalışma, değerler ve değer aktarım süreçleri bağlamında sosyolojik kuram ve yaklaşımlar ışığında incelenmesi açısından da alana katkı sağlamaktadır. Değerler konusu üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. yurt içinde Ersoy (2006)'nın “Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)”, Erkenekli (2009)'un “Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (Ses) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması” ve Morsümbül (2014)'ün “Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği” başlıklı doktora çalışmaları; yurt dışında ise Schwartz (1992)'in “Universals in The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries.” ve Schwartz (2006b)'in “Basic human values: Theory, measurement, and applications.” başlıklı kuramsal çalışmaları sosyoloji alanlarında değerler ile ilgili yapılan çalışmalara örnektir. Ersoy (2006)'nın çalışmasında teorik düzeyde, değerlerin ferdin psikolojisindeki işlevleri, etkisi ve yerini belirleyerek onun sosyal davranışı, tutumları ve inançları üzerine olan etkisinin tespit edilmesi, ayrıca modernleşme ve şehirleşme sürecinde bireyin değerlerindeki

değişmelerin, farklılaşmaların ve çatışmaların boyutlarının izah edilmesidir. Sanayileşme, Şehirleşme, göç, uyum ve bütünleşme sorunların bağlamında değerlerdeki farklılaşmaları konu edinmiştir. Erkenekli (2009)'un çalışmasında sosyoekonomik statü gruplarına göre temel değerlerin farklılaşmasını konu edinmiştir. Bu çalışmada öncelikle değer kavramı ve kültürel değer kuramları incelenmiş ve bu kapsamda Schwartz (1992)'nin aralarında Türkiye gibi ülkelerinde bulunduğu ve kültürel geçerliliği olan “*değişime açıklık*”, “*muhafazakarlık*”, “*kendini güçlendirme*” ve “*kendini aşma*” temel değerleri üzerinde durmuştur. Morsümbül (2014)'ün çalışma konusu Ankara örneğinde Türkiye’de kuşaklar arası değer değişimine etki eden süreçleri incelemiştir. Araştırma kuşaklar arası değer değişimi ve bu değişimin nedenlerine ilişkin cinsiyet, yaş, gelir gibi sosyo-demografik faktörler ile dindarlık/inançlılık ve dinin/inancın etkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Schwartz (1992) ve (2006)'daki birbirini tamamlayan kuramsal çalışmalarında ise farklı kültürdeki insanların kabul edeceği temel değerler içeriği ile bu değerler arasındaki yapısal ilişkiyi tanımlamıştır. Bu çalışmayla birlikte sosyal bilimlerde ve sosyolojide hem herkesçe kabul edilen temel değerleri ortaya koymak hem de bu değerler arasındaki yapısal ilişkileri kurarak içeriğini oluşturmaya çalışmıştır. Schwartz'ın bu çalışmasında 1992'den itibaren zaman içerisinde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 68 ülke üzerinde genişletilmiştir.

Değerler, kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren standart ölçülerdir. Bir nevi kişinin davranışlarının belirleyicisidir (Rokeach, 1973: 2; Schwartz, 1992: 5). Kişisel özellikleri, sosyalleşme süreçleri, kültürleri vb. nedenlerden dolayı bireyler farklı değerler ortaya koyabilmektedir. Çünkü değerler insanlar için neyin doğru veya yanlış olduğuna ilişkin inançlarını yansıtmaktadır. Değerler konusu, hem davranış ve tutumlar üzerindeki etkisi hem de değerler üzerindeki farklı yapısal değişkenlerin etkilerinin öngörülebilir, tanımlanabilir ve yorumlanabilir. Ayrıca kültürler arası karşılaştırma yapılmasına da olanak sağladığından dolayı sosyal bilimlerin ilgi odağı olmuştur (Schwartz & Bilsky, 1987: 551). Değerler ile ilgili araştırmalar kültür sosyolojisi içerisinde incelenen alanlardan birisidir.

Değerler aynı zamanda bireylerin karşılaştığı yeni durumlar karşısında nasıl düşünmesi ve ne şekilde davranması gerektiğine ilişkin bireylere yol gösterirler (Morsümbül, 2014: 61). Değerlerde zamana ve mekâna bağlı olarak değişimler olması muhtemeldir. Çünkü birey ve toplum dinamik yapılarıdır ve sosyal olaylardan etkilenmektedir. Ancak değerlerde

meydana gelen değişimler, birey ve toplum açısından uyumluluk söz konusudur. Eğer değer ve değerler arasında uyumsuzluk olursa, birey ve toplum hayatında çatışma ve gerilim olur.

Değerlerin oluşması konusunda en önemli çevresel faktörlerden birisi ailedir. Ailenin, özellikle okul öncesi dönemden başlayarak çocuklarda değerlerin oluşturulması noktasında belirleyici bir özelliği bulunmaktadır.

Modern toplumlarda aile, anne baba ve kardeşlerden oluşan bir sosyal yapıyı ifade etmektedir. ocuk bu sosyal yapı içerisinde aileden görerek ve onları rol model olarak değerler kazanmaktadır. Ancak toplumun her kesimi anne, baba ve kardeşlerden oluşan bir süreçten geçmemektedir. Parçalanmış aileler, ebeveynlerini kaybeden çocuklar, özel durumlardan kaynaklanan birçok sebepten dolayı çocuklar devlet tarafından koruma altına alınmaktadır. Bu tür çocukların normal psikososyal gelişiminde aile denilen sosyal yapının kazandırabileceği birçok özellikten mahrum olarak büyümektedirler. Bunun sonucu olarak toplumdaki değerler konusunda diğer çocuklarla karşılaştırıldığında belirgin bir farklılık ortaya çıkabilmektedir. Başta aileler olmak üzere, çocukların gelişiminden sorumlu olan bakım personellerinin değer yaklaşımları açısından farklılıklar olabilmektedir. Çünkü anne ve babadan mahrum olarak yetişen çocukların bakımından sorumlu kişilerin yaklaşımından dolayı çocuklara aktarılmaya çalışılan değerler ile ilgili ve bu değerleri kazanan çocuklar arasında belirgin farklılıklar olabilmektedir. Bu durum devletin koruma altına aldığı çocuklara verilmek istenen değerlerin aktarımı ile koruma altında olmayan ama sosyo ekonomik düzeyleri farklı ailelerde yetişen çocuklara aktarılmak istenen değerler konusunda önemli yaklaşım farklılıkları bulunmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalara paralel olarak doktora çalışması için bu konunun seçilmesinin üç gerekçesi vardır. İlki, Türkiye’de değerler ile ilgili yapılan sosyolojik çalışmaların yetersiz olmasıdır. Her geçen gün değerler ve buna bağlı olarak da toplum hayatında yozlaşmanın olduğu görülmektedir. Bu konuyu seçmemizin ikinci nedeni ise, Türkiye’de koruma bakım altında yaşayan çocuklara değer aktarımlarında, normal ailelerden farklı bir durum söz konusudur. Değer aktarımının ailede başladığı düşünüldüğünde, çocukların psikososyal gelişim dönemlerini etkileyen doğrudan bir ebeveyn söz konusu değildir. Dolayısıyla ocukların gelişiminden sorumlu olan bakım personellerinin değer aktarımındaki rolü ve etkisi önemlidir. Bu çalışmanın ortaya konulması özellikle devlet nezdinde koruma bakım

altında olan çocuklara yönelik değerler eğitimi/aktarımı çalışmalarına ışık tutacaktır. Bu konunun seçilmesinin üçüncü gerekçesi ise, Türkiye’de değer araştırmaları ile ilgili nitel çalışmaların sınırlı olmasıdır. Çalışma bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşünceleri bağlamında değer aktarımını konu edinmesi açısından önemlidir. Çalışmanın ileride yapılacak bilimsel çalışmalara da kaynaklık edeceği düşünülmektedir.

Değerler eğitimi diyebileceğimiz değer aktarım süreçlerini, toplumun normalleşmesi ve toplumsal anlamda birbirine yaklaşması olarak ele alındığında toplumun farklı kesimlerinin değer algısı ve bunun çocuk üzerindeki etkileri önemlidir. Sosyolojik olarak bunun ortaya konulması, değer, değerlerin aktarılması, değerler eğitimi ve koruma bakım altındaki çocuklara yönelik yapılacak çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Bu bölümde araştırmanın konusuna, amacına sınırlılıklarına, yöntemine (araştırma bölgesinin seçimi, örneklem, veri toplama teknikleri, görüşme formunun hazırlanması, görüşme formunun uygulanması, araştırmada karşılaşılan güçlükler, verilerin çözümü ve yorumlanması) yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Değerler, insanın sosyalleşmeye başladığı ilk andan itibaren, sosyal etkileşim sayesinde öğrendiği, içselleştirdiği ve çoğu zaman farkında olmadan bireyin, duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren standart ölçülerdir (Schwartz, 1992: 1). Ancak değerleri belirleyen standart ölçüler, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Diğer bir ifadeyle her toplumun ve toplum içerisindeki bireyin, zaman ve mekâna bağlı olarak ortaya koyduğu değerler ve değer algılaması farklıdır. Her toplum, her birey sahip olduğu değerlerin devam etmesini ve dolayısıyla da bunların yeni nesillere aktarılmasını ister. Çünkü değerler, sosyal etkileşim süreciyle öğrenilir; toplumu bir arada tutar; insanları birbirine yaklaştırır; toplum içerisindeki bağları güçlendirir; olay ve olgular karşısında bireylerin benzer tepkiler ortaya koymasını sağlar.

Bireylerin değerlerle karşılaştığı ilk ortam, aile ortamıdır. Ancak her insan bu anlamda aynı şartlara sahip değildir. Çünkü toplumsal hayatın içerisinde bazı çocuklar farklı sebeplerden kaynaklanan zorunluluklar yüzünden ailesinden, yani anne ve babalarından ayrı kalmaktadırlar. İşte bu noktada Çocuk Hakları Evrensel Beyannamesi ve Sosyal Hizmetler Kanunu kapsamında çocukların gelişim ve bakımları 18 yaşına kadar devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Diğer bir ifadeyle ailelerinden uzakta yaşamak zorunda kalan çocuklara ilişkin devletlerin güvencesi altında bulunan kurum bakımı denilen hizmetler geliştirilmiştir. Türkiye’de de çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk evleri sitesi ve çocuk evleri adı altında dört farklı kurum bakım türü bulunmaktadır.

Çocuk evleri, bir lojman veya apartman dairesinde vardiya usulü çalışan 3 bakım personeli ve bu bakım personellerinin bakım ve gelişimlerinden sorumlu olduğu 5-8 kişi arasında değişen çocukların birlikte yaşadığı kurum bakım türüdür.

Araştırmanın konusu, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne bağlı Çocuk Evlerinde yaşayan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin rolü ve bakım personellerinin değer aktarım süreçlerinden çocukların nasıl etkilendiğinin betimlenmesidir. Ayrıca bakım personelleri ve çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerde, kurumun çocuklara değer aktarım süreçlerinde bakım personellerini nasıl etkilediği, ev içi ve ev dışı ortamlardaki ilişkilerin, çocukların bireysel özellikleri ve evlerin fiziksel özelliklerinin değer aktarım süreçlerini nasıl etkilediği de ele alınmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde, çocuklara değer aktarılması konusunda bakım personellerinin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Bir durum çalışması olarak ele alınan bu araştırma kapsamında aşağıdaki iki temel amaca yönelik sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Çocuk evlerinde bulunan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin rolü nedir?
 - Kurumun yaklaşımları, bakım personellerinin çocuklara değer aktarım süreçlerini nasıl etkilemektedir?
 - Bakım Personellerinin değerler aktarımı/eğitimi ile ilgili yetkinlik durumu nedir?
 - Çocuk Evlerinin ortamı, bakım personellerinin değer aktarım süreçlerini nasıl etkilemektedir?
 - Bakım personellerinin değer aktarım süreçlerinden çocuklar nasıl etkilenmektedir?
 - Bakım personellerinin çocuklara kazandırdığı değerlerin sosyal yaşamdaki karşılığı nasıldır?

2. Çocuk evlerinde bulunan çocuklar, bakım personellerinin değer aktarımından nasıl etkilenmektedir?

- Çocuk Evleri ortamı, çocukların değer aktarım sürecini nasıl etkilemektedir?
- Çocukların bakım personellerinden etkilenecek kazandığı değer ve davranışlar nelerdir?

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın maliyet, zaman ve izin kısıtlamalarından dolayı belli bir örneklem sınırı vardır. Araştırma sadece T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne bağlı olan Çocuk Evlerinde kalan 7-12 yaş arası 24 çocuk ile onların bakım ve gelişimlerinden sorumlu 16 bakım personeli ile sınırlıdır. Ayrıca araştırma, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın araştırma izin ve onayıyla, Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nin denetiminde veriler toplanmıştır. Araştırmada veri toplamak amacıyla ilgili kurum Kasım 2016 ile Şubat 2017 arasında üç aylık zaman diliminde izin vermiştir. Zaman kısıtlamasından dolayı gözlem tekniğinden kısıtlı olarak yararlanılmıştır. Bu anlamda verilerin büyük çoğunluğu bakım personelleri ve çocuklar ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Bu nedenlerden dolayı değer aktarımı ile ilgili araştırmadan çıkan sonuçlar genellenemez. Elde edilen bulguların kurum bakım türlerine genellenebilmesi için yapılacak yeni araştırmaların ülke genelinde, farklı bölgeler ve yerleşim yerlerini dikkate almak gerekmektedir.

Ayrıca araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklardan kaynaklı sınırlamalarda bulunmaktadır. Şubat 2015 tarihinde tez önerisinin kabul edilmesiyle başlayan araştırma süreci, izin için gerekli yazışmalar yapıldıktan sonra 18 Temmuz 2015 tarihinde araştırma kapsamında veri toplamak amacıyla ilgili kurumun yönlendirmesiyle çocuk evlerine gidilecekti. Ancak Türk ordusundaki FETÖ'cü askerlerin 15 Temmuzdaki hain darbe teşebbüsü nedeniyle, Türkiye'de hemen her kurumu etkileyen sıkıntılı bir süreç yaşanmıştır. Bu durumun akabinde devlet kurumlarındaki gerekli izinler konusunda çıkan sorunlar nedeniyle veri toplama süreci bir süre ertelemek zorunda kalınmıştır. Sonrasında kurum izinlerinin alınmasıyla birlikte veri toplama süreçleri ancak Kasım 2016'da itibaren başlanmıştır. Yazışma süreci içerisinde görüşme formlarına ilişkin üniversiteden alınan

etik kurul raporuna rağmen ilgili bakanlık görüşme formlarının nicel hale getirilmesi istenmiştir. Sonrasında bakanlık yetkilileri ile yapılan görüşmelerde görüşme formlarının çocuk evlerinde uygulanabilir olduğu görülmüş ve bakanlık nezdindeki resmi işlemler tamamlanmış oldu. Bakanlık onayından sonra görüşme formlarıyla birlikte Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nin denetimi ve yönlendirmesinde 7 çocuk evine gidilmesi planlandı. İlk gidilen çocuk evinde yapılan görüşmeler sonrasında ev sorumlusu ile veri toplanması süreciyle ilgili yaşanan olumsuz yaklaşımlar ile karşılaşıldı. Çocuklarla özel ve rahat görüşülememesi, gözlem imkânlarının kısıtlı olması gibi veri toplama sürecinde kurumdan kaynaklı nedenlerden dolayı zorluklar yaşanmıştır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çocuk evlerinde yaşayan çocuklara verilen değer aktarımında bakım personellerinin rolüne ve bu evlerde bulunan çocukların değer aktarımından nasıl etkilendiklerine odaklanan bu çalışma nitel bir araştırma olarak kurgulanmış ve bir durum (örnek olay) çalışması olarak desenlenmiştir. Nitel araştırmalar, insan ve grup davranışlarının nedenini ve nasılını anlamaya yönelik araştırmalardır. Nitel araştırmalar öznel; bireylerin algıları, duyguları, tecrübeleri, düşünceleri gibi öznel verileri ele alır; olgu ve olayları söz konusu doğal ortamı içinde anlamaya ve açıklamaya çalışır (Gürbüz & Şahin, 2015: 109). Bu araştırmada değer aktarımında bakım personellerinin rolü ve çocukların değer aktarımında bakım personellerinden nasıl etkilendiğinin ortaya konulmasına yönelik bir nitel araştırma desenlerinden durum çalışmasıdır.

Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma deseni olarak durum çalışmasının tercih edilmesinin sebeplerinden birisi çocuklara anket uygulanmasındaki zorluk ve sıkıntılar, nicel bir çalışma için yeterli sayıda kişiye ulaşamaması ve nitel araştırma ile daha yoğun ve sağlıklı verilere ulaşılma imkânıdır. Ayrıca ankete dayalı çalışmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkide bulunulacağına yönelik yöneticilerdeki kanaattir. Diğer sebebi ise araştırmacının bakım personelleri ve çocuklar üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşünceleri ile çocuk evlerinden elde edilen gözlemler neticesinde toplanan veriler üzerinden çözümleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, bu araştırmanın amacı kapsamında tercih edilen yöntemin işlevsel olduğu düşünülmektedir.

Nitel araştırmalarda kullanılan durum çalışması bilimsel sorulara cevap aramada kullanılan ayırt edici bir yaklaşım olarak görülmektedir (Büyüköztürk, vd., 2014: 22). Nitel araştırma desenleri arasında yaygın olarak kullanılan durum çalışması, araştırma konusu olay veya olguyu, birçok veri kaynağı kullanarak kendi bağlamında derinlemesine araştıran bir yaklaşımdır. Bir başka ifadeyle durum çalışması, bir olayın araştırmaya uygun gelebilecek bir yöntemle ayrıntılı bir biçimde incelenmesidir. Buna göre durum çalışmasında amaç, araştırmaya konu olan olayın derinlemesine, doğal ortamında, karmaşıklığının ve bağlamının dikkate alınarak, bütüncül bir şekilde anlaşılmasıdır (Punch, 2005: 144). Nitel durum çalışmalarının en temel özelliği, bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Bir başka deyişle, bir duruma ilişkin etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve bu etkenlerin ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (şimşek & Yıldıırım, 2006: 77). Merriam (2013: 39-40) durum çalışmalarını bir veya daha fazla olayın, ortamın, programın, sosyal grubun ya da diğer birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelendiği yöntem olarak tanımlamaktadır. Durum alışması araştırmalarda bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanımlamak ve görmek, bir olaya ilişkin olası açıklamaları göstermek ve bir olayı değerlendirmek amacıyla kullanılır (Gall, Borg ve Gall, 1996; Akt: Büyüköztürk, vd., 2014: 22). İçinde yaşanılan toplumun somut olayları, gerçek kişileri, grupları, kurum ve kuruluşları durum çalışması kapsamında sanki birer canlı varlıklarmış gibi kabul edilerek incelenir (Türkdoğan, 2012: 332). Buna göre durum çalışmaları olgu veya olgular arasındaki ilişkileri bir bütünlük içerisinde ve derinlemesine araştırma noktasında katkı sağlamaktadır.

Buna göre araştırmanın durumu değerlerin aktarımı olgusu çevresinde ele alınmaktadır. Durumu sınırlandıran ise araştırmanın, ocuk evlerindeki bakım personelinin koruma bakım altındaki çocuklara değer aktarımındaki etkisine odaklanmasıdır. Bu odak kapsamında araştırmanın çalışma grubu, ocuk evlerinde kalan 7 – 12 yaş arasındaki çocuklar ve sözü edilen bu evlerde çalışan ve çocukların bakım ve gelişiminden sorumlu olan bakım personellerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın çalışma grubunu 16 bakım personeli ve 24 ocuk oluşurmaktadır.

Bu bölümde ayrıca araştırma bölgesinin seçimi, örneklem seçimi, veri toplama yöntemi araçları ile verilerin değerlendirilmesi konularına yer verilmiştir.

1.4.1. Araştırma Bölgesi İlişkin Bilgiler

Kurum bakım türü hizmeti veren çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında kapasite üstü çocuk bakılması nedeniyle hizmet kalitesinin düşmesinin önlenmesi için farklı hizmet modelleri geliştirilmiştir. Bu doğrultuda koğuş tipi yerine ev tipi kuruluşlara dönüştürülmesi amacıyla 2000’li yıllardan itibaren çalışmalar başlatılmıştır.

Türkiye’de çocuk evleri ilk defa 2000 “ÇESAV Gençlik Evi” olarak Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet vermek üzere Çevre Eğitim Sağlık Yardımlaşma Vakfı ile (Mülga) SHÇEK Genel Müdürlüğü arasında yapılan 30.10.2000 tarihli işbirliği protokollü kapsamında 2000 yılında 15-18 yaş grubu kız çocuklarına hizmet vermek üzere Ankara’da açılmıştır. Ayrıca 2002 yılında erkek çocuklarına yönelik bir uygulama da Ankara İl Müdürlüğüne gerçekleştirilmiştir (Başer, 2013: 50).

Yapılan değerlendirmeler sonucunda 2005 yılından itibaren “ev tipi” hizmet olan çocuk evleri yeni hizmet modeli uygulanmaya geçilmiştir. Mevzuatı olmayan, bütçe açısından ödeme kalemi bulunmayan çocuk evlerinin faaliyete başlaması için gönüllü kişi, kuruluş ve STK’ların desteği alınmıştır. Bu kapsamda Korunmaya Muhtaç Çocuklar Derneği (KORUDER) ile (Mülga) SHÇEK Genel Müdürlüğü arasında 2005 yılında yapılan işbirliği protokolü ile yaygınlaştırılmanın başlangıcı olan ilk çocuk evleri yine Ankara’da açılmıştır (Başer, 2013: 51).

Başlangıçta “*grup evleri*” adı altında Ankara ilinde faaliyete geçen bu evler, 01.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun 26. Maddesi ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. Maddesi (f) bendine eklenen 11 numaralı alt bent ile “*çocuk evleri*” olarak tanımlanmıştır. Söz konusu kanunda “*çocuk evleri; 0-18 yaş arasındaki korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimleri*” şeklinde tanımlanmaktadır (mevzuat.gov.tr. 2018).

Araştırmaya konu olan Kurum bakım türlerinden Çocuk Evleri modelinin ilk defa Ankara’da açılması ve bugüne kadar artarak devam ediyor olması nedeniyle araştırma bölgesi olarak tercih edilmiştir.

1.4.2. Katılımcıların Belirlenme Süreci

Araştırma T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı bir kurum araştırması olduğu için katılımcılara belirlenmesi ve ulaştırılması için ilgili bakanlığının izni ve Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nin denetimi ile gerçekleştirilmiştir.

Türkiye genelinde toplam 1.192 Çocuk Evi bulunmaktadır. Bu çocuk evlerinde toplam 3.576 bakım personeli çalışmakta; 6.149 çocuk bulunmakta ve bu çocukların da 3.957'sini 7-12 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Plan Bütçe Yıl Sonu Raporu, 2018).

Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne bağlı toplam 138 Çocuk Evi bulunmaktadır. Bu çocuk evlerinde toplam 414 bakım personeli çalışmakta; toplam 643 çocuk bulunmakta ve bu çocukların 268'ini 7-12 yaş arası çocuklar oluşturmaktadır (Kurum Verileri, 2018).

Araştırmanın kapsamı 7-12 yaş arası çocuklar ve bu çocukların bakım ve gelişimlerinden sorumlu bakım personelleri olduğundan dolayı araştırmanın örneklem seçiminde basit tesadüfi örneklem tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada örneklem olarak seçilen bakım personelleri ve çocuklar önceden tanınmamaktadır. Örneklem dâhil edilen bakım personeli ve çocuklar Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi ile birlikte araştırma kapsamına uygun olan çocuklar basit tesadüfi örneklem tekniği ile belirlendi. Buna göre araştırma kapsamında Ankara Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne bağlı toplam 7 Çocuk Evinde kalan, 16 bakım personeli ve bu bakım personellerinin bakım ve gelişimlerinden sorumlu olduğu 7-12 yaş arası 24 çocuk ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılan bakım personelleri ve çocuklara ilişkin gerçek isimlere yer verilmedi. Gerçek isimlerin yerine kodlama yapıldı. Bakım Personelleri "BP-1, BP-2..." ve çocuklar "Ç-1, Ç-2..." şeklinde kodlandı. Bakım personelleri ile ilgili bilgiler Çizelge-1'de, çocuklar ile ilgili bilgiler de Çizelge-2'de yer almaktadır.

1.4.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma kapsamında veri toplanması amacıyla yarı-yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Görüşme formlarının hazırlanması ile ilgili olarak, 2014 yılında çocuk evleri ile ilgili bir projede farklı bir araştırma çalışması için saha görevi alınmış, Türkiye'deki birçok ilde çocuk evlerinde görüşme yapılmıştır. Doktora tez konusunun da belirlenmesinde etkili olan bu süreçte, saha notları alınarak araştırmanın soru zemini için bir alt yapı oluşturulmuştur.

Araştırma sürecine geçilince Bakım Personelleri Görüşme Formu ve Çocuk Görüşme Formu sorularını oluşturmak amacıyla literatürdeki ilgili araştırmalar incelenmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda gerek çocuklar gerekse bakım personelinin öğrenilmesi gerekli olan bilgileri almak için sorular hazırlanmıştır.

Görüşme formları için tez danışmanı ve alan uzmanları ile de araştırmanın amacı hakkında görüşülmüş, mevcut soru havuzunu paylaşmış ve uzmanların önerileri doğrultusunda soruların düzenlenmesi ve azaltılması yoluna gidilmiştir.

Bakım Personeli Görüşme Formu ve Çocuk Görüşme Formu son şeklini aldıktan sonra uzman görüşü almak üzere formları üç farklı alanda çalışan (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Ölçme ve Değerlendirme, Sosyoloji) üç farklı uzmana gönderilmiştir. Uzman görüşleri neticesinde formlara son şekli verildikten sonra üç bakım personeli ve üç çocuğa pilot uygulama yapılmış, soruların anlaşılabilirliği hakkında gözlemlerde bulunulmuştur. Pilot uygulama neticesinde formlar uygulanabilir olduğu anlaşıldıktan sonra tez danışmanının onayıyla asıl uygulama için formlar hazır hale getirilmiştir.

Gerekli izinler alındıktan sonra Ankara İlinde belirlenen çocuk evlerinde görüşme için randevu alınmış ve Kasım 2016 – Şubat 2017 arasında bu evlere gidilerek, bakım personeli ve çocuklarla görüşmeler araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

1.4.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Veri analizi, toplanan verilerin anlamını dışarıya aktarma sürecidir (Merriam, 2013: 167). Nitel araştırmalarda betimsel ve içerik olmak üzere genel olarak iki analiz

kullanılmaktadır. Bu araştırmada hem betimsel hem de içerik analizi birlikte kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenmiş olan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu tür analizde temel amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. İçerik analizinde ise, temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımda fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir (şimşek & Yıldırım, 2006: 227). Özellikle gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerin analizinde kullanılır (Büyüköztürk, vd., 2014: 247). Bu araştırmada gözlem ve görüşme tekniği kullanılarak elde edilen nitel veriler, belirtilen amaç doğrultusunda hem betimsel hem de içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Ancak araştırmanın doğası gereği izin ve zaman kısıtlaması nedeniyle sahada günlerce bulunarak gözlem yapma noktasındaki beklenti gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı gözlem tekniğinden yeteri kadar faydalanılamadığı noktasında endişelerimiz bulunmaktadır.

Kavram ve ilişkilere ulaşabilmek amacıyla bakım personellerinden elde edilen veriler beş; çocuklardan elde edilen veriler de üç aşamada analiz edilmiştir. Bu aşamalar bakım personelleri için temalar; kurum, bakım personelleri, ocuk, ev ortamı ve sosyal yaşam olarak belirlenmiştir. Çocuklar için temalar; bakım personelleri, ev ortamı ve ocuk olarak belirlenmiştir. Her bir tema için alt kategoriler belirlenmiştir. Daha sonra ilgili kategorilere ait kodlar oluşturulmuştur. Buna göre verilerin analizi temalar, kategoriler ve bunlara ilişkin olarak oluşturulan kodlamalar neticesinde elde edilen bulgular yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca bakım personeli görüşme formu ve ocuk görüşme formundan elde edilen verilerin bulguları önce kendi içerisinde, sonra da karşılaştırmaya imkân veren kategorilere ait bulgular işığında karşılaştırmalı olarak yorumlanıp değerlendirildi.

Bakım personeli ve çocukların değer aktarımlarıyla ilgili görüş ve düşüncelerini betimlemeden önce, araştırma grubuna dâhil edilen bakım personelleri ve çocukların kişisel bilgilerine yer verilmiştir. ocuk Evlerinde değer aktarımında bakım personellerinin rolü, çocukların da nasıl etkilendiği bağlamında görüş ve düşüncelerine ilişkin hem betimsel hem de içerik analizi işığında durum tespiti yapılmıştır. Son olarak bulgular tanımlanmış, sonuçlar sosyolojik verilerle beraber yorumlanmıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Araştırmada Kullanılan Kavramlar

2.1.1. Değer Kavramı

Değer ve değerler konusu sosyal bilimlerin güncel temel sorun alanlarından birisi olarak görülmektedir. Bu açıdan ele alındığında değer konusu sosyal bilimlerin farklı alanlarında bir araştırma konusu olarak ele alınmaktadır (Dilmaç, 2007: 1). Değer konusunda özellikle felsefe, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji alanlarında bilim adamları tarafından araştırmalar yapılmaktadır. Değer kavramının çok değişik disiplinler içerisinde ele alınmasından dolayı kuramcılarının birçoğu, araştırmalarında değerleri çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek ele almaktadırlar. Her bilim dalı da kendi boyutunda meseleyi incelediğinden dolayı üzerinde genel kabul gören bir fikir birliği sağlanmış değildir (Güngör, 1993: 73). Özellikle sosyologlar arasında, değer konusu oldukça tartışmalı bir konudur (Fichter, 2004: 131). Çünkü değer kavramı üzerine kesin ve net bir tanımlamasını yapmak sosyologlar açısından oldukça zordur ve mümkün olduğunca da değer kavramını kullanmaktan kaçınmışlardır. Bazı sosyologlar tarafından, değer kavramını “idealler”, “toplumsal zorunluluklar”, “bir toplumun temel varsayımları”, “ahlaki yükümlülük prensipleri” gibi sınırlı anlamlarda kullanılmıştır (Korkmaz, 2013: 53). Diğer sosyal bilimlerde, değerler kavramına ilişkin olarak davranış bilimciler ve sosyal psikologlar değerlerin bir yandan bireysel tutum ve davranışları, bilişsel süreçleri etkilediğini, diğer yandan da toplumun kültürel kalıplarını yansıttığını kabul etmektedirler. Ancak genel itibarıyla psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi değer kavramı ile yakından ilgilenen sosyal bilimlerde değer kavramıyla ilgili tutarlılık söz konusudur (Dilmaç, 2002: 3). Buna göre değer kavramına ilişkin ortaya konulan tanımlamalarda ele alınan yaklaşımlar açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Değer kavramının yapısından kaynaklanan bu zorluktan dolayı sözlüklerde, kuramsal yaklaşımlarda ve farklı bilim dallarında değer kavramı nasıl ele alınmaktadır? Bu araştırmamızın temel sorunsalı olan değer kavramı için hangi tanımlamalar üzerinde daha çok durmamız gerekmektedir? Sosyal bilimciler açısından değer kavramı ele alındığında,

genel olarak insan davranışlarını açıklamada değerın önemi vurgulanmaktadır (Kuşgil & Kağıtçıbaşı, 2000: 60). Değer kavramı, sosyal bilim araştırmalarında, insan davranışlarını belirleyen temel faktörlerden birisi olarak ele alınıp değerlendirilmektedir.

13. yüzyıl öncesinde bile kullanılan değer kavramı, Türkçe etimolojilerini anlatan sözlüklerde “teg” kökünden gelmiş ve türetilmiş olduğu ifade edilmektedir (Clouston, 1972: 476). Ancak sosyal bilimlerde ilk defa Znaniecki tarafından kullanılan değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 2007: 89). Buna göre değer kavramı İngilizce sözlüklerinde “value”, ve Fransızca sözlüklerinde ise “valure” ’nin karşılığı olarak ele alınmaktadır. İngilizce’de (Oxford, 2015) “value” kavramının karşılığı olarak kullanılan değer, hem bir malın karşılığı olan para ya da tokuş edilecek mal olarak ele alınmakta hem de yararlı veya önemli kalitede olmak anlamında ifade edilmektedir. Arapça sözlüklerde değer kavramının karşılığı olarak “kıymet” (Mutçalı, 1995: 240) kavramı kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu’na (TDK, 2015: 483) göre değer tanımlarından birisi, bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet olarak ifade edilmektedir. Bir diğer tanımlamada ise, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünüdür.

Sözlüklerdeki anlamıyla birlikte sosyal bilimlerde kullanılan manasıyla değerler, genel olarak, bireylerin gerçekleştirdiği özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel bir standart (ölçüt) sağlayan ve bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşmuş soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri olarak ele alınabilir.

Değer ve değer yargılarının insanların estetik yargıları aracılığıyla basit tercihlerden çok daha karmaşık olan ve bir toplumun devamlılığı için önemli olan en üst ahlâkî ve siyasi tercihlerine kadar belirleyici bir rolü bulunmaktadır (Jenks, 2012: 79). İnsanlar, günlük hayat içerisinde tercih edecekleri meyveler ile demokratik hakkın bir ürünü olarak belirleyeceği siyasi tercihlerinde bile bir değer yaklaşımı ekseninde meseleyi ele almaktadırlar. Duygu, düşünüş ve davranışlarımızın bütünü göz önüne alındığında değer kavramının zorluğu karşımıza çıkmaktadır.

Değerler, göreceli olması dolayısıyla, ilk zamanlarda felsefe bilimlerinin konusu olarak kabul edilmiş ancak zamanla sosyal bilimlerin diğer alanlarında da değerler konusu önemli

bir sosyal olgu olarak ele alınmıştır (Fichter, 2004: 131). Çünkü değer konusu, kişisel, toplumsal ve kültürel kaynaklara dayanır. Bu yüzden sosyal bilimciler kendi disiplinleri içerisinde değerleri anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır (Rokeach, 1973: 14). Buna göre değerler ile ilgili her disiplinin farklı bakış açıları bulunmaktadır.

Değerler konusunda bireysel, toplumsal ve kültürel açılardan yapılan incelemelerde, değerlerin tutumları ve bilişsel süreçleri etkilediği, diğer taraftan da kültür örüntülerini yansıttığı kabul edilmektedir (Silah, 2000; 320). Değerler, insanı bir kültürün, bir topluluğun parçası haline getirir (Geylan, 2015: 21). Değerlerin yaşandığı toplumlara bakıldığında, ayrışmanın yaşanmadığı, toplumsal bütünlüğün sağlandığı yerlerdir (Tozlu, 2003: 45). Buna göre bakıldığında toplum, değerlerin oluşturulduğu, muhafaza edildiği ve bireye aktarıldığı yerdir (Ural, 1996: 52). Değerler, belirli bir toplum ve kültür içerisinde oluşmaktadır.

Değerler, iyi, kötü, istenen, istenmeyen ve bunun gibi insanların yargılarını, prensiplerini ve standartlarını belirler (Halstead & Taylor, 2000: 169). Değerler dünyaya, hayata anlam veren, insanı yücelten unsurlardır (Geylan, 2015: 21). Değerler, bireyin olgulara yüklediği anlamlardır (Gündoğan, 2002: 257). Güngör (1998: 27)'e göre değerler, bir şeyin arzu edilebilir ya da arzu edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Değerler, bireyin sadece kendisi için değil, başkalarının hayatı için de amaç edinilen, istenilen şeylerdir (Güngör, 2010: 84). Bolay (2007: 60) ise, değerleri, arzu edilen, ilgi ve ihtiyaç duyulan şey olarak tarih etmektedir. Ural (1996: 52)'ye göre değerler, davranışlar ile birlikte ulaşılmak istenen hedeflerdir. Bireylerin, nesne ve olgular karşısındaki yaklaşımını göstermektedir.

Değerler, bir milletin sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel unsurlarının tamamıdır (Demirel, 2010: 31). Değerler, bir toplumun geneli tarafından kabul edilmiş olan ortak kavramlardır (Tarhan, 2012: 20). Değer, arzu edilen, bireye rehberlik eden ve kendi içerisinde görece önem derecesi olan amaçlardır (Aydın & Akyol, 2012: 3). Toplum hayatının bütününe hitap eden değerler, bireylerin amaçlarını belirler ve aynı zamanda amaçlarına ulaşma noktasında rehberlik eder.

Değerler, insan davranışlarını etkilemektedir. Durum veya olaylar karşısında ortaya konulan bir davranış şeklinin veya yaşam amacının bir diğerinden daha üstün olduğu yönündeki istikrarlı ve derin inançlardır (Bilgin, 2007: 81). Değerler, insan davranışlarını

biçimlendirdiğini ve ideallerinin oluşmasına hizmet ettiğini belirtmektedir (Meriç, 1997: 183). Değerler, davranışın nasıl olması gerektiğini belirten fikir, inanç ve kabullerdir (Wuthnow & Berger, 2002: 19). Rokeach (1973: 7)'a göre değerler inançlardır. Buna göre, değerler inançlarda olduğu gibi, bilişsel, duygusal ve davranışsal unsurlara sahip olduğunu belirtmektedir. Değerlerin davranışlar için motivasyonel bir unsur olarak kabul edilmesi, insanların ihtiyaç ve istekleri üzerindeki etkisini göstermesinden dolayı psikolojik yönün vurgulanırken, değerlerin aynı zamanda davranışları dışarıdan belirleyen ortak hedefler olarak kabul edilmesi, onların sosyal yönünü bize göstermektedir (Ersoy, 2006: 38). Dolayısıyla değerler konusu çok boyutlu bir incelemeyi gerekli kılmaktadır. Değerler, özellikle psikoloji ve sosyoloji alanlarında önemli bir yer tutmaktadır.

Değerler, bireylerin duygu, düşünce, tutum, davranış ve hedeflerinde birer ölçüt olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal bütünlüğün ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Toplum hayatında, her şey bireylerin sahip olduğu sosyal değerlere göre algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Değerler bireye rehberlik ettiği gibi, düşünce ve ideallerine de kaynaklık teşkil etmektedir. Bu genel karakteri dolayısıyla değerleri, kurumların ve sosyal yapının temelinde yer alan ve onlara rengini veren önemli sosyolojik olgular olarak görebiliriz (Ersoy, 2006: 39). Değerler toplumsal yapılar içerisindeki bireyin yaklaşımlarını belirler.

Muzaffer Şerif (1985: 95), sosyal psikolojide toplum kuralları bağlamında değerler konusunu ele almaktadır. Buna göre toplum değerleri, toplumsal kuralların eksiksiz örnekleridir. Bayrağın dokunulmazlığı ve yasaların kutsallığı toplumsal olarak kabul edilmiş, her gün karşılaşılan değerlerdir. Bayrağa saygı gösterileceği, elmas gibi madenlerin değerli, yuvanın tatlı, özel mülkiyetin dokunulmaz ve anayasanın kutsal olduğunun kanıtı kendindedir. Tüm bu yaklaşımlar, değer yargılarını bize göstermektedir. Bu yaklaşımlar bireyde benimsendikten sonra kişisel bağlılık gösteren duygusal özellikler taşırlar. Bu örneklerdeki gibi görülen kurallara toplum değerleri denilmektedir. Toplumsal kurallar bireylerin veya birey gruplarının birbiriyle olan ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadırlar. Toplumsal değerler de ölçütleşerek, grupta ortak ve herkesin erişebileceği bir konuma ulaştınca, grubun üyeleri olan bireylerin hoşuna gidene ve gitmeyene, kinleri ve seçimleri, ortak olanı ölçütleyebilir ya da biçimlendirebilirler.

Değerler, toplumca en iyi, en doğru, en faydalı ve en yararlı olduğu kabul edilen şeylerdir. Bunlar, insanların kişisel istekleri ya da beğenileri olmayıp, grupların ya da toplumların

kabul ettikleri, herkes için iyi, herkes için arzulanır olma özelliğine sahip ve toplumlar arası da geçerliliği olan özelliklerdir. Değerlerin, ihtiyaçlarımızla, yakın ilgisi vardır. İhtiyaçların karşılanması amacıyla geliştirildiği kabul edilmektedir (Silah, 2000: 320). Değerler, kültür temelinde ele alınan, neyin önemli, değerli ve istenir olduğunu tanımlayan (Giddens, 2005: 616); bir davranışın iyi, güzel ve arzulanabilir olduğunu gösteren (Özkalp, 1995: 76), paylaşılan ölçüt ve düşüncelerdir. Toplumdaki bütünleşmeyi sağlayan değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında kullandığı ölçütlerdir (Tolan, 1983: 233). Rokeach (1973: 7), kişisel ve toplumsal konulardaki tercihlerine ilişkin inançlar olduğunu ileri sürmektedir. Hofstede (2001: 5), belirli durumları diğerlerine tercih etme eğilimi olarak görmektedir. Schwartz (1992: 1) ise, insanların toplumsal ve bireysel bir eylemi seçerken; yapılan bir eylemin doğruluğunu savunurken; diğer insanları ve kendini değerlendirirken; başvurduğu, duygu ve düşüncelerin niteliklerini belirleyen ilkeler olarak tarif etmektedir.

Değer, bireylerin seçim ve tercihlerinden oluşan bir olgudur. Bu seçim ve tercihler kişinin içinde bulunduğu grupla birebir ilişki içerisindedir. Değer bir grubun niteliğini ya da bir bireyin özelliğini kapalı ya da açık olarak belirten, bireyin içinde bulunduğu davranışın tarzları, araçları ve amaçları arasından tercih yapmasını etkileyen arzu edilebilen bir kavramdır (Kluckhohn, 1962, 395). Rokeach (1973, 3) değerler için “alternatif davranış biçimleri arasından seçim yapmak ve bunları değerlendirmek için kullanılan normatif standartlardır” demiştir. Rokeach’a göre değer, karşıt bir davranış şekli veya yaşam amacına karşıt olarak bireysel ve ya sosyal anlamda tercih edilmesi beklenen spesifik bir davranış biçimi veya yaşam amacına olan sürekli bir inançtır (Rokeach, 1973, 3). Schwartz ise değeri, davranışların ve eylemlerin seçilmesinde, olayların ve kişilerin değerlendirilmesinde, davranışların ve eylemlerin açıklanmasında görev alan sosyal bir aktör olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte bireyin yaşamı içerisinde önemlilik düzeyi açısından değişkenlik gösteren ve bireye ışık tutan ilkeler olarak hizmet eden arzulanabilir amaçlardır (Schwartz, 1999, 24-25). Fichter (2004: 166) ise değerleri, grup veya toplumun, kişilerin, örüntülerin, hedeflerin ve diğer sosyokültürel nesnelere önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanan ölçütler olarak tanımlamaktadır.

Değer ve değerler konusuna sosyal bilimlerin farklı alanları içerisinde farklı yaklaşımlardan kaynaklanan farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Felsefe, antropoloji,

psikoloji ve sosyoloji bilimleri değer ve değerlere ilişkin olarak farklı yaklaşımlar ve buna bağlı olarak farklı tanımlamalar kullanmaktadır.

2.1.1.1. Değer kavramına felsefi yaklaşım

Değerler, felsefenin temel konuları arasındadır (Geylan, 2014: 29). Değer kavramına felsefi açıdan bakıldığında öznel ve nesnel olarak çok farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bütün bu tanımlardan genel geçer bir anlam ortaya koymak kolay değildir (Özlem, 2002: 233). Bu noktada kendi içinde çok farklı bakış açıları geliştirilmiştir.

Değer nedir? sorusu bilinen tarafıyla ilk olarak Platon (Rokeach, 1973: 118), Aristoteles ve sonrasındaki birçok filozof M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren felsefenin en temel sorunsallarından birisi olmuştur (Tepe, 2002: 343). Alman metafizikçi W. Windelband, felsefeyi genel olarak “değer felsefesi” olarak görür ve tarihsel olayların ancak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Ona göre, değerlendirme ancak insana göre olabilir. İnsan hayatı, sürekli bir değerler mücadelesi olarak ele alınmaktadır. Ancak değerler, sadece teorik bir olgudan ibaret değil, insan eylemlerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü felsefi anlamda, insanın karşılaştığı herhangi bir nesne veya durum karşısındaki istek, amaç ve ihtiyaçlarına göre değerler ortaya çıkmaktadır (Cevizci, 2006: 52). İnsan, davranışlarını gerçekleştirirken sahip olduğu değerlere göre hareket etmektedir (Timuçin, 2004: 119). Bu anlamda da insandaki değerler, insanın kendisi ve çevresiyle olan ilişkileri sonucu ortaya çıkar (Geylan, 2014: 35). Değerler aynı zamanda insanın, sosyal bir varlık oluşunun da bir göstergesidir.

Değerle ilgili tartışmaların felsefi temelinin ise 1890’lı yıllardan itibaren atıldığını söyleyebiliriz (Özensel, 2003: 218). Değerler konusu felsefi alanda başlayan tartışmalar zamanla sosyal bilimlerin diğer alanlarının da temel sorunsallarından birisi haline gelmiştir.

Felsefi bir kavram olarak, felsefenin alt alanlarından etik (ethics) içerisinde yer alan değer (değer kuramı veya aksiyoloji) konusu, eğitim uygulamalarında da önemli bir tartışma konusudur. Değerler felsefesi olarak tanımlanan ve insanın ahlaki değerlerini sorgulayan “etik” ve neyin güzel olduğuyla ilgilenen estetikten oluşan aksiyoloji, temelde bireylerin davranışlarına esas teşkil eden değerlerle ilgilenmektedir (Özlük, 2016: 92). Değerler ve

değer aktarımı felsefenin “etik” kısmında yer alır ve ahlak felsefesinin en önemli konularından bir tanesidir. Dolayısıyla değer, “etik” içerisinde yer alan ahlakın taşıyıcısıdır. Değerlerin aktarımı ise formal veya informal eğitimle mümkündür. Ancak değerlerin ilişkili olduğu alanlar söz konusu olsa da değerlerin ‘ne’liği ile ilgili uzlaşmış tek bir kabul yoktur. “Değerlilik” kavramı ise tercih üzerine kurulmuş iyi, daha iyi, güzel ve daha güzel gibi değerlendirmelere tabidir. Çünkü değerlendirme esasen bir kıyaslamadır ve benzer türden durum, olay, nesne vs.nin karşılaştırmasına dayanır. Bu bağlamda ele alındığında, değere değerlilik katan, değeri ölçülebilir kılanın değerlendirici olduğu söylenebilir (Çetin & Balanuye, 2015: 195). Değerler felsefesi ile ilgili çalışmalar aksiyoloji ile birlikte ele alınmaktadır. Değer teorisi (value theory) ya da değer bilimi olarak da isimlendirilen “aksiyoloji”; etik, estetik ve epistemoloji gibi değersel alanların ne olduğu, oluşum süreçleri, sınırları ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri üzerinde durmaktadır (Çetintaş, 2015: 6). Buna göre örneğin etik iyi/kötü, estetik güzel/çirkin ya da epistemoloji doğru/yanlış gibi değersel niteliklerin konusu olmaktadır (Arat, 1996: 12-13). Değerler ya da değerler sisteminin teorik analizi felsefenin alt alanlarından olan aksiyolojiyle yapılmaktadır (Graeber, 2015: 19). Felsefenin alt çalışma alanlarından birisi olan aksiyoloji, değerler teorisini ahlaki boyutuyla ele almaktadır.

İnsanın en önemli özelliklerinden birisi değer üreten bir varlık olmasıdır (Dilmaç, 2007: 18). Değer, insanın ilgi duyduğu nesne ile arasındaki ilişkidir. Buna göre değer, ilgilerin yöneldiği verili bir duruma eklenen şeydir (Büyükdüvenci, 2002: 251). Genellikle değerler insanların nesnelere yükledikleri öznel niteliklerdir (Hacıkadıroğlu, 2002: 37). Değer, insanın nesnelere üzerinde oluşturduğu yargılardır. Buna göre değer yargıları yapısı itibariyle hem öznel hem de nesnel olabilirler (Timuçin, 2002: 46). Çünkü değer yargıları insanın bakış açısına göre değişebilmektedir.

Değerlerden bağımsız bir sosyal hayat düşünmek imkânsızdır (Arslan, 2002: 94). Bütün değerler, insan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre, değer üretebilen tek varlık insandır (Günay, 2003: 269). Toplum içinde yaşayan insan için değerlere sahip olmak, ister geleneksel ister modern insan için, zorunluluktur. Çünkü toplumsal hayatı oluşturan insanların paylaştıkları değerlerdir. İyi nedir? Doğru nedir? Güzel nedir? gibi sorular değerleri sorgular. Felsefi tartışmalarda bu konuya iki bakış açısı getirilmiştir. Bunlardan birincisi insanların bu tür sorulara verecekleri cevaplar açısından değerlerin göreceli olduğudur. Buna göre değerler, toplumdan topluma ve toplumun farklı kategorilerine göre

değişebilir. İkincisi ise değerlerin mutlak olduğudur. Buna göre de her türlü değer, doğru ve yanlış kategorisinde ele alınır (Toku, 2002: 106). İnsanın sahip olduğu değerler nesne karşısındaki duygu, düşünce ve davranışları belirler. Bu değerler de insanın içinde bulunduğu topluma göre şekillenir.

Felsefe, değerler konusunu iyi olan nedir sorusuna verdiği cevaplar ile değerlerin ahlaki olup olmadığı noktasında ele alırken, sosyoloji, değerleri kişinin eylem ve amaçlarını belirleyen ölçütler olarak görmektedir.

2.1.1.2. Değer kavramına antropolojik yaklaşım

Antropologlar, değerler konusunu kültür unsurları içerisinde incelemektedirler. Çünkü kültür ve kültürel unsurlar bir grup ya da toplumun paylaştığı ve üyelerince kabul edilen görüşler, değerler ve algılar olarak ele alınmaktadır (Haviland vd., 2008: 103). Çünkü belli bir kültüre sahip sosyal grup içerisinde bulunan insanlar belli ortak davranışlar sergilerler. İnsan topluluklarının bu tür ortak davranışlarına kültür değerleri denilmektedir (İlbars, 1987: 201). Kültür değerleri, insan topluluklarının sergilediği ortak davranışlardır. Antropologlar da, insan topluluklarının ortaya koyduğu ortak kültür değerleri üzerinde çalışmalar yapmaktadırlar.

Psikologlar bireyin kişilik yapısını araştırmakta, sosyologlar toplumsal ilişkileri incelemekte, antropologlar ise çoğunlukla değerlerin sembol ve anlamlara nasıl yerleştiğine tekabül eden kültürün, kişilik ve toplumsal ilişkileri nasıl etkilediği ile ilgilenmektedir (Graeber, 2015: 19). Kluckhohn (1951a: 395) değerlerin “arzu edilene yönelik anlayışlar”, insanların olası farklı davranış biçimleri arasında yaptığı seçimler üzerinde bir tür rol oynayan anlayışlar olduğu yönündeydi. Arzu edilen, sırf insanların gerçekte istediği şeye işaret etmez; pratikte, insanlar her tür şeyi ister. Değerler insanların neyi istemesi gerektiğine ilişkin fikirlerdir. Hangi arzuların meşru ve faydalı olduğunu, hangilerinin olmadığını değerlendirme ölçütlerdir. Demek ki değerler, hayatın anlamı hakkında değilse de kişinin hayattan haklı olarak isteyebileceği şeyler hakkındaki fikirlerdir (Graeber, 2015: 20). Antropologlar, ortak davranışlar, toplum tarafından kabul edilen ve belli ölçütlere göre hareket edilen davranışlardır. Belli kültürde ortak davranışları belirleyen ölçütler, değerleri oluşturur.

Sosyologlar ve antropologlar tarafında yapılan birçok tanımda değer teriminin kesin bir sonucu veya gayeyi ifade eden ve sosyal ilişkilerin hedefini gösteren bir kavram olduğu noktasında birleştiği görülmektedir (Erdoğan, 1989: 55). Sosyologlara göre “değer, belli bir kişinin veya grubun, bilinen belli eylem ve davranış seçenekleri arasından açıkça veya kapalı biçimde tercih edileni ifade eden bir kavramdır.” (Güvenç, 1976: 29-30). Antropologlar, ortak davranış kalıplarına, sosyologlar ise tercih edilen eylemlere odaklanmaktadır.

2.1.1.3. Değer kavramına psikolojik yaklaşım

Değerlerin incelenmesinin ana sebeplerinden birisi insan davranışlarını etkilemesidir (Avcıoğlu, 2011: 28). Çünkü değerler, inanç, tutum ve davranışların rasyonelleşmesini sağlayan standartlardır. Değerler, rehber olarak bireyin davranışına yön verir (Rokeach, 1973: 12). İnsanın davranışlarını tercih ettiği değerler belirler (Çalışkur, 2010: 15). Psikolojik olarak değerler, insan davranışı üzerindeki belirleyici etkilerinden dolayı psikologların dikkati çekmektedir.

Psikolojide değer kavramı, insan davranışlarına yön veren bir unsur olarak ele alınmaktadır (Dilmaç, 2007: 16). Buna göre, psikoloji de değer kavramı sadece inanç olarak ifade edilmektedir (Güngör, 1993: 27). Kişinin bir davranışının nedeni inançtan dolayı olabilir ve kişi bu davranışın ortaya koyacağı sonucu önemsemez (Weber, 2002: 11). Dolayısıyla değerler kişinin zihin dünyasında oluşmakta ve davranışları üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak olay ve olgular karşısındaki insanın ortaya koyduğu davranışlar öznel ve genel davranışlar olarak ortaya çıkabilir. Her iki durumda da bireyin üzerinde sosyal bir baskı söz konusudur.

Değerler genel olarak davranışlar incelendiğinde bağımsız değişken rolündedir (Güngör, 1993: 74). Her tür davranışın bir değer sahası bulunmaktadır ancak, bu değer sahası birbirinden bağımsız değildir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde insan davranışlarının temeli olarak, değerlerin bütüncül olarak ele alınması gerekir. Dolayısıyla değerler arasında bir ahenk olması gerekmektedir. Bunun temel nedeni de insanların düşünce ve davranışlarındaki uyumdan kaynaklanmaktadır.

2.1.1.4. Değer kavramına sosyolojik yaklaşım

Sosyologlar arasında en fazla tartışılan alanlardan birisi de yine değerler konusudur. Çünkü pozitivist yaklaşım içerisinde değerlerin nesnel bir karşılığı yoktur (Özensel, 2003: 218). Pozitivist yaklaşımlarda bunun ana sebebi olarak değerle ilgili yapılacak çalışmalarda öznellik yani keyfilikten kaynaklanmaktadır. Ancak değerler konusu, son dönem sosyolojik araştırmaların en temel çalışma alanlarından birisi haline geldiği görülmektedir.

Değerleri, sosyolojinin çalışma alanı içerisinde toplumsal bir olgu olarak ele alan Weber, statü ile statüye bağlı değerler arasındaki dinamik ilişkileri incelemiştir. Böylece Weber, sosyoloji tarihinde değerlerin toplumsal bir olgu olarak ilk defa ele almıştır (Özensel, 2003: 221). Ancak değerlerin ilk sosyolojik tanımını ise Thomas ve Znaniecki (1918: 21) yapmıştır. Onlara göre bir değer, “bazı sosyal grupların üyelerinde bulunan ampirik bir içeriğe sahip herhangi bir referans noktası ve eylemin amacına ilişkin bir anlamdır (Akt: Korkmaz, 2013: 53). Bir gıda maddesi, bir çalgı aleti, bir madeni para, bir şiir parçası, bir üniversite, bir efsane, bilimsel bir teori” bir toplumsal değer olabilir. Buna göre değerler konusu sosyal grupların özelliğine göre farklılık gösterebilmektedir. Bu da değerler konusunu karmaşık hale getirmektedir.

Sosyologlar açısından değerler, insanlarla bağlantılı olması dışında, hiçbir anlama sahip değildir. Sosyologlar için değerler, bireyin sosyal bir varlık olmasından dolayı sosyolojik araştırmalar açısından önemlidir (Fichter, 2004: 131). Değer kavramının sosyolojik karşılığına bakıldığında, sosyologlar arasında en fazla tartışılan kavramlardan birisi olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni pozitivist paradigmada, değerlerin nesnel bir gerçekliğinin olmamasından kaynaklanmaktadır (Aydın, 2010: 183). Bundan dolayı değerler, bireyden bağımsız olarak ele alınamaz. Ancak pozitivist paradigmaya karşı çıkan tarihselci yaklaşıma göre her olayı kendi tekilliği içerisinde incelemeyi anlamlı bulmaktadır (Özensel, 2003: 219). Buna göre değer kavramı bireye ya da gruba göre göreceli hale gelmektedir.

Sosyolojik olarak değer, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir, kişi veya grup tarafından beğenilen her şey olarak tanımlanabilir (Birekul & Alkın, 2015: 78). Buna göre değer kısaca, birey veya grup için yararlı, istenilen ve de beğenilen durumları ifade etmektedir. Ancak değerler, kişinin kendi ürettiği şeyler değildir, dışarıdan yani toplumdan

gelmektedir (Aydın, 2010: 185). Toplumda, bireyden önce var olan değerler, bireyle birlikte değer formu gelişmektedir.

Değerler, insanların grup içerisinde nasıl davranması gerektiğini gösteren yol haritaları gibidir. Bu açıdan ele alındığında değerler, toplum içerisinde sosyal bütünlüğü sağlayan ortak davranış kodlarıdır. Sosyal açıdan değerler, bir sosyal grubun veya toplumun bütünlüğünü ve devamlılığını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından uygun ve gerekli oldukları kabul edilen, aynı üyelerin ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarlarını yansıtan, genelleştirilmiş ilke ve inançlardır (Ersoy, 2006: 82). Buna göre değerler, sosyal grubun belirgin bir zaman dilimi içindeki etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır.

Değerler, sosyologlar arasında çok farklı açılardan ele alınmaktadır. Duygular, düşünceler, genelleşmiş anlamlar, bilinç-dışı varsayımlar, çıkar ilişkileri ve ethos gibi tanımlamalar da yapıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2013: 53). Ancak hangi anlam grubunu ele alırsak alalım, sonuç olarak değerler, eylem kararlılığı ortaya koyan düşüncelerdir (Kluckhohn, 1962: 396). Sosyal bir varlık olarak insanın, kararlı ve içsel bir şekilde eylemde bulunmasını sağlayan temel unsur, değerlerdir. Bu çerçevede, sosyal bilimciler değerleri biyolojik, ekolojik, kurumsal ve bireysel koşulların ortak ürünleri olarak görme eğilimindedirler (Korkmaz, 2013: 54). Bütün bu unsurlar değerlere kaynaklık etmektedirler.

Değerlere ilişkin tanım ve kaynağı konusunda sosyologların üzerinde uzlaştıkları bazı hususlar şunlardır (Korkmaz, 2013: 54):

- Toplumsal davranış amaçlıdır.
- Değerler, arzu edilen, istenilen davranışlardır.
- Değerler, araçların seçimini etkiler ve dolayısıyla insan davranışlarını yönlendirir.
- Değerler her zaman birbiri ile tutarlı/uyumlu olmayabilir.
- Bir toplumda genellikle bazı değerler temel değerler haline gelerek onu şekillendirir ya da ona özgün bir karakter kazandırır.
- Temel değerler, kalıcılık ve paylaşılma eğilimindedir ve bu nedenle topluma istikrar ve bütünlük sağlar.

Değerlerin önemli birer sosyal olgu olmasından dolayı (Weber, 2011: 19), Weber, bilimsel araştırmalarda üzerinde durulması gereken konulardan birisi olduğunu öne sürmüştür (Dilmaç, 2007: 19). Sosyal bir olgu olarak değer kavramı, toplum ve birey için önem taşımaktadır. Bir kültür içerisinde ele alınan değerler, toplum içinde bireylerin davranış

örüntüleri sosyolojik araştırmaların başlangıcıdır. Weber, toplumsal olayların incelenmesinde değerlerin dikkate alınması gerektiğini düşünmektedir. Değerleri göz ardı ederek toplumsal olay ve süreçleri açıklamak kolay değildir (Weber, 2011: 20; Özensel, 2003: 225). Çünkü insanoğlu, değerden bağımsız değildir.

İnsanlar günlük hayatta ahlâkî değerler, geleneksel değerler, aile değerleri gibi kavramları, anlamına bakılmaksızın sıklıkla kullanıldığı görülür. Sosyolojik açıdan ele alındığında değer, insanların standart yargılarıdır. Değerler, insanların öteki insanlar hakkında oluşturduğu yargıların genel ölçütlerini oluşturur (Newman, 2004: 19). Değerler, toplumun sosyo-kültürel unsurlarını anlamlı hale getiren önemli ölçütlerden birisidir. Bundan dolayı, toplumsal bir varlık olarak ele alınan kişi ve bu kişinin davranış örüntülerinden dolayı sosyolojik incelemenin ilgi alanına girmektedir (Özensel, 2003: 222). Değer, sosyal bir varlık olarak bireyi etkileyen, bireyin ya da grubun özelliklerini ayırt etmemizi sağlar. Dolayısıyla değer kavramı, toplumsal kuralların zeminini oluşturduğu gibi, toplumsal bir varlık olarak bireyin davranışlarındaki tutarlılığa işaret eder ve böylece bireyin seçimlerini kolaylaştırır. Kabul edilen değerler, insanların muhakeme ve seçimlerinde yardımcı olurlar (Dönmezer, 1994: 234). Bu anlamda değer, bireyin duygu, düşünüş ve davranışlarında bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerler, genel ve soyut bir kavramdır. Ancak bireyin sahip olduğu değerlerin ifade edildiği mekanizma sosyal rol olarak ifade edilir (Fichter, 2004: 134). Bireyin davranış örüntülerinin göstergesi olan sosyal roller, kişinin değerlerinin birer yansıması olarak görülür.

Değerler, insanlar için neyin doğru, beğenilen ve saygınlık getirdiği konusunda insanların paylaştıkları standartlardır. Ancak değerler paylaşılmasına rağmen insanların değer algısında farklılıklar bulunabilir. Çünkü değerler, kültür kavramı içinde ele alınmaktadır (Gelles & Levine, 1995: 84). Değerler sosyal bilimciler tarafından kültür ve topluma anlam veren ölçütler olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, değerler, paylaşılan, ciddiye alınan, coşturan ve soyutlanabilen bir yapıdadır (Fichter, 2004: 132). Değerler kavramı, sosyolojide hem kültür kavramı içerisinde hem de normlarla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Coğunlukla bir kültür içerisinde ele alınan değerler inançlarla iç içedir (Andersen & Taylor, 2004: 68). Her kültürün kendisine has fikirleri bulunmaktadır. Bunlar insanların nasıl hareket edeceklerini ve dünyada neyin önemli

olduğunu gösterir. İnsanlar bütün bunları değerler ve normlar sayesinde öğrenirler. Değerler, bir toplumda neyin iyi, doğru ve önemli olduğu konusunda insanlara yol gösterir. Burada ele alınan değerler, genellikle bir toplumun normlarının temelidir. İnsanların nasıl davranmaları konusunda toplumsal kuralları oluştururlar. Ancak değer ve normlar kültürden kültüre değişmektedir. Buna göre değer ve norm her kültür için özeldir (Thio, 2005: 51). Çünkü değerlerin en önemli özelliklerinden birisi sosyalleşme sürecinin bir ürünü olmasının yanı sıra zamana (Giddens, 2005: 23), topluma ve hatta bir toplumun alt kültür gruplarına göre değişebilmesidir (Avcıoğlu, 2011: 29). Bu açıdan ele alındığında bir kültürün değerleri değişebilir (Schaefer & Lamm, 1995: 74). Örneğin bir toplumdaki kadın ve erkek cinsiyetinin gerektirdiği değerler farklılık gösterebilir. Bütün bu değerler erkek ve kadına sosyalleşme yoluyla öğretilir (Güngör, 1993: 58). Rokeach (1973: 25), değer araştırmalarında kadın ve erkeklerin benimsediği değerler açısından karakteristik olarak farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Burada değerlerle ilgili önemli olan tarafı, değerler, insanların davranışlarını belirler. Bir kültür içerisinde ele alınan değerler, sosyal yaşamın içindeki temel kuralların oluşmasına, insanların tercihlerinde, neyin iyi ve güzel olduğunu değerlendirmesinde kültürel olarak bir standart oluşturmasını sağlar. Değerler, bir durum karşısında, neyin gerekli olup olmadığı konusunda insanlara kültürel bir bakış açısı kazandırır (Macionis, 2003: 521). Buna göre değerler, insanın herhangi bir durum karşısında hangi duygu, düşünce ve davranış içerisinde olması gerektiği konusunda uyumlu davranışlar sunmasına yardımcı olur. Çünkü toplumsal bir varlık olarak insan, diğer insanlar veya gruplarla ilişkisinde bir ölçüt olarak değerleri kullanır.

Değer konusuna sosyal bilim alanları içerisindeki yaklaşımlar açısından farklılıklar bulunmaktadır (Keskin, 2016: 125). Felsefeciler, antropologlar, psikologlar ve sosyologların değer yaklaşımlarında farklılıklar vardır. Buna göre ele alınan yaklaşımlara bakıldığında genel olarak değer konusu felsefeciler, değer ne oldu olduğu sorusu üzerine odaklanmışlardır (Cevizci, 2006: 29). Antropologlar değeri, kültür konusu içerisinde ele almış ve incelemişlerdir (İlbars, 1987: 210). Psikoloji, değeri bir inanç türü olarak görmüştür (Güngör, 1998: 28). Sosyologlar ise değerlerin bir toplumun sahiplendiği idealler olarak ele almışlardır (Ülken, 1947: 43). Ancak değer konusu birey ve toplum açısından ele alındığında birbirinden bağımsız düşünemeyiz.

2.1.2. Değerle İlişkili Kavramlar

Değerlerle yakından ilgili olan ve çoğu zaman birbiriyle karıştırılan, hatta birbirleri ile aynı anlamda kullanılan bazı kavramlar vardır. Bu bölümde birbiriyle ilgili ve ilişkili olan kavramlarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Birbiriyle ilgili ve ilişkili olan bu kavramları ayrı ayrı tanımlamaya ve aralarındaki farkları ya da birbiriyle olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.1.2.1. Tutum ve Değer

Her insan mutlaka toplumsal bir sistemin içinde yer almaktadır. Bu sosyal sistemde geçerli olan değerlere göre hareket etmektedir. Dolayısıyla tutumlarını oluştururken bu sosyal değerleri dikkate almak zorundadır. Başka bir deyişle, toplumsal değerlere aykırı tutumlar geliştiremez. Eğer aykırı tutumlar geliştirirse toplumla bir çatışma içine girmektedir. Bu değerler, ekonomik, estetik, ahlaki, dinsel, siyasal ve kuramsal olabilir. Değerler, insanların doğru tutumlar oluşturmalarında temel bir kriter olmaktadır (Güney, 2012: 122). Diğer bir ifadeyle tutumları belirleyen ve yönlendiren değerlerdir. Dolayısıyla değerle ile tutum arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu ya da olaya karşı deneyim, motivasyon ve bilgilerine dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal tepki öneğilimidir (İnceoğlu, 2000: 5). Thurstone tutumu, “psikolojik bir objeye yönelen olumlu veya olumsuz bir yoğunluk sıralaması ve derecelemesidir” şeklinde tanımlarken, Allport’a göre tutum, “yaşantı ve deneyimler sonucu oluşan, ilgili olduğu bütün obje ve durumlara karşı bireyin davranışları üzerinde yönlendirici ya da dinamik bir etkileme gücüne sahip duygusal ve zihinsel hazırlık durumudur” şeklinde tanımlamaktadır (Tavşancıl, 2002: 65). Öğrenmeyle kazanılan tutum, bireyin davranışlarına yön veren ve karar verme sürecinde yanlılığa neden olan bir olgudur. Bir obje yada bir olaya yönelik geliştirdiğimiz tutum, eğer olumlu ise, onunla ilgili kararlarımızın olumlu olması olasılığı; eğer tutumumuz olumsuzsa onunla ilgili kararlarımızın olumsuz olma olasılığı her zaman vardır (Ülgen, 1997: 88). Tutum, bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 1998: 84). Tutum, bir kişinin kendisini ilgilendiren bir durum karşısında o husustaki öteki tutum ya da eğilimleri ile tutarlı olarak gösterdiği tepkinin arkasında gizli kalan, o tepkiyi belirleyen, hissi ve fikri

faktörleri de içeren bir tavidir (Arı, 1977: 41). Tutum, olay ya da olgular karşısında kişinin ortaya koyduğu tepkilerin yönünü belirler.

Tutumlar ve değerler arasındaki ilişki çok tartışılmış olmakla birlikte, bu konuda önde gelen başlıca iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden birincisi değerleri, daha geniş, daha genel ve hiyerarşik olarak daha fazla önem taşıyan tutumlar olarak tanımlamamaktadır. Bu görüşe göre, bir kimsenin genel değer hiyerarşisini ve kendi değerleriyle belli bir durum arasındaki işlevsel ilişkiyi nasıl algıladığı bilinirse, o kimsenin o ya da benzeri durumlar karşısındaki tutumu önceden tahmin edilebilir. İkinci görüş ise, değerleri, tutumların bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu kavramlaştırma içinde bir duruma karşı takınılan herhangi bir tutum, bu durumun olumlu ya da olumsuz işlevsel ilişki içinde olduğu tüm değer veya amaçların itici güçlerinin bileşkesi olarak tanımlanmaktadır (Silah, 2000: 343). Bu anlamda değerler, tutumları belirlemektedir.

Toplumsal değerler, kişiye duygusal bir takım durağanlıklar sağlamaktadır. Bu durağanlıklara toplumsal tutumlar denilmektedir. Toplumsal tutumlar bir kez kişide oluştuğundan sonra kişilerin girdikleri durumlarda, kişinin seçimlerini, beğendiklerini ve beğenmedikleri şeyleri önemli derecede tayin etmektedirler. Buna göre değerler kişinin tutumunu biçimlendirmekte ve kişinin davranışlarında ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır (Şerif, 1985: 98). Değer kişinin içeriğinde özümsemiş kişide bir hazır olma durumu olup, belirli birtakım nesnelere veya durumlara karşı biçimlendikten sonra, değer tutumun içeriğidir. Diğer bir ifadeyle değerler, toplumsal tutumların biçimlenmesine yol açan uyarılardır (Şerif, 1985: 105). Tutumları biçimlendiren, uyaran, yönlendiren değerlerdir.

Değerler, genel olarak sosyolojik bir kavram olarak ele alınmaktadır. Buna göre, içinde yaşanılan toplumun etkisi ile bir değerler sistemi oluşmaktadır. Birey için değerli olan şeyler, herkes için değerlidir, dolayısıyla aynı şeylerin herkes tarafından aynı şekilde değerlendirilmesi beklenmektedir. Bu yönüyle ele alındığında değerler, ulaşılması gereken hedefleri temsil etmektedirler (Baysal, 1981: 22). Değerler, amaca yönelik eylemlerdir. Değerler, bireylerin çevrelerindeki konu ya da olayların birey için ifade ettiği faydalardır. Bireyin değer sisteminde toplumsal olduğu kadar, kişisel amaçlarda önemlidir. Kişisel amaçlara ulaşmada aracı olan obje ya da olaylar değerlidir. Birey bu olgu ya da olayları tercih eder. Dolayısıyla değerler, tutumların duygusal ögesini etkilemektedirler (Baysal, 1981: 22). Değerler ulaşılacak istenen ideal durumları temsil etmektedirler. Buna göre, değer, soyut bir kavram olmakta ve belirli bir tutum objesi ile ilgili olmamaktadır. İdeal

durumlar gerçeğe ve güzele ulaşmak, doğruluk, dürüstlük, saygınlık, akılcılık, adaletin egemenliği olabilir. Değer sistemi ise, bu ideallerin ya da değerlerin birey için ifade ettiği önem derecelerine göre sıralanmaları sonucu ortaya çıkmaktadır (Baysal, 1981: 22-23). Tutum ise, bireyin, bir fikre, bir nesneye veya bir sembole karşı olumlu veya olumsuz eğilimlerini ifade etmektedir (Koca, 2009: 81). Deacan'a göre değerler yaşamdaki amaçlar için temel kriterler sağlayan kararlara, faaliyetlere süreklilik kazandırarak biçimlendiren istek ve tutumlarla ilişkili duygulardır (Akt: Özmete, 2007: 32). Bütün bu durumlar dikkate alındığında değerlerin tutumlarla birçok yönden benzerlik göstermektedir. Değer ve tutumlar, her ikisi de bilgi, duygu ve hareket olmak üzere üç temel unsuru bulunmaktadır. Birey bir değere sahip olduğu zaman onun izlenmesi gereken bir yol olduğu duygusuna kapılır. Aynı zamanda o konuda duygusal bir bakış açısı geliştirmekte ve o değer bireyi belli bir yöne doğru hareket ettirmektedir (Güngör, 1998: 29). Ancak, Rokeach (1973: 18), değer ve tutumların birbirinden farklı kavramlar olduklarını göstermek için farklarını ortaya koyan yedi nokta üzerinde durmuştur:

1. Değer bir tek inancı açıklarken, tutum belirli bir nesne ve duruma odaklanmış farklı inançların tümünün bir örüntüsüdür.
2. Değer, nesne ve durumların ötesinde bir nitelikteyken, tutumlar belirli nesne veya durumlar üzerinde odaklanmışlardır.
3. Değerler bir standardı açıklarken, tutum standarttan uzak bir kavramdır. Birçok tutum nesnesinin olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri, standart olarak işlev gören az sayıda değerle ilgili olabilir.
4. Birey istenilen davranış şekilleri ve varlığının son durumuna ilişkin öğrenilmiş inançların sayısı kadar değere sahipken, belirli nesne ve durumlara doğrudan ya da dolaylı olarak karşılaştığı tutuma sahiptir. Bu durumun sonucu olarak birey, sayısı onlarla ifade edilebilen değerlere sahip olabilirken, binlerle ifade edilebilecek kadar çok tutum sahibi olabilir.
5. Bireyin kişiliğinde değerler, tutumlara göre daha merkezi bir yerde bulunmaktadır. Bu nedenle değerler, tutumların belirleyicileri konumundadırlar.
6. Değerler motivasyon ile daha yakın bir ilişki içindedir ve tutumlardan daha dinamikdir. Tutumların motivasyon ile bağlantılı olduğu kabul edilse dahi, tutumlar bir değer kazanılması için araçtan öteye gidemez.
7. Değerler, topluma uyum, benliğin korunması ve bireyin kendini gerçekleştirme gibi işlevleri yerine getirirken, tutum bu işlevlerle ilgilenmez. Tutum yalnızca çıkarımlarla ilgilenir.

Rokeach (1980)'e göre, tutum; herhangi bir kişinin obje veya durum etrafında organize olmuş, değerlendirici, yapılagelen-yasaklayıcı ve nedensel inançların nispeten sürekli organizasyonudur. Değer ise obje veya durum tarafından harekete geçirilmiş ve onları

henüz aşmış, varoluşun son durumları ve davranışın ideal modları hakkındaki paylaşılan yapılagelen yasaklayıcı inançlardır (Akt: Taşdelen, 1998: 29).

2.1.2.2. İnanç ve Değer

İnançlar, bir bireyin dünyasının herhangi bir yönü ile ilgili algı ve bilişlerinin sürekli bir örgütlenmesidir. Algılar ve bilişler kendi içlerinde örgütler olduklarına göre, inançlar bu örgütlerin birleşmesi ile ortaya çıkmaktadır (Krech & Crutchfield, 2007: 226). Kolasa (387)'e göre inançlar, bir savın ya da olaylar setinin olduğu gibi kabulü şeklinde tanımlanmaktadır (Akt: Baysal, 1981: 20). İnançlar, insanların olay ve olgular karşısındaki kabulleridir.

Rokeach (1973: 6-7), değerleri davranışları biçimlendiren öğrenilmiş inançların güçlü bir duygusal örtüsü şeklinde tanımlamaktadır. Bu durumda inançlar öğrenilebilir ve öğrenilmesi mümkün olmayan iki kısımdan oluşmaktadır. Bu tanıma göre değerler, öğrenilmiş inançlardan oluşmaktadır (Koca, 2009: 80). Ancak Feather ise değerler ile inançları kavramsal açıdan aynı anlamda kullanılmasına karşı çıkmakta ve Rokeach'ı eleştirmektedir. İnançların duygusal açıdan tarafsız olduğunu, aksine değerlerin taraflı ve duygusal anlam taşıyan unsurlar olduğunu belirtmiştir (Feather, 1975: 4). Güngör'e göre ise değer, bir inanç, algı, duygu ve bilgilerimizin bir bileşimidir. Değerlerin inançtan ayrı olarak daha üst düzeyde bir zihinsel organizasyon olduğunu, tek bir inançtan çok organize olmuş bir grup inanca karşılık geldiğini belirtmektedir (Güngör, 1993: 20). Buradaki karşılaştırmalara bakıldığında değerler, inançları da içerisine alan çok daha geniş ve karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnançlar bir durumun, olayın ya da davranışın nasıl gerçekleştiğini açıklarken, değerler nasıl olması gerektiğini açıklamaktadır. Yani değerler, bireyin doğruyu, yanlışı, iyiyi, kötüyü belirlemesine yardımcı olan ölçütlerdir. İnançlar da değerler gibi çocukluğun ilk yıllarından itibaren öğrenilen kültürel öğeler olmakla birlikte, değerler inançlara göre oluşmaktadır. İnançlar kültürün derin yönlerini oluşturan öğelerken, değerler kültürün daha somut taraflarını oluşturmaktadır (Şişman, 2002: 3). İnançlar bilinçaltı düşüncelerimizi belirlerken, değerler bilinçli olan ve amaca yönelik eylemlerimizdir.

2.1.2.3. Norm ve Değer

Normlar, sosyalleşmenin temelinde yatar ve nesiller arası ya da grup lideri ile üyeler arasında düzenli iletişim kurulmasını sağlar. Normlar, tutum ve değerler gibi kalıtsal olmayıp, öğrenme sonucu ortaya çıkmaktadırlar (Silah, 2000:340). Normlar, bireylerin davranış şekillerinin olması gereken şeklini tanımlayan, değerlere göre şekillenen ve yazılı olmayan kurallar veya standartlar olarak tarif edilmektedir. Toplum içinde yaşayan bireyin, ne yapması, ne yapmaması gerektiğini gösteren yazılı olmayan kurallardır (Şişman, 2002: 4). Diğer bir ifadeyle belirli bir durum ve olay karşısında uygun olan veya olmayan değer, tutum veya davranışın ne olduğunu belirleyen ve yaptırımla desteklenen ortak toplumsal kurallara norm adı verilmektedir (Tolan, 1983: 235). Norm, temelde bir kültürün değerlerini içeren veya onları yansıtan davranış kurallarıdır (Giddens, 2005: 22). Bu bağlamda normlar hem betimleyici hem de emredicidir (Hogg & Vaughan, 2007: 329; Akt: Erkenekli, 2009: 28). Bütün bunlara bakıldığında her toplum içerisinde değerler ve değerlerden beslenen normlar bulunmaktadır.

Durkheim açısından normlar, bireyin bilinçli tercihine denk gelen pratiklerin dışındaki, bireye dışsal olan bir alana, toplumun üyeleri üzerindeki düzenleyicilik sahasına aittir (Durkheim, 1994: 21). Talcott Parsons, özellikle uygun davranışa ilişkin beklentilerini görünür kılar şekilde normları, insanın ilerideki belirli eylemlerin de ona uyumlu hale getirileceği arzu edilen somut bir eylem tarzı öngörüsü olarak anlamaktadır (Parsons, 1967: 75). Sulhi Dönmezer, normu iki ayrı kategoride tanımlamaktadır. Birincisi, bir sosyal grup içinde bulunan en tipik tavır ve hareket, tutum, fikir ya da idrak ortalaması ya da modelidir. İkincisi ise, bir sosyal gruba mensup kişilerin bölüştükleri, kendisine uymalarına intizar olunan ve uymanın pozitif ve negatif müeyyidelerle sağlandığı standartlardır (Dönmezer, 1994: 249). Toplum içerisindeki insanlardan normlara uygun davranışlar beklenmektedir. Normlar uygun davranan insanlara karşı olumlu, uygun davranmayanlara karşı ise olumsuz tutum ve davranış geliştirilmektedir. Normlar, insanın toplum içerisindeki davranışlarını kontrol etmekte ve yönlendirmektedir.

Her toplumda doğruyu yanlış, olumlu ya da olumsuzlukları belirleyen, bireylere yol gösteren ve toplumsal düzeni sağlayan kural, standart veya fikirlerin somutlaşmış haline norm denilmektedir. Buna göre bakıldığında değerler genel ve soyut, normlar ise uyulması gereken kurallara ilişkin somut göstergelerdir (Özkalp, 1995: 75). Değerler, duygu,

düşünce ve davranışları bir bütün olarak ele almaktadır. Normlar ise daha çok davranış sonrasına odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle normlar somut olarak ele alınabilmektedir.

Değerler, normlara göre daha kalıcıdır. Toplum hayatında meydana gelen sosyoekonomik değişikliklere rağmen kültürel değerler varlığını devam ettirme eğilimindedir. Ancak normlar toplumsal değişimlerden doğrudan etkilenmektedir. Örneğin tarım toplumu ile sanayi toplumundaki normlar arasında belirgin bir farklılık vardır. Ancak kültürel değerler de meydana gelen değişimler yavaş ve belirsiz ve toplum hayatı ile uyum içerisindedir.

Normlar, kurallar olarak ifade edilmektedir. Daha ziyade belirli rolleri olan kişilerin uymaları gereken kurallar, emirler ve ölçütler ortaya koyar. Kültürel normlar, kültürel değerlere dayanır ve bu değerler bireyin hedefe ulaşmak için seçenekleri sınırlar, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirler, davranışları yönlendirir (Silah, 2000:340). Bu yönüyle ele alındığında belirli bir kültür içerisinde olmak kaydıyla değer ile norm arasında belirgin bir ilişki bulunmaktadır.

Değer ve norm arasındaki en büyük fark değerın norma göre daha genel ve soyut bir nitelikte olmasıdır. Başka bir açıdan ele alındığında değer kavramı normu içinde barındırmaktadır. Değer temel bir ilkedden bahsederken, norm bu temel ilkenin özel durumlardaki uygulamasını açıklayan kurallardır. Değerlerin, normlardan daha geniş ve soyut olması, değerleri normların destekleyicisi ve de belirleyicisi haline getirmektedir. Normu anlamlı kılan temelini kültürel değerlerden almış olmasıdır (Koca, 2009: 82-83). Değerler soyut, normlar somut olarak ele alınmaktadır. Çünkü değerler de içsel yaptırım var iken, normlarda dışsal yaptırım söz konusudur.

Değerler, normları biçimlendirmekte ve onların mevcut toplum yapısı içinde kabul görmesini sağlamaktadır (Başaran, 1991: 243). Değerler istekleri, beğenilen şeyleri ve zevkleri arzu edilebilirlikleri ile iyiye karşı kötü, güzele karşı çirkin gibi ikilemeler şeklinde açıklar. Normlar ise olumlu ve olumsuz davranışları farklı durumlar içinde ele alır. Toplumda başarılı olmak bir değerken, bunun nasıl başarılacağıın kuralları da normlarda saklıdır (Hofstede, 1980: 25). Belirli bir değer, belirli bir norm için referans noktasıdır. Belirli bir norm ise, birçok değerın aynı zamanda uygulamasını yansıtabilmektedir. Değerler arzu edilir davranışlara ilişkin standartlar olarak, normların kabul edilmesine ya da reddedilmesine ışık tutmaktadır (Koca, 2009: 83). Rokeach (1973: 19)'a göre, değer ve normları birbirinden ayıran üç özellik vardır:

1. Değerler, bir davranış şeklini veya var oluşun son durumunu açıklarken, normlar sadece davranış biçimi ile ilgilidir.
2. Değerler, özel durumları açıklarken, normlar, belirli bir durumda belirli kalıplar dâhilinde davranmak için gerekli bilgileri verir.
3. Değerler kişisel ve içsel olgularken, normlar bireyin dış çevresi ile ilgili ortak olgulardır.

Sonuç olarak norm, toplumun kültürü ve değerleri ile yakından ilgilidir. Kültür doğrultusunda oluşan ve bir kez öğrenildikten sonra kolay kolay unutulmayan, bireyler arası kültürel aktarım sonucu ortaya çıkan, benimsenen, uygulanan, insanların tutum ve davranışlarına sınırlılık koyan ve toplumun kültürünün oluşmasına katkıda bulunan bir davranış modudur denilebilir. Değerler, tutumlarla yakından ilişkili bir çeşit normdur. Aynı zamanda amaca yönelmeyi sağlayan bir çeşit güdüdür (Silah, 2000: 340-341). Normlar, değerlerin somut göstergesidir. Bir başka ifadeyle normların güdüsü, değerlerdir. Yani normlar değerlerden beslenir. Normlar değerlerden beslenmediği takdirde, toplum içerisinde uyumsuzluk ve çatışmalar olur (Tolan, 1983: 248). Dolayısıyla değer ve norm arasında doğrudan bir ilişki vardır. Ancak normları belirleyen ve yönlendiren değerlerdir.

2.1.2.4. İhtiyaç ve Değer

İhtiyaç kavramının psikolojik ve sosyolojik olarak farklı açılardan ele alınmaktadır. Psikolojik bakış açısına göre, ihtiyaç olgusu, bir dürtüdür. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaç bir güdü veya teşvik, arzu, tutku veya ihtirastır (Reber, 1994: 288). Sosyolojik bakış açısına göre ihtiyaç, bireyleri motive eden bir faktördür. Çünkü ihtiyaçlar, eylemler için işlevsel olan ön şart olarak görülmektedir (Abercrombie, vd., 1994: 343). Yani, ihtiyaç bir başka durumu mümkün kılan ya da ona götüren süreçte uygulanması gereken bir durum ya da faktördür (Sarıipek, 2017: 45).

İhtiyaç ve değer kavramları birbirinden farklı olsalar da bazen aynı anlamlarda kullanıldığı da olmuştur (Koca, 2009: 83). Ancak Rokeach (1973: 20), ihtiyaçların değerlerin birebir karşılığı olmadığını düşünmüştür. İhtiyaçların kapladığı alan değerlere göre daha büyüktür. Örneğin hayvanlarında ihtiyaçları vardır, ancak değer yargılarının olması mümkün değildir. Yani değerler ihtiyaçların anlamlı hale gelmesiyle oluşmuş şeklidir. Rokeach'a göre değerler ihtiyaçların bilişsel simgesi ve dönüşüme uğramış halidir. Değerler, yalnızca bilişsel ihtiyaçların değil, sosyal ve toplumsal beklentilerin de simgesidir. Beklenti ve ihtiyaçlar, bilişsel olarak değerlere dönüştürüldüğünde, bireysel ve toplumsal anlamda anlamlı ve kabul edilebilir hale gelmektedir. Örneğin, özgürlük ihtiyacı, söz dinleme, itaat

etme, büyüklere saygı gösterme ve sadakat değerlerine dönüştürülür. Saldırganlık ihtiyacı, onur, hırs, tutku, şeref ve ulusal güvenlik değerlerine dönüştürülür. İhtiyaçlar inkâr edilebilirken, değerlerin inkâr edilmesi söz konusu olamaz. Değerinden bahseden bir bireyin çoğu zaman bunu ihtiyaçlarının yerine kullanmaktadır. Bu anlamda değerler, ihtiyaçları da içeren bir kavramdır.

2.1.2.5. GÜDÜ VE DEĞER

Güdü ve motivasyon, bireyin bir davranışta bulunmasına veya ona yönelmesine neden olan güçtür (Gibson, vd. 1988: 107). Güdü, eylemi harekete geçiren bireysel ihtiyaçlar, istekler ve arzulardan kaynaklanır. Güdü, insanların çaba harcamasının nedenidir (Timm, vd., 1990: 57). Güdü, bireyin bir hedefi gerçekleştirmeye yönelik çabasındaki yoğunluğunu, yönelimini ve ısrarını ifade eden bir süreçtir (Robbins, 2003: 155). Güdü, kişinin eylemde bulunmasını, hedefe yönelmesini sağlayan itici güçtür.

Değerlere benzeyen bir başka kavram da güdülerdir. Her iki kavram da davranışın kendisini değil, davranış eğilimini ifade etmektedir (Baysal, 1981: 30). Bazı tanımlamalarda değerler, davranışları yönünü belirleyen güdüler olarak tarif edilmektedir. Şerif & Şerif (1996 :365)'e göre insanın güdülere davranışlarına amaca yönelik bir nitelik kazandırır ve bu nitelik de yine davranışlarından çıkarılır. Deneyim ve davranışın seçici doğasının ve diğer özelliklerinin büyük bölümü yalnızca güdüler dikkate alındığında anlaşılabilir. Burada ifade edilen güdünün birey davranışları üzerindeki etkisine gönderme vardır. Güdü, harekete geçirmek demektir. İnsanı harekete geçiren güdüdür. Sosyolojik güdüler, toplumdan beslenir. Bunların büyük çoğunluğu toplu halde yaşama gibi bütün insanlarda ortaktır. Dolayısıyla kültürden kültüre değişen sosyal güdüler vardır. Örneğin İsveçlilerin “sakin”, “işbirlikçi”; İtalyanların “kavgacı” oluşları kültür özellikleri ile ilişkilidir (İnceoğlu, 1985: 2-3). Buna göre insan güdülerinin çoğu sosyal etkileşimden ve sosyokültürel ürünlerle ilişkisinden kaynaklanır. Sosyal kökenli bu güdüler, gruplar ve sosyal meseleler hakkındaki olumlu ya da olumsuz görüşlerimizde, tercihlerimizde kendini gösterir. Bu nedenle, güdü ile ilgili yaklaşımlar daha çok sosyal psikolojiyle ilgili olarak ele alınması gerekir. Burada biyolojik ve sosyal kökenli güdüler olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Biyolojik kökenli olanlar organizmanın fizyolojik ihtiyaçlarından kaynaklanır. Ancak sosyal kökenli güdüler, bireyin sosyal bir çevrede gelişimi sırasında edindiği güdülerdir. Kişilerarası ilişkiler, grup ilişkileri ya da yerleşmiş sosyal değerler

veya normlar ve kurumlarla ilişkili olarak oluşurlar (Şerif & Şerif, 1996: 366). Güdüleri, sosyal psikolojik yönden ele alırsak, güdüler daima, organizmadan ve dış çevreden gelen etkilerin karşılıklı etkileşimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda birçok güdü, sosyal ilişkiler sonucu olarak meydana gelmektedir (İnceoğlu, 1985: 3). Güdüler, değer ve normlar sayesinde şekillenir ve bireyin eylemde bulunmasına ve harekete geçmesine yönelik içsel bir uyarı kazandırır.

Değerler ile güdüler karşılaştırıldığında, aralarında belirgin bir farklılık gözükmemektedir. Değerler de, güdüler de davranışsal tepkileri belirler. Ancak burada değerler, toplum tarafından kabul edilmiş olumlu tepkilerdir. Güdüler ise daha çok içsel yönlendirmelerle gerçekleşen ve toplum açısından olumsuz bir karşılığı olabilir.

2.1.2.6. Kişilik ve Değer

Davranış bilimcilerin çoğu için kişilik kavramını, bireylerin karaktere dayalı özelliklerinin ve bu özellikler arasındaki ilişkilerinin, kişinin diğer insanlar ve durumlara uyum gösterme yollarının incelenmesini kapsayan bir kavram (Erdoğan, 1994: 234-235) olarak düşünmektedirler. Kişilik, bir insanın tüm karaktere dayalı özelliklerinin göreceli olarak sabit bir teşekkülüdür ve bir insanın eşsizliğini tanımlayan niteliklerinin değişmez bir modelidir. Çünkü tutum ve değerler bu modelin parçası olduğu için kişilik, gerçek davranışlar yanında tutumsal eğilimleri de içerir (Tosi ve Mero, 2003: 2). Kişilik, bir insanı başkalarından ayıran bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünü olarak değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle kişilik kavramından, bir insanı nesnel (objektif) ve öznel (sübjektif) yanlarıyla diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tümü anlaşılmaktadır (Köknel, 1985: 19).

Kişiliği oluşturan birçok etken vardır. Bunlar biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve eğitimle birlikte gelişmektedir. Kişilik, bu bütünlüğe göre oluşur. Sosyolojik olarak ele alındığında, insanlar doğumdan itibaren içinde buldukları sosyo-kültürel çevrenin özelliklerini itirazsız kabul etmeye başlar. Çünkü bu çevreyi hem hazır bulurlar hem de küçük yaşlarda bu belirleyiciliğe karşı koyma olanakları yoktur. Büyüyünce de karşı koymak akıllarına gelmez. Çünkü çevre doğrularını bireye benimsetmiştir. İnsanlar böylece toplumlarının belirlediği yolda yaşamlarının sonuna kadar devam ederler. Kişinin etrafındaki olayları ne şekilde algılayacağını da sosyo-kültürel çevresi belirlemektedir. İnsanlar böylece, duygu, düşünüş ve davranışlar kazanmaktadır (Göksu, 2007: 55). Kişiliği belirleyen ve

yönlendiren ana etken çevredir. Çevre ise sosyal etkileşim yoluyla, değerler üzerinden kişiyi yönlendirmekte, rehberlik etmekte, ölçütler ortaya koymasını sağlamaktadır.

İnsanlar, değerden bağımsız değildir (Ersoy, 2006: 140). Ülken (1965 :14)'e göre, değerlerin yaratılması aynı zamanda kimliğin ve kişiliğin yaratılması olduğunu belirtir. Bütün sanatçılar ortaya koydukları eserlerinde zengin bir kişilik kazanırlar. Diğer bir ifadeyle insanın emeği, değeri, değerinin emeği de kimliği ve kişiliği ortaya çıkarmaktadır (Akt: Ersoy: 2006: 140). Bu anlamda insanın ortaya koyduğu ürünler, sahip olduğu değeri ve dolayısıyla kişiliğinin birer yansımasıdır.

Kişilik oluşumu, değerlerin öğrenilmeye başlandığı, çocukluk dönemiyle başlamaktadır. Çocuk sosyalleşme sürecinde kendisine sunulan değerleri, kendi kişilik ve karakter yapısıyla harmanlayarak kendine özgü bir hale getirir. Bir müddet sonra o değerler ile bütünleşir ve bütün hayatı boyunca kişiliğiyle uyumlu değerleri yaşar. Sosyal değerler kişilik özellikleri ile göreceli bir uygunluk içerisindedir. Sosyal değerler insanlar arası ilişkilerdeki kişinin davranışlarına tesir eder. Sosyal ilişkilerdeki bireylerin takınmış oldukları kişilik tavırlarını ifade eden değerler, onların davranışlarına yön verir ve bireyi toplum içerisinde farklı bir konuma sokar (Ersoy, 2006: 140). Buna göre ele alındığında kişiliğin önemli bir boyutunu değerler oluşturmaktadır.

2.1.3. Değer Aktarımı

Erdemli çocuklar yetiştirmek, başta aile olmak üzere toplumdaki herkesin ortak amacıdır (Samur, 2011: 33). Dolayısıyla her toplum sahip olduğu değerleri yakınında bulunan bireylere aktarma eğilimindedir. Toplum içerisinde değer aktarımı ailede başlar ve sosyalleşmeyle gelişir. Bir diğer önemli kurumlardan birisi de okuldur. Çünkü okul değerlerin öğretilmesi süreci formal olarak işlemektedir. Diğer taraftan birey, içinde bulunduğu mahalle kültüründen, akrabalarından ve bireyin sosyalleşmesini geliştiren bütün kurumlardan değerler öğrenir. Diğer bir ifadeyle değer aktarımı, sosyalleşen bireyin, bulunduğu toplum içerisinde formal ve informal olarak gerçekleşmektedir.

Değerler, bireyin kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri de davranış halinde kendi göstermesi bireyden beklenir. Değerler eğitimi olarak da ifade edebileceğimiz ve hayat

boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerini değer aktarımı olarak ifade edebiliriz (Çağlayan, 2018: 3). Sosyalleşme sürecindeki etkileşimde, birey ve toplum, kültürel varlığını devam ettirebilmek için sahip olduğu değerleri yakınındakilere, nesilden nesle aktarmak ister.

Geleneksel toplumlarda değerlerin kaynağı ailedir. Ancak modern toplumlarda ise ailenin dışında değer kazandıran mekanizmalar da mevcuttur (Özensel, 2003: 219). Bu anlamda başta okul olmak üzere, bireyin toplumsal uyumunu sağlayan kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır. Özellikle modern toplumlarda ailesinden uzakta kalmak zorunda kalan çocukların, bakım ve gelişimlerini destekleyen çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk evleri sitesi ve çocuk evleri gibi kurum bakım türleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde toplumsal hayatın içerisinde aile ortamına en yakın kurum bakım türü olarak çocuk evleri görülmektedir.

Değer aktarımı, bireyin sosyalleşmesini sağlayan bütün unsurları birlikte ele almayı gerektirir. Aile, okul, kültür, sosyal kurumlar, çevre vs. her birinin etkisi vardır. Ancak çocuğun belli bir kültür içerisinde sahip olunması istenen değerlere ilişkin kontrollü ve istedik yaklaşımlar vardır. Örneğin koruma bakımı altında bulunan çocuklara değer aktarımında, çocuklarla yakından ilgilenenlerin sahip olduğu değerlerin aktarılması söz konusudur.

2.1.3.1. Değer Oluşum Süreci

Değerlerin temelleri ilk olarak ailede atılmaktadır. Bireyin ailede aldığı değerler, onun sosyalleşmeye başlaması ile birlikte toplum içerisinde yayılmaya başlar (Rokeach, 1973: 5). Bir toplumda değerlerin devamını sağlamak, değerler eğitimi konusunu gündeme getirmektedir (Halstead, 1996; Akt: Baş & Beyhan, 2012: 57). Bu durum her toplum için geçerlidir. Bir toplumun kültürel hayatını devam ettirmenin göstergelerinden birisi, değerlerin devamlılığıdır.

Hayatın amacını, davranışlarımıza ilişkin ilke ve önceliklerimizi, zihin dünyamızda inşa ederiz. Zihin dünyamızda inşa ettiğimiz, bize yön veren değerlerimizdir (Samur, 2011: 16). Dolayısıyla insan, değerlerden bağımsız değildir (Özensel, 2003: 226; Weber, 2011: 20). Birey sahip olduğu değerlerin çoğu zaman farkında değildir. Ancak değerler bireylerin

davranışlarının, tercihlerinin, değerlendirmelerinin, ilişkilerinin ve daha birçok toplumsal hareketlerinin temel belirleyicisidirler (Yılmaz, 2008: 26). İnsanın, duygu, düşünce ve davranışlarının arkasında değerler vardır.

Bir toplum, bireylerine dilini, ahlâkını, estetik zevkini, ilmi mantığını, teknik vetirelerini aşamazsa yaşayamaz (Gökalp, 1992: 113). Dolayısıyla toplumlar uzun süre yaşayabilmek için bireylerin kendi değer hükümlerini aktarmak durumundadırlar (Özkan, 2011: 334). Bu durum değer aktarım süreçlerini önemli kılmaktadır.

Değerler, ister sosyal isterse fizikî olsun, çevre ürünlerinin ve üretimlerinin öğretilmesidir. Bu yönüyle değer kaynakları çevredir (Ersoy, 2006: 52). Diğer bir ifadeyle bireyin sahip olduğu değerler üzerinde çevrenin belirleyici bir etkisi ve tesiri vardır. Bu noktada bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre, belirli değerleri bireye sunar ve bireyden bunu gerçekleştirecek davranışları sergilemesini ister.

Toplumsal çevrenin kuralları ve değerleri, topluluklar içerisinde ne kadar yaygın bir şekilde destek görüyorsa, bireyin de bu kural ve değerlere uyma zorunluluğu o kadar artmaktadır. Zira bu kural ve değerler, kolektif yaşantı içerisinde benimsenme ve paylaşımları oranında yaptırım gücüne sahiptir (Ersoy, 2006: 53). Birey ve toplumların sahip olduğu değerlerin, diğer bireyler tarafından kabul edilmesi ve değerlere göre davranışlar sergilemesi beklenir. Değerler arasında uyumsuzluk olursa, çatışma oluşur.

2.1.3.2. Değerlerin Göreceliği

Her toplumun değerleri, kültürel özellikleri, birikimleri ve kendi bakış açısına göre değişmektedir. Bu noktada birbirinden farklı olan iki toplumda, mevcut bulunan sosyal yapının unsurlarına yönelik farklı değerler geliştirebilmektedir. Örneğin batı toplumlarının insana bakışı ile bizim toplumumuzdaki insana bakış arasında farklılık vardır. Değerlerle ilgili bu durum her toplumda farklılık göstermektedir. Aynı değerler, her toplumda farklı olarak algılanmakta, yaşanmakta ve yaşatılmaktadır. Örneğin Türk toplumu içerisinde insan, sevgiye, adalet ve özgürlük gibi değerler, Amerika toplumunda bulunanlardan çok farklıdır. Bu durum, esasında kültürel bir zorunluluktur ve değerlerin göreceli olmasından kaynaklanmaktadır (Ersoy, 2006: 59). Dolayısıyla her birey ve toplumun sahip olduğu

kültürel birikim etrafında değerler işlemekte ve sosyal etkileşim süreçlerinde de işlenmektedir.

Değer aktarımının belirgin olan üç temel özelliği bulunmaktadır. Bunlar *olumlu ilişkilere bağlanma, grupta özdeşleşme ve grup üyelerine bağlılık geliştirmedir*. (Schwartz, 2006b: 268). Burada değerlerin insandan insana, toplumdaki topluma aktarımının gerçekleşebilmesi için insanlar arasında, insanın bağlı olduğu grup ve grup üyeleri arasındaki ilişkinin boyutu önemlidir. Olumlu ilişkilerin geliştirildiği grup ortamlarında, grup üyeleri kendilerini grubun bir parçası olarak hissetmeye başladığı andan itibaren değer aktarımının gerçekleşebilmesi için gerekli koşulların oluştuğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla insanın sosyalleşmeye başladığı andan itibaren etkileşimin güçlü olduğu aile ve benzeri ortamlarda değerleri öğrenmeye başlar.

Değer aktarımında belirleyici olan hususlara bakıldığında yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumu gibi bireysel özellikler dikkati çekmektedir. Bu duruma bağlı olarak Schwartz'ın çalışmalarında dikkati çeken bu değişkenlere bağlı olarak insanlar, değerlerini yaşam koşullarına uydururlar. Dolayısıyla insanların yaşları, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, gelirleri ve başka özellikleri onların toplumsallaşma ve öğrenme deneyimlerini, oynadıkları toplumsal rolleri, karşılaştıkları beklenti ve yaptırımları ve geliştirdikleri yetenekleri etkiler (Schwartz, 2006b: 271). Değişkenlere bağlı olan bu durumun değer aktarımında belirgin rolü olanların yaklaşımlarını etkilemektedir.

Her birey ve toplum sahip olduğu kültür ve değerlerin devam etmesi eğilimindedir. Bu durum toplum içerisindeki uyumlu yaşamın anahtarıdır. Bunun için her birey ve sosyal gruplar sahip olduğu değerleri aktarmak ister. Ancak değer aktarımını belirleyen ve yönlendiren kurum, kuruluş ve kişiler vardır. Bu doğal bir süreçtir. Ailede anne baba, okulda öğretmen, bir sosyal grupta grup lideri, kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde bakım personelleri vb. çocukların önünde model olmalarından dolayı değer aktarım süreçlerini yönlendirmektedir.

2.1.3.3. Değerler Eğitimi

Değerler eğitimi, değer aktarım sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Değerler eğitimi ailede başlamakta, çocuğun sosyal çevresi ve okul ile birlikte gelişmektedir.

Değerler eğitiminin birinci kaynağı ailedir. Çocuğun içinde doğduğu toplumun kültürünü kazanmasında, ailenin belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Değerler eğitiminde ailenin yanında bireyin içerisinde yaşadığı toplumunda etkisi vardır (Türk, 2009: 7-8). Ebeveynler tarafından değerler çocuğa anlatılmakta ya da çocuk ebeveynlerini izleyerek rol modellerini taklit etmektedir. Çocuk biraz daha büyüdükçe ve sosyalleşmeye başladıkça diğer yetişkinler ve akran grupları gibi farklı kaynaklardan değer edinimini sürdürmektedir (Demirtaş, 2009: 7). Ailenin yerini alan, kurum bakım türlerinden çocuk evlerinde, değer aktarımı/eğitimi kurumun yaklaşımları ve bakım personelleri eliyle yürütülmektedir. Ancak T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 26.10.2011 tarihinde imzalanan protokolün 1. Maddesinde *“Protokol ile; aile yapısının ve değerlerinin korunması, gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ailenin güçlendirilmesi, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemler hakkında toplumun duyarlı kılınması, koruyucu önleyici sosyal hizmetler etkinliğinin artırılması, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve özürlü bireylerin bilinçlendirilmesi ile sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır”* ifadeleri kullanılmaktadır (ASPB, 2011). Buna göre bakanlık bünyesinde faaliyet gösteren çocuk evlerinde, değerler eğitimi ile ilgili çalışmalara destek verilmesi amacıyla diyanet işlerinden görevliler çocuk evlerine gelebilmektedir.

Değerlerin öğretiminin ya da değer eğitiminin değerlerin eğitimi (values education), ahlâk eğitimi (moral education) ve karakter eğitimi (character education) gibi adlandırmalarla ele alındığı görülmektedir. Bunlar her ne kadar birbirlerinin yerine kullanılır gibi görülse de aralarında amaçlar, içerik ve özellikle yöntem açısından farklılıklar gözlenmektedir (Demirtaş, 2009: 7). Değerler eğitimi, dünyada ve Türkiye’de üzerinde en çok durulan konulardan birisidir. 2005 yılından itibaren tüm ilköğretim kurumlarında uygulamaya başlanılan sosyal bilgiler ve hayat bilgisi dersi programlarında değer kavramına ve değerlerin öğretimine ve çok yeterli görülemese de açıklamalara yer verilmiştir (Demirtaş, 2009: 7). Özellikle Türkiye’de 2010 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yayımlanan bir genelgeyle okullarda değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar giderek

artmıştır. MEB genelgesine göre, değerler eğitimi sosyal yaşamın oluşmasında büyük rolü olan, bireyleri birbirine bağlayan, birleştiren, mutluluğu, gelişmeyi, huzuru sağlayan, kişileri risk ve tehditlerden koruyan insani, ahlaki, manevi ve sosyal değerlerimizin tüm bireylere kazandırılması ve aktarılması sürecidir. Ayrıca genelgede, öğrencilere yaptırılması istenen etkinlik örnekleri arasında, "rol model olma", "karşılıklı güven, hoşgörü ve dürüstlük ilkeleri", "sınıf içinde uyulması beklenen davranışlar listesi", "yardım organizasyonları, doğum günü ve özel günlerde etkinlikler düzenlenmesi" gibi konu ve faaliyetlere yer verilmiştir (MEB, 2010).

Karakter eğitimi okul içindeki öğrenci ve yetişkinlerin saygı, adalet, vatandaşlık, kendisi ve diğerleri için sorumluluk gibi çekirdek etik değerleri anlama, önemseme ve onlara göre davranmalarını sağlayan öğrenme sürecidir. Toplumun oluşmasına hizmet edecek güvenli, sağlıklı, birbirinden haberdar toplulukların işareti olarak, değerler üzerine tutum ve davranışlar oluşturulur (Samur, 2011: 16). Değerler eğitimi, toplumu birbirine yaklaştırmakta, bütünleştirmekte ve sosyal ilişkileri düzenlemektedir.

Bireylere değer kazandırmada kullanılabilecek araç ve kurumların başında aile, dini kurum ve gruplar, okullar, televizyon ve akran grupları gelmektedir. Ancak bu kurumlardan okullar dışında diğerlerinde formal bir değer öğretim programının izlenmesi mümkün görünmemektedir. Geleneksel anlamda günümüze değin değerlerin ediniminde aile, dini kurum ve gruplar, televizyon ve akran grupları asıl rolü oynamaktadır. Değerlerin öğretilmesinden sorumlu olan kurumlardan birisi de okullardır. Okullarda bireyin istedik özellikleri kazanması olasılığı daha yüksektir; çünkü okullar resmi eğitim kurullarıdır ve takip edilmesi zorunlu olan ve değerlendirmenin olduğu programlarla öğretim işini gerçekleştirmektedirler (Demirtaş, 2009: 7). Bu durum değerler eğitimi açısından ele alındığında, süreci etkileyen çok fazla etken olduğunu göstermektedir.

Toplumda, bireylere değerlerin öğretilmesi temelde ailenin sorumluluğu altında görülmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkileriyle öğrenilen değerler özsaygının gelişmesinde kritik bir özellik taşımaktadır. İlişkiler, çocukların değer sistemleri içerisinde en önemli değişkenlerdendir. Çocuk, doğduğu andan itibaren içinde bulunduğu ilk toplumsal kurum olan aile içinde ebeveynlerinden bazı değerleri öğrenmektedir. Bu süreçte, değer edinimi informal bir şekilde ve çoğu zamanda aile bireylerinin sahip olduğu değerlerin öğrenilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Demirtaş, 2009: 8). Toplum içerisinde değer aktarımı olarak

ifade edilebilecek olan değerler eğitiminin büyük bölümü günümüzde okul dışı faktörlerin etkisi büyüktür. Bunlar içerisinde özellikle koruma bakım altındaki çocukların değerler eğitimi süreci genel olarak kurum bakımı altında bulunan çocukların bakım ve gelişimlerinden sorumlu bakım personelleri tarafından takip edilmektedir.

2.1.4. Koruma ve Bakıma Muhtaç ocuklar İçin Kurum Bakımı

İnsanın gelişim süreci ele alınıp değerlendirildiğinde, aile hayatının büyük önemi vardır. Aile bir çocuğun, psikolojik, fizyolojik ve davranışsal gelişimi açısından önemlidir. İşlevsel bir aile ortamından yoksun kalan çocuğun psiko-sosyal gelişimi olumsuz etkilenir (Yavuzer, 1996: 59). Sosyal yaşamda meydana gelen değişimler; g, kentleşme, işsizlik, boşanma, savaşlar, yoksulluk vb. sebeplerden dolayı çocuklar ailelerinden ayrı kalmasına ve kurum bakımı altına alınmasına neden olabilmektedir (cal & Kemerkeya, 2011: 64). Kurum bakımı, çocukların bakım ve korunmasının aileleri tarafından sağlanamadığı veya ailenin olmadığı durumlarda korunmaya ve bakıma muhtaç çocuklara sağlanan geçici veya sürekli bakım hizmetidir (Varol, 2017: 20). Çocukların istekleri dışında gelişen bu olumsuz süreçler karşısında, devletler çeşitli önlemler almaktadır. Kurum bakımı da bu önlemlerden bir tanesidir.

Korunmaya gereksinim duyan ocuk; çeşitli nedenlerle fiziksel, duygusal veya cinsel istismara maruz bırakılmış, savaş, afet, hastalık gibi nedenlerle kendisini koruyabilecek ve gzetebilecek yakınlarından uzak kalmış, beslenme, giyim, eğitim ve barınma gibi temel ihtiyaçları ihmal edilmiş çocuktur (Sarıaltın, 2017: 13). Kurum bakımı ile çocuğun korunması, ihtiyaçların karşılanması ve toplumsal değerlerin aktarılması süreci sağlanmış olur.

Çocuğun toplum içerisindeki yaşantısını sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanması ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ülkeler ve özellikle barış, hoşgörü, özgürlük, dayanışma, eşitlik gibi belli değerler etrafında yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurarak, çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli Cenevre ocuk Hakları Bildirisi'nde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunda kabul edilen ocuk Hakları Bildirisi'nde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, ocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası

örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanınmıştır (Candan, 2017: 13). Bütün bu uluslararası antlaşmalar çerçevesinde çocuğun korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 18. Maddesinde, anne ve babanın çocuğun yetiştirilmesinde ortak sorumluluk taşıdıkları, bu sözleşmeyi kabul eden ülkelerin, bu sorumluluğunu yerine getirilmemesi halinde, sorumluluğu üstlendiklerini beyan eder. Aynı sözleşmenin 20. Maddesinde ise, bu sorumluluğun çeşitli nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, çocuğun devletten koruma ve yardım alma hakkı olduğu belirtilir (BM, 1989; Akt: Kırış, 2016: 30). Çocuk Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinde "*Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu*" olarak tarif edilmektedir. Bu durumda hakim kararı ile çocuk anne ve babadan alınır ve devlet gözetiminde bir kuruma yerleştirilir (Keten, 2017: 9). Dolayısıyla çocuğun korunması devletin görevleri arasında görülmüştür.

Korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetleri ve bu hizmetleri ulaştırmak ve düzenlemekle sorumlu kuruluşları düzenlemek amacıyla hazırlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu korunmaya muhtaç çocuğu "*Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; 1. Ana veya babasız, ana ve babasız, 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen*" olarak tanımlamıştır (SHÇEK, 1983). Bu tanıma bağlı olarak devlet gözetiminde çocukların durumlarına göre kurum bakım türleri oluşturulmuştur. Bu koşullarda çocuklar devlet tarafından koruma altına alınarak, farklı bakım ortamlarında büyütülmektedir. Diğer taraftan 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2. Maddesinin c bendinde "*Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.*" görevi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB)'ye verilmiştir. Tüm bu faaliyetleri yürütme görevi KHK'nın 8. Maddesi a

bendinde “*Bakanlığın çocuklara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek.*” Şeklinde ifade edildiği gibi bu bakanlık bünyesindeki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Kurum bakım hizmeti, korunmaya muhtaç çocuklara yönelik eski çağlardan beri sunulmaktadır. Bu hizmet biçimi aile yaşamı içerisinde yaşama imkânı bulamayan veya ailelerinin yanında kalması mümkün olmayan çocukların, yatılı olarak kendileri ile benzer durumda olan diğer çocuklarla topluca yaşamaları ve bakıcı personeller tarafından bakılmalarıdır (Koşar, 1989: 76). Diğer bir ifadeyle, kurum bakımı; bir ailesinin olmadığı veya ailenin gereksinimleri karşılayamadığı durumlarda kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara verilen resmi veya özel kurumlar tarafından sunulan bakım hizmetleridir. Kurum bakım türleri ise ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilmektedir (Saraç, 2011: 10). Son dönemlerde ise birçok ülkede büyük ve kalabalık bakım evi modellerinin terk edildiği görülmektedir. Buna karşın gelişmekte olan ülkelerde kalabalık kışla tipi çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları gibi kurumsal modellerin yaygınlığını koruduğu bilinmektedir (Şimşek vd., 2008: 236). Türkiye’de ise yaygın bakım türlerinin yanında, 2000 yılından itibaren çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi gibi yeni bakım türleri de oluşturulmuştur.

Bakımı ve korunması devlet tarafından üstlenilen, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara sağlanan bakım yöntemlerinden ayni ve nakdi yardım ile aile ortamında bakım, koruyucu aile ya da evlat edindirme yöntemi gibi seçeneklerin içinde yer alan kurum bakımı, 24 saatlik bakımın sağlandığı geçici ya da sürekli bakım yöntemidir (Elmacı, 2010: 951). Kurum bakımında, farklı sebeplerden dolayı ailesinin yanında bulunması sakıncalı bulunan, devlet koruması altına alınan aralarında kan bağı bulunmayan farklı yaş gruplarında çocukların bakımı, devlet tarafından görevlendirilen, çocuklarla herhangi bir kan bağı olmayan görevliler tarafından aynı çatı altında sağlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle kurum bakımı, belirli mekânlarda, farklı sayılarda gruplar halinde, çocukların geçici veya sürekli bakımlarının, kurum tarafından görevlendirilmiş kişilerce sağlanmaktadır (Yazıcı, 2012: 512). Genel olarak kurum bakım türlerindeki hizmetler vardiya usulü çalışan personellerle yürütülmektedir.

Kurum bakımı 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ne göre “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının” sunduğu hizmetlerdir. Bu anlamda çocukların korunmasına yönelik tedbirler alan kurumların başında da TC. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü gelmektedir.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 2016 Aralık ayı verilerine göre Türkiye genelinde 6 çocuk yuvasında 323, 8 yetiştirme yurdunda 396, 4 çocuk yuvası ve kız yetiştirme yurdunda 254, 92 çocuk evleri sitesinde 5.257, 1.092 çocuk evinde 5.626 olmak üzere toplam 11.856 çocuğa bakım verilmektedir (ASPB Faaliyet Raporu, 2016: 73).

2.1.4.1. Türkiye’deki Kurum Bakım Türleri

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı Madde 39 a bendinde teşkilat ve görevlerine ilişkin yönergeye göre “0 - 18 yaş grubunda olup haklarında korunma kararı ve/veya bakım tedbiri kararı alınmış olup kuruluş bakımında bulunan çocukların korunması, bakımı, eğitimi, bir iş ve meslek sahibi yapılarak topluma yararlı bireyler hâline getirilmeleri ile ilgili her türlü çalışmaları yapmak/yaptırmak, izlemek ve koordine etmek.” görevini üstlenmiştir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Yönerge, 2011). Bu bölümde, Türkiye’de 0 – 18 yaş arasındaki korunma ihtiyacı içindeki çocuklara yönelik hizmetler anlatılmaktadır.

Çizelge 2.1. Çocukların Korunma Altına Alınma Sebepleri İle İlgili 2011 Yılına Ait İstatistikî Çizelge (Yazıcı, 2012: 508)

Korunma Nedeni	%f
Ekonomik ve Sosyal Yoksunluk	%69,5
Ebeveynlerinin Çocuğu Terk Etmesi	%33,4
Anne ya da Babanın Cezaevine Girmesi	%21,2
Çocuğun Aile İçinde ve Dışında cinsel İstismara veya Kötü Muameleye Uğraması	%7,7
Anne veya Babanın Ölümü	%5,7
Ailenin Fiziksel ve Duygusal İstismarı	%1,5
Üvey Annenin ya da Babanın Çocuğu Kabul Etmemesi, Doğal Afetler ve Terör gibi Diğer Nedenler	%6,6

Türkiye’de koruma altına alınan çocuklar ile ilgili istatistikî bilgi vermektedir. Anne ve babadan herhangi birinden yoksun, ihmal-istismar edilen, şiddete uğrayan, suçta sürüklenen/sürüklenme ihtimali bulunan çocuklar korunmaya muhtaç çocuk kapsamında

değerlendirilir (Nalbant, 2016). Çizelge 2.1. Türkiye’de koruma altına alınan çocuklarla ilgili 2011 yılına ait istatistiki bilgileri vermektedir. Çizelge 2.1.’e göre Türkiye’de çocuklar çok farklı sebeplerden dolayı koruma bakım altına alınabilmektedir. Ancak en çok koruma bakım altına alınma nedeni ise ekonomik ve sosyal yoksunluk olarak gözükmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların büyük çoğunluğu ailesinin yaşadığı sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle devlet koruması talebiyle kurum bakımına yönlendirilmiş çocuklardır. Ancak bunlar içerisinde ebeveynleri tarafından terk edilmiş çocuklar kurum bakımı altına yönlendirilenlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bunların yanında anne veya babası suça karışmış olup, cezaevine düşmesiyle çocuğa bakacak kimse kalmadığından dolayı, devlet tarafından koruma tedbiri alınabilmektedir. Çocuğun aile içinde cinsel istismar veya kötü muamele gibi olumsuz yaşantılara maruz kalması durumunda da çocuk devlet tarafından koruma bakım altına alınabilmektedir. Ancak çocuk evlerinde bu anlamda olumsuz yaşantılardan kaynaklı psikolojik sorunlar nedeniyle çocuk evlerine yerleştirilen çocuk sayısı oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun nedeni de çocuk evlerindeki çocuklar arasındaki uyuma dikkat edilmesi gösterilebilir.

2.1.4.1.1. Çocuk yuvaları

07.01.1999 tarih ve 23576 sayılı Çocuk Yuvaları Yönetmeliği çocuk yuvalarındaki hizmetin türünü ve niteliğini, işleyişine ilişkin esasları göstermektedir. Yönetmeliğin 2. Maddesine göre yönetmelik “0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ile gerektiğinde 12 yaşını doldurup, tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda olanlardan Kurumca himaye olunan kız çocuklarının, bedensel, psiko-sosyal ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmekle yükümlü olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı çocuk yuvalarını kapsar.” şeklinde ifade edilmektedir (Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, 1999). Buna göre çocuk yuvalarında 0-12 yaş arası korunma ihtiyacı içinde olan çocuklara bakım ve barınma hizmeti verilmektedir. Çocuk yuvaları, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). 2017 yılı itibarıyla Türkiye’de 0-12 yaş grubundakilerin bakımının yürütüldüğü 6 adet yuvada 323 çocuğa hizmet verilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel

Müdürlüğü, 2018). İstatistiklere bakıldığında, 2001 yılında SHÇEK'e bağlı 76 çocuk yuvası var iken (SHÇEK, 2008), bu sayı 2017 yılı itibariyle farklı bakım modellerinin ortaya çıkmasıyla birlikte çocuk yuvası sayısı 6'ya kadar düşmüştür.

0-12 yaş, davranışların tutarlılık kazandığı, olumlu alışkanlıkların edindirildiği kişilik gelişiminin nispeten tamamlandığı kritik bir dönemdir. Dolayısıyla çocuk yuvaları bu kritik süreçte önemli bir role sahiptir. Buradan yola çıkarak çocuk yuvalarında alanında uzman meslek elemanlarının görev yapması; çocukların fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal gelişimi için oldukça önemlidir (Nalbant, 2016: 37). Çocuk yuvaları Türkiye'deki en eski kurum bakım türlerinden birisidir.

2.1.4.1.2. Yetiştirme yurtları

1995 tarih ve 22462 sayılı yönetmeliğin 2. Maddesinde *“Bu Yönetmelik, 13-18 yaş ve 18 yaşın üzerinde korunma kararının devamını gerektiren koşulları taşıyan korunmaya muhtaç çocukları; Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, demokrasi bilincine sahip, insan haklarına saygılı, çağdaş, beden, ruh ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmek, korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmakla görevli ve yükümlü olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı yetiştirme yurtlarını kapsar.”* yetiştirme yurtlarının kapsamı açıkça belirtilmiştir.

Yetiştirme yurtları, kurum bakımı hizmetinin ilk kuruluşlarından olmuştur. Daha önceleri yetim veya öksüzler evi, kimsesiz çocuklar yurdu gibi isimlerle anılmıştır. Yetiştirme yurtları, 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmaktadır. Yetiştirme yurtları, korunmaya muhtaç bulunup, ailesinin yanında korunmasının gerçekleştirilemediği çocukların, toplumsallaşma sürecinin tamamlanacağı ve sosyal hayata atılacağı son kurum bakımı ortamıdır. Burada 18 yaşını dolduran çocuklar reşit olarak ayrılmakta ve toplum içinde kendilerine bir yer edinmeye çalışmaktadırlar. Yetiştirme yurtları 13-18 yaş grubundaki kız ve erkek çocuklarına hizmet sunduğu için kız yetiştirme yurtları ve erkek yetiştirme yurtları olarak ikiye ayrılarak işletilmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). 2017 yılı itibariyle Türkiye'de 13-18 yaş grubuna hizmet veren 8 adet Yetiştirme Yurdunda toplam 396 çocuğa hizmet verilmektedir. Bunların yanında 0-18 yaş

grubuna yönelik 4 adet Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu da bulunmaktadır. Buralarda da 254 çocuğa hizmet verilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018).

Korunmaya muhtaç çocuk/gençlerin 18 yaşını doldurup, yurttan ilişiği kesildiğinde, yaşamlarının geri kalan kısmında topluma kazandırılmaları, sosyal güvenceye sahip olmaları amacı ile 3413 sayılı yasa ile çeşitli kamu kurumlarında binde bir oranında istihdam edilmektedir. 18 yaşını doldurup reşit oluncaya kadar kuruluşlarda kalan çocuklar lise öğrenimine devam edenler hakkında korunma kararı 20 yaşına kadar uzatılmaktadır. Yükseköğrenime devam eden gençler ise korunma kararı 25 yaşına kadar uzatılmaktadır (Nalbant, 2016: 40). İstatistiklerde 2001 yılında SHÇEK'e bağlı 96 yetiştirme yurdunda toplam 9.904 çocuğa hizmet verilmekteyken (SHÇEK, 2008), 2017 yılı itibariyle Türkiye genelinde toplam 8 yetiştirme yurdunda toplam 396 çocuğa hizmet verilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018). Yetiştirme yurtları, çocuk yuvalarıyla birlikte Türkiye'deki en eski koruma bakım türleridir. Bu iki bakım türüyle, koruma altındaki çocuklar 0-18 yaş arası kurum bakımı altında yaşamaktadırlar. Eğitim durumlarına göre bu durum 25 yaşına kadar çıkabilmektedir.

2.1.4.1.3. Çocuk evleri sitesi

Çocuk evleri sitesi 2828 sayılı sosyal hizmetler kanununda 6.2.2014 tarih ve 6518 sayılı kanunun 14. Maddesinde yapılan değişiklikle "*Çocuk Evleri Sitesi*"; *Korunma ihtiyacı olan çocukların bakımlarının sağlandığı aynı yerleşkede bulunan birden fazla ev tipi sosyal hizmet biriminden oluşan kuruluşu*" ifade etmektedir. Buna göre çocuk evleri sitesi 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na dayanılarak açılmıştır. İlk çocuk evi uygulama amaçlı 2000 yılında İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak Ankara'da açılmıştı. Uygulama süresince çocuklar izlenmiş. Olumlu yansımalar görülünce ülke çapında yaygınlaştırıldı.

Sevgi evleri olarak da isimlendirilen, çocuk evleri sitesi koruma altına alınan çocukların, barınıp yaşamlarını sürdürebileceği ve temel gereksinimlerinin karşılanabileceği, toplulukla tipi yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan yetiştirilebilecekleri, aile ortamına benzer yapılardan oluşan kuruluşlardır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Çocuk evleri sitesi genellikle iki katlı villa tipi her bir evde 10-12 çocuğun, 0-12 ve 13-18

yaş gruplarına göre gruplandırılarak, bakıcı anneler eliyle bakıldığı yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (SHÇEK Kanunu, 1983). Çocuk evleri sitesi, toplumla iç içe olmadığından çocukların izolasyonuna sebep olmakta, çocukların toplumla bütünleşmesini önlemektedir (Nalbant, 2016: 40; Turgut, 2018: 15). 2017 yılı itibariyle Türkiye’de 108 adet Çocuk Evleri Sitesi bulunmakta ve 6208 çocuğa hizmet verilmektedir (Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017 Yıl Sonu Verileri, 2018).

Çocuk evleri sitesi; bir site içerisinde, 4-5 ev şeklinde düzenlenmiştir. İlgili bakanlığa bağlı kuruluşlarda toplu bakımdan kaynaklanan sorunlar sebebi ile çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu durum sunulan hizmet modellerinin yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Çocuk evleri sitesinde çocuklar ile bire bir ilgilenilmeyi sağlayacak aile ortamı oluşturma amacı ile kurulmuştur. Ancak çocuk evleri sitesine genel olarak bakıldığında; çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarına alternatif olarak geliştirilen bir modelde her ne kadar ev ortamı amacı güdülmüş olsa da hizmetin kurum bakımının izlerini büyük ölçüde barındırdığı, komşuluk ilişkilerine, toplumsallaşmaya imkân tanımadığı, ev ortamında yemeğin yapılması, yenilmesi yerine kurum bakımında olduğu gibi yemekhanede topluca yenildiği görülmektedir (Nalbant, 2016: 39). Çocuk evleri sitesi, 2010 yılında Türkiye genelinde 74 iken (SHÇEK, 2010), 2017 yılı itibariyle Türkiye genelindeki çocuk evleri sitesi sayısı 108’e çıkmıştır.

2.1.4.1.4. Çocuk evleri

Bu araştırmada; Ankara Çocuk Evlerinde koruma ve bakım altına alınan 7-12 yaş arası çocuklara değer/ler eğitimi/aktarıma süreci incelendiğinden dolayı bu bölümde çocuk evleri bakım modeli daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Türkiye’de değişen ve gelişen sosyal, ekonomik ve kültürel yapı toplumun refahını artırırken, işlevini yitirmiş ve çocuk refahı için yetersiz olan hizmetlerin de değişmesini ve geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik en yaygın bilinen ve uygulanan kurum hizmetinin olumsuz sonuçlarından dolayı yeni bir hizmet modeli gerekliliği ortaya çıkmıştır (Keten, 2017: 45). Ülkemizde mevcut çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları ve çocuk evleri sitesinin her ne kadar fiziki şartlar iyileştirilmeye çalışılsa da toplu yaşanan, kışla tipi bakım modelinin uygulandığı kuruluşlardır. Çocuk/gençlerin her birinin yetiştirilmesi gereken bir birey olduğu dikkate alındığında,

çocuğun/gencin çok sayıda yetişkin personel tarafından eğitime çalışılması, çocukla olan bire bir etkileşimi-rehberliği olumsuz etkilemektedir (Nalbant, 2016: 37). Bu doğrultuda Türkiye’de 1983 yılında kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda yer alan, koruma altına alınan çocukların bakıldığı kurum birimlerine, 2005 yılında “Çocuk Evleri” olarak adlandırılan birim eklenmiştir (Topgül, 2017: 15).

Çocuk Evleri ile ilgili çalışma, usul ve esaslarını çerçevesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri kurulmuştur. Bu yönetmelik ile çocuk evlerinde görev yapacak bakıcı annelerin nitelikleri tanımlanmış, çocuk evlerinde uyulması gereken kurallar belirlenmiştir (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008).

Çocuk evleri hizmeti, Türkiye’de koruma sistemine yönelik oluşturulan kamu politikalarından kurum bakım modeli içinde, en güncel olanıdır. Ailesinin yanında kalmasının uygun olmadığı çocukların aile ve sosyal çevre içinde korunması ilkesinden hareketle oluşturulan bu yeni yöntemle, toplumsal hayata ve insan ilişkilerine hazırlıklı çocuklar yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013).

Çocuk evleri, korunma ve bakım altına alınan çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerini, eğitimlerini ve bir meslek sahibi olmalarını sağlamak amacıyla kurulmuş olup, bir sosyal hizmet kuruluşu olarak her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısının çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde ve yaşanabilir bir sosyal çevrede okullara, hastanelere yakın yerlerde bağış olarak alınan, kiralan veya lojman olarak kullanılan apartman veya müstakil dairelerden oluşan evlerdir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Çocuk evleri 2828 sayılı SHÇEK Kanunu’nun 3. Maddesinde “0-18 yaşlar arasındaki korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev birimleri” olarak tanımlanmıştır. Bu evlerde, 0-18 yaş arasında 5-8 çocuğa bir ev ortamı yaratılarak (Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, 2008) o çocuklara korunma ve bakım sağlanarak, çocukların bedensel ve psiko-sosyal gelişimleri ile eğitimlerinin tamamlanmasına çalışılmaktadır. Böylece korunma altına alınan çocukların bir meslek sahibi edilerek topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmeleri, çocukların toplumsal hayata uyum sağlamaları, komşuluk ilişkilerini geliştirmeleri ve topluma kazandırılmaları amaçlanmıştır (Yazıcı, 2012: 519). Diğer bir ifadeyle çocuk evleriyle birlikte koruma

altına alınan çocukların sosyal hayatın içerisinde gelişimlerinin takip edilmesi beklenmektedir.

Bugün Türkiye genelinde 1.192 çocuk evinde toplam 6.149 çocuğa bakım hizmeti sunulmaktadır. Ankara örneğinde ise 138 çocuk evinde toplam 643 çocuk bulunmaktadır. Bu 643 çocuğun 268'ini de 7-12 yaş arası okul çağı çocuklar oluşturmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018).

Çocuk evi ilk olarak Ankara İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardımlaşma Vakfı ile işbirliği protokolü ile Ankara ilinde 2000 yılında açılmıştır. Bu protokol kapsamında başarılı sonuçlar vermesi sonucu yaygınlaştırma çalışmalarına gidilmiştir. Çocuk evleri, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir (Keten, 2017: 46). İllerde ise Çocuk Evleri, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezleri tarafından yürütülmektedir.

Çocuk evleri, her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın bağış olarak alınan ve özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil evler olarak belirlenmekte ve kiralanmaktadır. Bu evlerde korunma ve bakım altına alınan 0-18 yaş arası 5-8 çocuğa aile ortamına benzer bir ev ortamı sağlanmaya çalışılmaktadır. Çocukların çocuk evlerinde bedensel ve psiko-sosyal gelişimlerinin, eğitimlerinin, topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerinin sağlanması hedeflenmektedir (Nalbant, 2016: 40).

Çocuk evlerinde kalacak çocuklarda koruyucu aile, evlat edindirme statüsüne uygun olmayan, özel bakım gerektirecek bir sağlık problemi bulunmayan, cinsiyet ve yaş farklarına göre değerlendirilen çocuklar tercih edilir. Kardeş olmayan çocukların yaş farklarının en fazla üç olması gerekmektedir. Bununla birlikte, çocukların kardeş oldukları durumda ise yaş farkı gözetilmemektedir (Madde-5, 27015 sayılı Resmi Gazete, 2008; Akt: Topgül, 2017: 16). Çocuk evlerinde, çocukların bakımından 24 saatlik nöbet sistemi ile görev yapan, "bakım elemanı/personeli" olarak adlandırılan 3 personel bulunmaktadır (Madde-15, 27015 sayılı Resmi Gazete, 2008; Akt: Topgül, 2017: 16). Diğer taraftan Çocuk Evlerinin usul ve esaslarını içeren Ek-4 Yönetmeliğine göre, çocuk evlerinin konumu ile ilgili şunlar belirtilmektedir (Madde-14, 27015 sayılı Resmi Gazete, 2008):

- Konut içinde yer alan yatma alanı, yemek alanı, mutfak, tuvalet, banyo mekânları çocuk evlerinin mevcuduna uygun olmalıdır.
- Yatma alanlarında her bir çocuk için 4 m² alan gerekliliği bulunmaktadır. Ayrıca odada yer alması gereken yatak, etajer ve elbise dolabı çocuklara uygun ergonomiye sahip olmalıdır. Okul çağındaki çocuklar için, masa ve kitaplık mekândaki hareket ortamını daraltmayacak ölçülere sahip olmalıdır.
- Konut genelinde olduğu gibi tuvalet ve banyolarda da ergonomiye dikkat edilmelidir. Zeminlerde kaymayı engelleyecek kaplamalar, önlemler alınmalıdır. Kapı kilitleri, hem içerden hem de dışarıdan açılabilir olmalıdır.
- Mutfakta kolay temizlenebilen malzemeler tercih edilmelidir. Çocukların mutfağı her an kullanabilecekleri göz önünde bulundurularak, olası tehlikelere karşı önlem alınmalıdır.

Bu yönetmelik ile her bir çocuk evinde çocukların rahat ve güvenliğine yönelik tedbirler alınmıştır. Ayrıca çocuk evleri için seçilecek evlerde çocuk evi hizmetine ve eve yerleştirilecek çocukların yaş, cinsiyet ve okul durumuna uygun olması gerekir. Uygunluğu tespit edilen evlerin açılışı için onay Genel Müdürlük tarafından verilir. Çocuk evlerini diğer kuruluşlardan ayıran en önemli özellik ise tabela asılmaması, ev için özel şahıs adları, vakıf, dernek isimleri kullanılmaması ve evin herhangi bir yerinde teşekkür mahiyetinde köşe olmamasıdır (Keten, 2017: 49). İşlemler ise Çocuk evleri koordinasyon merkezi tarafından yürütülür.

Çocuk evleri koordinasyon merkezinde görevli meslek elemanlarından oluşturulan komisyon ve çocuk ilde hizmet veren bir kuruluştaki kalıyor ise görevli meslek elemanlarının değerlendirmesiyle çocuk evine kabulü sağlanır (Keten, 2017: 50). Buna göre, çocuk evleri koordinasyon merkezinin gözetiminde çocuklar yaş, cinsiyet ve okul durumlarına göre uygun evlere yerleştirilir.

Çocuk evleri 7 gün 24 saat kesintisiz hizmet veren kurumlardır. Bakıcı anneler/bakım elemanları/bakım personelleri, kız meslek liselerinin çocuk gelişimi ve eğitimi bölümleri ile fakülte, yüksekokul veya sağlık meslek liselerinin hemşirelik mezunları veya lise mezunu olup, çocuk bakımı konusunda sertifika almış olanlar arasından belirlenir. Bakım personellerinin ev sorumluluğu alabilecek yaş ve nitelikte olması, söz ve davranışlarıyla çocuklara iyi bir model olabilecek özellikleri taşıması beklenir (Keten, 2017: 52). Bakım personellerin eğitim durumlarına bakıldığında genel olarak lise ve önlisans programlarındaki çocuk gelişimi, lisans olarak okul öncesi, sosyal hizmetler, sosyoloji, eğitim fakültelerindeki bölümler gibi alanlardan mezun olanlar arasından seçilmektedir.

Bakım personelleri, çocuk evinin tertip ve düzenini sağlama, çocukların sağlık, temizlik, yeme, içme, giyinme, uykusu ile ilgilenme, çocukların öz bakımını yapma veya yardımcı

olma, çocuklara günlük yaşamlarına rehberlik etme amacıyla görevlendirilmiştir. Ayrıca çocuk evlerinde aile yapısına benzer koşullar amaçlanmıştır. Çocuk evlerinde temel ve fizikî ihtiyaçların karşılanması yanında sevgi ve ilgi odaklı bir ortam oluşturulur. (Keten, 2017: 52). Çocukların sosyal gereksinimleri, bakım personellerinin yönlendirmeleriyle giderilir. Çocuk evlerinde kalan çocukların sayısının az olması nedeniyle, bakım personelleri her bir çocuk ile daha yakından ilgilenebilmektedir.

Çocuk evleri, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezlerinin denetiminde kurulmuştur. Her bir çocuk evinde 5-8 çocuk kalmaktadır. Çocuk Evlerinde kalan çocuklar yaş ve cinsiyetlerine göre belirlenmektedir. Çocuk Evlerinde kalan çocuklar arasında en fazla üç yaş farkı olmasına dikkat edilmektedir. Genelde kardeş çocuklar aynı çocuk evlerinde barındırılmaktadır. Çocuk evlerinin fiziksel durumunda, çocukların rahatlık ve güvenlik durumlarına göre resmiyetten uzak düzenlenmektedir. Çocuk evlerinde vardiya usulü 3 bakım personeli çalışmaktadır. Çocuk Evlerinde, Bakım Personelleri, 12'şer saat aralıklarla nöbetleşerek kalmaktadır. Her bölgede oluşan çocuk evleri koordinasyonundan sorumlu ev sorumluları da bulunmaktadır. Ev sorumluları, çocuk evleri koordinasyon merkezleri ile ilgili olduğu bölgedeki çocuk evleriyle koordinasyonu düzenlemektedir. Dolayısıyla her bir çocuk evinde üç bakım personeli ve bir ev sorumlusu olmak üzere 4 yetkili görev yapmaktadır. Ancak çocuk evlerinde kesintisiz hizmet bakım personelleri aracılığıyla sağlanmaktadır.

Bakım Personelleri, çocukların yiyecek, giyim, eğitim, temizlik gibi temel ihtiyaçlarının giderilmesi ve takibinden sorumludur. Ayrıca bakım personelleri çocuk evlerinde otorite konumundadır. Diğer taraftan ev ortamındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve geliştirilmesi, çocukların sosyalleşmesi süreçlerinden de birinci derece bakım personelleri sorumludur. Dolayısıyla bakım personellerinin sahip olduğu donanım, eğitim, kültürel değerleri ve buna bağlı olarak çocuklara yönelik yaklaşımları, çocukların sosyal ve kültürel gelişimlerini etkilemektedir.

Bakım Personellerinden beklenen, çocukların sosyal yaşama uyum sağlamaları, kültürel değerlerini benimsemeleri, gelecekte kendi ayakları üzerinde duran bireyler olmaları konusunda çocuklara rehberlik etmeleridir.

Normal yaşamda çocuklar değerleri, gün içerisinde en çok birlikte olduğu aile ortamında edinirler. Dolayısıyla değer aktarımında sosyal etkileşim süreçlerinin önemi bulunmaktadır. Burada etkin olan ebeveyn rolünde olanlardır, edilgen olan ise çocuklardır.

2.2. Kuramsal Çerçeve

Weber'in anlayıcı/yorumlayıcı sosyolojisinin ve Protestan ahlakı tezinin etkisiyle değerlerin önemli bir sosyal olgu olduğu, bilimsel analiz ve incelemeye tabi tutulabileceği anlayışını güçlendirmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren hem nitelik hem de nicelik olarak toplumsal değer araştırmalarında önemli bir artış bulunmaktadır (Özensel, 2003: 222). Özellikle son yıllarda toplumsal değer araştırmaları sosyolojinin önemli çalışma alanlarından biridir. Diğer bir ifadeyle değerler konusu sosyolojik araştırmaların temel çalışma alanlarından birisidir.

Bir sosyolojik kavram olarak değer konusuna ilişkin teorik çalışmalar Talcott Parsons (1902-1979) tarafından başlatılmıştır. Bu anlamda değer araştırmalarına yönelik teorik çalışmalarda Parsons öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılabilir (Korkmaz, 2013: 55). Buna göre Weber ve Simmel'in çalışmaları Parsons öncesi dönemi oluşturmaktadır. Parsons ve sonrasına ilişkin olarak değer bağlamında fenomenolojik ve sembolik etkileşim yaklaşımları incelenmiştir. Araştırmamızın kuramsal çerçevesini ve yapılan araştırmanın karşılaştırmaları ile ilgili olarak Schwartz'ın Değerler Kuramından yararlanılmıştır.

2.2.1. Weber ve Simmel'in Değer Yaklaşımları

Toplumsal grupların sosyal statüsü ile onların taşıdıkları sosyal değerler arasındaki dinamik ilişkiyle ilgilidir. Böylelikle Weber, sosyoloji tarihinde ilk defa değerlerin toplumsal bir olgu olarak ele alınmasını sağlamıştır (Özensel, 2003: 221). Max Weber, toplumsal ve bireysel organizasyon ve değişimi açıklamada değerlerin önemine dikkat çekmektedir (Schwartz, 2012: 3). Ancak Weber, değerler konusunu metodolojik bir mesele olarak görmektedir. Çünkü Weber toplumsal ve kültürel olgularla ilgilenen disiplinlerde nesnel olarak geçerli hakikatler ile ilgili sorulara cevap aramaktadır. Sosyal ve kültürel olgularla ilgilenen Weber, nesnel olarak geçerli hakikatlerin arayışı içindedir Bu arayış Weber'in temel sorunsalıdır. Çünkü Weber'e göre, sosyoloji nesnel olmak zorundadır (Weber, 1949: 51). Weber'e göre her insanî eylem değerle ilişkilidir (Richter, 2012: 159). Dolayısıyla

Weber, değer konusunu sosyologların araştırmalarında, özellikle analiz sürecinde dikkat etmeleri gereken bir alan olarak görmektedir.

Sosyolojik değerler teorisinin Weber'den sonraki önemli isimlerinden birisi Georg Simmel'in "The Philosophy of Money (1907)" adlı iktisat/para sosyolojisi üzerine yaptığı çalışmadır. Simmel bu çalışmasının önemli bir kısmını değer analizine ayırmıştır (Korkmaz, 2013: 56). Bu çalışmada, değer türleri, paranın kültür ve değerler üzerindeki etkileri, yaşam biçimi ve değerler arasındaki ilişkiler, değişen yaşam sürecinin ilişkin kültür ve değerler üzerindeki etkileri gibi para ve değerle ilişki olmak üzere değerler sosyolojinin temel konuları üzerinde durmuştur (Simmel, 2014: 23). Weber, değerler konusunu metodolojik bir mesele olarak ele alırken, Simmel değer türleri ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur.

Simmel'e göre, insanların kolay veya zor elde ettiği nesnelere değerli değildir (Simmel, 2014: 17). Burada değerin belirlenmesinde dikkate alınan özellikler, zaman, güçlük, azlık/kıtlık gibi faktörlerdir (Simmel, 2014: 41). Ekonomik anlamda meydana gelen değişmelere bağlı olarak, insanların para ve parayla ilişkisiyle ortaya çıkan insan nesne ilişkisi değerler konusunu ortaya çıkarmıştır. Buna göre insanın insanla ya da insanın nesneyle olan ilişkisini belirleyen en önemli hususu Simmel, insanın paraya yüklediği değerde görmektedir.

2.2.2. Talcott Parsons'ın Değer Yaklaşımı

Sosyolojide değer araştırmaları, özellikle Talcott Parsons'ın 1950-1965 yılları arasındaki çalışmalarıyla öne çıkmıştır. Parsons'a göre değerler, toplumsal hayatta çok önemli bir rolü olduğunu vurgulamaktadır (Korkmaz, 2013: 58). Buna göre değer araştırmaları, insan davranışını anlamak için gereklidir.

Parsons ve arkadaşları, değer teorisine ilişkin sistematik bir değer tanımı yapmışlardır. Kluckhohn (1962: 396)'un yaptığı tanımlamaya göre; *"bir değer, bir bireyin özgün ya da bir grubun karakteristik özelliğini açık veya örtülü olarak belirten, eylemin mevcut biçim, araç ve amaçlarının seçimini etkileyen arzu edilen bir kavramdır"*. Bu tanımlama sosyolojideki en yönlendirici tanımlardan birisidir (Korkmaz, 2013: 58). Buna göre, değerler, bireyin davranışlarının azmettiricisi (Kluckhohn, 1962: 396) olarak karşımıza

çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle, davranışı gerçekleştiren tarafından içselleştirilmiştir. Parsons ve arkadaşları ise, ortak değerler olmaksızın sosyal hayatın mümkün olmadığını savunmuşlar ve değer yönelimleri, sosyolojik araştırmalarının merkezi olmuştur (Parsons & Shils, 1962: 165). Parsons, değer yönelimlerini mantıksal bir araç olarak kullanmaktadır (Parsons, 1951: 12). Bu doğrultuda Parsons, değer yönelimi tercihlerinin tutarlılığına vurgu yapmaktadır. Yani değer yönelimleri hem bireylerle hem de sosyal sistemle uyum içindedir (Parsons & Shils, 1962: 79). Bunun yanında değerler arasında da çatışmasız bir ilişki vardır. Ancak değerler arasında bir hiyerarşik düzen olduğu belirtilmektedir (Kluckhohn, 1950: 376). Değerler, toplumun olmazsa olmazları olarak sistematik ve hiyerarşik olarak organize edilmekte, sınırlı bir değişkenliğe sahip oldukları ve ideal durumda tamamen uyumlu sosyal eylemler üretebildikleri düşünülmektedir (Parsons, 1961: 43). Dolayısıyla sosyal hayatın içinde üretilen ve ortaya konulan sosyal eylemlerin kaynağı olarak gösterilen değerler arasında hiyerarşik, çatışmasız ve uyumlu bir ilişki; her bir değer kendi içinde de tutarlılık söz konusudur.

Değerleri gözlemlenebilir davranışlara indirgeyen Adler, içsel durumların ancak eylemler aracılığı ile izlenebileceğini ifade etmektedir. İnsanların değerleri, onların eylemlerinde gizlidir (Adler, 1956: 272) demek suretiyle, davranışçı bir değer teorisi geliştirmiştir (Korkmaz, 2013: 60). Her toplumun davranışlarına yön veren değerler karşılaştırılmış (Lipset, 1963a: 515); buna göre değerler her topluma göre farklılık göstermektedir ve bunun temelinde de her toplumun kendine özgün tarihi koşullarında yattığı vurgulanmıştır (Lipset, 1963b: 11). Buna göre, sosyal davranışları belirleyen toplumsal değerler, her toplumun kendine özgüdür.

Teorik, soyut ve tümdengelimci bir karakteri olan Parsons'ın işlevsel değer teorisine getirilen eleştirilerin giderek daha somut ve ampirik değer araştırmaların gelişimine katkı sağladığı görülmektedir. Dolayısıyla Parsons sonrasında ampirik araştırmalar giderek artmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi olarak, ampirik yaklaşıma yönelenler değerleri kültürel kökenlere indirgeyen ve değerlerin toplumsal yaşamın tümünü şekillendirdiği yönündeki yaklaşımlardan kaçınmaktadırlar (Korkmaz, 2013: 60). Ampirik araştırmalar daha çok değerler ölçümü şeklinde kurgulanmıştır. Bu sayede de araştırmacılar değerle ilgili olarak, hem süreç ve davranışları tahmin edebilmeyi hem de değerlere ilişkin doğru bir değer sınıflandırma sistemi ortaya koymayı amaçlamaktadırlar

(Dodd, 1951: 645). Bugün bir değer sınıflandırmasından söz ediyorsak, bunun en önemli gelişimsel kaynağı ampirik araştırmalardır.

2.2.3. Fenomonolojik Yaklaşım

Fenomonoloji, birçok yaklaşımı içine alan bir kavramdır (Kafle, 2011: 181). Sosyolojik olarak fenomonoloji, birey ve onun bilinçli deneyimleri ile başlayan ve daha önceden var olan kabuller, ön yargılar ve felsefi dogmalardan kaçınmaya çalışan bir yöntemdir. Fenomonoloji olayları toplumsal aktör tarafından doğrudan doğruya algılandığı şekliyle inceler (Wallace & Wolf, 2012: 349). Diğer bir ifadeyle, fenomonoloji, olgu ya da olayların nedensel açıklamalarından bağımsız olarak, gerçekte olduğu şekliyle ve dolaysız bir biçimde betimleme çabası olarak tanımlanabilir (Tatlıcan, 2011: 112). Buna göre var olanı olduğu gibi betimlemeye çalışır.

Fenomonolojik sosyolojinin kökleri esas itibarıyla Avrupa ve özellikle fenomonolojiyi ilk kullanan Alman Edmund Husserl (1859-1938)'dir (Wallace & Wolf, 2012: 351). Husserl, 1970'lerden itibaren Alfred Schutz ve Herbert Mead'in düşüncelerini birleştirerek "yorumcu sosyoloji" ye dönüştürmüştür (Slattery, 2011: 231).

Schutz, genel olarak eserlerinde toplumsal dünyayla ilişkili olarak günlük yaşam üzerine odaklanır. Buna göre, insanların toplumsal gerçekliği hem yarattıkları hem de kendilerinden önce gelenlerin yarattıkları önceden var olan toplumsal ve kültürel yapılar tarafından sınırlandırılır (Wallace & Wolf, 2012: 352). Schutz'un çalışmalarıyla önemli ölçüde şekillenen fenomonoloji, fizik dünyanın asla değişmeyen ve bütün insanlar için aynı olan "gerçek" bir dünya olmadığını savunur. Anlamlar insanın bakış açısına göre değişebilir. Fenomonoloji de insanların içinde yaşadıkları dünyayı yorumlama biçimlerinin araştırılmasıdır (Slattery, 2011: 232). Buna göre, fenomonoloji, öznel yönelimlerin nesnel yapısını betimlemeyi amaçlar ve toplumun nesnel özelliklerinin bu evrensel öznel temele dayandığını savunur. Burada fenomonoloji, işlevselcilerin yaklaşımının tersine kültürel olarak öğrenilmiş düşüncelerimizi sorgular (Tatlıcan, 2011: 114). Her zaman, her toplumda ve her kültür çevresinde, her yeni kuşağa şeyleri nasıl kavrayacakları öğretilir. Bu öğretim toplumsallaştırmanın, kültürleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Toplumsallaştırma ise, bireyin içinde yaşadığı dünyayı algılaması ve yorumlaması ile ilgilidir (Bottomore & Nisbet, 2002: 498). Fenomonoloji de, bireyin algılarına ve

yorumlarına göre toplumsal olanı incelemeye çalışmaktadır. Bundan dolayı fenomenolojik araştırmalarda gözlem tekniği en önemli veri toplama araçlarından birisidir.

Schutz bireylerin dünyayı, onlara toplumsal grupları tarafından verilen tipleştirmeleri kullanarak inşa etmekte olduklarını söyler (Wallace & Wolf, 2012: 352). Genel olarak Schutz, insanların toplumsal gerçekliği hangi biçimde inşa ettikleri ile toplumsal dünya içinde kendilerini önceleyenlerin miras aldıkları katı toplumsal ve kültürel gerçeklik arasındaki diyalektik ilişkiyle ilgilendi (Ritzer, 2013). Schutz, bireyleri birbirine bağlayan ve sosyal düzenin temelini oluşturan ve “çoğul gerçeklikler” olarak adlandırdığı şey, kültüre dayanmaktadır. Husserl, buradan yola çıkarak, teorisinde ortak bir sosyal bilinçten söz etmektedir. Buna göre, çocuklar, kadınlar, çiftçiler ve yaşlılar dünyayı farklı biçimlerde algılasalar ve farklı gerçeklikler, hayat tarzları, alt kültürler içinde yaşasalar bile, sosyal hayatta onları bir topluluk, ulus veya tür olarak birbirine bağlayan ortak algılar ve ortak kültürel özellikler vardır (Slattery, 2011: 235). Bir topluluk içerisinde çok farklı yaşantılara sahip insanlar olsa bile, o topluluk içerisindeki insanları birbirine bağlayan, bir kültür içerisinde yoğrulmasına sebep olan değerler vardır.

Gündelik bilgimiz asla sabit değildir. Sürekli akış halindedir, hayatın tam anlamıyla aktif ve bilinçli bir biçimde yaşanırken yeniden yorumlanması, yaratılması ve onarılması gerekir (Slattery, 2011: 235). Dolayısıyla insan ve toplum hayatı dinamiktir ve zamana ve mekâna bağlı olarak değişebilir.

Fenomonolojik çalışmalarda sosyal dünyayı, temel kabulleri, kültürü ve tipleştirmelerini diğer insanların algıladıkları gibi algılamak için, kendini bu sosyal dünyadan uzak tutmayıp bizzat ona katılmalıdır. Dolayısıyla femonolojik çalışmalarda gözlem tekniğinin önemli bir yeri vardır (Slattery, 2011: 237). Bu araştırma içerisinde de fenomenolojik yaklaşımlarda olduğu gibi, bulgulara ulaşabilmek için gözlemsel verilerden yararlanılmıştır. Buna göre kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde bulunan çocuklara, bakım personellerinin değer aktarım süreçleri açısından bakıldığında bakım personellerinin kabulleri, kültürü ve birikimi önemlidir. Çünkü bakım personelleri sahip olduğu değerleri, çocuklara aktarmaya çalışacaktır. Bu durumu anlamlandırabilmek için araştırmayı bütün yönleriyle ele almak gerekir. Ancak bu çalışmada gözlem tekniği, görüşme sırasında elde edilen gözlem verileriyle sınırlı olduğu için fenomonolojik bir yaklaşımla araştırmanın derinleştirilmesini kısıtlamaktadır.

Sosyolojik gerçeklik, bireylerin kendi kültürlerini yansıtan toplumsal norm ve değerler aracılığıyla içselleştirilen bir gerçekliktir (Poloma, 2012: 249). Değerler açısından ele alındığında, bakım personellerinin içselleştirdiği, çocukların ise bakım personelleri ile etkileşim süreci içerisinde farkında olmadan kabullendiği ve de içselleştirdiği duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendirmesi söz konusudur. Kurumun beklentileri, evlerin fiziksel durumu, bakım personellerin yaklaşımları, çocukların önceki yaşantıları, bakım personellerini kabul şekilleri, ev ortamındaki ilişkiler, tepkiler gibi birçok unsur değer aktarım süreçlerini etkilemektedir.

2.2.4. Sembolik Etkileşimcilik

Sembolik etkileşimcilik, toplumun mikro boyutlarını konu edinen, bireyler ve küçük gruplar arasındaki etkileşime odaklanan sosyolojik bir gelenektir (Yadigaroglu, 2018: 75). Bu geleneğin temsilcileri aynı zamanda Chiago geleneği içerisinde yer almaktadır (Çevik, 1994: 67). Sembolik etkileşim, psikolojik bir gelenekten doğan bir Amerikan sosyolojisi ekolüdür ve Georg Herbert Mead bu bakış açısının kurucusu olarak kabul edilir (Poloma, 2012: 231). Ancak hem kavramsal hem de sistemsal bir yaklaşım olarak Mead'in öğrencisi Herbert Blumer tarafından geliştirilmiştir.

Sembolik etkileşimcilik; yapısal işlevselcilik, çatışma kuramı, genel sistem kuramı ve modernleşme kuramlarının makro boyutlu çözümlerinin aksine mikro boyutlu ilişkilere ve gündelik hayata odaklanır (Yadigaroglu, 2018: 76). Diğer bir ifadeyle sembolik etkileşimcilik, küçük gruplar içerisindeki ilişkileri ve gündelik hayat içerisindeki yaklaşımlarını çözümlenmeye çalışır.

Sembolik etkileşimcilik insan eylemleriyle bağlantılı olan anlamlara odaklanır, inceler ve onları yeniden inşa eder. Sosyal araştırmalarda kültürel boyutlar da analizlerde dikkate alınır. Genel olarak da sembolik etkileşimciler, bireyin zihin dünyasına odaklanır (Richter, 2007: 171). Mead'e göre, zihin bilimsel olarak araştırılabilir, zira onun işleyişi insanların davranışlarında gözlenir (Cuff vd., 2013: 141). Toplumun mikro boyutlarına, gündelik yaşantılarımıza, içinde yaşadığımız gündelik dünyaya ve insanların kullandığı "sembolik iletişim" aracılığıyla gündelik yaşantılarında nasıl etkileştiklerine, düzen ve anlamı nasıl yarattıklarıyla ilgilenir (Slattery, 2011: 334). Sembolik etkileşimci gelenek, sosyolojik olarak ihmal edilmiş olan insan davranışının öznel ve yorumlayıcı yönlerinin

çözümlemesini öne çıkarmıştır (Poloma, 2012: 246). Buna göre sembolik etkileşimcilik, sosyal gerçekliğin ontolojik yapısının insan iradesiyle oluştuğunu ve bu yapının içerisinde insan etkinliği devam ettiği sürece yeni yeni oluşumlar ve değişimler yaşanmaktadır. Bu bağlamda, insanlar nesne ve olaylara atfettikleri anlamlar neticesinde davranışta bulduklarını varsaymaktadır (Yadigaroglu, 2018: 77). Sembolik etkileşime dayalı sosyolojik araştırmalarda, insanın öznel yaklaşımları dikkate alınmaktadır.

Mead, bireysel benlik ve sosyal benlik olarak benliği iki evreye ayırmaktadır. Bireyin kendiliğinden, içeriden ve öznel tarafını bireysel benlik; başkaları tarafından örgütlenen ve kişinin de kabullendiği bir dizi tavır alış tarzı sosyal benliği göstermektedir. Mead'e göre, sosyal benlik, toplumsallaşmış olan bireyin davranışına rehberlik eder ve bireyin bilinci üzerinde başkalarının etkisini yansıtır. Oyun, takım oyunu ve genelleştirilmiş öteki gibi yaklaşımlar ile benlik oluşumu sağlanmaktadır (Coştu, 2009: 118). Örneğin, çocuk, başlangıçta taklitle, başkalarının davranışlarını oyunlar biçiminde kopya ederek, bir postacı, bakkal, anne gibi davranarak öğrenir. Birey bu yolla toplumsal rollerle ilişkili şeyleri, yani insanların belirli durumlarda birbirlerinden neler beklediklerini öğrenir. Çocuk bu rolleri taklit ederek diğer insanların dünyaya nasıl baktıklarını, dünyayı kendi sorumlulukları çerçevesinde nasıl gördüklerini öğrenir. Çocuk şeyleri sadece kendi durumundan, belirli bir bakış açısından dikkate almayı değil, kendi durumunu onların bakış açısından da değerlendirmeyi öğrenir (Cuff vd., 2013: 142). Böylece çocuk somuttan soyuta doğru daha karmaşık meselelere göre belli bir bakış açısı geliştirir. Bu bakış açısı, genel olarak toplumsal olarak uyumludur. Bu eğilim Mead'e göre "genelleştirilmiş diğeri" olarak tarif etmektedir.

Benlik, kişinin rol kimliklerini, değerlerini ve anlamlarını benimsemeyi içeren sosyal sürecin bir yansımasıdır. Dolayısıyla benlik toplum tarafından şekillendirilmektedir. Buna göre, birey toplumsallaşırken kendine özgü bir benlik ve kimlik geliştirmekte, aynı zamanda da toplum yeniden üretilmektedir. Sembolik etkileşimciliğe göre, hem benliğin hem de toplumun oluşumu sosyal etkileşim sürecine dayanmaktadır (Coştu, 2009: 121). Toplumsal düzen sadece doğrudan etkileşimle, insanların birbirleriyle doğrudan konuşmalarıyla değil, aynı zamanda ortak beklentilerin oluşmasıyla da ortaya çıkar. İnsanlar, nasıl davranması gerektiğini sosyalleşerek ve rol oyunuyla öğrenirler (Slattery, 2011: 336). İnsanlar, sosyalleşirken, sosyal benlik gelişir. Mead'a göre benlik, daha geniş olan yapının nesnel gerçekliğinin bir içselleşmesini ya da öznel bir yorumunu temsil etmektedir. Buna göre

benlik, geniş toplulukların toplumsal alışkanlıklarının içselleştirilmesidir. İnsanlar etkileşimdeyken, sembolleri öğrenir ve öğrenilen bu semboller sayesinde zamanla sosyal rollere uygun davranışlar geliştirmesine katkı sağlar (Poloma, 2012: 231-246). Çünkü insanlar sadece genel bir düşünme kapasitesine sahiptir. Bu kapasitenin toplumsal etkileşim süreci içinde şekillenmesi ve işlenmesi gerekir (Ritzer, 2013: 116). Böylece insanlar, toplumsal etkileşim içerisinde anlamlar üretir.

Mead'in öğrencisi olan Herbert Blumer (1973)'e göre sembolik etkileşimcilik şu üç önermeye dayanmaktadır (Akt: Richter, 2012: 173).

1. İnsanlar şeylerin anlamına dayanarak davranışta bulunurlar.
2. Bu anlamalar etkileşim süreçlerinde ortaya çıkarlar.
3. Anlamlar tarihsel olarak değişkendirler.

Buna göre, insanların şeyler karşısında çıkarsadığı anlamlar ve zaman içinde yorumlara bağlı olarak değişime uğrayabilir. Burada önemli olan diğerleriyle etkileşimdeki önemsemedir (Poloma, 2012: 235). Anlamlar insanlar tarafından inşa edilir ve değişebilirler (Richter, 2012: 174). İnsanlar, nesnelere anlamlarını toplumsallaşma süreci içinde öğrenir (Ritzer, 2013: 117). Blumer, kültürel yapıyı ve toplum yapısını deli gömleği olarak gördüğünden dolayı, daha çok süreç üzerine odaklanmaktadır (Wallace & Wolf, 2012: 269). Diğer bir ifadeyle, Blumer, insanların ortaya koyduğu davranışlardan ziyade, davranışı meydana getiren süreç ile ilgilenmektedir.

İnsanoğlunun eylemi, yorum ve anlamla sarılıp sarmalanmıştır. Bu eylemlerin diğerlerinin eylemleriyle bir araya gelmesi işlevselcilerin toplumsal yapı dedikleri şeyi oluşturur. Mead'e göre, insan düşüncesi, deneyimleri ve eylemleri özünde toplumsaldır ve her etkileşimin temeli olan "sembolik etkileşim", anlamların semboller, özellikle dil aracılığıyla paylaşılmasıdır. Buna göre hiçbir nesne, ister sandalye, ister bir ev, sevgili veya tutku olsun, iletişim içindeki insanların ona yüklediği anlam dışında hiçbir anlama sahip değildir. Dolayısıyla paylaşılan anlamlar olmadan, semboller olmadan, ne bir insan etkileşimi ne de bir insan toplumu var olacaktır (Slattery, 2011: 337). Blumer, bu toplumsal fenomeni birlikte eylem olarak tanımlamaktadır. Birlikte eyleme katılan insanlar, toplumsal yapıyı oluştururlar. Toplum, toplumsal yapı kişilerarası sembolik etkileşimin bir sonucudur (Poloma, 2012: 237). Diğer bir ifadeyle, toplum, belli nesnelere tarafından yönlendirilen ve belli bir grup bağlamları tarafından tanımlanan yorumlayıcı bir

etkileşim sürecinde meydana gelen canlı eylemlerden oluşmaktadır. Bu bakış açısına göre toplum, bireyde yer alan sembolik, etkileşimsel, yorumlayıcı bir süreçtir (Kinloch, 2014: 246). İnsanların birlikte etkileşime geçebilmesi için ortak sembollere ve bu sembollere yüklenen ortak anlamlar sayesinde toplum denilen fenomen ortaya çıkar.

İnsanlar süreç içerisinde etkileşim halinde bulduklarıyla birlikte semboller üretirler. İnsanlar, ürettikleri bu sembolleri çoğu zaman kendileri hakkında bir şey iletmek için kullanırlar. Örneğin dindar bir yaşam tarzına sahip birisinin, bu durumuna ilişkin duygu, düşünce ve davranışlarını semboller aracılığıyla kısa ve etkili bir şekilde karşı tarafa aktarabilmektedir. İnsanlar, toplumsal etkileşim sürecine katılan diğer insanlara sembolik anlamları iletirler. Diğer insanlar da bu sembolleri yorumlar ve tepki eylemlerini de kendi yorumları temelinde yönlendirirler (Ritzer, 2013: 118). Bu bir sarmal gibi, karşılaşılan her yeni durum karşısında meydana gelen etkileşime bağlı olarak yeni sembol ve anlamlar ortaya çıkabilir.

Sembolik etkileşimin arka planındaki temel ilke, her beşeri olay başkalarının yaptıklarının ışığı altında kendi yaptıklarını sürekli ayarlayan ve böylece her bireyin eylem çizgisinin başkanlarının yaptıklarına “uyduğu” ilgili kişilerin sonucu olarak anlaşılmalıdır (Edles, 2006: 12). İnsanlar, toplumsallaşma sürecinde, etkileşim sürecinin sonunda uyumlu hale gelmeyi ister. Bundan dolayı sembolik etkileşim, uyum sürecini kolaylaştıran, ortak anlam dünyası meydana getirmektedir.

Sembolik etkileşimcilerin ortaya koyduğu toplum, hayata anlam ve önem kazandıran, insanî etkileşimin temelini oluşturan bir semboller dünyasıdır. Toplum oluşturan insanlar bu semboller dünyasını yani grubun ortak alışkanlıklarını, kurallarını ve beklentilerini, eğitim yoluyla içselleştirir (Slattery, 2011: 337). Eğitim yoluyla semboller aktarılır.

Winch'in 1960'larda ortaya koyduğu tartışma ve araştırmalarda trafik ışıkları örneğini kullanmaktadır. Buna göre, trafik ışıkları kırmızı olduğunda araçların durması gerektiği ve sürücülerin de bu sembolik talimata uygun hareket ettiklerini söylemektedir. Burada trafik ışıklarının, yol kurallarının ve bu kuralların toplumsal hayatın içindeki rolü anlaşıldığında anlam kazanmaktadır. Winch, araştırmalarında farklı şeyler söylemekle birlikte, özelde dil ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır (Cuff vd., 2013: 135). Dolayısıyla Winch'in yaptığı araştırmalar, sosyolojideki gerçeklik, etkileşim aracı olarak

kullanılan sembolik dil ile insanların oluşturduğu bu sembolik dile yükledikleri anlamlardır. Kökü 1920’lerde başlayan, Winch’in çalışmalarıyla genişleyen yaklaşım, Mead ve Blumer ile sosyolojik bir paradigmaya dönüştürülmüştür.

Mead gibi, Blumer de insanları etkin, çabalayan ve uyum sağlayabilen varlıklar olarak kabul etmektedir (Wallace & Wolf, 2012: 282). İnsanlar, paylaşılan anlamlar temelinde birbirleriyle ve nesnelere ilişki kurarlar. Buna göre, kültürel olarak norm ve değerlerin nasıl sunulduğundan ziyade, nasıl oluştuğu, kullanıldığı ve aktörlerin yani etkileşim içerisindeki insanların nasıl yaratıcı olabildiklerini açıklayan etkileyici bir vurgudur (Smith, 2007: 88). Toplumsallaşma genel olarak, bireyin içinde yer aldığı grubunun değerlerini edinmesi yönünde, etkileşim sürecine gönderme yapar. İnsanlar etkileşim sürecinde içinde bulunduğu grubun normlarını, değerlerini, tutumlarını ve karakteristik dilini öğrenir (Coştu, 2009: 121). Dolayısıyla değerler, etkileşim halindeki insanlar topluluğunun ortak anlamları ve buna bağlı olarak insanların ortak davranışları değerlerinin birer yansımasıdır. Ve bu değerler sayesinde insanlar arasında bir uyum meydana gelir.

Blumer, katılımcıların ortak tanımlamaları dolayısı ile her ortak eylemin “düzenli, sabit ve tekrarlanabilir bir tarihi vardır” der. Buna göre bu ortak tanımlamalar, her şeyden önce geniş topluluk alanlarında, ortak eylemin intizamlı, sabit ve tekrarlanır olmasını sağlar. Bütün bunlar kültür kavramının gerektirdiği yerleşmiş ve düzenlenmiş toplumsal davranışın kaynaklarıdır (Wallace & Wolf, 2012: 289). Blumer, toplumsal sistem, toplumsal yapı, kültür, statü, toplumsal rol, görenek, kurum, kolektif temsil, toplumsal durum, toplumsal norm ve değerler gibi toplumsal-yapısal ve toplumsal kültürel etmenler üzerinde odaklanan kuramları bu kategoriye dâhil etti (Ritzer, 2013: 118). Buna göre kültür ve değer araştırmaları gibi sosyolojik konular sembolik etkileşimin ilgi alanını oluşturmaktadır.

Bir şeyin kişi için anlamı, kişiye yönelik eylemlere bağlıdır. Bu eylemler aynı zamanda kişinin anlam dünyasını etkilemektedir (Blumer, 1986: 5). Bu yönüyle ele alındığında sembolik etkileşimcilik anlamı, insanların etkileşimleriyle gerçekleşen sosyal ürün olarak değerlendirir (Yadigaroglu, 2018: 81). Anlam, aktör tarafından yorumlanır. Bu yorumlama sürecini belirleyen iki durum vardır. Birincisi, aktör şeyin kendisi için taşıdığı anlama göre eylemde bulunur. Bu anlam, sosyal etkileşim sürecinde aktörün içselleştirmesiyle ortaya çıkar. İkincisi, aktör ortaya koyduğu eylemi yorumlar, seçer, kontrol eder, askıya alır,

yeniden gruplandırır ve dönüştürür (Blumer, 1986: 77). Blumer'in anlamın yorumlamasına dair bu iki adımı çocuk evlerinde bulunan bakım personelleri ve çocukların özelinde değerlendirmek mümkündür. Öncelikle değerler eğitimi/aktarımı sürecinde bakım personelleri ve çocuklar onaylama, kabul etme, uygun tepki verme, içselleştirme, alışkanlık haline getirme gibi sürece bağlı olarak duygu, düşünce ve davranışlara ilişkin tepkiler vermektedir. Bu duygu, düşünce ve davranışlara ilişkin ortaya konan tepkiler, kişilerin kendisi için taşıdığı anlama göre ortaya çıkmaktadır. Bu tepkiler, Blumer'in yorumlama süreci ile ifade ettiği ilk adımdır. İkinci adım ise, değer aktarım sürecinde sosyal etkileşime bağlı olarak bakım personelleri ve çocukların durumları tekrardan değerlendirme, anlamlandırma ve anlamı kendi durumlarına göre uygun olarak dönüştürme sürecine tabi tutmalarıdır.

Diğer taraftan çalışmanın konusu bağlamında Mead'in benliğin oluşumuna yönelik açıklamalarını çocuk evlerinde bulunan bakım personelleri ve çocukların deneyimleri üzerinden açıklayabiliriz. Benlik oluşumunun ilk aşaması olan oyun aşamasıyla bakım personellerinin sahip olduğu değerler ve buna bağlı olarak sonraki dönemi çocuklara değer aktarımı süreci olarak değerlendirmek mümkündür. Bu noktada değer aktarım sürecinde çocuklar kendilerine dair yeterli düzeyde genel bir değerlendirme yapamaz. Bu noktada çocuklar nasıl davranacağına dair bir düşünceye sahip değildir. Bu anlamda bakım personellerinin yönlendirmelerine ihtiyacı vardır. İkinci aşama olan oynaşma aşamasında çocuklar, bakım personellerinin değer aktarım sürecini farkında olmadan kabullenir. Diğer bir ifadeyle, sosyal etkileşim sürecindeki ilişkiye bağlı olarak çocuklar bakım personellerinin etkin rolünü benimser. Benliğin oluşumundaki son aşama ise genelleştirilmiş ötekinin kabulü yani çocukların içinde bulunduğu süreçle ilgili davranış eğilimlerini içselleştirip ona göre davranışta bulunmasıdır. Bu durum aynı zamanda bireylerin yani çocukların süreç içerisinde kabullendikleri değerlerle birlikte yeni bir benliğin inşa edilmesi olarak görülebilir. Çocuk evlerinde kalan çocuklar için bu sürecin oluşması, gelişmesi ve içselleştirilmesinde bakım personellerinin rolü bulunmaktadır.

Değer araştırmaları konusunda sembolik etkileşimciliğin en önemli katkısı, bireysel bakış açısından hareketle değerleri gündelik yaşam ve benliğe olan etkilerini irdeleme fırsatını araştırmacıya sunmasıdır. Bu araştırma 2016 Kasım – 2017 Şubat arasında küçük bir grup olarak ifade edebileceğimiz çocuk evlerinde, bakım personelleri ve çocuklarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında ele alındığından ve yasal olarak kurum

bakımlarında uzun süreli, gözleme dayalı bir çalışma imkânı olmadığından sosyal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan anlam, yorumlama ve değerlendirme imkânı kısıtlı olarak yapılmıştır. Ancak buna benzer çalışmalar katılımcı gözlem yoluyla desteklendiğinde, değer aktarım süreçleri, sembolik etkileşimcilik kuramı çerçevesinde incelenebilir. Bu anlamda, Türkiye’de değer araştırmalarına ilişkin sembolik etkileşimciliğe dayalı kuramsal bir çalışma görülmemektedir.

2.2.5. Schwartz’ın Temel Değerler Kuramı

Schwartz’ın Değerler Kuramı bu araştırmanın temel aldığı modeldir. Schwartz’ın Değerler Kuramı farklı zamanlarda yapılan ve toplam 68 ülkeyi bulan çalışmadır (Schwartz ve Bilsky, 1987: 555; Schwartz, 1992: 3, 2006: 137). Bu araştırma daha sonra “Avrupa Toplumsal Araştırması” (ESS) kapsamında, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu, 30’dan fazla ülkede farklı zaman dilimlerinde düzenli olarak yürütülmüştür (Schwartz, 2008; Akt: Erkenekli, 2009: 46). Schwartz’ın bu çalışmaları uzun gözlem ve nicel araştırma metotlarıyla geliştirilmiş ve değer ile ilgili birçok araştırmanın da kuramsal çerçevesinin temelini oluşturmaktadır. Schwartz, değerler kuramı 1988-2002 yılları arasında dünyanın farklı bölgelerindeki yaşayan insanlar arasından; her kıtadan toplam 68 ülkeden örneklem toplamıştır. Toplam katılımcı sayısı 64.271 kişidir. Örneklem farklı coğrafi bölgelerden, kültürel, dilsel, yaş, toplumsal cinsiyet ve meslek grupları içermiştir. Örneklem bir ulusu ya da o ulus içinde bir bölgeyi (16) temsil eden katılımcılardan, 1-12. Sınıf öğretmenlerinden (74), değişik alanlardan lisans öğrencilerinden (111), ergenlerden (10) ve yetişkin uygunluk örneklerimden (22) olmak üzere toplam 233 örneklem toplamıştır (Schwartz, 2006b: 263-264). Kuram bütün ülkelerdeki insanların tanıdıkları temel değerlerle ilgilidir. Belirgin 10 değer yönelimini tanımlamakta ve bu değerler arasındaki çatışma ve uyuma odaklanmaktadır. Buna göre bazı değerler birbiriyle çatışır ya da çelişir (Schwartz, 2006b: 249). Schwartz, değerlerin yapısı arasındaki bu çatışma ve uyuma gönderme yapar, görece önemlerine değil.

Schwartz (2006b: 252-254), değerlerin yapısı ile ilgili altı ana özelliğin öne çıktığını vurgulamaktadır. Buna göre;

1. Değerler koparılamaz bir biçimde duygulara bağlı inançlardır.
2. Değerler etkinliği güdüleyen istendik amaçlara gönderme yaparlar.
3. Değerler belirli bir davranış ve durumların üstündedir.

4. Değerler standartlar ya da ölçütler olarak işlev görür.
5. Değerler birbirine görece önemleri temelinde sıraya konulurlar.
6. Birçok değerın görece önemi davranışa rehberlik eder.

Burada ifade edilen değerle ilgili belirginleşen altı özellik içerisinde bir değeri diğerinden ayıran husus, değerın ifade ettiği amaç ya da güdünün türüdür. Değerler kuramı her birinin altında yatan güdüye göre on geniş değer ortaya koymaktadır. Kuram bu değerler arasındaki dinamik ilişkileri açıklamak üzerine kuruludur. Bu değerlerin birbiriyle olan ilişkisine göre ortaya çıkan 4 temel değer bulunmaktadır. Bunlar da *değişikliğe açıklık*, *muhafazakârlık*, *kendini aşma* ve *kendini güçlendirme* değerleridir (Schwartz, 2006b: 259). Değerler arasındaki ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkan temel değerler, kültürden kültüre farklılık göstermektedir.

Schwartz'ın çalışması, Hofstede'nin kültürel modeline karşı geliştirilen alternatif bir yaklaşımdır (Erkenekli, 2009: 46). Schwartz, çalışmasında öğrenci ve öğretmenlerden oluşan iki farklı örneklem grubu üzerinde yürütülmüş ve araştırma bulgularında hem kültürlerarası hem de kültür içi düzeye yönelik farklı değer örüntülerini ortaya koymuştur (Schwartz, 1992: 5, 2006a: 138). Kültür düzeyine bağlı olarak oluşan araştırma sonucuna göre 7 temel toplumsal değer boyutu ile ilişkili olarak bireysel düzlemde 4 temel değer ve buna bağlı olarak 10 değer tipi belirlemiştir (Schwartz, 2006b: 259). Kültür bağlamında ortaya konulan bütün bu değerlerin hem bireysel düzlemde, hem de kolektif düzlemde karşılığı bulunmaktadır. Ancak bir kültürdeki ya da alt kültürdeki insanlar başka kültürlerden değerleri reddedebilirler (Schwartz, 2006b: 260). Buna göre Schwartz'ın belirlediği her bir değerın kültürel arka planı bulunmaktadır.

Schwartz, değerlerin özelliklerini bir bütün olarak tanımlamış ve değerleri inançlar olarak ele almıştır. Buna göre değerler, bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmak için ortaya koyduğu davranışlarla ilişkilidir. Bu durum tüm ilişkilerimizde geçerlidir; çünkü değerler, insan davranışlarını ve onların değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. Bu anlamda, değerler, taşıdıkları öneme göre kendi içerisinde sıralanmaktadır ama bir değeri diğer değerden ayıran o değerın neyi amaçladığıdır ki, Schwartz bunu da değerler teorisi ile açıklamaktadır (Morsümbül, 2014: 53). Bu yaklaşıma göre Schwartz, değerlerle ilgili amaç ve araç ayırımına gitmektedir. Amaçları inanç çerçevesinde ele almış ve buna ulaşma noktasında kullandığı araçların önemine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla amaç değerler ile araç değerler arasındaki ilişki değerleri belirlemektedir.

Çizelge 2.2. Değerlerin Açıklaması ile Onları Temsil Eden Değerler (Schwartz, 1994: 22).

AÇIKLAMA	AÇIKLAYAN DEĞERLER	KAYNAK
Güç (power): Sosyal statü ve prestij, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak ya da üstünlük kurmak	Sosyal güç, otorite, zenginlik.	Etkileşim Grubu
Başarı: Sosyal standartlarda yeterli bireysel başarıyı gösterebilmek	Başarılı, yetenekli, hırslı, etkili.	Etkileşim Grubu
Hazcılık: Zevk ve duyguların kişisel doyumu	Hazcılık, zevk alma, kendi rahatına düşkünlük.	Organizma
Yenilikçilik: Heyecan duyma, yaşama meydan okuma ve yenilik arayışı	Cesur, renkli ve heyecan verici yaşam.	Organizma
Özerklik: Seçme, ortaya koyma ve ifade etmede bağımsız düşünce ve davranış	Özgürlük, bağımsızlık, yaratıcılık.	Organizma
Hümanizm: Anlayışlı, takdir edici ve hoşgörülü olma, insanların ve doğanın refahını gözetme	Geniş görüşlü, toplumsal adalet, eşitlik, çevreyi koruma.	Etkileşim Grubu
Yardımsızlık: Çevredeki kişilerin refahını gözetme ve koruma.	Yardımsız, onurlu, affedici, sadık, sorumlu.	Organizma
Geleneksellik: Dinin ya da geleneksel kültürün bir takım gelenek ve göreneklerini kabul etme, bağlanma ve saygı gösterme	Alçakgönüllülük, dindar, yaşamda kendine düşen payı kabul etme.	Organizma
Uyumluluk: Toplumsal kural ve beklentilere aykırı davranılmaması, başkalarının rahatsız edilmesi ya da zarar verme gibi sonuçlara yol açacak davranış eğilimlerinin sınırlandırılması	İtaatkarlık, kibarlık, aileye ve yaşlılara saygılı olma	Organizma
Güvenlik: Toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzuru ve istikrarı	Ulusal güvenlik, toplumsal düzen.	Etkileşim Grubu

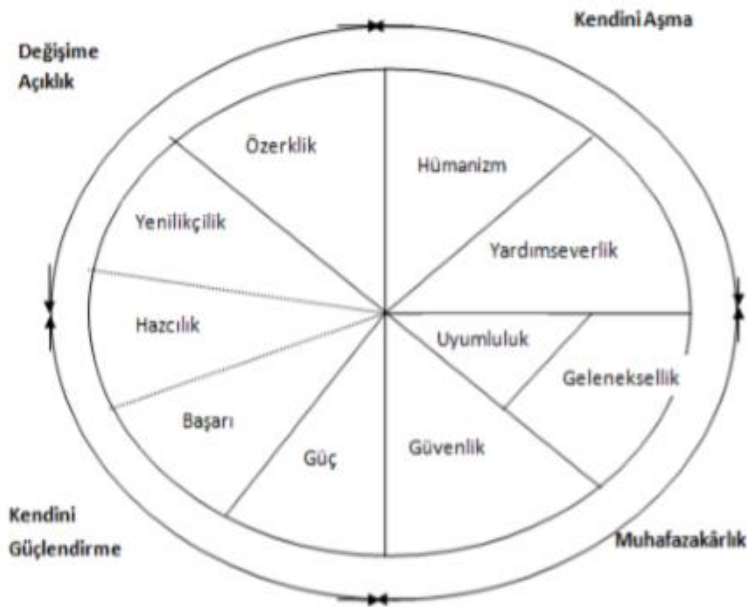
Not: Organizma: Bireylerin biyolojik organizma olarak evrensel ihtiyaçları; Etkileşim: Grupların koordinesi için evrensel gereklilik; Grup: Grupların hayatta kalması ve etkin işlemesi için evrensel gereklilik.

Çizelge 2.2.'de on değer tipi ilk sütunda gösterilmiş ve her biri ana amaçları doğrultusunda açıklanmıştır. İkinci sütun her biri değer tipini gösteren örnek değerleri listelemiştir. Üçüncü sütunda ise her bir değer tipinden doğmuş olan insanın var olması gereken evrensel gereklilikler listelenmiştir (Morsümbül, 2014: 57). Buna göre Schwartz, 10 tip değer bulunmaktadır. Bu 10 tip değer, bireysel ve kültürel özelliklere göre farklı ele alınmaktadır. Diğer bir ifadeyle, amaca ulaşmak için kullanılan araçlar farklılaşmaktadır.

Şekil 2.1. Değerler arasındaki ilişki modeli (Schwartz, 1992: 14).

Değerlerin dairesel dağılım üzerindeki oranının artması uyumluluğun düşmesini ve çatışmanın artmasını göstermektedir. Orijine zıt yönde bulunan değer tiplerinin yüksek oranda çatıştığı kabul edilmektedir (Schwartz, 1992: 14). Bu durum değer tipleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Şekil 2.2. Temel değerler ile temel değer tipleri arasındaki ilişki (Schwartz, 1994: 24)

Şekil 2.2'ye göre Kendini Aşma – Kendini Güçlendirme boyutu hümanizm ve yardımseverlik değerlerinin karşısında başarı ve güç değerlerinin yer aldığını göstermektedir. Kendini aşma boyutunda bireyin kendi çıkarını düşünme arayışı vurgulanırken; kendini güçlendirme boyutunda başkalarının refah ve mutluluğunu içermektedir. Değişime Açıklık – Muhafazakârlık boyutu özerklik ve yenilikçilik değerleri karşısında uyumluluk ve geleneksellik değerlerini göstermektedir. Değişime açıklık boyutunda özgür duygu, düşünce ve davranış ile yeni deneyimlere açık olma vurgulanırken; muhafazakârlık boyutunda kendini kısıtlama, değişime direnme ve nizamı vurgulanmaktadır (Morsümbül, 2014: 60). Diğer bir ifadeyle 10 değer tipi arasındaki ilişkiye bağlı olarak 4 temel değer ve bunu belirleyen yaklaşımlar söz konusudur.

Schwartz'a göre, değer ile kültürel değer arasında kavramsal olarak yakın bir ilişki vardır (Erkenekli, 2009: 46). Değer, sosyal bir varlık olan insanın karar verme süreçlerini etkilerken, bireye yön vermektedir. Kültürel değer ise, bir toplumun kabullendiği soyut ideallerdir. Bu yönüyle ele alındığında kültürel değerler, somut durumlar karşısında neyin doğru ve kabul edilebilir olduğuna ilişkin normlara da kaynaklık etmektedir (Schwartz, 1999: 3). Bir başka ifadeyle, kültür bir toplumun paylaştığı bütün unsurları içerisinde barındırır. Ancak kültürün temelini ise neyin iyi ve tercih edilebilir olduğunu gösteren değerler oluşturmaktadır (Schwartz, 2006: 173). Her kültürün temelini değerler oluşturur ve değerler de her kültüre göre değişebilmektedir.

Schwartz'ın değerler kuramı, 68 ülkeden alınan örneklerle desteklenmiştir. Bu örneklem grupları seçilirken aynı kültürel geçmişe sahip (eğitim, yaşanan bölge, dini kimlik...) sahip olmasına dikkat edilmiştir. Yaş, cinsiyet ve mesleki farklılığın değer tipleri ile belli değerlerde aynı kültürden iki örneklem grubu arasında farklılık yaratacağı düşünülmüştür. Çalışmada kültürlerarası ve aynı kültürde değer önceliklerinde ortaya çıkan bireysel farklılıkların önceliklerini ve sonuçlarını ortaya koymak hedeflendiğinden, sosyo-ekonomik farklılıklar ve kültürel etkileri en aza indirmek için aynı gruplarla çalışılmıştır (Schwartz, 1992: 51). Bu geniş yapı değerler sistemini organize eden evrensel bir kuralın olacağını bize göstermektedir. Schwartz'a göre insanlar bu on temel değere verdikleri öneme göre farklılaşabilmektedir fakat değerlerin uyumluluk ve zıtlık yapısı aynı yapıda organize olmaktadır. Değerler arasındaki birbirine bağlanmış olan bu motivasyonel yapı, bütün değerler sisteminin diğer değişkenlerle ilişkisini araştırmayı mümkün kılmaktadır

(Morsümbül, 2014: 61). Bütün bu değer tipleri ve değer tipleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak temel değerler ortaya çıkmaktadır.

Schwartz'a göre kültürel değerler, insanların günlük faaliyetlerinde kendisini gösterir. Bun göre piyasa ekonomisini belirleyen rekabetçi kültür içerisinde başarı ve hırs teşvik edilir. Aile ortamında da çocuklara değer olarak başarı ve hırs kazandırılır. Değerler ile toplumsal pratikler arasında uyumsuzluk olursa eğer, çatışma ve gerilim ortaya çıkar. Örneğin Türkiye gibi toplumlarda iş hayatında ömür boyu istihdam beklenirken, ABD gibi bireyci toplumlarda ömür boyu istihdam garantisi yoktur (Schwartz, 2006: 139). Dolayısıyla her birey ve toplumun sahip olduğu kültürel birikime bağlı olarak ortaya koyduğu değer yaklaşımları farklıdır.

Schwartz'ın teorisine göre her kültürde karşılaşılan üç temel sorun alanı kültürel değerler boyutuna yol açmaktadır. Birincisi birey ile toplum arasındaki ilişkinin niteliği nasıl olmalıdır (insanlar arası ilişkiler)? İkincisi, sosyal yapıyı devam ettirmek, ortak ihtiyaçları karşılamak ve işbirliğini sağlamak amacıyla insanlar nasıl harekete geçirilecektir (iş ilişkileri)? Üçüncüsü, doğa ve topluma olan yaklaşımın niteliği nasıl olmalıdır? İnsanlar doğaya veya dünyaya (kadere) boyun mu eğecekler, uyum mu gösterecekler; yoksa onu ele geçirip istedikleri biçimde sömürecekler midir? (Smith ve Schwartz, 1997: 99; Akt: Erkenekli, 2009: 47). Diğer bir ifadeyle kültürel değerler, insanların canlı cansız bütün varlıklarla kurduğu ilişkiler neticesinde ortaya çıkar ve gelişir.

Çalışmanın konusu bağlamında Schwartz'ın değerler ile ilgili yaklaşımıyla çocuk evlerinde kalan bakım personellerinin çocuklara değer aktarımlarını açıklayabiliriz. Bakım personelleri sorumlu olduğu çocuklar değer aktarırken, hem bakım personellerinin, hem çocukların hem de içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerinin etkisi vardır.

Değer aktarımına yönelik değerler teorisinin en önemli katkısı, gündelik yaşamın içerisinde hem bireysel farklılıklara yönelik hem de kolektif yaşantıya bağlı olarak sosyal etkileşimi esas almasıdır. Çocuk evlerinde kalan çocuklar, koruma bakım altında bulunan çocuklardır. Çocukların koruma bakım altına alınma nedenleri ise her birinin ayrıdır. Dolayısıyla her çocuğun, koruma bakım altına alınması ve çocuk evlerine geliş hikâyesi farklıdır. Schwartz'ın değerler kuramı, çocukların bu bireysel farklılıklarını irdelememize olanak vermektedir. Farklı kültürler içerisinde gelen çocukların bakım personelleri ile

birlikte meydana getirdikleri sosyal etkileşim sürecinin belirleyeni bakım personelleridir. Dolayısıyla bakım personellerinin sahip oldukları kültürel değerler çocuklara aktarılmaktadır.

Türkiye’de sosyolojik bir araştırma olarak Morsümbül (2014)’ün yaptığı “*Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği*” isimli doktora tezinin çalışmanın kuramsal çerçevesi Schwartz’ın Değerler Kuramı oluşturmaktadır. Nicel bir araştırma olarak sosyolojik perspektifte değerler ile, yaş, cinsiyet, gelir, dindarlık gibi yapısal faktörlerin ilişkisi üzerinde durulmuş ve değer önceliklerine etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bbir başka sosyolojik bir araştırma olarak Erkenekli (2009)’nin yaptığı “*Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (SES) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması*” isimli doktora tezinin temel aldığı kuramsal çalışmada Schwartz’ın Değerler Kuramıdır. Bu araştırma, geleneksel olarak kültürel çalışmalara bırakılan değerler konusu, nicel araştırma teknikleri kullanılarak betimleyici bir yöntemle araştırılmıştır. Bu çalışmada sosyoekonomik statüye göre temel değerlerin farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

3. BÖLÜM

DEĞERLERİN YAPISI İLE İLGİLİ YAKLAŞIMLAR

3.1. Değer Kültür İlişkisi

Toplum öyle bir varlıktır ki, içinde bulunan bireyi kendisine benzetmeye çalışır. Bireyin sosyalleşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu benzeşme, bir toplumun sürekliliği için gereklidir. Toplumlar da uzun süre yaşayabilmek için bireylere değer hükümlerini aktarmak durumundadır. Bu değer aktarımı, bireyin içinde bulunduğu kültürel çevre aracılığı ile gerçekleşir (Özkan, 2011: 335). Sosyal bilimlerde değer ile ilgili yapılan araştırmalarda eğilim genel olarak ya evrensel ya da bir kültüre özgü olduğu kabul edilmektedir (Erkenekli, 2012: 223). Dolayısıyla bireyin sahip olduğu değerler, genel itibariyle belli bir kültür ortamında öğrenilen ve paylaşılan unsurlardır. Değer kavramını anlamlandırabilmek için, kültür kavramını ve kültür değer ilişkisinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu doğrultuda kültür nedir? Ve kültür ile değer arasında nasıl bir ilişki vardır? Sorularına verilecek cevaplar bu araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmak açısından önemlidir.

Değer kavramı gibi, kültür kavramı da sosyolojinin en karmaşık kavramlarından birisidir (Edles, 2006: 5). Williams'a göre, kültür kavramı, İngiliz dilinin en karmaşık birkaç kelimesinden birisidir (Williams, 1976; Akt: Smith, 2007: 13). Kültürle ilgili literatür içerisinde yapılan birçok tanımlamalar bulunmaktadır. Sosyologlar arasında genel bir uzlaşma bulunmamaktadır. Ancak sosyolojik olarak kültür tanımlamaları genel itibariyle üç kategoride ele alınmaktadır. Buna göre kültürün estetik, etnografik ve sembolik anlamları bulunmaktadır (Edles, 2006: 6-17). Değer ve değerler de genel itibariyle kültür kavramı içerisinde ele alınmaktadır. Bunun temel nedeni değerler sosyal olgular olduğundan dolayı, belli kültürler içerisinde şekillenmektedir. Bu anlamda kültür ile değer arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Kültürün estetik tanımları herhangi bir birey, grup ya da toplumun zihinsel, ruhsal ve estetik gelişimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Edles, 2006: 6). Kültür, kolektif bir olay olduğundan dolayı paylaşılır. Kültür, yüksek kültür ve alçak kültür olarak ele

alnabilir. Buna göre kişinin sahip olduğu kültür birikimi bulunduğu sosyal konumu belirleyen en önemli faktörlerden birisidir (Smith, 2007: 14). Örneğin, bir kişinin yemek yemek için gittiği restoran, dinlediği müzikler, üyesi olduğu kuruluşlar kişinin sahip olduğu kültürün sınıfsal birer yansıması gibidir. Buna göre kültürün estetik yaklaşımı, kişinin sosyoekonomik ya da sosyokültürel konumunu göstermektedir.

Kültürün etnografik tanımlarına göre, kültür toplumsal yaşamın tüm unsurlarını içermektedir (Edles, 2006: 9). Tylor tarafından ortaya konulan bu tanımlama, antropolojik bir tanımlamadır. Buna göre kişinin bilgi, inanç, sanat ahlâk, yasa, gelenek ve toplumun bir üyesi olarak insan tarafından kazanılan diğer yetenekleri içeren karmaşık bütün şeklinde tarif edilmektedir (Tylor, 1958: 1). Bu tanımlamaya benzer bir tanımlama da Turhan (1997: 48)'e göre "*Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüd, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar, birlikte o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder.*". Buna göre, cemiyetleri birbirinden ayıran hususiyetleri içerisinde barındırır ki, bunlar bir toplumun hayat tarzı olarak ifade edilmektedir. Kültür üzerine bir inceleme yapılıyorsa, toplumsal yapı içerisinde birbiriyle birleşmiş belirli kişiler kümesinin davranış eylemlerini inceleniyor demektir (Brown, 1930; Akt: Edles, 2006: 11). İnsan davranışlarında eyleme sebebiyet veren hususiyetlerin temelinde ele alınan ölçütler olarak değerler olgusu karşımıza çıkmaktadır.

Kültürün sembolik tanımlarına bakıldığında, sosyologlar arasında onun kolektif ve paylaşılr olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü bazı sosyologlar açısından kolektif yaşantının tüm uygulamaları semboliktir ve genel itibariyle kültüre dayanmaktadır (Edles, 2006: 11). Her sosyal grubu bir arada tutan ve sosyal gruba ait olan değer olgusu bulunmaktadır. Bu değer olgusu sosyal grubun kolektif davranışlarına yansımaktadır. Bu araştırmamızda da daha çok kültürün sembolik anlamları üzerinde durulmaktadır.

Kültür kavramı ile ilgili hangi tanımlama grubunu ele alırsak alalım, ortak olan taraflardan birisi, kültür bir sosyal grubun ya da toplumun ortaklık ya da farklılıklarına vurgu vardır. Buna göre belli bir kültürden beslenmesinden dolayı değerler, toplumdan topluma değişebilmektedir.

Kültür, insanın arzu ve hayallerinden oluşmaktadır. İnsanların sahip oldukları arzular doğmadan önce var olan ve öldükten sonra da az ya da çok değişse bile devam edecek olan değerler, normlar ve anlamlardır. Değer, norm ve anlamlar geleneğe aittirler ve kültür sosyolojisinin önemli araştırma konularından birisidir. Kültür sosyologları, değer, norm ve anlamlarda meydana gelen değişimi incelemektedirler. İnsanların, yapma, düşünme ve hissetme biçimleri sosyolojik olarak gözlemlenebilir ve araştırılabilir (Zijderveld, 2013: 29). Bir kültür içerisinde yetişen insanın nasıl davranması gerektiğini gösteren bir rol rehber bulunmaktadır. İnsan, kendi davranışlarını anlamlı kılma, olayları önceden planlama ve kestirebilme için gereken akıl, sosyal ortam ve kültüre sahiptir. İnsan davranışı geliştirir veya tepki verirken bir amacı ve bir niyeti vardır. Tüm bu davranışlarının arkasında ise, içinde yaşadığı ailenin ve kültürün etkisi vardır. Sosyal rollerin bütünleşmesi, sosyalleşmenin birçok aşamasında gerçekleşir. Bu sosyalleşme, aynı sosyal grubun bütün üyelerine has bir özellikler taşır. Bireyin sosyalleşmesi aile, okul, din gibi toplumsal kurumlar sayesinde gerçekleşir (Dortier, 2009: 178). Buna göre sosyal varlık olarak insan belli bir kültür içerisinde yaşamını şekillendirmektedir. Çünkü bütün kültürel yapılar neyin değerli olduğunu tanımlayan düşüncelerle doludur. Bu değerler sayesinde insanlar toplumsal dünyayla etkileşim içerisinde olur ve kişiler arası ilişkilerine anlam katar (Giddens, 2005: 22). Belli bir kültür içerisinde hayatını sürdüren insanın duygu, düşünce davranışlarının birer ölçüsü olan değerler, sosyalleşmeyle birlikte paylaşılır ve sosyal grubun diğer üyelerinin kolektif davranışın bir uzantısı haline gelir. Dolayısıyla değerler, belli bir kültür içerisinde öğrenilen ve paylaşılan standartlar olarak ele alınmaktadır.

Kültür değer ilişkisi üzerine Rokeach (1973: 5), bir insanın sahip olduğu değerlerin, içinde bulunduğu kültürün, kurumların ve bireylerin kişiliğinin ürünü olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda değer, kültürden bağımsız düşünülemez (Morsümbül, 2014: 20). Değerler, belli bir kültür içerisinde oluşmaktadır.

Değerler, bireyin insanları ve olayları değerlendirmek için kullandıkları ölçütlerdir (Schwartz, 1992: 4). Buna göre değerler, belli bir ölçüye göre insan davranışlarına yön veren unsurlardır. Değer evrensel değildir. İnsanın ölçütleri, toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Ancak değerler, sosyalleşen bireyin yaşantısını belirleyen özellikler, standartlardır. Bireyin herhangi bir kişiyi, olayı ya da objeyi nasıl nitelediği, sahip olduğu değerlere bağlıdır. Birey, günlük yaşamında aldığı kararlarda, tüm eylemlerinde ölçüt

olarak değerleri kullanır. Ölçüt olarak kullanılan değerler, bireyin günlük yaşamdaki eylemlerini önemli ölçüde belirlemektedir.

Değerler, kültürle ilişkili olarak ele alınan sosyal-psikolojik kavramlar arasında yer almaktadır (Gümüş, 2009: 10). Buna göre ele alınan tanımlamalarda, Mischel (1990: 113)'a göre, değerler toplumsallaşmayı sağlayan görece kalıcı bireysel tercihlerdir. Bu yüzden bireyin davranışlarını açıklamak ve tanımlamak için değer kavramının kullanıldığı görülmektedir (Braithwaite, 1998: 576). Bir başka tanımlamada ise genel olarak bireyin davranışlarına yol gösteren öğrenilmiş inançlar ya da ölçütler olarak ele alınmaktadır. Buna göre insan davranışlarına yön veren standartlar olarak tanımlanmaktadır (Schwartz, 1994: 88; Rokeach, 1973: 5). Bütün bu belli başlı tanımlamalara bakıldığında değerle ilişkilendirilen başka kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar, kültür, davranış ve normlar gibi sosyal bilimler açısından önemli diğer kavramlarla birlikte değer kavramı açıklanabilmektedir.

Değerler eğitimi kapsamında ele aldığımız değer kavramına ilişkin olarak üzerinde durulacak tanımlamadaki temel belirleyiciler, davranışlarda meydana gelen standartlar bağlamında ele alınmaktadır.

3.2. Değerlerin Oluşumu ve Kaynağı

Bir toplumdaki değerlerin kaynağı, toplumsal bir varlık olan kişinin dışındadır. Kişi bunları kontrol edemezler; çünkü bunlar, kişinin kontrol edemeyeceği çoklukta ve farklılıktadır (Özensel, 2003: 219). Dolayısıyla toplumsal hayatın içerisinde ortaya çıkan değerler, kişinin üzerindedir ve kişinin bunları kontrol edebilmesi oldukça zordur.

Değerler, bir kültür içinde anlam kazanır (Gökçe, 1994: 28). Çünkü kültürün yapı taşları değerlerdir (Morsümbül, 2014: 50). Her değer, belli bir kültür içerisinde oluşur ve gelişir.

Değerlerin oluşumunda toplumun önemli bir rolü vardır. Çünkü değerler, kolektif yaşantının ürünü olarak ortaya çıkar. Değerlerin kolektif yaşantı içerisinde bulunan birey üzerinde emredici ve zorlayıcı bir tarafı bulunmaktadır (Durkheim, 1994: 208). Çünkü değerler bireyin dışındadır ve bireyin zihin dünyasına dışarıdan etki etmektedir (Kurtdaş, 2017: 361). Bu anlamda değerler, sosyalleşme sürecinde öğrenilir (Gökçe, 1994: 26).

Çünkü insan, en tabii ihtiyaçlarını içinde bulunduğu toplumdan karşılar (İbn-i Haldun, 2005: 776). Dolayısıyla değerler de, toplumun ihtiyaçlarından ve bireylerin üzerinde uzlaştığı hükümlere ilişkin toplumsal etkileşim sonucu (Kurttaş, 2017: 363) ortaya çıkar. Buna göre değerler, kültürün ölçülebilir tarafını bize göstermektedir (Erkenekli, 2009: 24). Bu anlamda değerler kültürün görünen ve bilinen kısmını oluşturur.

Gerçeklik bize çevremize ait bilgileri verir, bu bir algılama ve şuur sahasında verilerin belirlenmesidir. Ön sırada oturan Ahmet'tir, bu çiçek kırmızıdır gibi ifadeler gerçeklik hükmüdür. Ancak bunların, Ahmet iyidir, kırmızı çiçek güzeldir ifadeleri, bir değer hükmüdür. Burada değerler açısından temel belirleyici olan, gerçeklik objelerinin subjemizle olan aşkın ilişkileridir (Ersoy, 2006: 56). Gerçekliğe ilişkin subjektif değerlendirmelerimiz, değerlerin bir göstergesidir. Ancak değerler subjektif olmasının yanında, sosyal grup içerisinde sosyal etkileşimler yoluyla bir olgu ya da olayın iyi veya kötü, güzel veya çirkin vs. olduğuna yönelik değer üretilir. Dolayısıyla bir gerçeklik ile ilgili değer hükmü verebilmek için bir sosyal etkileşim sürecinin olması gerekir (Özakupınar, 2014: 18). Çünkü değerler, çevrenin öğrenilmiş ürünleridir (Kurttaş, 2017: 362). Birey için bir olgunun değer kazanabilmesi sosyalleşme sürecindeki etkileşimine bağlıdır.

Değerler, bütün toplumlarda temel prensiplere göre düzenlenmişlerdir (Mendras, 2009: 104). İnsanlar sosyal ve günlük hayatın içerisinde tecrübeler edinir, sosyal hayata ilişkin olumlu veya olumsuz hükümler geliştirir. İnsanlar değerlerinin oluşması, onun değerler sisteminin inşa süreci ve gerçeği anlamasıyla alakalıdır (Ferrari, 2000; Akt: Ersoy, 2006: 58). İnsanın, gerçeği kavraması ve algılamasında kültürün önemli bir etkisinin olmasının yanında, kendi yapısına, ihtiyaçlarına, kişilik özelliklerine ve kendi standartlarına göre gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kültürün değerler üzerinde tam belirleyici özelliği tartışmalıdır. Bu konuda bireysel faktörlerin de etkisinin olabileceği öne sürülmektedir. Ancak ister kültürel, ister bireysel faktörler olsun, değerler ve değerlerin oluşumuna ilişkin birey tarafından ortaya konulan yorum ve manasının etkisi vardır. Bu süreç aslında gerçek objesi ile birey arasındaki ilişkidir. Burada etkileşme karşılıklı olmakla birlikte, gerçek objesinin içini dolduran, yorumlayan, anlamlandıran bireyin kendisidir (Özakupınar, 2014: 19). Gerçeğin anlamlı hale getirilmesi için, gerçek objesinin özellikleri ile onunla yaşanan özel olaylar ve tecrübelerin yanında, bireyin dâhil olduğu grubun, o konuya yönelik tecrübelerinin ve normlarının öğrenilmesinin de önemli bir etkisi vardır (Ersoy, 2006: 56).

Değerlerin oluşumunda, bireyin edindiği tecrübelerin önemli bir rolü vardır. Bireyin tecrübeleri ise etkileşim sürecinde öğrenilir. Etkileşim sürecinde öğrenmeler sayesinde, birey gerçeklik objesine yönelik yorum ve anlamlar çıkarır. Buna göre her toplum değerleri, kendi hususi özellikleri, birikimleri ve kendi bakış açısına göre oluşturmaktadır.

Değer ve değer yargıları toplumdan bağımsız düşünülemez. Çünkü birey değerleri içinde bulunduğu toplumda hazır olarak bulur, dolayısıyla değerler bireyden önce toplumda zaten vardır. Fakat hiçbir değer veya değer yargısını da insandan bağımsız düşünemeyiz. Çünkü değer ve değer yargılarını insan yaşatır ve geliştirir (Bircan, 2015: 12). Değer ve değer yargıları üzerinde birey ve toplumun etkisi bulunmaktadır.

Sosyal bilim araştırmalarında değerlerin nasıl oluştuğuna ilişkin üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu sorun değerlerin yapısından kaynaklanmaktadır. Buna göre değerlerin nasıl oluştuğuna ilişkin iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar öznel ve rölatif ile nesnel ve değişmez olduğunu savunulmaktadır (Bircan, 2015: 13). Hofstede (1980), Maslow (2001), Rokeach (1973), Schwartz (1992) gibi birçok araştırmacının değerlerin oluşumuna ilişkin içerik olarak birbirine yakın yaklaşımlarının olmasının yanında dikkate değer bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır.

3.2.1. Hofstede'e göre değerlerin oluşumu

Bir grubun insanlarını diğer grubun insanlarından ayıran aklın kolektif programlamasıdır (Hofstede, 1984: 21). Hofstede'in yaklaşımı genel olarak zihinsel programın, özelde ise değerler ve kültürün tanımı ve ölçülmesi ile ilgilenmiştir (Morsümbül, 2014: 41). Hofstede'in ortaya koymaya çalıştığı programın kodları bireyin bebekliğinden itibaren ailede yazılmakta; okul ve kurumlarla birlikte toplum tarafından geliştirilerek insanların bilinçaltına işlenmektedir (Hofstede, 1984: 21). Hofstede, değerlerin oluşumunda, zihinsel yaklaşımların önemi üzerinde durmuştur.

Hofstede, bireylerin belirli durumlarda, belli olaylara yönelik aynı tepkileri verdiklerini ortaya koymuştur. Hofstede (1980: 19)'e göre, bu durumu birey ya da grupları diğerlerinden ayıran zihinsel yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Buna göre Hofstede, bir kişinin zihinsel yaklaşımı ve içinde bulunduğu koşullar bilinirse, o kişinin hangi davranışları sergileyeceği tahmin edilebilir. Hofstede, üç farklı düzeyde zihinsel yaklaşım

olduğunu ifade etmektedir. Bunlar evrensel, kolektif ve bireysel düzeylerdir. Evrensel düzey, tüm insanların ortak davranışlarını göstermektedir. Kolektif düzey, insanların bağlı oldukları gruba göre ortaya koyduğu davranışları göstermektedir. Bireysel düzey için bütün insanların birbirinden farklı olduğu düzeydir. Aynı kültür içerisinde bile farklı davranışların olabileceğini gösteren düzeydir (Hofstede, 1980: 14-16). Hofstede, zihinsel yaklaşımları açıklayabilmek için değer ve kültür kavramlarından yararlanmıştır. Buna göre Hofstede, değeri, bireyin belirli bir durumu ötekine tercih etme şeklinde tanımlamaktadır. Hofstede bunun yanında, değerler, birey ve toplumların sahip oldukları özellikler olduğunu ve bir topluluğun kültürünü etkilediğini ifade etmektedir. Buna göre bireyin tercihleri, zihinsel yaklaşımının sonucudur. Bireyin sahip olduğu zihinsel yaklaşım düzeyine göre değer yargılarında da farklılıklar olması doğaldır (Koca, 2009: 68). Zihinsel süreçler değerlerin ve buna bağlı olarak davranışların da belirleyicisidir.

Hofstede göre, yoğunluk ve yönüne göre değer iki unsuru bulunmaktadır. Bir duygu, düşünce ya da davranışın kişi için uygunluğu o durumun yoğunluğunu belirlemektedir. Ancak belirli bir yoğunluğa sahip olması, davranışların iyi ya da kötü olduğu anlamına gelmez. Davranışların iyi ya da kötü olduğunu değer yönü belirlemektedir (Hofstede, 1980; Akt: Koca, 2009: 69). Değerler, bir davranışın iyi ya da kötü olduğunu bize göstermektedir.

Hofstede, kültürlerin bireylerin değerleriyle ilişkili olduğunu varsayarak, yaptığı araştırmalar sonucunda kültürel değer boyutlarını geliştirmiştir. Buna göre örneğin bireyci ya da kolektivist toplumlarda değer, değerler ve değer oluşumlarının farklı olmasının doğal olduğunu iddia etmektedir (Koca, 2009: 69). Bireyci toplumlarda özgürlük, kolektivist toplumlarda ise güvene dayalı bağlılık söz konusudur (Tüz, 2004: 13). Buna göre de bireyci toplumlarda, birey sadece kendi ailesini ve kendini koruma eğiliminde iken, kolektivist toplumlarda, birey bağlı olduğu gruba karşı koruma eğilimindedir. Bireyci toplumlarda içsel, kolektivist toplumlarda dışsal baskı oluşur. Bu yaklaşıma göre suç oranlarının yüksek olmasından dolayı, bireyci kültürlerde suç kültürü de denilmektedir (Sargut, 2001: 185). Bireyin zihinsel yaklaşımı, içinde bulunduğu kültürel ortama göre değer ve yargıların oluşmasında farklılıklar ortaya çıkartabilir.

3.2.2. Maslow'a göre değerlerin oluşumu

Bütün insanlar gerçeği ve doğruyu seçme eğilimindedir. Ancak Maslow'a göre insanların seçimlerini etkileyen birçok husus vardır. Bütün bu hususları ihtiyaçlar hiyerarşisi ile ortaya koymaya çalışan Maslow, seçimleri etkileyen en önemli etkenin güce bağlı olduğunu iddia etmektedir. Güçlü insanlar daha sağlıklı bir güdülemeyle, seçimlerinde daha doğru hareket edebilmektedir (Koca, 2009: 70). Maslow'a göre değerler, insanın sahip olduğu güce bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Maslow, temel ihtiyaçların bütün insanlar için geçerli olduğunu belirtmektedir. Buna göre ihtiyaçlar teorisi tüm insanlar için gerekli olan ihtiyaçları kapsamaktadır. İnsanlar da bu ihtiyaçlar doğrultusunda herkes tarafından kabul edilen değerleri üretmektedir. Ancak bireylerin yapısal farklılıkları, sahip oldukları kişilikleri ve kültürlerine göre ihtiyaçlar hiyerarşisinde bazı farklılıklar olabilmektedir. Bu farklılığa bağlı olarak da bireye ait değerler meydana gelmektedir (Maslow, 2001: 161). Dolayısıyla Maslow, değerlerin ihtiyaçlara göre değiştiğini belirtmektedir (Koca, 2009: 71). İhtiyaçlar da her toplum ve kültür içerisinde farklılıklar göstermektedir.

Bütün insanlar benliklerini dışa vurma eğilimindedir. Bu dışa vurum için insanların kapasitelerini kullandıkları zaman değerler oluşmaktadır. Bu kapasite de güce bağlıdır. Güç ise, kimi zaman akıl, kimi zaman kas, kimi zaman para ve mevki, kimi zaman da gücü gösteren başka unsurlarla birlikte ele alınmaktadır. İnsanların sahip olduğu kapasiteler ihtiyaçlar ve içsel değerlerdir (Maslow, 2001: 162). Maslow'a göre, kapasitelerin farklılaşmasına göre ihtiyaçlar, ihtiyaçlara göre de değerler farklılaşacaktır (Koca, 2009: 71). İnsanın ihtiyaçlarına göre değerler ortaya çıkmaktadır.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi bütün insanlar için ortak olandan, giderek bireye özgü ihtiyaçlara göre sıralanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaçlar hiyerarşisine göre değerler, genelden özele doğru ilerlemektedir. Bütün insanlar için ortak olan ihtiyaçlar, temel ve güvenlik ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar karşılanmadan diğerlerini karşılamak mümkün değildir. Bu anlamda insanların ortak ihtiyaçlarına biyolojik ihtiyaçlar da denilmektedir. Buradan itibaren kişinin konumuna, kültürüne göre değişiklikler gösterebilecek olan ait olma, sevgi ihtiyacı gibi kolektif yaşantının ürünü olan ihtiyaçlar gelmektedir. Bu ihtiyaçlarda sosyopsikolojik ihtiyaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiyaçlar

hiyerarşisinin en tepesinde kendini gerçekleştirme vardır. Bu da bireyin kendine özgü, bireysel değerlerin öne çıktığı yerdir. Bu tür ihtiyaçlara psikolojik ihtiyaçlar da denilmektedir. Temel ve güvenlik ihtiyaçları ile kendini gerçekleştirme ihtiyacı herkes için ortak ihtiyaçlardır. Ancak diğer arada kalan ihtiyaçlar ise kültüre göre değişebilmektedir. Dolayısıyla değerler de bu anlamda farklılaşmaktadır (Koca, 2009: 71). Buna göre, değerlerin insandan insana, toplumdans topluma farklılaşmasının esas sebebi, bireyin veya toplumun ihtiyaçlarındaki farklılıklardır.

3.2.3. Rokeach'a göre değerlerin oluşumu

İnsan, düşünebilen, planlayabilen, öğrendiklerini örgütleyebilen ve kendine belirlediği amaçlar yönelik olarak değerlerle hareket eden bir varlıktır (Çalışkur, 2010: 16). Amaca yönelik hareket eden insanı yönlendiren, değerlerdir.

Rokeach, bir insanın sahip olduğu değerlerin, içinde bulunduğu kültürün, kurumların ve bireylerin kişiliğinin ürünü olduğunu belirtmektedir (Rokeach, 1973: 6). Buna göre Rokeach, yaptığı araştırmalarda bazı varsayımlar ortaya koymaktadır. Değerleri de bu varsayımlar etrafında ele almaktadır (Koca, 2009: 73). Buna göre Rokeach'ın değerler üzerine yaptığı araştırmalardaki varsayımlarından bazıları şunlardır (Rokeach, 1973; Akt: Koca, 2009: 72).

- Her birey bir değere ve değerler sistemine sahiptir.
- Herkes aynı değere farklı derecede sahiptir.
- Değerler, değer sistemleri içinde organize olmuştur.
- İnsanın sahip olduğu değerler kültürün, toplumun, kurumların ve bireylerin kişiliğinin bir ürünüdür.

Bu varsayımlara göre Rokeach, bireylerin sahip olduğu bir değerler sisteminin varlığını ortaya koymaktadır. Buna göre değerler sistemi içindeki her bir değer bu sistemin bir parçasıdır ve bu değerlerin kendine ait özellikleri bulunmaktadır (Koca, 2009: 73). Bir kültür içerisinde değerler arasında parça bütün ilişkisi bulunmaktadır. Her bir değer, bütünü bir parçasıdır. Dolayısıyla, her birey ve toplum değerler sistemi içerisinde organize olmaktadır. Ancak her birey ve toplumun sahip olduğu kültür ve buna bağlı olarak değerler sistemi de farklıdır.

Değerler süreklidir (Rokeach, 1973: 5). Buna göre değerler sabit ve değişken olması mümkün değildir. Değerler görecelidir (Rokeach, 1973: 6). Zamana ve ortama göre

değişiklik gösterebilir. Ancak Rokeach'a göre, değerler tümüyle durağan olsaydı bireysel ve sosyal çevre asla değişmezdi, bununla birlikte değerler tümüyle değişken olsaydı insan kişiliğinin sürekliliğinden söz edilemezdi (Çalışkur, 2012: 17). İnsanların çocukluk dönemi ile olgunlaştığı döneme ait değerleri arasında ve buna bağlı olarak sosyal ortamlara göre değişiklik gösterebilir. Ancak bu değişiklikler arasında genelde bir uyumluluk vardır. Dolayısıyla bir çocuk olgunlaştıkça, kendisinde meydana gelen değerlerle ilgili öncelikler ve değişikliklerin çoğu zaman farkında değildir. İnsanlar buldukları kültürel ortama göre de değer yaklaşımları farklılaşmaktadır. Örneğin, “başarı için gayretli olmak mı, dürüst kalmak mı, bağımsızlık mı, itaatkâr olmak mı, sosyal çevrede kabul görmek mi?” gibi sorunlar ya da sorular karşısında insanlar seçim yapmak durumunda kalabilirler. İnsanlar olgunlaştıkça, deneyim kazandıkça, kültürel ortamdaki yaklaşımlar içselleştirildikçe, değerlere ilişkin öncelikler, önem sırası belli bir düzen ve hiyerarşi içerisinde yerini bulacaktır. Bunun sonucunda da öğrenilen yalnız ve mutlak değerler bütünleşerek sorunlar giderilir (Koca, 2009: 74). Toplum içerisinde sürekli ve göreceli olan değerler, zaman ve mekâna bağlı olarak değişim gösterse bile, değer ve değerler arasında bir uyumluluk söz konusudur.

Rokeach, değerlerin örf ve adetlerden kaynaklanan (Erkenekli, 2009: 41) bir çeşit inanç olduğunu belirtir (Rokeach, 1973: 7) ve inançları da kendi içinde üç sınıfa ayırmıştır (Koca, 2009: 73). Buna göre,

- Bir şeyin doğru ya da yanlış olduğunu gösteren tanımlayıcı ve varoluşçu inançlar,
- İnançın objesinin iyi ya da kötü olma durumunu değerlendiren değerlendirmeci inançlar,
- Davranış amaçlarının ve araçlarının arzulanır olup olmadığı hakkında sıkı kurallar koyucu ve yasaklayıcı inançlar.

Değerlerin, inançlara benzer şekilde bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutları vardır. Buna göre bireyin bir değere sahip olması, onun bilişsel açıdan ne yaptığının farkında olması ve bildikleri doğrultusunda da amaçlarına ulaşabilmek için davranışlar sergilemesi anlamına gelmektedir (Rokeach, 1973: 7). Rokeach'a göre değerler, davranışlara yol gösteren bir özelliği vardır ve bunu da davranışsal boyut olarak niteler (Koca, 2009: 73). Buna göre, her değer, bir davranışı ve o davranışın nasıl olması gerektiğini belirler.

Rokeach, araçsal ve amaçsal olmak üzere iki grup içerisinde değerleri ele almıştır. Buna göre amaçsal değerler, kişinin hayatında olmak istediği, ulaşmak istediği durumu ve ortamı ifade etmektedir. Bunlar rahat bir yaşam, özgürlük, aile güvenliği gibi değişkenlerden

oluşmaktadır. Araçsal değerler ise, amaçsal değerlere ulaşmak için tercih edilen davranış biçimini ifade etmektedir. Hırslı, cesur, kibar, dürüst olma vb. değerlerden oluşmaktadır (Rokeach 1973: 7). Rokeach, amaçsal ve araçsal değerler arasındaki ilişkiye dayalı olarak bir değerler sistemi oluşturmuştur (Odabaşı, 2002: 213). Bu bağlamda değerler, durumlara veya davranışlara özeldirler, bireyin içinde olduğu özel durumlara yönelik olarak oluşmaktadır (Çalışkur, Demirhan & Bozkurt, 2012: 222). Kişinin amaçsal ve araçsal değerlerine göre yaklaşımları değişmektedir.

3.2.4. Schwartz'a göre değerlerin oluşumu

Değerler sosyalleşme süreci içinde kazanılan, bireyin tercihlerini, tutumlarını ve davranışlarını seçerken kılavuz olarak kullandığı, önem sırasına göre hiyerarşik olarak yapılanmış, hangi davranışların veya hedeflerin bireysel veya toplumsal olarak istenir olduğunu ifade eden ve görece istikrarlı inançlardır (Rokeach, 1973: 5; Demirutku & Sümer, 2010: 18). İhtiyaçların bilişsel temsilleri olan değerler (Schwartz, 1992: 6), bireyin davranışlarını düzenlemesinde ve benliğini değerlendirmesinde kullandığı değerlendirme standartlarıdır (Rokeach, 1973: 3). Bu bağlamda değerler, bireyin amaçları ve bu amaçlara ulaşmak için ortaya koyduğu davranış şekilleri ile ilişkilidir (Morsümbül, 2014: 57). Schwartz'a göre sosyalleşme sürecindeki bireyin ihtiyaçlarına ulaşmak amacıyla ortaya koyduğu bilişsel tercihleri, değerleri oluşturur.

Schwartz'a göre değerler, bireyin hayatındaki önceliklerinin neler olduğunu gösteren unsurlardır. Her insan hayatta farklı değerlere sahip olabileceği gibi, birden fazla değere de sahip olabilir. İnsanlar bilinçli veya bilinçsiz değerlerine uygun bir şekilde hareket etmektedir (Schwartz, 1992: 7). Buna göre değerler, insan var oluşunun evrensel gereksinimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Koca, 2009: 79). İnsanların gereksinimleri, değerleri meydana getirir.

Schwartz, değerlerin özelliklerini bir bütün olarak değerlendirmiştir. Schwartz'a göre de, değerler kültürel farklılıklara göre değişebilmektedir (Schwartz, 1992: 5). Bu farklılıklara bağlı olarak Schwartz, değerleri on gruba ayırmıştır. Ancak bütün bu değerlere bağlı olarak Schwartz'ın ortaya koyduğu değerler teorisinin, iki boyutlu olarak karşıt değerler bulunmaktadır. Birinci boyut, değişime açıklık ve muhafaza etmektir. İkinci boyut ise kendi kendini geliştirme ve kendini aşmaktır. Değerler arasındaki çatışmaya dayalı olan

karşıtlıklar sayesinde değerler oluşur (Koca, 2009: 79). Schwartz'ın bu iki boyutlu karşıt değerleri arasındaki çatışmalar, bireyin yaklaşımlarını etkilemektedir. Schwartz'ın evrensel olarak belirlediği 10 değer tipinin birbirleriyle uyumu ve çatışmasına bağlı olarak 4 temel değer ortaya koymaktadır. Bu 4 temel değer, kültürel olarak gelişim göstermektedir. Bir toplum içerisinde muhafazakârlık ile değişime açıklık değerleri çatışan değerlerdir. Bir toplum içerisinde ikisi aynı anda bulunma ihtimali düşüktür. Aynı şekilde kendini geliştirme değeri ile kendini aşma değerleri de çatışan değerlerdir ve bu değerlerin aynı anda bir toplum içerisinde bulunamaz.

3.3. Değerlerin İşlevi

Hayatımıza yön veren değerler, neyin iyi ya da neyin kötü, doğru ya da yanlış, güzel veya çirkin olduğuna dair değerlendirmeler yapmamızı sağlayan standartlardır (Rokeach, 1973: 3; Schwartz, 1992: 5). Değerler, tüm sosyal ilişkilerimizi belirleyen ana unsurlardan birisidir. Bu anlamda insan davranışlarını ve onların değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler (Mosmorgül, 2014: 53). Buna göre değerler, sosyal olaylar ve konular karşısında belirli pozisyonlar almamızı sağlar. Değerler, insanların davranışlarını yönlendirmede bir nevi rehber görevi görür.

Durkheim'in "*İntihar: Toplumbilimsel Bir İnceleme (1992)*" adlı çalışmasında, toplumsal yapı ile değerler arasındaki etkileşimi intihar olgusu etrafında ele alır. Durkheim, bu çalışmasında toplumsal uyumsuzluk dönemleri olarak tarif ettiği anomi dönemlerinde intihar oranlarının arttığını eder. Bu tür dönemler, değer bağlamında ele alındığında, toplumdaki değerler hakkında bir karmaşanın yaşandığı ve değerlerin anlam içeriklerinin kişilere göre değiştiği dönemlerdir (Özensel, 2003: 221-222). Durkheim'in da üzerinde özellikle durduğu böyle dönemlerde, toplumsal yapı, kurumlar ve değerler arasındaki uyumun önemi vardır.

Değerler uyum sağlama, ego savunma, bilgi ve kendini gerçekleştirme gibi işlevlere sahiptir. Ayrıca onlar eylem sistemlerini organize etme standartlarını belirler ve insan davranışının önemli belirleyicileri olarak kabul edilirler (Korkmaz, 2013: 61). Çünkü değerlerin, insanların zihinsel süreçlerini organize etmede önemli bir rolü bulunmaktadır (Ünal, 1981: 11). Değerler, özellikle bireylerin karar alma süreçlerini belirleyen etkenlerin başında gelmektedir. Değerler, karar alma sürecinde, bireye yol gösterici ve tercih etmede

rehberlik edici özelliği bulunmaktadır. Bireyin kararlarına, hükümlerine etki eder ve bir tercih yapmasına neden olurlar (Ersoy, 2006: 109). Dolayısıyla değerlerin, kararlarımızın iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış olduğu konusunda yönlendirici bir etkisi vardır.

Sosyal değerler, belli sosyal sonuçları meydana getirir. Fichter (2004: 136)'e göre değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında birer araç olarak kullanılırlar. Bireyin çevresindekilerin gözüne göre kendisini değerlendirmesi konusunda yardımcı olur. Değerler, bireyin sosyal olarak kabul edilebilir davranışların neler olabileceği konusunda bir çerçeve çizer. Diğer bir ifadeyle, değerler, bireylerin sosyal rollerini ve bu rollere ilişkin nasıl davranacakları konusunda rehberlik eder. Dolayısıyla, bireyin, duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendirmede değerlerin, önemli bir etkisi vardır.

Değerler genel olarak, dayanışma, uyum, bütünleşme, tutum belirleme, tercih yapma, pozisyon alma, rehber olma, muhasebe ve hakemlik yapma gibi işlevlerinin yanında; hedef ve kıstas teşkil edici, düzenleyici, meşrulaştırıcı ve tatmin edici işlevlere sahiptir (Ersoy, 2006: 131). Bütün bu işlevler aslında, değerleri bireyin, sosyal hayatı içerisinde sağlıklı bir iletişim ve etkileşim kurmasını sağlar. Diğer bir ifadeyle, değerler, bireyin davranışlarının yönünü belirler.

Schwartz, değerlerin özellikleri bir bütün olarak ele almış ve değerler ile davranışlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Dolayısıyla değerler, tüm ilişkilerimizi belirleyen ana unsurlardan birisidir. Bu anlamda insan davranışlarını ve onların değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler (Morsümbül, 2014: 48).

3.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerle ilgili yapılan araştırmalar sonucunda, değerlere ilişkin birçok farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bütün bu yaklaşımlar da iki temel farklılığa göre ağırlık kazanmıştır. Bunlar bireysel değerler ve sosyal değerler üzerinden farklılıklar oluşturulmuştur. Bireysel değerler, kişinin karakter gelişiminde önemli bir rol oynar ve karakterini yansıtır. Sosyal değerler ise, bir sosyal grubun veya toplumun bütünün kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından uygun ve gerekli olduğu kabul edilen, aynı üyelerin ortak duygu, düşünce, amaç ve çıkarlarını yansıtan, genelleştirilmiş ilke ve inançlardır. Sosyal değerler, uzun bir tarihi

süreç içerisinde oluşur ve sosyal grubun üyeleri arasındaki ilişkileri geliştirir. Bu değerler arasında gelenekleri, sosyal normları, örf ve adetleri sayabiliriz. (Ersoy, 2006: 82). Sosyal ilişkileri gösteren bütün unsurlar içinde değerlerin yönlendirici bir etkisi vardır. Bütün bu değerler de, toplumların veya sosyal grubun ilişkiler ağının tarihi bir arka planı vardır.

Değerlerin, toplumun tabakalaşma sistemine olduğu kadar, davranış örüntülerine, sosyal rollere ve süreçlere de bağlı olduğundan dolayı, Fichter (2004: 137), değerleri sosyal kişilik, toplum ve kültür olmak üzere üç bakış açısına göre sınıflandırmıştır. Buna göre değerler, zorlayıcılık derecelerine, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde ve kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılabilir.

Literatürde bireysel ve sosyal değerler boyutu genel olarak ele alınmasının yanında Nelson, Spranger, Rokeach ve Schwartz'ın değerler ile ilgili sınıflandırmaları önemli bir yer tutmaktadır. Burada sosyal bilim literatüründe genel olarak kullanılan değer sınıflandırmalarına ilişkin yaklaşımlar ele alınmıştır.

3.4.1. Nelson'un değer sınıflandırması

Nelson, değerleri, bireysel, grup ve sosyal değerler olmak üzere üç grupta incelemektedir.

Çizelge 3. 1. Nelson'un değer sınıflandırmasını gösterir çizelge

Sınıflandırma	Değer Örnekleri
Bireysel Değerler	Seçim yapmada Satın aldığımız ürünlerde Kişisel Tercihlerimiz
Grup Değerleri	Aile Dini cemaat Siyasi gruplar
Sosyal Değerler	Adalet Saygı Eşitlik

Bireysel değerler belirli bir bireyin değerleridir ki birey arkadaşlarını, grubu veya genel sosyal değerleri dikkate almaksızın bu değerlere bağlanmak arzusundadır. Grup değerleri belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup bir aile, bir dini grup, bir siyasi grup, bir kulüp veya organizasyon veya bir etnik grup olabilir. Sosyal değerler genel olarak üzerinde anlaşmaya varılmış, toplumun büyük bir kısmı tarafından paylaşılan

değerlerdir; bu değerler toplumu şekillendirir, tanımlar ve o toplumun yapısını etkiler (Naylor ve Diem, 1987; Akt: Keskin, 2016: 1492). Buna göre değerler, ister bireysel, ister grup, isterse sosyal değerler olarak ele alınsın, birey ve toplum yaşamını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir.

Bireysel değerler, seçim yapmada, satın aldığımız ürünlerde ve diğer kişisel tercihlerimizde etkilidir (Michaelis, 1988: 361; Akt: Koca, 2009: 63). Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından benimsenen ve uygulanan değerlerdir. Bu grup bir aile, dini bir cemaat ya da siyasi bir grup olabilir (Naylor & Diem, 1987: 350; Akt: Koca, 2009: 64). Sosyal değerler ise bireyin toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesini sağlayan adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir (Michaelis, 1988: 361; Akt: Koca, 2009: 63). Bütün bu değerler bireyin toplum içerisindeki yerini ve konumunu belirler.

3.4.2. Spranger'in değer sınıflandırması

Çizelge 3.2. Spranger'in değer sınıflandırmasını gösterir çizelge

Sınıflandırma
Bilimsel Değerler
Ekonomik Değerler
Estetik Değerler
Politik Değerler
Dini Değerler

Değerlerin tespitine yönelik ilk test, 1928 yılında Spranger tarafından yapılmıştır (Özgüven, 2000: 368). 1914 yılındaki "İnsan Tipleri" adlı eserinde Spranger, değerleri bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini değerler olmak üzere altı farklı grupta incelemiş ve sınıflandırmıştır. Buna göre; bilimsel değer, gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem veren bireyler tarafından önemsenen değerlerdir. Ekonomik değerleri benimseyenler için meselenin yararlı ve pratik olması önemlidir. Estetik değere sahip bireyler için, simetri, uyum ve şekil önemli unsurlardır. Birey, hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür ve sanatın toplum için gerekli olduğunu düşünür. Sosyal değerlere sahip olanlar, başkalarını sevme, diğerlerine yardım etme ve bencil olmama gibi özelliklere sahiplerdir. Politik değerlere sahip olanlar, kişisel güç, etki ve şöhret her şeyin üzerindedir ve esas olarak kuvvetle ilgilidir. Dini değerlere sahip olanlar ise, evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini bu bütünün bir parçası olarak görür. Dini yani inançları uğruna dünyevi zevkleri ve hazları feda eder (Akbaş, 2004: 20). Spranger'in bu tasnifinden yola çıkarak,

Allport, Vernon ve Lindzey bir değerler ölçeği geliştirmiştir (Özgüven, 2000: 368). Geliştirilen bu ölçek, ilk değerler testidir ve Spranger'in değerler sınıflandırmasına dayanmaktadır.

3.4.3. Rokeach'ın değer sınıflandırması

Sosyolojide yaygın olarak kullanılan değer sınıflandırmalarından birisi Milton Rokeach tarafından yapılan sınıflandırmadır. Rokeach, değerleri amaç değerler ve araç değerler olarak ikiye ayırmaktadır (Rokeach, 1973: 5). Amaç değerler, hayatın arzulanan şartlarına ve amaçlarına işaret ederken, araç değerler ise davranışın arzu edilen biçimini ifade eder. Diğer bir ifadeyle, amaç değerler, yaşamın temel amaçlarını ifade ederken, araç değerler ise, bu amaca ulaşmada kullanılacak davranış tarzlarını ifade etmektedir (Toprak, 2010). Rokeach (1973: 5)'e göre toplam 18 amaç değer ve toplam 18 araç değer olmak üzere toplam 36 değer belirlemiş ve bu değerleri bir çizelge ile göstermiştir.

Çizelge 3.3. Rokeach'ın Amaç ve Araç Değerlerini Gösterir Çizelge (Taşdelen, 1998: 4).

AMAÇ DEĞERLER	ARAÇ DEĞERLER
Ahret Selameti	Bağımsız
Aile Güvenliği	Bağışlayıcı
Barış İçinde Bir Dünya	Cesaretli
Başarı Hissi	Dürüst
Bilgelik	Entelektüel
Eşitlik	Geniş Görüşlü
Gerçek Dostluk	Hayal Gücü Kuvvetli
Güzellikler Dünyası	Hırslı
Heyecanlı Bir Yaşam	İtaatkâr
İç Huzur	Kendini Kontrol Eden
Kendine Saygı	Kibar
Mutluluk	Mantıklı
Olgun Sevgi	Muktedir
Özgürlük	Neşeli
Rahat Bir Yaşam	Sevecen
Sosyal Onay	Sorumluluk Sahibi
Ulusal Güvenlik	Temiz
Zevk	Yardımsaver

Çizelge 3.3.'de gösterilen amaç değerler yaşamın temel amaçları ile ilgili olup insanın varlığına anlam veren değerlerdir. Araç değerler ise bu amaçlara ulaşmak için başvuru olan davranış tarzları ile ilgili olup asıl değerlere ulaşmaya imkân hazırlayan araç değerlerdir. Buradaki farklılaşmanın sebebini Rokeach, alt kültür ve ortak kültür yaklaşımında

görmektedir (Erkenekli, 2009: 41). Rokeach, amaç değerlere, hangi davranış tarzlarıyla ulaşabileceğini bize göstermektedir.

3.4.4. Schwartz'ın değer sınıflandırması

Sosyolojik araştırmalarda, değerlere ilişkin kullanılan en çok kullanılan sınıflandırmalardan biri de Schwartz (1992)'nin değer sınıflandırmasıdır. Schwartz'ın değer sınıflandırması, farklı zamanlarda yapılan ve toplamında 63 ülkeyi kapsayan bir çalışmadır (Schwartz ve Bilsky, 1987: 555; Schwartz, 1992: 3, 2006: 12). Schwartz'ın yaptığı bu çalışma "Avrupa Toplumsal Araştırması" (ESS) kapsamında, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu, 30'dan fazla ülkede, farklı zamanlarda düzenli olarak yürütülmüştür (Schwartz, 2008; Akt: Erkenekli, 2009: 46). Schwartz'ın yaptığı bu çalışmalara göre Schwartz'a ait değer sınıflandırması oluşturulmuştur.

Schwartz'ın değer sınıflandırmasında, değer ile kültürel değer arasındaki ilişki önemli bir yer tutar (Erkenekli, 2009: 47). Değer, insanın olaylar karşısında karar verme, insanları ve olayları değerlendirme sürecine yönelik eylemini belirlerken, insana yön verir. Kültürel değer ise, bir toplum için neyin doğru, güzel, uygun ve arzu edilir olduğunu gösteren soyut ideallerini ifade eder (Schwartz, 1999: 3). İnsanın kültür içerisindeki tercihlerini değerler, belirler (Schwartz, 2006: 17). Schwartz (1992: 557), değerlerin özelliğini bir bütün olarak tanımlamıştır. Ona göre değerler inançlardır; değerler, bireyin amaçları ile amaçlarına ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle ilişkilidir. Bu yaklaşım tüm ilişkilerimiz için geçerlidirler.

Kültürel değerler, toplumsal kurumların günlük faaliyetlerinde görülür. Başarı ve hırsın teşvik edildiği bir kültürde rekabete dayalı bir piyasa ekonomisi görülür. Aile kurumunda, çocuk yetiştirilirken bu değerler aşılır. Değerler ile toplumsal pratikler arasında uyumsuzluk olması durumunda, çatışma ve gerilim yaşanmaktadır (Schwartz, 2006: 139). Bireyci bir toplum olan ABD ile Türkiye gibi kolektivist toplumlarda kültürel değerler farklıdır (Erkenekli, 2009: 47). Schwartz, çalışmasında, değer sınıflandırmasını yaparken, toplumların kültürel değerlerindeki bu farklılıkları dikkate almaya çalışmıştır.

Schwartz, değerleri, evrensel olarak üç temel insani gereksinime dayanmaktadır. Schwartz'a göre bu gereksinimler bireylerin ihtiyaçları, toplumsal etkileşime ve iletişime

yönelik gereksinimler ve toplumsal varlığın ve yapının devam ettirilmesine yönelik grupların hayatta kalma ve iyi yaşama ihtiyaçları oluşturmaktadır (Morsümbül, 2014: 53). Bir başka ifadeyle, bu üç temel ihtiyaca bağlı olarak birbirinden farklı on temel değer, tüm kültürlerde evrensel olarak bulunmaktadır (Schwartz & Bilsky, 1990: 7-12). Schwartz'ın değer teorisi yaklaşımına göre değer sınıflandırması oluşmuştur.

Çizelge 3.4. Schwartz'ın Değer Sınıflandırmasını Gösteren Çizelge (Erkenekli, 2009: 47)

Değer Tipleri	Temel Değerler	Kültürel Değer Eğilimleri
Özerklik	Değişime Açıklık Yenilikçilik+Özerklik+Hazcılık	İççelik (Güvenlik+Uyma+Geleneksellik)
Yenilikçilik	Muhafazakârlık Güvenlik + Uyma + Geleneksellik	Hiyerarşi (Güç)
Başarı	Kendini Aşma Hümanizm + İyilikseverlik	Hükmetme (Başarı)
Hazcılık	Kendini Güçlendirme Güç + Başarı + Hazcılık	Duygusal Özerklik (Hazcılık + Yenilikçilik)
Hümanizm		Entelektüel Özerklik (Özerklik)
Yardıms severlik		Eşitlikçilik (Hümanizm + İyilikseverlik)
Güç		Uyum (Hümanizm)
Güvenlik		
Uyumluluk		
Geleneksellik		

Çizelge 3.4.'de Schwartz (1992: 6, 2006: 142) çalışmasındaki kültür düzeyi analizlerine göre 7 temel toplumsal değer boyutu ile bireysel düzlemde belirlenen 4 üst değer boyutu ve 10 değer tipi gösterilmiştir (Erkenekli, 2009: 47). Buna göre her toplum tipi içerisinde olması gereken 10 farklı değer tipi bulunmaktadır. Bunlar birey ve toplum boyutu olarak değişmektedir. Her toplum içerisinde bireylerin sahip olduğu 4 farklı temel değer vardır. Ancak her toplumun kültürü, değer eğilimlerini farklılaştırmaktadır. Bu anlamda Schwartz, kültürel değer eğilimlerini 7 farklı boyutta ele almaktadır.

4. BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Bu bölümde bakım personelleri ve çocuklar ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bulgulara ilişkin değerlendirmeler için çizelgeler oluşturulmuştur. Her bir çizelgenin bulguları, bakım personelleri ve çocuklar ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Buna göre bulgu ve değerlendirmeler üç kısım da incelenmiştir. Birinci kısımda bakım personellerinden elde edilen bulgular ve değerlendirmeler; ikinci kısımda çocuklardan elde edilen bulgular ve değerlendirmeler; üçüncü kısımda da hem bakım personelleri hem de çocuklardan elde edilen ortak bulgular ve değerlendirmeler üzerinde durulmuştur.

4.1. Bakım Personellerinden Elde Edilen Bulgular ve Değerlendirmeler

Çizelge 4.1. Bakım Personelleri İle İlgili Kişisel Bilgiler

BAKIM PERSONELİ	YAŞ	DOĞUM YERİ	MEDENİ DURUM	EĞİTİM DURUMU	KURUM SÜRESİ	TANIŞMA SÜRESİ
BP-1	44	Gölbaşı	Evli	Lise	84	5
BP-2	27	Yenimahalle	Evli	Lise	7	5
BP-3	27	Fatsa	Bekar	Lisans	3	3
BP-4	36	K.maraş	Evli	Lisans	36	4
BP-5	42	Fethiye	Evli	Lise	48	48
BP-6	38	Yozgat	Evli	Önlisans	6	6
BP-7	42	Ankara	Evli	Lisans	36	18
BP-8	35	Uşak	Evli	Lise	72	48
BP-9	36	Yozgat	Evli	Önlisans	60	24
BP-10	31	Elazığ	Evli	Doktora	72	3
BP-11	34	Ankara	Evli	Lise	48	48
BP-12	26	Ankara	Evli	Lise	48	48
BP-13	45	Ankara	Evli	Lise	60	12
BP-14	37	Siirt	Evli	Lisans	108	12
BP-15	30	Kırşehir	Evli	Önlisans	120	12
BP-16	39	Ankara	Evli	Lisans	96	18

Çizelge 4.1.' de bakım personellerinin yaş, doğum yeri, medeni durum, eğitim durumu, kurumdaki çalışma süresi ve çalıştığı çocuk evlerindeki çocukları tanıma sürelerine ilişkin bilgiler vermektedir. Çizelge 4.1.'e göre; görüşme yapılan bakım personellerinin yaşları 26–45 arasında değişmektedir. 1 bakım personeli bekâr, 15 bakım personeli evli olduğu görülmektedir. 7 bakım personeli lise, 3 bakım personeli önlisans, 5 bakım personeli lisans, 1 bakım personeli de doktora mezunu olduğu görülmektedir. Bakım personellerinin kurumda kaldıkları süreler 3–120 ay arasında değişmektedir. Ayrıca bakım personellerinin bakım ve gelişiminden sorumlu olduğu çocukları tanıma süreleri de 3–48 ay arasında değişmektedir.

Bu bölümde bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular ve yorumlara yer verildi. Elde edilen bulgular: kurum, bakım personelleri, ev ortamı, çocuk ve sosyal yaşam olmak üzere beş kategoride değerlendirildi.

4.1.1. Kurum

Kurum olarak T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı, Ankara Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'ne bağlı olarak çalışan Çocuk Evleri'nde bakım personellerinin değer aktarımında, kurumdan kaynaklanan ve bakım personellerinin dikkat etmesi gereken durumlar bulunmaktadır. Bütün bu üst birimler aynı zamanda denetim mekanizması görevini görmektedir. Bakım personelleri, çocuklarla ilgili yaptığı, yapmak istediği çalışmalarda kurumun bilgisi dâhilinde hareket etmek durumundadır. Dolayısıyla değer aktarımında kurumun bakım personelinden beklediği yaklaşımlar bulunmaktadır.

Kurumun Bakım Personelleri üzerindeki rolünü gösteren örneklere bakıldığında, BP-16 *“Ben çocuklara özgürlük kazandırmak istiyorum. Çocuk evlerinde sıkıntı var, sorumlulukları bize ait olduğu için biz de kuruma bağlıyız. Bundan kaynaklı yapamadığımız şeylerde burada yapamayabiliyoruz.”* ifadesini kullanmaktadır. BP-4 *“Alışverişe yapıyoruz, sinemaya gidiyoruz Hocamızın kontrolünde götürüyoruz.”* ve BP-12 *“Komşulara gidip geldiğimiz de çocuklarım dediğim gibi kendi uzmanım dâhilinde götürdüğümüz için bir sıkıntımız yok.”* ifadelerindeki gibi Bakım Personelleri, ev sorumluları ile birlikte hareket etmek durumundadır. BP-2'nin *“Forum Ankara. Gittiğimiz restoran var kurumun, zaten kurumun sürekli gönderdiği bir yer var Bağlumlar Sofrası,*

Bağlum'da oraya gidiyoruz.” ifadesindeki gibi bazı yerlerde kurumun anlaşmalı olduğu yerlere yönlendirilmektedir. Bütün bu örnekler dikkate alındığında bakım personellerinin, ev sorumluları başta olmak üzere, kurumun diğer birimleri ile birlikte hareket ettiğini göstermektedir.

Bu bölümde bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde, değer aktarımında kurum ile ilgili görüş ve düşüncelerinden elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verildi. Bakım personelleri görüş ve düşüncelerinden elde edilen bulgular ve yorumlar “*bakım personellerinden çocuklara kazandırılmasını beklediği değer ve davranışlar*”, “*kurumun bakım personellerinden beklentileri*” ve “*ev ortamına ilişkin standartlar*” şeklinde üç kısımda irdelendi. Birincisi, kurumun çocuklarda görmek istediği değer ve davranışlar; ikincisi, kurumun bakım personellerinden beklentileri; üçüncüsü de kurum tarafından önceden belirlenmiş olan, ev ortamının fiziksel ve kurallar bağlamında oluşturulmuş işleyişi hakkında bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgular ve yorumlar yapıldı.

Çizelge 4.2. Kurumun, Bakım Personellerinden Çocuklara Kazandırılmasını Beklediği Değer ve Davranışlar

BP – Kurumun Bakım Personellerinden Çocuklara Kazandırılmasını Beklediği Değer ve Davranışlar	f
Saygılı Olmaları	4
Bağımsız Yaşam Becerisi	2
Kardeşlik / Aile Duygusu	2
Sahiplenme	1
Kendine Güven	1
Hoşgörü	1
İyi Huylu Olma	1
Kurallara Uyma	1
Sorun Çıkarmama	1
Görgülü Olma	1
İletişime Açık Olma	1
Sosyalleşme	1
Maneviyat Sahibi Olma	1

Çizelge 4.2. incelendiğinde, T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezinin (Kurum) bakıcı personellerin çocuklara kazanmasını bekledikleri değerler görülmektedir. Buna göre kurum çocukların saygılı olmaları, bağımsız yaşam becerisi, kardeşlik/aile duygusuna sahip olmaları, sahiplenme, kendine güven, hoşgörü, iyi huylu olma, kurallara uyma, sorun çıkarmama, görgülü olma, iletişime açık olma, sosyalleşme ve maneviyat sahibi olma gibi değer ve davranışları kazanmasını beklemektedir.

Çizelge 4.2.'ye göre en fazla beklenen değer ve davranışların saygılı olma, bağımsız olma ve aile bilinci kazanması olduğu görülmektedir. Örneğin BP-4: *“Güven duygusu işte güven arkadaşlarına karşı saygılı davranması sabırlı olmaları.”* nın kurum tarafından beklendiğini belirtmiştir. Bulgulardan anlaşılacağı üzere saygı en çok beklenen değerlerden biridir.

BP-11 *“Çocukları doğruluğa, öğrenmeleri gereken görgü kuralları, gittikleri yerlerde kime nasıl davranmaları gerekeceklerini bilmelerini, eve bir misafir geldiğinde hoş geldin diyebilmeli... Müdür babası geliyorsa, elini öpebilmeli... Ondan sonra onun yanında nasıl düzgün konuşmalı falan.”* diyerek kurumun beklediği değerlere örnek vermiştir.

Çocukların yaşam becerilerini kazanması konusunda BP-1 *“Çocukların ayakları üstünde kalabilmeleri için, kendi başlarına yaşayabilmeleri için, hayatta kalma mücadelelerini sağlayabilmeleri için gerekli olan alışkanlıkları kazanmalarını istiyorlar.”* istiyorlar diyerek kurumun bu konudaki beklentilerini açıklamıştır. Kardeşlik konusunda da örneğin BP-10 *“Temel kavramlar, nedir işte, kardeşlik duygusu, hoşgörü, iyi huy, değerler eğitimi gibi kurallara uyan bir çocuk başarılı bir çocuk bunları bekledikleri şey sorun getirmesin, sorunsuz olsun.”* ifadelerini kullanmıştır.

Çizelge 4.2.'ye göre kurumun, bakım personellerinden çocuklara kazandırılmasını beklediği değer ve davranışlara ilişkin diğer örnekler aşağıdaki gibidir:

BP-2 *“Güven duygusu işte güven, arkadaşlarına karşı saygılı davranması.”* , BP-5 *“Çocuklara sahiplerinin olduklarını hissettirmek.”* , BP-8 *“Genel olarak Özbakım, saygılı olsun.”* , BP-10 *“Kardeşlik duygusu, hoşgörü, iyi huy, değerler eğitimi gibi kurallara uyan bir çocuk, bunları bekledikleri şey sorun getirmesin, sorunsuz olsun.”* , BP-14 *“Sevgi,*

saygı, hoşgörü, aile olma bütün olma.”, BP-15 “*Komşulara çok güvenilmesin, ama gidip gelinsin*” ve BP-16’nın “*Manevi konularda değer verdiklerini gösteriyorlar, bizde bunları uyguluyoruz.*” şeklindeki ifadelerine göre bakıldığında kurumun, bakım personellerinden çocuklara kazandırmasını beklediği değer ve davranışlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde genel olarak çocukların saygılı olmaları, bağımsız yaşam becerilerini geliştirmeleri, kardeşlik ve aile duygusuna sahip olmaları, sahiplenildiklerini hissetmeleri, iyi huylu olmaları ve kurallara uymaları beklenmektedir.

Ayrıca kurumun yaklaşımlarına göre, çocukların sorun çıkarmamalarını, komşuluk ilişkileri içerisinde sosyalleşmelerini ve maneviyat sahibi olmalarını ve bunların çocuklara kazandırılmasını bakım personellerinden beklemektedir.

Çizelge 4.3. Kurumun Bakım Personellerinden Beklentileri

BP – Kurumun Bakım Personelinden Beklentileri	f
Pozitif İletişim Becerileri	2
Kendini Geliştirme	2
Bilimsel Temelli Yaklaşma	2
Otoriter Olmama	1
Olumlu Pekiştirme	1
Saygılı	1
Beklenti Yok	1

Çizelge 4.3. incelendiğinde kurumun bakım personellerinin sahip olmasını beklediği değer ve davranışlar görülmektedir. Buna göre kurum bakım personellerinin pozitif iletişim becerilerine sahip olmasını, kendini geliştirme, bilimsel temelli yaklaşma, otoriter olmama, olumlu pekiştirme ve saygılı davranış ve değerlere sahip olması beklemektedir.

Çizelge 4.3.’te görüldüğü üzere kurum personelden 6 farklı alanda beklentiye sahiptir. Örnek verilecek olursak BP-11, “*Çocuklara bir şeyi yaptırmak istemediğiniz zaman onun sebebini açıklarsanız daha şey olur, yani yaptırmak istemediğiniz şeyi, çocuk anlar, çocuk sizi anlar. Onun niçin yaptırmayı istemediğinizi, sizi anladığı zaman da sizinle inatlaşmaz.*” şeklinde ifade ederek, kurumun çocuklarla pozitif iletişim kurulmasına yönelik beklentileri olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında kurumun verdiği

eğitimlerle ilgili olarak BP-9, “*Nasıl davranılması gerektiği ile ilgili, hangi olayda nasıl vermemiz ile ilgili seminerler ve eğitimlere katılıyoruz.*” şeklinde ifade etmiştir. Yine BP-13, de “*Seminerler veriliyor, ona göre hareket etmeye çalışıyoruz.*” şeklinde ifade ederek, kurum içerisinde verilen eğitimlerin önemini vurgulamıştır. Çünkü bakım personelleri, seminerlerde elde ettikleri bilgilere göre çocuklara yaklaştıklarını ifade etmişlerdir.

BP-5, “*Çocuklara sahiplerinin olduklarını hissettirmek.*” , BP-6, “*Çocukların isteklerine saygılı olun. Otoriteyi fazla katı hale getirmeyin.*” ve BP-7, “*Olumlu her davranışı ödüllendirirler.*” şeklinde ifade ederek, kurumun beklentilerini ortaya koymuşlardır.

BP-16, “*Değerler eğitimine kurum çok önem veriyor. Manevi konularda değer verdiklerini gösteriyorlar, biz de bunları uyguluyoruz.*” şeklinde ifade ederek, kurumun değerler eğitimi konusundaki yaklaşımını ve verdiği önemi dile getirmiştir.

Ancak bunların yanında BP-12'nin “*Toplu halde karar aldığımız için şu ana kadar istediklerimizi yaptık.*” ifadesindeki gibi beklentinin olmadığı görülmektedir.

Çizelge 4.4. Ev Ortamına İlişkin Standartlar

BP – Ev Ortamına İlişkin Standartlar	f
Fiziksel Standartlar	7
Standart Düzen Yok	5
Rahatlık Standarttı	4
Ev Kuralları	4
Güvenlik Önlemleri	3
Barınma Standarttı	2
Kütüphane Standarttı	2

Çizelge 4.4. Çocuk Evlerindeki ev ortamına ilişkin oluşturulmuş standartları ifade etmektedir. Bakım Personelleri buldukları ev ortamında kurum tarafından oluşturulmuş ve her çocuk evinde yapılan ve uyulması gereken standartlar hakkında bakım personelleri görüş ve düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bakım Personellerine göre, çocuk evlerinde ortak ve özel kullanım alanlarına bağlı olarak mobilyalar, çalışma masaları, kitaplık, TV, bilgisayar, internet vs. gibi fiziksel standartlar bulunmaktadır.

Bununla ilgili olarak BP-10, “*Dolabı olacak, masası olacak, oturma odasında oturacak kanepeler, bir TV olacak, bilgisayar olacak, internet olacak, toplu oturacak şekilde masa olacak, standartlar bunlar.*” şeklinde ifade ederek, her evde olması gereken eşyalara standartları ifade etmiştir. Bunun yanında eşyaların kullanımında dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır.

BP-1, “*Küçük ev çocuklarının evlerinde klozetler yerden, yaşlarına göre, genç kız, genç erkek evlerinde daha farklıdır.*” şeklinde ifade ederek, ev ortamındaki eşyalar ile ilgili kullanımda çocukların yaşlarına ve cinsiyetlerine uygun olarak düzenlendiğini söylemiştir.

BP-6 “*Kurallarla ilgili yaklaşımlar var.*” diyerek, her ev ortamında evin işleyişi ile ilgili kurallara ilişkin yaklaşımlar olduğunu belirtmiştir.

BP-7, “*Kardeşler genelde aynı odada kalır.*” ifadesiyle, ev ortamında kardeşlerin birlikte aynı odada kaldığını söyleyerek, ev ortamındaki barınmaya ilişkin standardı ifade etmiştir.

Her ev ortamında dikkat edilmesi gereken güvenlik önlemlerine ilişkin standartlar bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak BP-2, “*Atıyorum mesela bıçaklar tezgâhlarda olmayacak. Kesici aletler deyim ben size, zarar verecek kesici aletler kesinlikle olmayacak. Bıçaklarımızı zaten tezgâh üstünde saklıyoruz. Deterjanlar, onların görmeyecekleri, ulaşamayacakları yerde, en büyük standartlar bunlar çünkü. Kendilerine zarar verecek şeyleri çocuklardan uzak tutuyoruz.*” ve BP-3, “*İşin güvenlik boyutu, gıda boyutu, hepsi ile ilgili belli standartlar oluşturulmuş, yapmaya çalışıyoruz.*” şeklinde ifade ederek, ev ortamında çocuklarla ilgili alınan güvenlik önlemlerinden bahsetmişlerdir.

Her çocuk evinde oluşturulmuş kitaplık bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak BP-3, “*Bizde 100 temel eser ile ilgili kurumun bize şeyi oldu. Onları kitaplığımıza kazandırmaya çalışıyoruz.*” şeklinde ifadesiyle, kurum tarafından, çocuk evlerinde oluşturulan ve içerisinde olmasını istediği eserlere ilişkin kitaplık ile ilgili standarttan bahsetmiştir.

BP-4’ün “*Hayır öyle bir şey olmasına gerek yok*”, BP-5’in “*Her evde olan şeyler.*”, BP-9’un “*Ev ortamındaki çocuklar aileleriyle rahat şekilde birliktelik yaşıyorlarsa burada da aynı şekilde devam ettirilmesi.*”, BP-12’nin “*Bizim evimiz çok esnek. Çünkü ben şunun taraftarıyım, ben evimde nasıl kendim rahatsam, istiyorum ki çocuklar da rahat olsunlar.*”

Çünkü buralar onların evleridir, yani kurallarımız esnek... Tabii yapısına göre değişebiliyor, yani kuralına göre değişebiliyor, yani kuralına göre değişebiliyor.” ve BP-16’nın *“Kesin bir standart yok. Ev olduğu için aynı bizim evlerimiz gibi, çocuk odada çalışabiliyor, o gün salonda çalışmak isterse zaman zaman değişiklik yapabiliyoruz.”* ifadelerinde olduğu gibi bakım personellerine göre ev ortamına ilişkin belirlenmiş bir standart yoktur. Bakım personelleri çocuk evlerinde standart bir düzen olmadığını, evlerin işleyişini ev ortamında çocuklarla birlikte belirlediklerini ifade etmişlerdir. Buna göre ev ortamlarına ilişkin güvenlik ve evin işleyişine ilişkin bir takım kurallar dışında ev ortamlarına ilişkin belirgin standartlar bulunmamaktadır.

Çizelge 4.4.’ten anlaşılacağı üzere, her çocuk evinde evde mobilyalar, televizyon, telefon, beyaz eşyalar gibi ev ortamına ilişkin fiziksel standartlar bulunmaktadır. Çocuk evlerinde kalacak çocuklar, yaşlarına, cinsiyetlerine ve akrabalık ilişkilerine göre belirlenmektedir. Odaların durumları da bunlara göre belirlenmektedir. Ayrıca evlerin işleyişinde genel adab-ı muşerete uygun ev içi kurallar bulunmaktadır. Bakım Personelleri ve çocuklardan bu kurallara uymaları beklenmektedir. Her çocuk evinde, çocuklara zarar verebilecek eşya ve gıdaların çocuklardan uzak tutulmasını gerektiren güvenlik önlemleri bulunmaktadır. Her çocuk evinde bakanlığın belirlediği ve çocukların okuyabileceği eserlerden oluşan kitaplık oluşturulmuştur. Bu kitaplıkta genel olarak 100 temel eser (MEB, 2004/3126 sayılı genelge)) bulunmaktadır. Diğer taraftan çocuk evlerinde kalan çocukların rahat hareket etmeleri açısından kurallar esnek ve uygulanabilir oluşturulmuştur. Bu anlamda çocukların çocuk evlerinde daha rahat hareket edebilmeleri istenmiştir.

4.1.2. Bakım Personelleri

Bu bölümde bakım personellerinin *“yetkinlik durumu”, “bakım personellerinin önem verdiği değerler”, “bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlar”, “çocukların bakım personellerinden etkilenerek kazandığı alışkanlık ya da davranışlar”, “çocukların bakım personelleri ile birlikte yaptığı etkinlikler”* ve *“çocukların bakım personelleri ile birlikte gittiği sosyal ve kültürel mekânlar”* ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verildi.

Çizelge 4.5. Bakım Personellerinin Değer Aktarımındaki Yetkinlik Durumu

BP – Bakım Personellerinin Değer Aktarımındaki Yetkinlik Durumu	f
Değerler Eğitimi Alan	12
Değerler Eğitimi Almayan	4
Toplam	16

Çizelge 4.5.'e göre, bakım personellerinin değerler eğitimi alıp almadığına ilişkin soruya 12 kişi *Evet* diyerek aldığını, 4 kişi de *Hayır* diyerek almadığını ifade etmiştir. Ancak “Hayır” diyen 4 kişi de toplumsal aktarım ve örgün eğitim kurumları sayesinde değerler konusunda bilgi sahibi olduklarını ifade etmektedirler.

Bakım Personellerinin “değerler eğitimi aldıklarını ve bunları da çocuk evlerinde uyguladıklarını belirtenlere bakıldığında: BP-1 “*Değerler eğitimi aldık, evet.*”, BP-2 “*Evet, elbette. Özellikle ilk yardım*”. BP-5 “*İşte seminerlerimiz oluyor, eğitimlerimiz oluyor, aylık, iki üç ayda bir, koordinasyon merkezimizin düzenlediği.*” , BP-6 “*Eğitim alıyoruz. Aldığım bütün eğitimleri uygulamaya çalışıyorum. Kuralları uygulamaya çalışıyorum.*” , BP-8 “*Evet. Evet uyguluyoruz.*” , BP-9 “*Aldım. Oldukça uyguluyorum.*” , BP-10 “*Evet üniversitede aldım.*” , BP-11 “*Alıyoruz evet, seminerlerimiz falan oluyor yani kurumda, genelde onlara katılıyoruz. Uyguluyoruz genelde. Hemen hemen yapılacak şeyler.*” , BP-13 “*Evet. Yani pratik ve teorik olarak farklı olmasına rağmen uygulayabiliyorum. Uygulamaya çalışıyorum.*” , BP-14 “*Kendi fakültemizde gördüğümüz eğitimlerimiz. Evet aldım. Evet uyguluyoruz.*”, BP-15 “*Evet aldım. Kesinlikle, bizim içinde çok da faydası oldu. Paylaştık.*” ve BP-16'nın “*Evet aldım. Uyguluyorum.*” Şeklindeki ifadelerine göre bakım personellerinden 12 kişi değerler eğitimi konusunda eğitim aldıklarını ve bunları da çocuk evlerinde uyguladıklarını belirtmektedir.

BP-3 “*Yok almadım. Ancak değerler konusunda bilgi sahibi olduğumu düşünüyorum*”, BP-4 “*Hayır. Ama üniversite eğitimlerinden ve yetiştiğimiz çevreden biliyoruz.*” , BP-7 “*Hayır almadım. Ancak değerler eğitimine çok önem veriyorum. Önce ahlaki yetiştirmelidirler. Sevgi eksikliklerini bu yerde tamamlayacaklarını düşünüyorum.*” ve BP-12'nin “*Hayır. Ancak çocuk gelişimi mezunuyum. Ondan öncede kreşlerde staj yapığım için zaten hani oradaki aldığım eğitimlerden yola çıkarak...*” ifadelerindeki gibi kurum altında iken değerler eğitimi konusunda eğitim almadıklarını belirtmektedirler. Ancak değerler konusunda bilgi sahibi olduklarını belirtmektedirler.

Çizelge 4.6. Bakım Personellerinin Yetkinlik Durumları

Bakım Personellerinin Yetkinlik Durumları	
Planlı	Seminerler Örgün Eğitim Süreçleri Toplumsal Aktarım Lise, Üniversite, Yüksek Lisans, Staj vs.
Örtük Uygulamalar	Kurumun Özellikleri Bakım Türünün Etkisi Bireysel Özellikler Çocuk ve Bakım Personellerinin Yaşantıları

Çizelge 4.6.'ya göre, bakım personellerinin değerler eğitimi konusunda sahip olduğu donanımı nasıl elde ettiğini gösteren çizelgedir. Bunlar planlı ve örtük uygulamalar şeklinde iki şekilde incelenebilir. Planlı olan, bakım personellerinin örgün eğitim süreçleri içerisinde ve kurum içerisinde verilen seminerler sayesinde öğrendiklerini ifade etmektedir. Örtük uygulamalar da ise değerler, kurumun özellikleri, bakım personelleri ve çocukların geçmiş yaşantıları ve kurum bakım türlerinin etkisine göre şekillenmektedir.

Bakım Personelleri değerler eğitimi konusunda iki şekilde yetkin olduğu görülmektedir. Kurum içi seminerler, örgün eğitim süreçlerinden olan lisans ve yüksek lisans sürecinde değerler eğitimi konusunda eğitim aldığını ifade etmektedir.

BP-3, “Yani şöyle ifade edeyim, birebir eğitim şekli olmada da hani genel geçer ahlaki yapı içerisinde, toplumun kabul gördüğü değerler noktasında belli bir altyapıya sahip olduğumu düşünüyorum. Yani eğitim olarak ilkokul, ortaokul, imam hatip lisesi mezunuyum. Üniversite tabi zihin engelliler olduğu için özellikle aile ve öğrencileri anlama noktasında belli bir çalışma konusunda en azından belli değerleri öğrendiğimizi düşünüyorum.” , BP-12, “Çocuk gelişimi mezunuyum. Ondan öncede kreşlerde staj yaptığım için zaten hani oradaki aldığım eğitimlerden yola çıkarak...” ve BP-14, “Kendi fakültemizde gördüğümüz eğitimlerimiz. Evet aldım. Evet, uyguluyoruz.” şeklinde ifade ederek, değerler ve değerler eğitimi konusunda belli bir alt yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir.

BP-5'in, *"İşte seminerlerimiz oluyor. Aylık, iki üç ayda bir koordinasyon merkezimizin düzenlediği. Öğrendiklerimizi de elimizden geldiğince uyguluyoruz."* örneğinde olduğu gibi bakım personelleri kurum içerisinde belirli periyotlarda seminerler aldığını ve burada öğrendiklerini de çocuk evlerinde uyguladıklarını ifade etmektedirler.

BP-7, *"Hayır almadık. Hayır ama değerler eğitimine çok önem veriyorum. Önce ahlaklı yetişmelidirler. Sevgi eksikliklerini bu yerde tamamlayacaklarını düşünüyorum."* örneğinde olduğu gibi değerler eğitimi almadığını ancak değerler eğitimini ahlaklı olmak şeklinde değerlendiren ve buna göre çocukların yetiştirilmesini düşünen bakım personeli bulunmaktadır.

Bakım Personelleri değer aktarımında telkin yöntemini daha çok kullanmaktadırlar. BP-10, *"Çocuklara grup halinde iken uyarımızı yapıyoruz. Hırsızlığı, ahlaktı, kardeşlikti, sevgiydi bunları temel anlamda anlatmaya çalışıyoruz. Kendimiz üzerinden gösteriyoruz, örneklerle bu şekilde gitmeye çalışıyoruz."* ifadesinden de anlaşılacağı üzere bakım personelleri değer aktarımında *"anlatıyoruz, anlatmaya çalışıyoruz, kendileri üzerinden örnekler vererek göstermeye çalışıyoruz, uyguluyoruz vb."* ifadeler kullanmaktadırlar.

BP-6, *"Kuralları uygulamaya çalışıyorum."* ifadesinde olduğu gibi değer aktarımını kurallar bütünü olarak gören Bakım Personelleri de bulunmaktadır. Buna göre BP-5'in, *"İşte seminerlerimiz oluyor. Aylık, iki üç ayda bir koordinasyon merkezimizin düzenlediği."* ifadesindeki gibi bakım personelleri kurumun verdiği seminerlerde öğrendiklerini uygulamaya çalışmaktadırlar. Bakım personellerine verilen seminerlerde, çocukların kurallara uymaları istenmektedir.

Çizelge 4.7. Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler

BP – Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler	f
Saygı	12
Sevgi	9
Dürüstlük	7
Güven	7
Özgüven	2
Güvende Hissetme	2
Hoşgörü	2
Saygılı Olma	1
Eğitim	1
Başarılı	1
Empati	1
Merhamet	1
Ahlaklı	1

Değerler, insanlar için neyin doğru, beğenilen ve saygınlık getirdiği konusunda insanların paylaştıkları standartlardır (Gelles & Levine, 1995). Bir başka deyişle değerler, sosyal bir varlık olan insanın duygu, düşünce ve davranışlarındaki standart ölçüler olarak tarif edilmektedir. Schwartz (1992)'e göre ise, değerlerin özelliklerini bir bütün olarak ele almıştır. Bu yönüyle değerler inançlardır; bireyin amaçları ve bu amaçlara ulaşma noktasında belirleyici olan davranışları şekillendirir. Bu durum tüm ilişkiler için geçerlidir. Değerin işlevine bakıldığında, insan davranışlarını ve onların değişimini yönlendiren standartlardır. Bu doğrultuda, değerler, taşıdıkları öneme ve amacına göre birbirinden ayrılmaktadır. (Schwartz, 1992). Schwartz, bu yönüyle değerleri, kültür bağlamında ele almaktadır. İnsanlar belli bir kültür ortamında yaşarlar ve bu kültürel birikim devam etme eğilimindedir. Değerler de bu bağlamda ele alınmaktadır. İnsanlar, değer aktarımında sahip olduğu ve önem verdiği hususlar üzerinde önemle durur. Çünkü kültürel arka planda toplumun bireyi bu anlamda yönlendirmesi söz konusudur. Dolayısıyla hangi değerlerin aktarımı sorusunun cevabı, aslında kişinin sosyal yaşantısıyla kazandığı değerlerdir. Bakım personellerinin çocukların değer aktarımında önem verdiği değerler, aslında bakım personellerinin ilk aklına gelen ve onların duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren değerlerdir. Bakım personellerinin duygu, düşünce ve davranışlarına

yön veren değerler, aynı zamanda çocuklarda görmek istediği değerlerdir. Bu araştırmada bakım personellerinin dürüstlük, güven, saygı, sevgi, başarı, ahlak, empati ve hoşgörü değerlerinin üzerinde durduğu görülmektedir.

Schwartz (1992)'in değerler teorisinde on değer tipi bulunmaktadır. Bu değerlerin üç tanesi temel insani gereksinimlere dayandığı için evrensel kabul edilmektedir (Morsümbül, 2014). Bu gereksinimler insanların belli ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bunlar, biyolojik bir varlık olarak bireylerin ihtiyaçları, sosyal etkileşim ve iletişim ihtiyacı ve grupların ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar için farklı güdüler gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, birbirinden farklı on temel değer tipine göre, tüm kültürlerde evrensel olarak kabul edilmektedir (Schwartz, 1992, 2003). Buna göre bakım personellerinin önem verdiği değerler, Schwartz'ın değer tipleri ile örtüştüğü görülmektedir. Ancak bakım personellerinin gereksinimleri ve kültürel değerler açısından bakıldığında, bakım personellerinin önem verdiği değerlere ilişkin öncelikler farklılaşabilmektedir. Çalışmaya katılan bakım personellerinin görüş ve düşünceleri Schwartz'ın Değerler Teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, bakım personellerinin önem verdiği değerlerin, evrensel değerleri temsil ettiği sonucunu ortaya koymaktadır.

BP-1 *“Önce dürüst olmaları gerekiyor, doğruyu söylemeleri gerekir. Yalancılık asla olmamalı. Saygılı olmalı. Saygı evet. Tabii dürüst olmalı. Doğruyu söylerlerse her şeyi yapıyor.”*, BP-2 *“Saygı, dürüstlük yani yalan söylememe ve sevgi.”*, BP-3 *“Güvende hissetmesi gerekir. İkincisi de o çocuğun aileden yoksun olması dolayısıyla rahat bir psikolojiye sahip olması gerekir yani güvende ve rahat olması gerekir. Özgüvene sahip olup en temelde asgaride genel geçer ahlak kuralları.”*, BP-4 *“Sır olarak gördüklerini veriyorlar. Bize güvende hissettikleri için.”*, BP-5 *Saygı, sevgi, güven. Güven hissi zaten çok önemli zaten. Bizim çocuklarımızda en önemli şey o zaten.”*, BP-6 *“Dürüst, saygılı, sevmek zorunda değil ama saygılı olmak zorunda. Başarılı olmalı.”*, BP-7 *“Sevgi, saygı, güven.”*, BP-8 *“Dürüstlük, güven ve saygı.”*, BP-9 *Sevgi, saygı, eğitim.”*, BP-10 *“Bir saygı. Bir insan bir insanı sevmeyebilir ama saygı duymak zorunda. Benim hayat desturum budur. İkincisi hoşgörü çok fazla önem veririm ve empati.”*, BP-11 *“Yalan konuşmamaları, dürüst olmalı, ne diyeyim, dürüstlük, doğruluk, saygılık bunlar yani.”*, BP-12 *“Birincisi güven, ikincisi saygı ve bence sevgi ardından kesinlikle gelir. Bu ikisi olduktan sonra mutlaka gelir.”*, BP-13 *“Güven, dürüstlük, sevgi.”*, BP-14 *“Sevgi, saygı, duygu olarak mı sadece vicdan, merhamet, empati, hoşgörü.”*, BP-15 *“Dürüstlük, güven, sevgi.”* ve BP-16'nın *“İlk önemli olan sevgi, ikincisi saygı, üçüncü güven hoşgörü gerisi geliyor.”* ifadelerine göre

bakım personellerinin en çok önem verdiği değerler saygı, sevgi, dürüstlük ve güven olduğu görülmektedir.

16 Bakım Personelinden 12'si saygı değerinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Örneğin BP-10, “*Bir saygı. Bir insan bir insanı sevmeyebilir ama saygı duymak zorunda, benim hayat desturum budur.*” ve BP-6, “*... saygılı, sevmek zorunda değil ama saygılı olmak zorunda.*” şeklinde ifade ederek, saygı ile ilgili değerın önemini vurgulamıştır.

Bakım personelleri sevgi ile ilgili görüşlerini, saygı, güven ve dürüstlük gibi değerlerle birlikte ifade ettikleri görülmüştür. Bu da sevginin zamanla saygı, dürüstlük ve güvene bağılı olarak gelişen bir değeri göstermektedir. Örneğin, BP-7, “*Sevgi, saygı, güven*”, BP-13, “*Güven, dürüstlük, sevgi*” ve BP-15'in, “*Dürüstlük, güven, sevgi*” ifadelerinde olduğu gibi bakım personelleri değer olarak sevginin, diğer değerlerle birlikte ifade edildiği görülmektedir.

BP-12 ise, “*Birincisi güven, ikincisi saygı, daha sonra da güven ve saygı olduktan sonra bence o çocuk nasıl deyim, güven, saygı ve bence sevgi ardından kesinlikle gelir.*” şeklinde ifade etmiştir. BP-5 ise, “*... Güven hissi çok önemli zaten. Bizim çocuklarımızda en önemli şey o zaten*” şeklinde ifade ederek güven değeri üzerinde durmuştur.

Bu araştırmada bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde bakım personellerinin üzerinde en çok durduğu değerin dürüstlük olduğu görülmektedir. Çocukların doğruyu söylemeleri, yalan söylememeleri gibi durumlar çocukların dürüst olmaları ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin BP-2, “*... dürüstlük yani yalan söylememe...*” ve BP-1, “*Önce dürüst olmaları gerekiyor, doğruyu söylemeleri gerekir. Yalancılık asla olmamalı...*” ifadelerinde olduğu gibi, dürüstlük ile yalan söylememeyi ifade ettiğini belirtmiştir.

BP-3'ün, “*Güvende hissetmesi gerekir ikincisi de o çocuğun aileden yoksun olması dolayısıyla rahat bir psikolojiye sahip olması gerekir yani güvende ve rahat olması gerekir. Özgüvene sahip olup en temelde asgaride genel geçer ahlak kuralları.*” ve BP-4, “*Sır olarak gördüklerini veriyorlar bize, güvende hissettikleri için.*” ifadelerindeki gibi çocukların ev ortamında rahat ve güvende hissetmesi gerektiği vurgulanmıştır.

BP-3'ün, “*... en temelde asgaride genel geçer ahlak kuralları.*” ifadesinde olduğu gibi, bakım personellerinin önem verdiği değerlerden birisi de ahlaklı olmaktır.

Çizelge 4.8. Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İsteddiği Davranışlar

BP – Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İsteddiği Davranışlar	f
Dürüstlük	8
Saygılı Olma	3
Başarılı Olma	2
Kurallı Olma	1
Güven	1
Vicdan	1
Girişkenlik	1
Özgüven	1
Ahlaklı	1
Sağlıklı Olma	1
Sadakat	1

Değerler, davranışları belirleyen ölçülerdir. Bu bağlamda bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlar değer bağlamında ele alınabilir. Bakım personellerinin önem verdiği değerler ile görmek istediği davranışlar arasında tutarlılık olması gerekir. Bakım personellerinin önem verdiği değerler ile çocuklarda görmek istediği davranışlara verdikleri cevaplar arasında bir ilişki olması beklenmektedir. Bakım personelleri çocuklardan dürüstlük, itaatkâr olma, güven duyma, ahlaklı, başarılı, saygılı ve vicdan sahibi olma gibi davranışlar sergilemelerini beklemektedirler. Schwartz & Bilsky (1990)'a göre değer tipleri açısından incelendiğinde bütün kültürel gruplarda bulunmaktadır. Araştırmanın bulguları bu yönüyle ele alındığında bakım personelleri, kurum bakımı altında bulunan çocukların güç, başarı ve geleneksellik değerleri açısından yaklaştığı görülmektedir. Çünkü çocuk evlerinde kalan çocuklar ailevi olarak farklı nedenlerden dolayı kurum bakımı altına alınmaktadır. Bakım personelleri, çocukların gelişimlerinde kendi ayakları üzerinde durmaları, başarılı olmaları ve ahlaklı olmaları noktasında bir bütün olarak yaklaşmaktadır.

Bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlara ilişkin olarak; BP-1 “*Dürüstlük, çünkü çocuk dürüst olursa sana her şeyi doğru söylüyor, bir şeyi yalan söylemiyor.*”, BP-2 “*Her iki üç kelimededen biri oğlum bak düzgün durun, işte düzgün durun, okulda düzgün olun. Öğretmenlerinize saygılı olun, işte şöyle böyle. Çünkü böyle oldukları zaman insanların arasında karışabiliyorlar.*”, BP-3 “*Güven. Çok dışa açık yapıları var mesela, yani rahat bir*

şekilde iletişim kurabiliyorlar. Yani o bizim evdeki verdiğimiz güven duygusunun bir sonucu olduğunu düşünüyorum.”, BP-4 “Saygı. En başta biz onu vermeye çalışıyoruz. Sonra insanlara karşı bir vicdan duygusunu aşlamaya çalışıyoruz.” , BP-5 “Onların hayata karşı güçlü durmaları en çok. Mesela bizim bir kızımız hani sınıfta parmak kaldırmaktan çekiniyor. Hep şey yapıyor, sürekli konuşarak hani konuşmazsan, kendini ifade edemezsin. Ben hani yok diyor, sınıfta diyor, ya ayıplarlırsa sorduğum zaman. Soru sor, sürekli sor, parmak kaldır kızım diyorum. Onu teşvik etmeye çalışıyorum. Yoksa hayatta hep böyle çekimser kalırsın, düşüncelerini ifade edemezsin, gibilerinden konuşuyorum. O şekilde yapmaya çalışıyorum, teşvik etmeye çalışıyorum.”, BP-6 “Dışarı çıktığı zaman özgüven sahibi olsunlar.”, BP-7 “Ahlaklı çocuklar olmaları, başarılı olmaları. Sofra duasını yapıyorlar.”, BP-8 “Dürüstlük. Çoğunlukla sohbetler onun üzerinde oluyor.”, BP-9 “Yıllardır aileleri uğraşmış, şey yapmamış, şimdi hepimiz şekersiz çay içiyoruz. Sağlıklarına dikkat etmeleri için.”, BP-10 “Çocuklarda görmek istediğim şey bir kere çocuk gibi davranmaları. Beklediğim tek şey saygılı ve dürüst olmalı. Yani benimle konuşmalı o sıcaklığı, benimle paylaşmalı her şeyi.”, BP-11 “En çok görmek istediğim, işte yalan konuşmamaları.”, BP-12 “Genelde yalan söylememelerini istiyorum.” , BP-14 “Aslında şey en çok görmek istediğim dürüstlüktür.”, BP-15 “Başarılı olmalarını istiyorum.” ve BP-16’nın “Dürüstlük, sadakat önem veriyorum. Dürüstlük davranışı ile ilgili hikâye kitapları okuyorum, çizgi film izletiyorum, animasyon izletiyorum. Davranışların daha azaldığını gözlemliyorum.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.7.’de olduğu gibi, Çizelge 4.8.’de de dürüstlük ifadesi öne çıkmaktadır.

Doğrudan dürüstlük davranışını bekleyen bakım personelleri dürüstlük davranışı ile ilişkili olarak BP-1’nin, “Dürüstlük, çünkü çocuk dürüst olursa sana her şeyi doğru söylüyor, bir şeyi yalan söylemiyor.” ifadesinde olduğu gibi “yalan söylememeye” vurgu yapmaktadır.

BP-13, dürüstlük ile ilgili karşılaştığı bir durumu şöyle ifade etmektedir; “Aslında en çok görmek istediğim dürüstlüktür. Pursaklar’da bir kardeş evine giderken yolda bir bayan cüzdanı bulduk. Cüzdanı yanımıza alarak kardeş evine gittik. Çocuk evinin yanında karakol vardı. Hepimiz beraber gittik. Cüzdanı gören çocuk cüzdanı amire teslim etti. Diğerleri de yanındaydı. Gözlemledik. Amirler de takdir ettiler.” Olayında olduğu gibi bakım personelleri dürüstlük konusuyla ilgili yaşadıkları bir olayı anlatmışlardır. Bu olayda olduğu gibi BP-16, “Dürüstlük davranışı ile ilgili hikâye kitapları okuyorum, çizgi film ve animasyonlar izlettiriyorum. Davranışların daha azaldığını gözlemliyorum.” ifadesini kullanmaktadır.

Bakım Personelleri çocuklardan saygılı olmalarını beklemektedir. Örneğin, BP-4, “*Saygı en başta biz onu vermeye çalışıyoruz sonra insanlara karşı bir vicdan duygusunu aşlamaya çalışıyoruz.*” ifadesinde olduğu gibi personellerinin çocuklara kazandırmaya çalıştığı ilk davranışlardan birisi saygıdır.

Bakım personellerinin verdiği cevaplar içerisinde itaatkâr olmayı anlatan düzgün ve saygılı olmak davranışlarıdır. BP-2, “*Her iki üç kelimedenden biri oğlum bak düzgün durun, işte düzgün olun, okulda düzgün olun.*” ifadesinde olduğu gibi, bakım personellerinin düzgün durmak, bakım personelleri açısından sorun çıkarmayan ve bakım personellerinin sözünü dinlemesini beklemektedirler. İtaat kültürü ise gelenekçi kapalı toplum davranış biçimlerinde daha çok kullanılmaktadır (Schwartz, 1992). Dolayısıyla bakım personellerinin görüşme sorularına verdiği cevaplarda çocuk evleri kapalı bir yapı olma özelliği göstermektedir.

Bakım personellerinin ahlaklı olanın değerli olduğu yaklaşımını ortaya koymaktadırlar. Örneğin, BP-3’ün, “*Ahlaklı çocuklar olmaları, başarılı olmaları. Sofra duası yapıyorlar.*” ifadesinde olduğu gibi, bakım personellerinin önem verdiği değerlerden birisi de ahlaklı olmaktır. Ahlaklı olan ise toplum tarafından genel geçer kabul edilen ve inanca dayalı davranışlar kastedilmektedir.

Türk toplumunun en güçlü değeri olarak muhafazakârlık görülmektedir (Erkenekli, 2009: iv). Çizelge 4.8.’e göre ortaya çıkan değerlerin “*geleneksellik*”, “*uyumluluk*” ve “*güvenlik*” değer tiplerine bağlı olarak temel değerler açısından uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak “*başarı*” durumu ise etkileşime bağlı olarak gelişebilir. Burada genel olarak yaklaşım Schwartz (1992)’nin temel değerlerinden olan, muhafazakârlık yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir.

Bakım personellerinin önem verdiği değerler ile çocuklarda görmek istediği davranışlar açısından benzerlikler olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, bakım personelleri, hangi değerlere önem veriyorsa, çocuklardan da o değer karşılığı olan davranışlar sergilemesini beklemektedir.

Erkenekli (2009: 19)’un araştırmasına göre, Türkiye’de temel değerler, sosyo-ekonomik durumlara göre değişmektedir. Bu durum bakım personellerinin aldıkları eğitim, yetiştiği sosyal çevre ve çocukların gereksinimleri açısından bakım personelleri arasında öncelikler değişebilmektedir. Ancak ortaya çıkan değer sıralamasına bakıldığında bakım personelleri, grubu

bir arada tutmaya yönelik, uyumu artıracak, sorun çıkmasını önleyici, çocukların başarı düzeyini artırıcı yaklaşımlar sergilediği görülmektedir.

Çizelge 4.9. Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık Ya Da Davranışlar

BP –Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık Ya Da Davranışlar	f
Dindarlık	5
Düzenlilik / Tertiplilik	4
Dürüstlük	4
Nezaket	4
Saygılılık	3
Temizlik	2
Vicdanlılık	1
Duyarlılık	1
Özgüven	1
Sevgi	1
Hakkını Savunma	1
Sorumluluk	1
Gerçekçilik	1
Ahlaklılık	1
Görgülülük	1
Kurallılık	1
Merhametlilik	1
Kitap Okuma	1
İletişime Açık Olma	1
Özgürlük	1

Bir davranışı ortaya çıkaran ve alışkanlık hale gelmesini sağlayan olgu değerlerdir. Alışkanlıklar, aynı zamanda içselleştirilmiş davranışlardır. Belli bir durum ya da olay karşısında bireyin ortaya koyacağı tepkiler kendiliğinden gelişir. Çünkü bireyin toplumsal davranış biçimlerini içinde yaşadığı toplumun kültürel normları ve değer örüntüleri belirler. Değerler, bu bağlamda, bireyin ortaya koyacağı tepkileri belirleyen ölçülerdir.

Değerler, aynı zamanda, dini, insani, evrensel, kültürel ve yerel olmak üzere farklı kategoriler içerisinde ele alınabilmektedir. Bu bağlamda, bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde bakım personellerinin çocuklara kazandırdıkları alışkanlık ya da davranışlara ilişkin verdiği cevaplar aynı zamanda bakım personellerinin önem verdiği, kazandırmak istediği ve de çocukların alışkanlık haline getirdiği davranışlar arasındaki tutarlılığa işaret etmektedir. Ayrıca bu ifadelerden çocukların bakım personellerinin hangi özelliklerinden etkilenerek bazı alışkanlıkları kazandıkları anlaşılmaktadır/görülmektedir. Buna göre bakım personellerinin hangi değerlere daha çok önem verdiğini ve çocuklara da bu bağlamda hangi alışkanlık ya da davranışları kazandırdığını göstermektedir.

Çocukların bakım personellerinden etkilenerek kazandıkları alışkanlık ya da davranışlara ilişkin olarak; BP-1 *“Ay Besmele, besmele... Onu çok güzel öğrettim. Vallaha çok güzel öğrettim. Bazen ben söylemiyorum, böyle bakıyorum, Bismillahirrahmanirrahim diyorlar hemen, bir gün özellikle söylemedim, abla Besmele çekmeyi unuttun dediler. Temizlik. Temizlik evet.”*, BP-2 *“Temizlik konusu mesela. Bu konu çok önemli mesela benim için. Evde özellikle evde iki tane çocuk çok titiz. Şimdi mesela gardıroplarını mesela toplamayı öğrendiler. Yataklarını toplamayı çok iyi biliyorlar. Yemek yedikleri zaman kendi bulaşıklarını toplayabiliyorlar. Sakin olmaları, dürüst olmalarını istiyoruz.”*, BP-3 *“En azından karşılıklı konuşurken arkadaşını anlaması ya da ters cevap vermemesi onu dinlemesi, dinlemeye çalışması, evdeki ablalara karşı biraz daha kaba değil de nezaket çerçevesinde davranması.”*, BP-4 *“Benim yaptığım işi yapmak istiyorlar, bu ne oluyor falan diye soruyorlar. Hoca olmak istiyorlar, her şeyiyle insan olmayı öğretiyoruz onlara, her şeye vicdanla yaklaşmayı.”*, BP-5 *“Hayata karşı güçlü durmalarını istiyorum. Koruyuculuk yani, koruyucu olma, çevresine karşı saygılı olma.”*, BP-6 *“Dürüst, ben bir hata yapınca özür diliyorum. Bunu kendileri de hata yapınca özür diliyorlar. Arkadaş ortamlarında biraz dik durmaları, özgüven kazanmaları.”*, BP-7 *“Ben saygıyı ve sevgiyi kazandırdığımı düşünüyorum. Rapor alan eleman olunca yerine gelene kötü davranınca özür dilemişler.”*, BP-8 *“Düzen, konuşma şekli, dürüstlük olarak dikkat ediyorlar. Evde bazen birlikte eşyaları düzenleriz, dikkat ederler, rica ile isterler. Sorunlarını dürüstçe anlatırlar.”*, BP-9 *“Hoşgeldiniz, günaydın, gittikleri yerde nezaketen teşekkür. İtiraz etmeleri gereken bir durum varsa, ediyorlar. Haklarını savunuyorlar.”*, BP-10 *“İbadet konusunda çocuklar şeyler iyiler. Benden onu öğrendiklerini düşünüyorum. Mesela doğru konuşmayı öğreniyorlar, yalan söylediklerinde bana takılıyor bana çarpıyorlar ve BP-10 Hoca yalan söyledikçe hırçınlaştıklarını fark ediyorlar. Ben hayata şöyle hazırlamak*

isterim, sorumluluk bilsinler. Hayatta her istediklerinin kendilerinin istedikleri gibi olmayacağını bilsinler. Hep iyi insanlarla karşılaşmayacaklarını bilsinler, hep mutlu olmak zorunda değiller.”, BP-11 “Namaz kılmaz. Çünkü beni çok sık namaz kılarken görüyorlar. Sabah namazına hatta ben erken diye kaldırmak istemediğim zaman, beni kılarken gördüklerinde kalkabiliyorlar. Görgü kurallarına önem veriyoruz. Eve yabancı misafir geldiğinde, bizim için dışarıdan müdür de gelebilir, misafir de. İkisi de bizim için aynıdır. Ona karşı çocukların davranış tutumları, biri geldiğinde nasıl davranmamız gerekiyor. Görgü kuralları, işte arkadaşlarınızla konuşurken nedenli konuşmanız, saygısızlık yapmamak, küfürlü konuşmamak, yemek yiyebilmekten, tutabilmek şeklinden tutun yani her şeyi kazandırmaya çalışıyoruz, elimizden geldiği kadarıyla.”, BP-12 “Kazandırmayı düşündüğümüz davranışlar biraz daha aslında büyük değil, yani birileri geldiğinde aslında biraz daha böyle oturup dinlemeyi öğrenseler aslında.”, BP-13 “Namaz mesela, yemek yemekte olabilir. Taklit ettikleri, dini şeyler olabilir.”, BP-14 “Ben fazla merhametli olduğum için o yönde olduğunu düşünebilirim.”, BP-15 “Kitap okumak, tertip düzen, kıyafetleri ile ilgili bu böyle katlanır, düzeltilir. Bizim arkadaşlarımızla iletişimi, sohbeti görüyorlar. Bunu kendi aralarında da örnek alıyorlar. Mesela kitap okursak onu işte örnek alıyorlar, kitap okuyorlar.” ve BP-16 “Ben çocuklara özgürlük kazandırmak istiyorum. Çocuk evlerinde sıkıntı var, sorumlulukları bize ait olduğu için. Bizde kuruma bağlıyız. Bundan kaynaklı yapamadığımız şeyler de burada yapamayabiliyoruz.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.9.’a göre; bakım personelleri, çocukların kendilerinden etkilenecek kazandığını düşündükleri alışkanlık ya da davranışlar içerisinde dindarlık, düzenli ve tertipli olma, dürüst olma, nezaket sahibi olma, saygılılık temizlik, vicdanlılık, duyarlılık gibi davranışlarını kendilerinden etkilenecek sergilediklerini ifade etmektedirler. Bir başka ifadeyle bakım personelleri çocuklara bu alışkanlık ya da davranışları kendilerinin kazandırdığını düşünmektedirler.

Schwartz (1992, 1994)’e göre, gruplar, kendilerine göre semboller geliştirmektedir. Bu durum kendisini dini ritüeller, inançlar ve davranış kurallarından oluşmaktadır. Örneğin, BP-1, “Ay Besmele, Besmele... Onu çok güzel öğrettim. Vallaha çok güzel öğrettim. Bazen ben söylemiyorum, böyle bakıyorum, Bismillahirrahmanirrahim diyorlar hemen, bir gün özellikle söylemedim, abla Besmele çekmeyi unuttun dediler. Temizlik. Temizlik evet.”

ifadesinden de anlaşılacağı üzere bir takım dini hassasiyetler ve temizlik ile ilgili alışkanlıkları kendilerinin öğrettiğini bize göstermektedir.

BP-3, “*En azından karşılıklı konuşurken arkadaşını anlaması ya da ters cevap vermemesi onu dinlemesi dinlemeye çalışması evde ki ablalara karşı biraz daha kaba değil de daha nezaket çerçevesinde davranması.*” , BP-5, “*Hayata karşı güçlü durmalarını istiyorum. Koruyuculuk yani, koruyucu olma, çevresine karşı saygılı olma.*” ve BP-6, “*Dürüst, ben bir hata yapınca özür diliyorum. Bunu kendileri de hata yapınca özür diliyorlar.*” ifadelerinden anlaşılacağı üzere hem dürüstlük hem saygı hem de nezaket kurallarını birlikte çocuklara öğretmeye çalışmaktadırlar.

Saygı kültürel gelenek ve düşünceleri kabul etme, geleneksellik değerinin güdusel amacıdır (Schwartz, 1994: 22). Bir başka bakım personeli BP-7 ise, “*Ben saygıyı ve sevgiyi kazandırdığımı düşünüyorum. Rapor alan eleman olunca yerine gelene kötü davranınca özür dilemişler.*” ifadesiyle, çocuklara saygı ve sevgiyi kazandırdığını düşünmektedir.

Bakım Personelleri çocukların kurallara uyma davranışı çocukların *sorun çıkarmama, akıllı olma* gibi durumları ile ilişkilendirmektedirler. Bu durum, grupların varlığını devam ettirme gereksiniminin bir sonucudur. Çocuk Evlerinde, bakım personellerinin değer aktarımındaki yaklaşımlarına bakıldığında, birbirinden farklı yaşantılardan gelen çocukların bir arada olduğu bir ortamda, birbirlerine zarar verebilecek, kurallara aykırı davranmaların önüne geçebilmek için davranışların sınırlandırılması ve kurallara uyum temel amacı oluşturmaktadır (Schwartz, 1994: 24). Dolayısıyla bakım personelleri görüş ve düşüncelerine bakıldığında, kurallara uyma, sorun çıkarmama, akıllı olma gibi yaklaşımlarını Schwartz’ın “*Uyumluluk*” değer tipi ile açıklayabiliriz.

Bakım personellerinin çocuklara aktarırken daha çok dini ve insani değerler üzerinde durduğu görülmektedir. Bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde dini sembollerin vurgulandığı ve çocukların da bunlardan etkilendiği belirtilmektedir. Dini değerlerin yanında insani değerlerin de vurgulandığı görülmektedir.

Eğitim ile temel değerler arasında eğitim ile “*değişime açıklık*” arasında negatif yönde bir ilişki olduğu; buna karşılık eğitim ile “*muhafazakârlık*” arasında pozitif yönde bir ilişki

olduğu bulunmuştur (Morsümbül, 2014). Dolayısıyla bakım personellerinin eğitim düzeyi, değer aktarımındaki yaklaşımlarını belli noktalarda “*gelenekselliğe*”, “*uyumluluğa*”, “*güvenlik*” değer tiplerine bizi götürmektedir. Bu durum araştırma bulguları ile birlikte değerlendirildiğinde, bakım personellerinin aldıkları eğitim çerçevesinde ortaya koydukları değer yaklaşımları açısından çocuklara yönelik “*özerklik*” ve “*yenilikçilik*” değer tiplerinin ortaya çıkardığı “*değişime açıklık*” yaklaşımını sergilemekten uzak olduğunu ifade edebiliriz. Bunun nedenlerinden birisi, kurumun beklenti ve yaklaşımlarının etkisi olabilir.

Çizelge 4.10. Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Yaptığı Etkinlikler

BP – Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Yaptığı Etkinlikler	F
Alışverişe / AVM Gitme	10
Pikniğe Gitme	8
Sinemaya Gitme	8
Restorana Gitme	7
Parka Gitme	7
Tiyatroya Gitme	3
Oyun Oynama	2
Kurumun Düzenlediği Etkinlikler	2
El İşi Yapımı	2
Ev İşi Yapma	2
Cuma Namazına Gitme	2
Kuran Kursuna Gitme	1
Futbol Oynama	1
Ev Gezmeleri	1
Konsere Gitme	1
Demokrasi Nöbetine Katılma	1
Buz Patenine Gitme	1
Basketbol Oynama	1
Kitap Okuma	1

Çizelge 4.10’a göre, çocukların bakım personelleri ile yaptığı birçok etkinlik bulunmaktadır. Genel itibariyle çocukların eğlenebilecekleri sosyal ve kültürel etkinlerin

yapıldığı görülmektedir. Bakım personelleri çocukların etkinlik olarak en çok tercih ettikleri, alışveriş/AVM'ler, piknik, sinema ve dışarıda yemek yeme etkinlikleridir. Bakım personellerinin, çocukların isteklerini de göz önüne alarak yönlendirdiği etkinliklerin amacı Schwartz (1994)'ün "hazcılık" değer tipine göre çocukların hayattan zevk almasını sağlamaktır.

Çocukların bakım personelleri ile birlikte yaptığı etkinliklere ilişkin olarak bakım personelleri; BP-1 "*Pikniklere gidiyoruz, mangallara gidiyoruz, işte alışveriş merkezlerine gidiyoruz.*", BP-2 "*Mesela yemeğe gideriz, ayda bir kere de olsa özellikle yemek var, alışveriş var muhakkak. Evet dışarıda yemek yemeye gidiyoruz, restoranlara, lokantalara. Diğer arkadaşlarımıza, herkese farklı geliyor, etkinlikler oluyor, mangala götürüyoruz. Pikniğe sürekli gidiyoruz zaten, mesela parka gidiyoruz, ben onlar oynarken, sürpriz yapıyorum, mesela hamur işi yapıp götürüyorum, orada beraber yiyoruz.*", BP-3 "*Lokantaya gittik yemek için, misafirlğe gittik, iki defa Bauhause'a gittik alışveriş yapmak için. Yine kurum bünyesinde iki üç defa pikniğe katıldık. Bazen bayrama gidemedik, niyetim var ama. Beraber işte kitap okuyoruz, oyun oynuyoruz kelime oyunları gibi.*", BP-4 "*Alışveriş yapıyoruz, zaten sinemaya gidiyoruz. Hocamızın kontrolünde sinemaya da götürüyoruz. Evin içinde sosyal etkinliklerimiz, tiyatro yapıyoruz, kendi aramızda çocuklar işte, bazı el işi etkinlikleri yapıyor evde.*" , BP-5 "*Alışverişe gidiyoruz, bazen özel etkinlikler oluyor koordinasyon merkezinin, onlara katılıyoruz. Mesela bir kitabevine gitmiştik. Kitabın oluşumundan, editördür, bilmem nedir, hani bir sürü bilgiler oluyor ya onları öğrendiler. Evde de kendi çapımızda bir şeyler yapmaya çalışıyoruz, benim önceden bilgilerim olduğu için mümkün olduğunda onlara aktarmaya çalışıyorum. El işi şeyleri yapmaya çalışıyoruz, alışverişe gidiyoruz.*" , BP-6 "*Kurumun düzenlediği etkinliklere katılıyoruz.*", BP-7 "*Kuran kursuna gidiyor, erkekler Cumaya gider. Tiyatroya giderler. Düzenli etkinlikler vs. kurabiye yapıyorlar, annelere yardım ediyorlar.*", BP-8 "*Sinemaya, yemeğe parka gitmek. Ev içinde faaliyet yapmak.*", BP-9 "*Sinemaya gidiyoruz, yemek yiyoruz dışarıda, pikniğe gidiyoruz, alışverişe gidiyoruz, futbol oynuyoruz onlarla.*", BP-10 "*Sinemaya giderim, tiyatroya giderim, ev gezmelerine giderim, konser olur konsere götürürüm. Yani biz demokrasi nöbeti bile tuttuk onlarla.*", BP-11 "*Sinemaya gidiyoruz, tiyatroya gidiyoruz. Alışverişe birlikte gidiyoruz. Kendi kıyafet alışverişlerine, yiyecek alışverişlerine, pikniklere gidiyoruz. Sık sık pikniklere gidiyoruz, parklara gidiyoruz. Maç yapıyoruz, sinemaya gidiyoruz. Kışında sinemaya gidiyoruz tabi. Zamanına göre etkinlik değişiyor.*", BP-12 "*Sinema, tiyatroya gidiyoruz. Hafta sonları parkımıza gidiyoruz. Biz*

hafta sonları pek fazla evde durmuyoruz. Etkinliklerimiz çok fazla.”, BP-13 “Oğlanlar, kızları yanıma alıp Cuma vakti namaza gittiğimiz de oluyor, alışverişe, sinemaya gittiğimiz de oluyor.”, BP-14 “Sinemaya gidiyoruz, yemek yiyoruz beraber, pikniğe gidiyoruz. Ondan sonra katıldığımız etkinlikler, faaliyetler buz pateni, basketbol onlara da iştirak ediyoruz.”, BP-15 “Alışverişe, sinema, AVM, yazın pikniğe gidiyoruz. Çekirdek, meyve suyu alıyoruz. Ara tatilde akvaryuma gideceğiz.” ve BP-16’nın “Pikniğe gidiyoruz, yazın tabiki parkta oturuyoruz. Kola, çekirdek, çay en basitinden bunlar bazen evden hazırlıklar yapıyoruz, götürüyoruz, onları yiyoruz çocuklarla beraber. AVM’lere gidiyoruz. Kışın genelde AVM falan, yazın genelde dışarıda vakit geçirmeyi tercih ediyoruz. Sinemaya gidiyoruz. Çocuklarla birlikte parka yani böyle.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Yapılan etkinliklerle ilgili genel olarak, BP-11, “Sinemaya gidiyoruz, tiyatroya gidiyoruz. Alışverişe gidiyoruz. Kendi kıyafet alışverişlerine, yiyecek alışverişlerine, pikniklere gidiyoruz. Sık sık pikniklere gidiyoruz, parklara gidiyoruz. Maç yapıyoruz, sinemaya gidiyoruz. Kışında sinemaya gidiyoruz tabi... Zamanına göre etkinlik değişiyor.” ve BP-16, “Pikniğe gidiyoruz, yazın parkta oturuyoruz. Kola çekirdek, çay, en basitinden bunlar bazen evden bazen hazırlıklar yapıyoruz, götürüyoruz onları. Yiyoruz çocuklarla beraber. AVM’lere gidiyoruz. Kışın genelde AVM falan, yazın genelde dışarıda vakit geçirmeyi tercih ediyoruz, sinemaya gidiyoruz, çocuklarla birlikte parka yani böyle.” şeklinde ifade etmektedirler.

BP-6’nın “Kurumun düzenlediği etkinliklere katılıyoruz.” şeklinde ifade ettiği gibi piknik, tiyatro, konser gibi kurumun düzenlediği etkinliklere katıldıklarını ifade etmektedirler.

Çocukların dini, sosyal ve kültürel gelişimini desteklemek amacıyla düzenlenen etkinlikler de bulunmaktadır. Örneğin, BP-7, bu durumu, “Kuran kursuna gidiyor, erkekler Cumaya gider. Tiyatroya giderler. Düzenli etkinlikler vs. Kurabiye yapıyorlar, anneye yardım ediyorlar.” şeklinde ifade etmektedir. Çocukların dini gelişimlerini desteklemek konusunda, bakım personelleri tarafından yönlendirildiği görülmektedir.

BP-10’un “Yani biz demokrasi nöbeti bile tuttuk onlarla.” ifadesiyle, çocukların toplumsal duyarlılıklarını geliştirmek amacıyla 15 Temmuz nöbeti tuttukları anlaşılmaktadır.

Bakım personellerinin gözetiminde çocukların birçok farklı etkinliğe katıldıkları görülmektedir. Bu tür etkinlikler çocukların sosyalleşmesini ve belli değerler etrafında davranışlar kazanmasını sağlamaktadır.

Çizelge 4.11. Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Gittiği Sosyal ve Kültürel Mekânlar

BP – Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Gittiği Sosyal ve Kültürel Mekânlar	f
AVM'ye Gitme	9
Aile Yaşam Merkezine Gitme	6
Sinemaya Gitme	3
Park / Bahçeye Gitme	3
Tiyatroya Gitme	3
Kültür Merkezlerine Gitme	3
Ankara Kalesine Ziyaret	3
Futbol Oynama / Maç	2
Buz Patenine Gitme	1
Satranç Turnuvasına Katılma	1
Çocuk Oyun Alanına Gitme	1
Meclis (TBMM) 'ye Gitme	1
Yüzme Havuzuna Gitme	1
Restoran / Lokantaya Gitme	1

Çocuklar ile birlikte gidilen sosyal ve kültürel mekânlara ilişkin olarak Bakım Personelleri; BP-1 “Bahausus’da sinema salonu var. Şurada Esertepe rekreasyon alanı var, çok seviyor çocuklar. Orada fotoğraf çekmeye bayılıyorlar. Hepsi tek tek tabletleri ile resim çekiniyorlar. Gölbaşı’na mangala gittik. Mesela göl kenarında mangal yaptık. Genelde mangal pikniği seviyorlar. Öyle eğlenceleri seviyorlar. Topa gitmeyi seviyorlar, maça falan, bayılıyorlar şeye spor futbol maçına.”, BP-2 “Forum Ankara. Gittiğimiz bir restoran var kurumun, zaten kurumun sürekli gönderdiği bir yer var Bağlumlar Sofrası, Bağlum’da, oraya gidiyoruz. Bu aile yerleri var, aile yaşam merkezleri var. Özellikle orayı çok seviyorlar, etkinlik çok fazla olduğu için orada. Çocuklardan gelen istekleri değerlendiriyoruz mesela. Çocuklar daha çok eğlence yerlerine gitmek istiyorlar. İşte bu çocuk oyun merkezlerine gitmek istiyorlar mesela.”, BP-3 “AVM, lokanta, giysi üzerine

alışveriş yaptık. Çarşılar, Yunus Emre Çarşısı gibi, AVM ile ayrı ayrı tuttuğumuzda. Dikkat ettiğimiz hususlar istekleri aslında. Her gün gidelim deseniz yok demezler.”, BP-4 “Şöyle bir şey bez bebek etkinliğine gidilmişti, daha önce üniversite yapmıştı, sanırım onu biliyorum sadece. Burada götürmek sadece amaç olmamalı, bizim için bir şeyler öğretmeye çalışıyoruz çocuklara. Oyun alanları olması eğlence olduğu için eğlence üzerine yoğunlaşıyorlar genelde.”, BP-5 “Sirk değil de böyle lokanta ortamında hem yemek yediler, hem palyaço ile eğlendiler, oyunlar oynadılar.”, BP-6 “Tiyatroya, Yunus Emre Kültür Merkezi, Âşık Veysel Kültür Merkezi. Çocuklar çocuk tiyatrolarını çok seviyorlar. Reklamlarda sinema varsa gitmek isteyebiliyorlar.”, BP-7 “Alışveriş merkezleri, tiyatroları, Ankara kalesinde kilden heykelcik yapmaya gittik.”, BP-8 “Sinemaya gittik. Ankara kalesine kilden heykel yapmaya gittik. Çocukların eğlenecekleri ve de öğrenebilecekleri yerleri tercih ediyoruz. Değişik, farklı yerleri görmek istiyorlar.”, BP-9 “Bahçelievler buz pateni, ANFA satranç turnuvası, Ankaragücü Futbol. Bu zamana kadar bunlar.”, BP-10 “AVM’lere çok giderim. Hem çocukların oyun alanlarının içerisinde olması adına kışın özellikle AVM tercih ediyoruz. Yazın parklara çok gideriz.”, BP-11 “Sosyal ve kültürel mekânlar işte şey vardı, tiyatroya gitmiştik, Necip Fazıl’da. Çocukların kendi okul etkinlikleri vardı. Onlara katılmıştık. O da Nazım Hikmet’te idi galiba. Müzikallere gittik, Nazım Hikmet’teki müzikale gittik. Sinemaya gitmiştik.”, BP-12 “Çocuklarımız küçük olduğu için genelde Antares yani oyun alanlarına gidiyoruz.”, BP-13 “Alışveriş merkezleri, belli başlı lokantalara, aile yaşam merkezlerine, 5-6 çocukla bir yere gitmek zor. Ulaşım önemli. Çocukların rahat oynayabileceği yerleri tercih ediyoruz.”, BP-14 “Ankara’da çok çeşitli mekânlar olduğu için çocukların yaş gruplarına, aile ortamına uygun yerler olması tabii. Onların da istekleri sinemaya gitmek.”, BP-15 “Anka Park’ın açılışında. Antares, Forum, Alışveriş merkezlerine, Altınparka, Meclise, sünnet senliğine vs. gittik. Çocukların eğlenmelerine yarayacak yerler olmasına, yemek. Onların da eğlence ve yiyebildikleri, sinema, oyun alanları, merak, değişiklik.” ve BP-16’nın “Yüzme havuzuna gittiler. Çocuklar sabancı yüzme havuzu, haftada bir kez, şimdi iki aydır gidemiyorum, okul döneminde. Yüzmeye gittiler işte, pikniğe, AVM’lere, Antares Forum yakın olan yerlere, yakın olanları tercih ediyoruz ulaşım konusunda. Çocuklar kalabalık ortamlara alışsın diye kalabalık yerleri tercih ediyoruz. Onların istekleri eğlence, yemek, lokantada yemek yemek.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.11.'e göre, çocukların bakım personelleri ile birlikte gittiği birçok sosyal ve kültürel mekânlar bulunmaktadır. Bu sosyal ve kültürel mekânlar içerisinde en çok tercih edilenler ise AVM'ler, Aile Yaşam Merkezleri, Sinema, Park/Bahçe, Tiyatro gibi yerlerdir.

Genel olarak bu mekânlar tercih edilirken, BP-14'ün, *“Ankara’da çok çeşitli mekânlar olduğu için çocukların yaş gruplarına, aile ortamına uygun yerler olmasına tabi...”* ifade ettiği gibi hususlara dikkat edilmektedir. Ayrıca BP-10'un *“AVM'lere çok giderim. Hem çocuklarının oyun alanlarının içerisinde olması adına kışın özellikle AVM tercih ediyoruz. Yazın parklara çok gideriz.”* şeklinde ifade ettiği gibi, bakım personelleri kışın AVM'leri, yazın da parkların oyun alanlarını tercih ettikleri görülmektedir.

Bakım personelleri, sosyal ve kültürel mekânlar için, çocukların eğlenecekleri ve de öğrenebilecekleri, değişik ve farklı yerleri tercih etmektedirler. Burada bakım personelleri Schwartz'ın değer teoremine göre, yenilikçilik ve hazcılık değer tiplerini öne çıkarmaktadır. Buna göre yenilikçilik, farklı ve heyecanlı yaşam tanımlı değerlerdir; hazcılık ise hayattan zevk ve haz duymaktır (Schwartz, 1992). Bununla ilgili olarak, BP-8, *“... Ankara kalesine kilden heykel yapmaya gittik. Çocukların eğlenecekleri ve de öğrenebilecekleri yerleri tercih ediyoruz. Değişik, farklı yerleri görmek istiyorlar.”* şeklinde ifade etmektedir.

BP-13'in *“Alışveriş merkezleri, belli başlı lokantalara, aile yaşam merkezlerine. 5-6 çocuk bir yere gitmek zor. Ulaşım önemli. Çocukların rahat oynayabileceği yerleri tercih ediyorum.”* şeklinde ifade ettiği gibi, bakım personelleri için, tercih edilen mekânların ulaşılabilir ve çocukların rahat edebilecekleri yerler olması önemlidir.

4.1.3. Ev Ortamı

Bu bölümde bakım personellerinin *“ev ortamındaki ilişkiler”*, *“ev ortamındaki kural, işleyiş ve beklentiler”*, *“evlerin fiziksel ortamının çocukların davranışları üzerindeki etkisi”*, *“evlerde bulunan tablolar, kitaplar, izlenen tv programları üzerinde bakım personellerinin etkisi”*, *“evlerde bulunan tablolar, kitaplar, izlenen tv programları üzerinde bakım personellerinin etkisi”* ve *“çocukların ev ortamında kazandığı değer ve davranışlar”* ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgular ve yorumlara yer verildi.

Çizelge 4.12. Ev Ortamındaki İlişkiler

BP - Ev Ortamındaki İlişkiler	F
Kendiliğinden Gelişiyor	10
Kendi Çocuğum Gibi Davranıyoruz	4
Zamanla Gelişiyor	3
Davranış Değiştirme Yapıyoruz	1
Karşılıklı Sevgi Gösteriyoruz	1
Kural Koyarak	1

Çocuk evlerinde vardiya usulü kalan 3 bakım personeli ve düzenli kalan 6 çocuk bulunmaktadır. Ev içerisinde her ev ortamında olduğu gibi ortak ve özel alanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla ev ortamı sadece bir bakım personeli ve bir çocuğun arasındaki ilişkiden ibaret değildir. Ev ortamında herkes birbirinden etkilendiğinden dolayı ev ortamındaki ilişkileri bir bütün olarak değerlendirebiliriz. Bakım Personeli, ev ortamındaki ilişkileri belirleyen, geliştiren kişi durumundadır. Evde kalan çocuklar ise çok farklı yaşantılardan gelmektedir. Ev ortamındaki ilişkilere bakıldığında, güven duygusuna bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Bu durumu Schwartz'ın "güvenlik" değer tipi ile açıklayabiliriz. Bu değer tipinin güdüsel amacı, uyum, toplumun ve bireyin varlığını muhafaza etmesi olarak tanımlanmaktadır (Morsümbül, 2014). Buna göre, toplumun, ilişkilerin ve bireyin kendisinin güvenliği, huzur ile denge arayışı temel değerlerini oluşturmaktadır (Schwartz, 1994: 23). Ev ortamındaki ilişkiler bu yönüyle ele alındığında güven duygusuna bağlı olarak kendiliğinden geliştiğini ifade edebiliriz.

Ev ortamındaki ilişkilerin nasıl geliştiğine ilişkin görüş ve düşüncelerini BP-1 "Zamanla gelişiyor.", BP-2 "Kesinlikle kendiliğinden gelişen şeyler. Resmiyette bir sevgi yok. Resmiyet olduğu zaman sevgi olmuyor.", BP-3 "Yeri geliyor çocukla güreşebiliyoruz, yeri geliyor çocukla şakalaşabiliyoruz ama yeri geldiğinde normal tepkimizi koymuş oluyoruz yani biraz daha tanımaya dönük ve hani çocuğun neler yapabileceğini kestirme ve çocuğu çözmeye yönelik biraz daha yaklaşım sergiliyorum. Çocuğun bana ne kadar yakın şeyi paylaşabileceğini düşünüyorum. Yani bunlar aslında resmi olarak o zaten yönetmelikte bizim sorumluluğu yapmamız çok zor, kendiliğinden gelişecek şeyler.", BP-4 "Onlar fark etmeden bazı davranışlarını hem olmayan davranışlarını değiştirmeye çalışıyoruz hem de yeni davranışlar kazandırmaya çalışıyoruz.", BP-5 "Ben şimdi kendi çocuğum gibi

gördüğüm için elimden geldiğince, bir ortasını bulmaya çalışıyorum. Yani kendi çocuklarıma nasıl davranıyorsam onları da o gözle gördüğüm için o hissi vermeye çalışıyorum onlara. Yani yabancı bir insanmış gibi hissettirmemeye çalışıyorum. Valla benim içten geliyor, biraz vicdani yönüm şey olduğu için hassas olduğu için çünkü görüyorsunuz hani kendi çocuğuma nasıl yetiştirmeye çalışıyorsam, onlar da öyle bir fazla nasıl şey verebilirim.”, BP-6 “Çocuklarla ilk başta kural koyarak başlıyoruz. İlk sonra sevgiyi vermeye çalışıyorum. Kendiliğinden geliyor. İlk annelik duygusu ile sevgi ile başladım. Çocuklarla kuralları konuşmak gerekiyor.”, BP-7 “Kendiliğinden geliyor.”, BP-8 “Benim oğluma karşı davranışlarım nasılsa onlara karşı da aynıdır. Kendiliğinden geliyor.”, BP-9 “Kendi çocuğum gibi. Benim 13 yaşında çocuğum var, ona nasıl davranıyorsam, buradaki çocuklara da aynı şekilde davranıyorum. Kendiliğinden gelişmekte, bunları resmiyete dökemeyiz... Anne çocuk ilişkisi gibiyiz”, BP-10 “Güzel bir söz çocuklar için bir gülücük her şeyi bitiriyor.”, BP-11 “Sevgi, seviyorlar. Saygı duyuyorlar çocuklar. Hatta belli bir süre sonra yani çocuklarla tanışıklığınız çoğaldıkça, güven ortamınız da artıyor. Bağımlı kalabiliyorlar. Benim açımdan hiç resmi değil gerçekten. Çünkü ben onlar gibi çocuklaşabiliyorum da aynı zamanda.”, BP-12 “İlk başta tabi ki zordu diyebilirim. Çünkü 6 yaşına kadar, ama gün geçtikçe artık bütün ihtiyaçlarını biz karşıladığımız için onların bize güven sağlamaları biraz uzun sürdü. Bence kendiliğinden gelişmekte.”, BP-13 “Kurallar ve bir prosedür var. Anneyiz ve kendiliğinden geliyor. Çocukların durumları farklı olduğu için tamamen annelik içgüdüleriyle hareket etmek zorunda kalıyoruz.”, BP-14 “Daha çok kendiliğinden geliyor. Ben resmi olacağına inanmıyorum. Mesela az önce şahit olduk bakım elemanı personelimizin doğum günüymüş, çocuklar unutmamışlar, hediyelerle kutlamışlar.”, BP-15 “Çocuklarımı bir şey sorarlarken, korkarak değil, anne şefkatiyle bizimle kendileriyle ilgili mutlu oldukları sevinçlerini, üzüntülerini her şeyi paylaşıyorlar. 24 saat nöbet tutmamızın avantajı oluyor. O yüzden gece daha duygusal oluyorlar. Daha şefkate ihtiyacı oluyorlar. Akşamları daha çok paylaşım oluyor. Saçlarını yapıyorum, onlarda annem de böyle yapardı diyorlar. Sevgi ve güven ilişkisi oldukça iyi oluyor. Kendiliğinden, zamanla güven yerine oturduktan sonra geliyor.” ve BP-16 “Kendiliğinden geliyor. Uzun zamandır beraber olduğumuz için zamanla geliyor. İyi tanıyınca güven geliyor. Güven olunca da sevgi saygı kendiliğinden geliyor.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.12.'ye göre, Bakım Personellerine ev ortamındaki ilişkilerin oluşumu ve gelişimi bir bütün olarak sorulduğunda, bakım personellerinin büyük çoğunluğu ilişkilerin kendiliğinden geliştiğini ifade etmiştir.

BP-13 ev ortamındaki ilişkilerin gelişimi ile ilgili, *“Çocukların bağlanma (korkuları) var. Güven boyutu çok önemli. Sık eleman değişikliği olduğunda bu ilişki devamlı olmuyor. Kurallar ve bir prosedür var. Anneyiz ve kendiliğinden gelişiyor. Çocukların durumları farklı olduğu için tamamen annelik içgüdüleriyle hareket etmek zorunda kalıyoruz.”* ifadelerini kullanmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere, ev ortamındaki ilişkiler kendiliğinden ve belli kurallar etrafında geliştiğini göstermektedir.

Diğer bir bakım personeli BP-1'in, *“Zamanla gelişiyor.”* ifadesindeki gibi ev ortamındaki ilişkiler zamanla gelişmektedir. Değerler ve değerlerin oluşumu da zaman içerisinde gerçekleşmektedir.

BP-16, *“Kendiliğinden gelişiyor. Uzun zamandır beraber olduğumuz için zamanla gelişiyor. İyi tanıyınca güven gelişiyor. Güven olunca da sevgi, saygı kendiliğinden geliyor. Sizi şuraya götüreceğim dediğimde, çocuklar durumu takip edip soruyorlar. Güvenip beraber planımızı yerine getiriyoruz.”* şeklinde ifade etmektedir.

BP-12 ise *“İlk başta tabiki zordu diyebilirim... Gün geçtikçe artık bütün ihtiyaçlarını biz karşıladığımız için onların bize güven sağlamaları biraz uzun sürdü. Bence kendiliğinden gelişmekte.”* sözleriyle, sürecin uzun ve güvene bağlı olarak kendiliğinden geliştiğini belirtmektedir.

Bakım Personelleri çocuklar arasındaki ilişkileri, kendi öz çocukları ile olan ilişkisine benzetmektedirler. Kendi öz çocuklarına nasıl davranıyorlarsa, çocuk evlerinde kalan ve takibinden sorumlu oldukları çocuklara da o şekilde davranmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Bu duruma ilişkin olarak örneğin, BP-5, *“Kendi çocuklarıma nasıl davranıyorsam, onları da o gözle gördüğüm için, o hissi vermeye çalışıyorum, onlara.”* ve BP-9'un, *“Kendi çocuğum gibi. Benim 13 yaşında çocuğum var. Ona nasıl davranıyorsam, buradaki çocuklara da aynı şekilde davranıyorum. Kendiliğinden gelişmekte, bunları resmiyete dökemeyiz. Çocuklar her şeylerini emanet ediyorlar, her sıkıntılarını paylaşıyorlar. Ben olmadığım zamanlarda bile telefonla ulaşıp bir şeyler soruyorlar, ben*

onları yönlendiriyorum. Anne çocuk ilişkisi gibiyiz.” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bakım personelleri ile çocuklar arasındaki ilişkinin boyutunu bizlere göstermektedir.

Ev ortamındaki ilişkilere bütün olarak bakıldığında karşılıklı sevgiye dayalı olduğu görülmektedir. Bu duruma ilişkin, BP-11, *“Sevgi, seviyorlar. Saygı duyuyorlar çocuklar. Hatta belli bir süre sonra yani çocuklarla tanışıklığınız çoğaldıkça, güven ortamınız da artıyor. Bağımlı bile kalabiliyorlar.”* ifadesindeki gibi çocuklar zaman içerisinde bakım personellerine bağımlı hale gelebilmektedir.

BP-4’ün *“Onlar fark etmeden bazı davranışlarını hem olmayan davranışlarını değiştirmeye çalışıyoruz hem de yeni davranışlar kazandırmaya çalışıyoruz.”* ifadesindeki gibi süreç içerisinde çocuklara fark ettirmeden, çocukların olumsuz davranışlarını değiştirmeye ve yeni davranışlar kazandırmak için çaba sarf ettiklerini belirtmektedir.

BP-15 ise *“Çocuklarımı bir şey sorarlarken, korkarak değil, anne şefkatiyle, bizimle kendileriyle ilgili, mutlu oldukları sevinçlerini, üzüntülerini, her şeyini paylaşıyorlar. 24 saat nöbet tutmamızın avantajı oluyor. O yüzden gece daha duygusal oluyorlar. Şefkate ihtiyacı oluyorlar. Akşamları daha çok paylaşım oluyor. Saçlarını yapıyorum, onlarda annem de böyle yapardı diyorlar. Sevgi ve güven ilişkisi oldukça iyi oluyor. Kendiliğinden, zamanla, güven yerine oturduktan sonra geliyor.”* ifadesindeki gibi ev ortamındaki ilişkilerin nasıl olduğunu ve ne şekilde geliştiğini göstermektedir.

Çocuk evlerinde kalan bakım personelleri ve çocukların ilişkilerini bir bütün olarak incelediğimizde birbirleriyle olan sevgi, saygı ve güven ilişkisi resmi değil; bu ilişki zamanla ve kendiliğinden geliştiğini ifade etmektedirler. Bakım personelleri tüm bu süreç boyunca kendi çocuklarına davrandıkları gibi davrandıklarını ifade ediyorlar. Bu sürecin sonunda çocuklar bakım personelleri ile bir bağlanma yaşıyorlar. Güven duygusunun gelişmesi biraz zaman alıyor. Ancak bakım personellerinin ifadelerinden oluşan çizelgeye göre sevgi, saygı ve güven ilişkisinin olumlu olduğu yönündedir.

Çizelge 4.13. Ev Ortamındaki Kurallar, İşleyiş ve Beklentiler

BP – Ev Ortamındaki Kurallar, İşleyiş Ve Beklentiler	f
İyi	16
Kuralları Koruyorlar	1
Esnek Kurallar Koymaya Çalışıyorlar	1
Saygı Ortamı	1
Güven Ortamı	1

Çocuk evlerinde belli kurallar ve işleyiş bulunmaktadır. Bütün bunların yanında çocuk evleri ile ilgili beklentiler de oluşmaktadır. Bu duruma ilişkin BP-1 “İyi, iyi evet.”, BP-2 “Çok fazla kural koymamaya çalışıyoruz. Biraz daha esnek davranmaya çalışıyoruz. Beklentim, yani bize uymaları, bize saygı duymaları bizim duymaları, bizim koyduğumuz ya da söylediğimiz şeylere uymaları.”, BP-3 “Bizim beklentilerimiz çocukları eve hapsedmek değil de o güven karşılıklı güvenle beraber ben çocuğu rahatlıkla dışarıya gönderebilmeliyim.”, BP-4 “Bence saygı en başta biz onu vermeye çalışıyoruz.”, BP-5 “İlişkilerimiz güzel normal, bir sorunumuz yok çok şükür. Güzel bizim çocuklarımızda güzel. Genel olarak uyum içindeyiz yani.”, BP-6 “İyi olduğunu düşünüyorum. Aile kurduk, kurallarımız var.”, BP-7 “Biz uyumlu bir ekibiz. Kurallarımız, işleyişimiz var.”, BP-8 “Çocuklarla ilgili çok sorun yaşamadığım için beklentilerimi karşılıyorlar.”, BP-9 “Aile ortamı olarak değerlendiriyorum. Aşırya kaçmamak şartıyla bir aile ortamında yapılması gereken neyse, kendi evimizde çocuklarımıza ne uyguluyorsak o şekilde davrandığımızda bir sorun çıkmıyor.”, BP-10 “Kuralları ben koyarım. Anneler evde bunu uygulamakla yükümlüdür. Sizde bunlara ayak uydurmakla yükümlüsünüz ama hiçbir şey net değil, istişareye açığız.”, BP-11 “İşte ev kuralları falan diye sayıyoruz. Bunlara uymamız gerektiğini söylüyoruz ama bu evin kendimizin olduğunu falan söylüyoruz ama burası sonuçta bir çocuk evi onların seviyesine inip samimi bir ortam kurabildik, çok şükür. İşleyiş ile ilgili, yani burası bir işyeri, bizimde büyüklerimize karşı görevlerimiz olduğu için yani burası biraz daha bizim açımızdan esnek olabilir gibi geliyor yani sanki.”, BP-12 “Çocuklarımız birbiri arasında ya biz toplu halde çözdüğümüz için daha esneğiz, çünkü ev ortamı çok da sıkılmak istemiyoruz çocuklarımızı, ev ortamında olduğumuz için kendi halinde gelişigüzel bir şekilde gidiyor yani.”, BP-13 “Bu işleyiş güzel.”, BP-14 “Genel olarak ilişkilerimiz herkes kendini ifade edebilecek demokratik bir ortamda olduğunu

düşünüyorum en çok bizim evde.”, BP-15 “İletişimimiz hem hocamızla hem arkadaşlarımızla çok iyiyiz. Bu durum çocuklara da yansıyor. Ve daha mutlu ve keyifli olduklarını gözliyorum. Beraber planlıyoruz, etkinlikler yapıyoruz. Çocukların ev işleyişi için olumlu. Birbirimize aktarım anlamında gayet iyi olduğunu düşünüyorum.” ve BP-16 “Ev ortamında çocuklarla uzun zaman vakit geçirirsek, eğer o çocukları iyi tanırsak çok güzel bir paylaşım olduğunu düşünüyorum. Birbirimizi tanıyoruz her şeyden önemlisi şu an bir sevgi oluşmuş durumda. Çocuklar şunu anımsadım biz hepimiz aynı kuralları koyduğumuz zaman onların daha çok uyulması gerekli diye düşünüyorlar. Tutarlı olduğumuz zaman aynı ödülü verdiğimiz zaman aynı paylaşımı yaptığımız zaman ya da nöbetçi çıkışlarında beraber zaman geçirdiğimiz zaman çocuklar bunu anlayabiliyorlar.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Ancak ev ortamını BP-13’ün “Üç farklı karakterde kadın ve altı çocuk. Zor ama birbirinin yükünü hafifletince kolaylaşıyor.” şeklinde değerlendirmektedir. Kurallar, işleyiş ve beklentiler, grubun varlığını muhafaza ve devam ettirme gereksiniminden doğmaktadır (Schwartz, 1994: 24).

Çizelge 4.13.’e göre, bakım personelleri, ev ortamına ilişkin kural, işleyiş ve beklentileri genel olarak olumlu değerlendirmektedir. Örneğin, BP-6, “İyi olduğunu düşünüyorum. Normal eve göre biraz fazla. Dışarıda istedikleri gibi oynatamıyorum. Aile kurduk, kurallarımız var.” ve BP-1’in “İyi, iyi evet... İşleyiş, kurumun verdiği şeyler güzel Hocam. Devlet bu işleyişi iyi ki düşünmüş, bu güzel bir uygulama, işleyişi de güzel...” ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, bakım personelleri ev ortamını iyi bulmaktadır. Bununla ilgili olarak devletin çocuk evleri uygulamasını önemli bulmaktadırlar.

Her çocuk evinde uyulması gereken kurallar bulunmaktadır. Ancak kurallar, katı değil, esnektir. Örneğin, ev ortamındaki işleyiş ile ilgili olarak, BP-12, “Ya biz toplu hale çözdüğümüz için daha esneğiz. Çünkü ev ortamı çok da sıkılmak istemiyoruz çocuklarımızı, ev ortamında olduğumuz için, kendi halinde gelişi güzel bir şekilde gidiyor yani.” ve BP-14, “Genel olarak ilişkilerimiz herkes kendini ifade edebilecek demokratik bir ortamda olduğunu düşünüyorum, en çok bizim evde. Çocukların kendilerini rahat ifade edebildiği, rahat hissedebildiği, duygularını yaşayabildiği, bizimle paylaşabildiği, kendini geliştirebildiği, topluma kendini kazandırabildiği bir ortam yaşatmayı düşünüyoruz. Zaten amacımız bu çocukların toplumsallaştırılması.” ifadelerindeki gibi bakım personelleri, ev

ortamında çocukların, sosyal gelişimlerini desteklemeye çalışmaktadır. Bununla ilgili olarak bakım personelleri çocukların rahat bir ortam içerisinde bulunmaları için çaba sarf ettikleri görülmektedir.

BP-6, “Çocuklarla ilk başta kural koyarak başlıyoruz. İlk sonra sevgiyi vermeye çalışıyorum. Kendiliğinde gelişiyor. İlk annelik duygusu ile sevgi ile başladım. Çocuklarla kuralları konuşmak gerekiyor. Hayır dediysen mutlaka bir sebebi olduğunu bilirler. Sonra açıklamasını yaparım.” şeklindeki ifadesine göre bakım personelleri ev ortamında, başlangıçta kurallar oluşturarak ev ortamının işleyişini belirlemeye çalışmaktadırlar. Daha sonra annelik duygusuyla birlikte, zaman içerisinde sevgiyle birlikte aile ortamına dönüştüğünü belirtmektedirler. BP-9 ise bu durumu, “Aile ortamı olarak değerlendiriyorum. Aşırıya kaçmamak şartıyla bir aile ortamında yapılması gereken neyse, kendi evimizde çocuklarımıza ne uyguluyorsak o şekilde davrandığımızda bir sorun çıkmıyor.” şeklinde belirtmektedir.

BP-10’un “Benim için saygı kırmızı çizgidir. Kendi öz hayatımda kırmızı çizgi saygıya çok önem veriyorum. Sevgi, konusunda yumuşak huylu biriyim. Güzel bir söz çocuklar için bir gülücük her şeyi bitiriyor ama saygısız çocuğa asla tahammülüm yok, bazen kontrollü olamayabiliyorum.” ifade ettiği gibi ev ortamını ayakta tutan en önemli değerlerden birisinin saygı olduğu görülmektedir.

Katılımcı bakım personelleri ev ortamlarındaki ilişkileri bütün olarak değerlendirildiğinde, ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmişlerdir. Çocuk evlerinde her ev ortamında olan sorunlar görülebilir ama bu çocuklara mahsus problem belirten bir katılımcı olmamıştır. Bakım personelleri ev ortamında güven ve saygıya dayalı kurallı bir atmosfer oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bakım personelleri çocuklarla ilişkisini bir görev olarak değil, duygusal bir ilişki –aile ortamında olduğu gibi– ile yürütmektedir. Çocuk evlerinin normal aileden farkı burada 3 farklı bakım personelinin görev yapması ve bunların farklı yaklaşımlarından kaynaklanan durumlar olabilir.

Çizelge 4.14. Evlerin Fiziksel Ortamının Çocukların Davranışları Üzerindeki Rolü

BP – Evlerin Fiziksel Ortamının Çocukların Davranışları Üzerindeki Rolü	f
Kendi Odaları Olması Pozitif Etkiliyor	8
Odalarını Kendileri Topluyor ve Düzenliyor	5
Evlerin Fiziksel Ortamı Normal Evler Gibi	2
Ev Ortamı Çocuklara Uygun	1

Çocuk evlerinin fiziksel ortamının çocukların davranışları üzerinde rolü bulunmaktadır. Evlerin fiziksel ortamının çocukların davranışları üzerindeki rolüne ilişkin olarak BP-1 “Çocukların davranışlarını yani iyi etkiliyor. Kendi odaları var, biliyorlar yani. Kendi odalarının olduğunu bilmek çocukları gayet güzel etkiliyor, benim odam var. Yasin mesela yalnız kalıyor kendi odasında, bütün düzenini kendisi kurar, temizliğini kendisi yapar, dolaplarını düzeltir, eşyalarını düzeltir. Bu onlar için güzel yani.”, BP-2 “Mutfak dışında bütün her yerde onların istedikleri gibi yapmaya çalışıyoruz. Düzenliler o konuda. Kendi odalarını çok güzel kullanırlar. Düzenliler o konularda.”, BP-3 “Çocuklar mutlu zaten, benimsediler orayı işte geniş ferah olması bunlar da önemli tabi. Sahipleniyorlar çocuklar.”, BP-4 “Odaları var, kendilerine karşı özgüvenleri yerine geliyor, odaları olduğu için”, BP-5 “Tam olarak çocuklara göre hazırlandığını düşünüyorum. Gereken tüm eşyalar var. Rahatlar.”, BP-6 “Odaları olduğu için, kendi bazıları olduğu için, dolapları olduğu için, kendi çalışma masaları olduğu için çok mutlular yani kendi evlerinde o ortam olmadığı için çok mutlular. Sahipleniyorlar, kendi eşyalarını sahipleniyorlar, kendi bölümlerini kendi dolapları var, mesela onları şey yapıyorlar, uyum içinde kullanıyorlar.”, BP-7 “Olumlu yönde etkilendiğini düşünüyoruz.”, BP-8 “İyi etkiliyor, güzel, olumlu.”, BP-9 “Olumlu etkileniyor.”, BP-11 “Ev ortamı onlar için çok iyi oldu. Ben çünkü çocuk yuvalarında da çalıştım. Çok iyi bir ortam. Çok uygun ev ortamı gerçekten.”, BP-12 “Yani odaları ayrı olduğu için bence normal ev ortamı nasılsa burada da bu şekilde olduğu için bu şekilde yetiştikleri için onlar açısından daha iyi olduğunu düşünüyorum.”, BP-13 “Memnunlar. Gerçekten çok güzel. Kendilerine ait her şeyleri var, çok şükür.”, BP-14 “Kendi odalarını düzenli tutmaları kendi odalarını kendi özel, şahsi alan olarak düşünmeleri gerektiği, bunları kendilerini daha özel hissetmeleri, daha önemli hissetmeleri, kendilerine ait bir alanları olması, kendileri hem değerli olmaları hem de yani kişilikleri anlamında gelişimleri anlamında olumlu etkisi oluyor tabi.”, BP-15

“Bireyselleşme ve toplumsallaşma açısından iyi. Kendilerine özgüvenleri daha çok oluyor.” ve BP-16 *“Benim evde olmayan şeylerimden burada tam olduğunu biliyorum. O yüzden de çocukların şu an ihtiyaç olarak şu da olsaydı dediğim eksiklikler yok. Şu an fiziki anlamda mutlular. Ev ortamında mutlular.”* şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.14.’e göre bakım personelleri, çocuk evlerinde, çocukların kendilerine ait odalarının olması, çocukların davranışlarını pozitif etkilediğini düşünmektedirler. Çünkü BP-6’nın *“Gereken tüm eşyalar var. Rahatlar.”* şeklinde ifade ettiği gibi, ev ortamında gerekli tüm eşyaların olduğu görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak, BP-1, evlerin fiziksel durumunu, *“Çocukların davranışlarını yani iyi etkiliyor. Kendi odaları var, biliyorlar yani. Kendi odalarının olduğunu bilmek çocukları gayet güzel etkiliyor, benim odam var. Çocuklardan biri mesela yalnız kalıyor kendi odasında. Bütün düzenini kendisi kurar, temizliğini kendisi yapar, dolaplarını düzeltir, eşyalarını düzeltir.”* şeklinde anlatmaktadır.

BP-5, *“Odaları olduğu için, kendi bazıları olduğu için, dolapları olduğu için, kendi çalışma masaları olduğu için çok mutlular yani kendi evlerinde o ortam olmadığı için çok mutlular. Sadece bizde özlem problemi var o olmadığı için. Sahipleniyorlar, kendi eşyalarını sahipleniyorlar, kendi bölümlerini, kendi dolapları var, mesela onları uyum içinde kullanıyorlar.”* ifadesindeki gibi çocukların evlerini, odalarını, dolaplarını ve eşyalarını sahiplenmektedir.

BP-14, *“... kendilerine ait bir alanları olması kendilerini hem değerli olmaları hem de kişilikleri anlamında gelişimleri anlamında olumlu etkisi oluyor.”* ve BP-15’in *“Bireyselleşme ve toplumsallaşma açısından iyi. Yuva ve yurt gibi kurumdakiler hazırcılığa alışıyorlar.”* ifadelerindeki gibi bireysel ve toplumsal gelişimlerini olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir.

Evlerin fiziksel ortamlarına ilişkin olarak, BP-3, *“Çocukların ulaşamayacakları bir imkân yok aslında. İmkânsızlık içinde değil kesinlikle ve yani orayı da kurum dizayn ettiği için inanın bazı aile evlerinden bile lüks olduğunu düşünüyorum. Çocuklar çok mutlular, zaten benimsediler orayı. Evin işte geniş olması, ferah olması, bunlar önemli tabi. Yani sahipleniyor çocuklar.”* görüşünü ifade etmektedir.

Görüşme yapılan bakım personellerinin tamamı ev ortamının fiziksel koşullarının çocukların gelişimine olumlu yönde bir rolü olduğunu ifade ediyorlar. Çocukların ev ortamında kendi odalarının olması çocuklara mahrem duygusunu veriyor. Ayrıca ortak kullanım alanlarını birlikte kullanmaları nedeniyle birlikte yaşama duygularını geliştirmektedir. Çocuk evleri modeli, çocuk evleri sitesi ve yetiştirme yurtlarına göre daha gerçekçi, normal aile evlerine daha çok benziyor. Bakıcı personeller bu evlerin çocukların gelişimleri açısından daha yararlı olduklarını düşünmektedirler.

Çizelge 4.15. Evlerde Bulunan Tablolar, Kitaplar, İzlenen TV Programları Üzerinde Bakım Personellerinin Rolü

BP – Evlerde Bulunan Tablolar, Kitaplar, İzlenen TV Programları Üzerinde Bakım Personellerinin Rolü	f
Dikkat ettikleri özellikler var	12
Yönlendiriyorlar	4

Çocuk evlerinde bulunan tablolar, kitaplar, izlenen TV programları üzerinde bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine baktığımızda BP-1 “*Açmayın onları, kesinlikle dinlemeyin diyorum. Biz zorluyoruz yani.*”, BP-2 “*Yaş gruplarına göre seçmeye çalışıyoruz.*”, BP-3 “*Çocuklar aslında yaş grubu itibari ile ve akademik başarıları gereğince bir çizgi film izliyor ikincisi de yurt çocuklarını anlatan kargın çiçekler gibi diziyi izliyorlar.*”, BP-4 “*100 temel eseri okutturmaya çalışıyoruz.*”, BP-5 “*Çocuklara uygun olmasına özen gösteriyoruz. Yani onların yaşına uygun şeyler seçmeye çalışıyoruz. Televizyonda da seçici oluyoruz ister istemez, çizgi filmlerde mesela yasaklı kanallar var hani şey veriyorlar ya sübliminal mesajlar falan oluyor ya ben onlara dikkat ediyorum mesela. Onları izlettirmemeye gayret gösteriyorum. Televizyon dizileri de öyle mesela yaşlarına uygun seçmeye çalışıyoruz.*”, BP-6 “*Gittiğimiz ortama göre kıyafet tercih ediyoruz. Tercihleri uygun ise kendileri istediklerini yapabiliyorlar. TV izlediği programlarda olumsuz örnekler varsa müdahale ediyoruz.*”, BP-7 “*Onların duygularını sömürmeyecek şeyleri izlettiriyoruz. Kitaplar dünya klasikleri. Haberleri izliyoruz.*”, BP-8 “*Çocuklara uygun olmasına dikkat ediyoruz. Bize sorarlarsa oluyor.*”, BP-9 “*Onlar için gerekli önlemleri alıyoruz. Kısıtlayıcı durumlar varsa kısıtlıyoruz.*”, BP-10 “*Tablo alırken mesela ben diğer eve bir tablo aldım arkası ışıklı su sesi olan daha dinlendirici ve işin doğrusu arkasında camii figürü olan yani birazcık da dini kodlar alttan alta kod veren...*”, BP-11 “*Tehlikeli olanlara zaten kesinlikle var. Yani gerçekten dikkat ediyoruz yani. İşte*

şiddet içermemesi, çocuğun fazla bağımlılık yaratmaması.”, BP-12 *“Biz onların rahat edebileceği şekilde bir ortam hazırlıyoruz.”*, BP-13 *“Eğlendirici olması, eğitici olması önemli bir özellik. Her kanal zaten seyrettirilmiyor. Şiddeti gösteren programlar tercih edilmiyor.”*, BP-14 *“Çocukların yaş seviyesine uygun olması önemli bir özellik. Onların olumsuz etkilemeyecek davranış ve tutumlarını ama onun dışında kendi istekleri de göz önünde bulundurularak seçiliyor.”*, BP-15 *“Çocuklara zarar vermeyecek durumlara dikkat ediyoruz. Belli kanalları izletmiyoruz. Kitaplarının içeriğine bakıyoruz.”* ve BP-16 *“Dikkat ettiğimiz yazarlarına falan dikkat ediyoruz. İçeriklerine bu konuda elimizden geldiğince incelemeye çalışıyoruz. TV de çizgi filmlerden onlar için uygun olmayan filmlerden seçmeler yapıp ona göre izletiyoruz. Ve onlarla neden diğerlerini izlemesi gerektiğini anlatıyorum. Neden yanlış, sakıncalı olduğunu anlatıyoruz.”* ifadelerini kullanmaktadırlar.

Çocuk Evlerinde ev ortamına ilişkin düzenlemelerde, duvarlara asılan tablolar, okunacak kitaplar, izlenecek televizyon programları vb. gibi hususlarda Çizelge 4.15.’e göre, bakım personellerinin dikkat ettikleri hususlar bulunmasının yanında, yönlendirici etkileri de olduğu görülmektedir.

Örneğin, BP-1’nin *“Tablo alırken mesela ben diğer eve bir tablo aldım, arkası ışıklı, su sesi olan, daha dinlendirici ve işin doğrusu arkasında camii figürü olan yani birazcık da dini kodlar alttan alta kod veren. Bu şekilde aldığım tablolar oldu.”* ifadesinde belirttiği gibi bakım personelleri sahip olduğu değerler etrafında çocukları yönlendirdikleri görülmektedir.

Evler için seçilen görsellerde bakım personelleri, BP-2, *“Kendi yaş gruplarına göre mesela kitaplar, kendi yaş gruplarına göre seçmeye çalışıyoruz. Mesela hangi tarzı, hikâye tarzı. Yönlendiriyoruz tabiki.”* ve BP-14’ün *“Çocukların yaş seviyesine uygun olması önemli bir özellik. Onların olumsuz etkilemeyecek davranış ve tutumlarını ama onun dışında kendi istekleri de göz önünde bulundurularak seçiliyor.”* ifadelerindeki gibi bakım personellerinin dikkat ettikleri hususlar ve buna bağlı olarak yönlendirme yaptıkları açıkça görülmektedir.

BP-5 de *“Çocuklara uygun olmasına özen gösteriyoruz, ev ortamımız zaten genel olarak bahsettiğiniz şeyler uyumlu. Yani onların yaşına uygun şeyler seçmeye çalışıyoruz. Televizyonda da seçici oluyoruz ister, istemez. Çizgi filmlerde mesela, yasaklı kanallar var,*

bu hani şey veriyorlar ya sübliminal mesajlar falan oluyor ya ben onlara dikkat ediyorum mesela. Onları izlettirmemeye gayret gösteriyorum. Televizyon dizileri de öyle mesela, yaşlarına uygun seçmeye çalışıyoruz.” şeklindeki ifadesinde bakım personellerinin dikkat ettikleri hususlar görülmektedir.

Bakım personelleri çocukların izleyecekleri kanallarda da belli hususlara dikkat etmektedirler. Örneğin, BP-13, *“Eğlendirici olması, eğitici olması. Her kanal zaten seyrettirilmiyor. Şiddeti gösteren programlar tercih edilmiyor.”* ve BP-15’in *“Çocuklara zarar vermeyecek durumlara dikkat ediyoruz. Belli kanalları izletmiyoruz. Kitaplarının içeriğine bakıyoruz.”* ifadelerindeki anlaşılacağı üzere, bakım personellerinin çocukların izledikleri televizyon programları ile ilgili dikkat ettikleri hususlar görülmektedir.

Bakım personelleri çocukların evde izledikleri TV programları, okudukları kitapları ve dinledikleri müzikleri takip ediyorlar. Bu kapsamda şiddet içeren zararlı yayınlardan çocukları koruyorlar. Bu bağlamda bakım personelinin bir yönlendirme yaptıkları görülüyor. Örneğin bir bakım personeli eve aldığı bir tabloda cami olmasını özellikle seçmiştir. Bunu çocuklara dini bilgiye alt yapı olarak görmektedir. Çocukların bazılarının arabesk veya rap müzik dinlediklerini belirten bir bakım personeli, çocukların bunu dinlememeleri için çaba gösterdiğini belirtmiştir. Bakım personellerine göre çocukların TV izleme alışkanlıkları çoğunlukla çizgi film veya dizi film izlemede yoğunlaşıyor. Bir bakım personeli de çocukların belgesel ve bilim kanallarını izlediğini belirtmiştir. Bir bakım personeli ise kırgın çiçekler isimli, yetiştirme yurtlarını konu alan bir dizi izlediklerini belirtmiştir. Bakım personellerinin çocukların TV izleme alışkanlıklarına ilişkin seçici ve koruyucu bir tavır sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bazı bakım personelleri çocuklara kitap okutmakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. Kitap okuyan çocuklar için ise yine bakım personelinin seçici davrandığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda 100 temel eser gibi bakanlığın belirlediği esaslara uymaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bir bakım personeli ise çocukların okuması için eve TRT Çocuk ve Tübitak’ın çocuklar için hazırladığı bilim dergisini aldığını belirtmiştir.

Çizelge 4.16. Çocukların Ev Ortamında Kazandığı Değer ve Davranışlar

BP – Çocukların Ev Ortamında Kazandığı Değer ve Davranışlar	f
Düzen / Tertip	7
Birlikte Yaşama	5
Saygı	4
Sosyalleşme	2
Sorumluluk	2
Temizlik	2
Mahremiyet	2
Samimiyet	2
İletişim	2
Paylaşma	2
Özbakım	2
Doğruyu Söyleme	1
Yalan Söylememe	1
Dürüstlük	1
Tahammül	1
Saygınlık	1
Öfke Kontrolü	1
Görev Paylaşımı	1
Sevgi	1
Yardımlaşma	1
Başarı	1
Aidiyet	1
Toplumsallaşma	1
Kardeşlik Duygusu	1
Sahiplenme	1

Çocuk evlerinin ev ortamındaki ilişkiler ve işleyiş bir bütün olarak incelendiğinde, ev ortamının çocukların değer ve davranışları üzerinde belirgin bir etkisi vardır. Evin kurgulanması ve işleyişi bakım personellerinin sorumluluğundadır. Bu anlamda bakım

personelleri çocuklara değer ve davranışlar kazandırırken, ev ortamının da bu anlamda etkisi vardır.

Çizelge 4.16.'ya göre bakıldığında “Düzen/Tertip” ve “Birlikte Yaşama” değerlerinin öne çıkması, “uyumluluk ve geleneksellik” ve “uyumluluk ve güvenlik” değer tipleri arasındaki uyumu da bize göstermektedir (Schwartz, 1992). Buna göre değerlerin kendi aralarındaki yapısal ilişkisi, herhangi bir değer arayışı sırasında davranışlar bazı değerler ile çatışırken bazıları ile uyumlu olacağı düşünülmüştür. Bu durum kişinin sosyal pozisyonunu belirlemektedir (Schwartz, 1994: 23). Bu anlamda bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine ilişkin ortaya çıkan değerler arasında birbirini tamamlama ve değerler arasında uyum bulunmaktadır. Bu durum sosyal etkileşim sürecinde, değer aktarımı açısından olumlu yönde etkilemektedir.

Çocukların ev ortamında kazandıkları davranışlara ilişkin olarak bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine baktığımızda sırasıyla; BP-1 “Ev ortamında çocuklar, çocuk evlerindeki çocuklar doğru söylemeyi, hani yalandan uzak kalmayı kazanıyorlar. Dürüstlüğü kazanıyor, saygınlığı kazanıyor. Ayaklarının üstünde durabilmesi için mesela kendi başına ailesine ya da başka bir yere gittiğinde yatağını toplamayı kazanıyor. Tuvaleti temiz bırakmayı kazanıyor. Özbakımlarını kazanıyor yani. Burada öğretiyous, çünkü dışarı çıktığında da uyguluyor.”, BP-2 “En azından birbirlerine tahammül etmeyi, kalabalık yaşamayı öğrendiler. Yalnız olmadıklarını biliyorlar bu evde.”, BP-3 “Öfkelerini biraz daha kontrol ettiklerini düşünüyorum. Yani normalde çocukların dosyalarında daha önceki bilgilerde yani işte TV farklı şekillerde zarar verdiklerini biliyorum ama şu an yok.”, BP-4 “Öncelikle sorumluluk sahibi oldular. Sofraya mesela tabak koyuyorlar, onun bilincindeler, çünkü görev paylaşımı yapıyoruz onlarla.”, BP-5 “Ya bağlılık, onlar şimdi yalnız hissettikleri için kendilerini yalnız olmadıklarını hissettirmeye çalışıyoruz. Sevgiyi, saygıyı ve bu kenetlenmeyi öğretmeye çalışıyoruz. Mesela ders çalışırken yardımlaşma içinde oluyorlar.”, BP-6 “Saygılı olmayı öğreniyorlar. Karşısındaki kim olursa olsun. Birbirleriyle tartışmaları olurlar, sen onu sevmek zorunda değilsin ama saygılı olmak zorundasın.”, BP-7 “Sorumluluk duygusu, sevgi, saygı, temizlik alışkanlığı.”, BP-8 “Özbakım alışkanlıklarını kazanıyorlar. Birbirlerine saygı ve birbirleri ile beraber hareket etmeyi öğreniyorlar.”, BP-9 “Düzen, sevgi, başarı, iyi niyet. Ya bize çok yardımcı oluyorlar. Mesela ben bugün temizlik yaptım, o en uzun boylu olan çocuğumuz beni indirdi, perdeyi o taktı. Anne sen yorulma diyordu.”, BP-10 “Mahremiyet nedir, nerde

bitmeli, onu öğretmede yardımcı olmaya çalışıyorum.”, BP-11 “Samimi bir ortamdalar. Ev sıcaklığını yaşıyorlar. Samimiyet kazanıyorlar yani.”, BP-12 “İlk aklımıza gelen insanlarla çok rahat iletişim kurabiliyorlar. Genelde komşularımızla, mesela yaşlı bir amca poşet taşıdığına, amcacım yardım edebilirim, çok uğradığımız bir olaydır bu, genelde bunu örnek verebilirim.”, BP-13 “Daha samimi, daha düzenli, daha doğal olduklarını düşünüyorum. Kendilerini daha güzel ifade ediyorlar. Birebir iletişim kurabiliyoruz.”, BP-14 “Komşuluk ilişkileri olsun, ev ortamında yaşıyor olmaları, topluma daha çok kazandırıldıklarını düşünüyorum, toplumsallaşmış olduklarını düşünüyorum.”, BP-15 “Düzen. Hayattaki düzeni öğreniyorlar. Uyku saati, yemek saati. Birlikte yaşamayı öğreniyorlar. Paylaşıyorlar.” ve BP-16 “Ev ortamında paylaşmayı öğreniyorlar, aile ortamını nasıl olduğunu öğreniyorlar. Sahiplenmek bizleri sahiplenmek, evi sahiplenmek, eşyaları sahiplenmek.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Çizelge 4.16’ya göre çocukların ev ortamında kazandığı birçok değer ve davranışlar bulunmaktadır. Bakım personellerine göre, çocukların ev ortamında kazandıkları en belirgin değer ve davranış olarak düzen/tertip görülmektedir. Bununla ilgili olarak bu durumu BP-15, “Düzen. Hayattaki düzeni öğreniyorlar. Uyku saati, yemek saati. Birlikte yaşamayı öğreniyorlar. Paylaşıyorlar.” şeklinde ifade etmektedir.

Düzen/tertibin yanında ortaya çıkan en belirgin değer ve davranış birlikte yaşama duygusudur. Bu durumu BP-2, “En azından birbirlerine tahammül etmeyi, kalabalık yaşamayı öğrendiler. Yalnız olmadıklarını biliyorlar bu evde. Aralarında en azından bir kabullenme oldu yine de.” ve BP-16’nin “Ev ortamında en büyük paylaşmayı öğreniyorlar, kardeşlik duygusunu öğreniyorlar, aile ortamının nasıl olduğunu öğreniyorlar. Sahiplenmek, bizleri sahiplenmek, evi sahiplenmek, eşyaları sahiplenmek.” ifadelerindeki gibi bakım personelleri hem birlikte yaşamak, hem aile duygusunun gelişimi, hem de buldukları yeri sahiplenmeleri açısından önemli bulmaktadırlar.

BP-9’un, “Düzenli, sevgi, başarı, iyi niyet. Ya bize çok yardımcı oluyorlar. Mesela ben bugün temizlik yaptım, o en uzun boylu olan çocuğumuz beni indirdi, perdeyi o taktı. Anne sen yorulma diyordu.” ifadesinde belirttiği gibi ev ortamında çocukların yardımlaşma duygusu da gelişmektedir.

Bakım Personelleri ayrıca çocukların ev ortamında saygıyı öğrendiklerini düşünmektedirler. Bu durumla ilgili olarak, BP-6'nın, *“Saygılı olmayı öğreniyorlar. Karşısındaki kim olursa olsun. Birbirleriyle tartışmaları olurlar, sen onu sevmek zorunda değilsin ama saygılı olmak zorundasın.”* ifadesinden de anlaşılacağı üzere, ev ortamında herkes birbirine karşı saygılı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Saygının yanında BP-1'in, *“Ev ortamındaki çocuklar, çocuk evlerindeki çocuklar doğruyu söylemeleri, hani yalandan uzak kalmayı kazanıyorlar. Dürüstlüğü kazanıyor, saygınlığı kazanıyor. Ayaklarının üstünde durabilmesi için mesela kendi başına ailesine ya da başka bir yere gittiğinde yatağını toplamayı kazanıyor. Tuvaleti temiz bırakmayı kazanıyor. Özbakımlarını kazanıyor yani. Burada öğretiyoruz, çünkü dışarı çıktığında da uyguluyor.”* ifadesine göre ev ortamındaki çocuklar dürüstlük, temizlik, özbakım gibi bir takım değer ve davranışları da kazandıklarını düşünmektedir.

BP-3'ün *“Öfkelerini biraz daha kontrol ettiklerini düşünüyorum.”* ifadesinde belirttiği gibi ev ortamında çocuklar öfke kontrollerini de yapabilmektedir.

BP-14'ün, *“Mesela yurtlardan gidip de daha yemeğin nasıl yapıldığını bilmeyen bayanlardan bahsediyorlardı, genç kızlardan bahsediyorlardı. Komşuluk ilişkileri olsun, ev ortamında yaşıyor olmaları, topluma daha çok kazandırıldıklarını düşünüyorum, toplumsallaşmış olduklarını düşünüyorum.”* ifadesinde belirttiği gibi ev ortamı ile birlikte çocukları topluma hazırladıklarını düşünmektedirler. Bu anlamda da yurt ortamından kaynaklı sorunların, çocuk evleri sayesinde ortadan kalktığını düşünmektedirler. Özellikle komşuluk ilişkileriyle birlikte çocukların toplumsallaştırıldığı vurgulanmaktadır.

Çocukların ev ortamında bakım personelleri ile birlikte birçok değer ve davranışları kazandıkları görülmektedir. Her bir değer ve davranışın kazanılması ile ilgili her bir bakım personellerinin yaptığı çalışma bulunmaktadır. Ev ortamındaki ilişkiler bütün olarak değerlendirildiğinde, çocuklar bakım personellerinin destek ve yönlendirmeleri sayesinde ev ortamında bulunan diğer çocuklarla birlikte birçok değer ve davranış kazanmaktadır. Bir değer ve davranışın kalıcı olması grup dinamikleri ile de ilişkilidir. Dolayısıyla bakım personelleri evin dinamiklerinden de yararlanmaktadır.

4.1.4. Çocuk

Bu bölümde bakım personellerinin “*çocukların en çok hoşlandıkları şeyler*”, “*çocukların model aldıkları kişiler ve model aldığı kişilerin belirgin özellikleri*” ve “*çocukların bakım personellerine hitap şekilleri (anne, abla, abi...)*” ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgular ve yorumlara yer verildi. Çocukların hoşlandıkları, model aldıkları ve bakım personellerine hitap şekillerinde, bakım personellerinin yaklaşım ve yönlendirmelerinin rolü olduğu görülmektedir. Çocukların en çok hoşlandıkları şeyler, aynı zamanda çocukların yapmak istedikleri öncelikleri açısından değerlidir. Bakım personellerinin yönlendirici rolü ile birlikte durum değerlendirildiğinde, çocukların hoşlandıkları şeyler aynı zamanda yapmaktan mutlu olduğunu gösteren hususlardır. Değerler de bu anlamda insanların yapmaktan hoşlandıkları şeyleri de belirlemektedir. Diğer taraftan çocukların model aldıkları kişiler ve model aldığı kişilerin belirgin özellikleri, bakım personellerinin süreç içerisindeki yönlendirmeleri ve çocukların yaşantılarından izler taşımaktadır. Çocuğun model aldığı konuya ilişkin ortaya çıkan değerler ile ilgili yaklaşımlarda bu anlamda Schwartz’ın değerler teorisinde olduğu gibi, çocuğun sahip olduğu temel değerlerin rolü olduğunu söyleyebiliriz. Çocukların hitap şekilleri, çocukların bakım personellerine olan yakınlığını göstermesi açısından önemlidir. Bu durum bakım personellerinin çocuklar üzerindeki belirleyici rolünü bize göstermektedir.

Çizelge 4.17. Çocukların En Çok Hoşlandıkları Şeyler

BP – Çocukların En Çok Hoşlandıkları	f
Çocuk Oyunları Oynama	5
Bakım Personelleri ile Vakit Geçirme	5
Tablet Oynama	3
Futbol Oynama	3
Dışarda Vakit Geçirme	3
TV İzleme	2
Top Oynama	1
İnternete Girme	1
Bisiklete Binme	1
Müzik Dinleme	1
Alışverişe Gitme	1
Puzzle Yapma	1
Çizgi Film İzleme	1
Sinemaya Gitme	1
Restorana / Lokantaya Gitme	1
Komşu Ziyareti	1

Çocukların en çok hoşlandıkları hususların arka planında değerler bulunmaktadır. Bakım personelleri de çocukların yapmaktan hoşlandığı hususları belirleyen ve destekleyen konumundadır. Buna göre bakıldığında bakım personellerinin yönlendirmesi ve onayıyla, çocukların yapmaktan hoşlandıkları şeylere ilişkin görüşlerine baktığımızda sırasıyla; BP-1 “Top oynamak, tablet, ellerinden bırakmıyorlar çünkü.”, BP-2 “İnternet, internete girmek, tablet oynamak.”, BP-3 “Benim gözlemlediğim şey özellikle yazın bisiklete binmek, tabletle oyun oynamak, müzik dinlemek, alışverişe gitmek.”, BP-4 “Oyun oynamak, televizyon izlemek, puzzle yapmak tabiki şiddet içeren dizileri bunları izlemiyoruz, çizgi film hani bizim kontrolümüzde izliyorlar zaten.”, BP-5 “Genelde oyunu sevdiği için eğlence, eğlenmek, oyun oynamak o tarz şeyler.”, BP-6 “Bizimle vakit geçirmeleri.”, BP-7 “Sosyal faaliyetler yapmak. Sinemaya gitmek, evde anneleriyle birlikte iş yapmak.”, BP-8 “Ev içinde yapılan faaliyetlerden, birlikte sohbet etmekten hoşlanıyorlar.”, BP-9 “Dışarıda yemek yemek, sinemaya gitmek, oyun oynamak.”, BP-10 “Bizimle vakit

geçirmek.”, BP-11 “Maç yapmayı seviyorlar tabiki. Yazın bende onlarla yaptım birkaç defa, maç yapmayı gerçekten seviyorlar. Evin dışında olan alanlarda bulunmaktan hoşlanıyorlar. Evde de yani kendi aramızda kışın nereye gidelim, ne yapalım filan. Benimle bahsettiğimiz isim şehir oyunu, bana bile zevk veriyor. Oynuyoruz yani.”, BP-12 “Yani komşularımıza falan gittiklerinde gayet mutlular. Biz istiyoruz ki, komşularımızla iç içe olalım. Sürekli aynı evin içinde durmayalım. Fazla kişilerle iletişime geçelim istiyoruz zaten.”, BP-13 “Kişilik ve karakterlerine göre değişiyor. Buradaki erkek çocukları top oynamaktan hoşlanıyorlar.”, BP-14 “İşte bizim genelde evimiz erkek çocukları olduğu için sporla ilgili faaliyetleri seviyorlar. Birlikte futbol oynamayı çok seviyorlar.”, BP-15 “Birlikte etkinlik yapmak. Bizlerle birlikte yapmak. Ev bir şeyler paylaşmaktan çok hoşlanıyorlar. Kek yapmak, sofrayı toplamak, yardım etmek, sonra bunu anlatıyorlar. Omlet yapıyoruz beraber.” ve BP-16 “Gezmek, eğlenmek, faaliyet yapmak, etkinlik yapmak, TV izlemek, oyun oynamak. Mesela elektrikler kesildiği zaman karanlıkta oturuyoruz, şarkı söylüyoruz, herkes bir oyun yapıyor.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.17.’ye göre çocukların hoşlandığı birçok husus bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en çok hoşuna giden hususlar ise oyun oynama ve bakım personelleri ile birlikte vakit geçirmektir. Bunların yanında ev içinde ve ev dışında yapmaktan hoşlandıkları farklı durumlar bulunmaktadır. Bakım personellerinin ifadelerine göre, çocukların hoşlandıkları durum ile önem verdiği değer ve davranışlar arasında bir bağ olduğu görülmektedir. Oyun ve eğlenceye dayalı, çocukların rahat hareket edebilecekleri hususlardan daha çok hoşlandıkları görülmektedir. Bu durumla ilgili olarak, BP-5’in, “Genelde oyunu sevdiği için, eğlence, eğlenmek, oyun oynamak o tarz şeyler.” şeklinde ifade ettiği gibi, çocuklar genelde oyun türü etkinliklerden hoşlanmaktadır.

Bakım personelleri, çocukların kendileri ile birlikte vakit geçirmekten hoşlandıklarını belirtmektedirler. Örneğin, BP-6, “Bizimle vakit geçirmeleri.” ve BP-15’in, “Birlikte etkinlik yapmak. Bizlerle birlikte yapmak. Evde bir şeyler paylaşmaktan çok hoşlanıyorlar. Kek yapmak, sofrayı toplamak, yardım etmek, sonra bunu anlatıyorlar. Omlet yapıyoruz beraber.” ifadelerindeki gibi çocukların bakım personelleri ile birlikte vakit geçirmekten hoşlandıkları görülmektedir.

BP-3’ün, “Benim gözlemlediğim şey özellikle yazın bisiklete binmek, tablet oyun oynamak, müzik dinlemek, alışverişe gitmek.” ve BP-9’un “Dışarıda yemek yemek, sinemaya gitmek,

oyun oynamak.” şeklindeki ifadelerinde belirttikleri gibi çocukların yapmaktan hoşlandıkları hususlar da bulunmaktadır.

Çizelge 4.17.’de ifade edilen bütün bu etkinlikleri çocuklar genel olarak bakım personeli ve diğer çocuklarla birlikte yaptıkları görülmektedir. Bu durum bakım personellerinin yaklaşımları ile çocukların istekleri arasındaki uyumu göstermektedir.

Schwartz, değer kuramındaki değer tiplerinin güdüsel olarak süreklilik sergilediklerini ileri sürmektedir. Buna göre yapı içerisinde birbirine yakın konumda bulunan değer tiplerinin herhangi bir dış değişkenle gösterdikleri ilişkilerin de benzer olacağını ifade etmektedir. Örneğin, bir dış değişken olarak ele alındığında muhafazakârlığın özerklik, hazcılık ve yenilikçilik değer tipleriyle düşük; güvenlik, geleneksellik ve uyumluluk tipleriyle de yüksek korelasyon sergilemesi beklenmektedir (Güney Gedik, 2010: 17). Buna göre bakım personelinin değer aktarım sürecinde ortaya koyduğu değer, davranış ve etkinlikler açısından bakıldığında muhafazakârlık temel değerini sergilemediğini söyleyebiliriz.

Çizelge 4.18. Çocukların Model Aldıkları Kişiler ve Model Aldığı Kişilerin Belirgin Özellikleri

BP - Model Aldıkları	f
Bakım Personeli	6
Futbolcular	5
Diriliş Ertuğrul	2
Şehitlik	1
Askerlik	1
TV8’deki Yarışmalar	1
Sınıf Öğretmenleri	1
Yok	1
Şarkıcılar	1
Aktörler / Artistler	1
Başarılı İnsanlar	1

Bakım Personellerine göre çocukların model aldıkları kişiler ve model aldığı kişilerin belirgin özellikleri sorulduğunda, çocukların çok farklı kişileri ifade ettikleri görülmektedir. Buna göre bakıldığında çocukların model aldıkları kişilere ilişkin olarak

bakım personellerden sırasıyla; BP-1 “Ertuğrul’u seviyorlar. Bende asker olacağım diyorlar.”, BP-2 “Futbolculara çok hevesleniyorlar. Ertuğrul gibi, böyle liderlik özelliği olan insanları daha çok beğeniyorlar.”, BP-3 “Bakım personeli olacağım diyor mesela bazıları. Bazıları da özellikle şeyden etkilenmiş birazda TV8’deki yarışmaları var ya onları taklit edenler falan var. Ne söyleyebilirim, popüler olmasındaki şey aslında kendisine söylenen şeyle ilgili. Aslında o diyelim yetenek sizsiniz programlarını örnek alan çocuk açısından elinin yüzünün düzgün olması bariz belli olduğu için bu söylediğini biraz daha yatkın görüyor ya da bakım personeli olacağım diyorsa o işi yapabileceğine emin olduğu için onu örnek alıyor.”, BP-4 “Kendi sınıf öğretmenlerini genellikle model alıyorlar. Bizi alıyorlar mesela, bazen her davranışımızı model alıyorlar. Öğretmeninin giyimi çok hoşuna gidiyormuş, ona dikkat ediyor, bazıları konuşması mesela, arkadaşına karşı davranışı, saçını okşaması öğretmenin ilgileneceği onları çok etkiliyor yani.”, BP-6 “Evde model olarak bizleri görüyorlar. Kibar olmam. Anne ben senin gibi yemek istiyorum diyor.”, BP-7 “Bizleri örnek alıyorlar.”, BP-8 “Hayır yok.”, BP-9 “Hepsinin farklı. Futbolcuları örnek alıyorlar. Oradaki takımdaki kişiler gibi başarılı olmayı istiyorlar.”, BP-10 “Var. Ama cinsiyetlerine göre değişiyor. Erkek çocuklarda bir Messi hayranlığı var, erkek evi futbol hastası. Onlar biraz yaş grupları da şey yani, futbolla yatıyorlar, futbolla kalkıyorlar. Evde sürekli futbol TV açık. Kız çocuklarında ergenlikten şarkıcılara. Özellikle de Aleyna Tilki’ye. Tabiki sanatçılara şarkıcılara daha meyil ediyorlar.”, BP-11 “Hepsi futbol, maç diyor zaten. Evet futbolcuları örnek almaya çalışıyorlar. Herhalde maçı iyi yapması, çalım atması, futbolda iyi oynaması. Eee yani bana göre de işte almalarının sebepleri o yani. O kişinin burada yıldız falan olması, önplana çıkmış olması, bunlarda çocuğun dikkatini çeker.”, BP-12 “Genelde futbolcu var ama. Saç modelleri, onların ilgi alanları.”, BP-13 “Film seyredirken karakteri örnek alabiliyorlar. Meşhur olması, vs.”, BP-14 “Başarılı insanlar olmaları.”, BP-15 “En çok bizleri örnek aldıklarını görüyorum. Mutfakta uğraşmayı severim, çok değişik şeyler yapıyorsun anne derler.” ve BP-16 “Model aldıkları var ama ilk kişi kendimiz olduğumu düşünüyorum. Çünkü kapıdan girer girmez değerlendirmeye başlıyorlar. O gün ne giymişim, mesela ne yapmışım, saçımı nasıl taramışım, makyaj yapmış mıyım, bunlara çok dikkat ediyor çocuklar, ilk biz model oluyoruz.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Çizelge 4.18.’e göre, bakım personelleri, çocukların bakım personellerini, futbolcuları, öğretmenlerini, film artistlerini, şarkıcıları, askerleri ve başarılı insanları model aldıklarını belirtmektedir.

Çizelge 4.18'e göre, çocukların en çok model aldığı kişiler bakım personeli olduğuna yöneliktir. Örneğin, BP-6, *“Evde model olarak bizleri görüyorlar. Kibar olmam. Anne ben senin gibi yemek istiyorum, diyor.”* ifadesinde olduğu gibi, çocuklar bakım personellerinin bazı özelliklerinden dolayı model aldıklarını belirtmektedirler.

Bakım personelleri, çocukların model belirlerken bazı dikkat ettikleri hususlar olduğunu belirtmektedir. Örneğin, BP-10, *“Var. Ama bu cinsiyetlerine göre değişiyor. Mesela erkek çocuklarda bir Messi hayranlığı var, erkek evi mesela futbol hastası. Onlar biraz yaş grupları da şey yani, ilk onlara benden istedikleri tek şey takım formaları oldu. İlk takım formaları aldık hediye. Futbolla yatıyorlar, futbolla kalkıyorlar. Evde sürekli futbol TV açık. Kız çocuklarında ergenlikten şarkıcılara. Özellikle de Aleyna Tilki'ye. Bir kız var şarkıcı bir kız, ona çok meyilliler, yaş grubu dâhil. Tabiki sanatçılara şarkıcılara daha meyil ediyorlar.”*, BP-12, *“Genelde futbolcu var ama. Tabi onlar adına pek bilemiyoruz. Saç modelleri, onların ilgi alanları.”* ve BP-13, *“Film seyrederken karakteri örnek alabiliyorlar. Meşhur olması vs.”* ifadelerindeki gibi çocukların model aldıklarının belli başlı özellikleri dikkatlerini çekmektedir.

Çocukların bütün bu örnek aldıklarının ortak özelliğine ilişkin BP-14, *“Başarılı olmaları.”* şeklinde özetlemektedir.

BP-4'ün, *“Kendi sınıf öğretmenlerini genellikle model alıyorlar, bizi alıyorlar, mesela bazen her davranışımızı model alıyorlar. Giyimi mesela, Muhammed'in öğretmenin giyimi çok hoşuna gidiyormuş, ona dikkat ediyor. Bazıları konuşması, mesela arkadaşına karşı davranışı, saçını okşamaması, öğretmenin ilgilenmesi, onları çok etkiliyor.”* şeklinde ifade ettiği gibi, okuldaki öğretmenlerini örnek alan çocuklar da bulunmaktadır.

Erkekler daha çok futbolcuları, kızlar daha çok bakım personellerini örnek alıyor. Örnek almada popülerlik, giyim ve saç tarzı büyük etkenler olarak ön plana çıkıyor.

Çocukların istekleri, bakım personelleri tarafından dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla çocukların model aldıklarının belirgin özellikleri, çocukların neye çok değer verdiğinin de birer göstergesidir. Bakım personelleri de çocukların hayatında, meşhur ve başarılı kişiler üzerinden değer aktarımına devam etmektedir. Bir ev ortamında çocuklar en çok neyi izliyor, bir ev ortamında en çok ne konuşuluyorsa, çocukların duygu, düşünce ve

davranışlarında model aldığı kahramanların izleri görülebilir. Bu kahramanların belli başlı özellikleri ve sahip oldukları değerler çocukların, değer ve davranışlarını etkiler.

Çizelge 4.19. Çocukların Bakım Personellerine Hitap Şekilleri (Anne, Abla...)

BP – Çocukların Bakım Personellerine Hitap Şekilleri	f
Anne	8
Abla	6
Öğretmen	2
Hoca	1
Baba	1
Çalışan Bir Eleman Olarak Görme	1

Çocuk evlerinde, çocukların bakım personellerine hitap şekilleri, çocukların bakım personellerini kendilerine ne kadar yakın hissettiğini gösteren bir durumdur. Buna göre bakıldığında çocukların bakım personellerine hitap şekillerine ilişkin olarak şöyle ifade etmektedirler: BP-1 “*Abla görüyorlar, abla. Önceden anne çok derlerdi. Diğer evlerde çok anne söylerlerdi.*”, BP-2 “*Yarısı anne, yarısı abla olarak görüyor. İlk başlangıç olarak abla olarak görüyorlar, sonra sevdilerse anne olarak görmeye başlıyorlar. Resmiyette abla diyorlar. Sonrasında bakıyorlar hani ben iyiyim, evet onların istediği gibi bir insanım, onlara iyi davranıyorum, sonrasında anne diyorlar.*”, BP-3 “*Hoca diyorlar. Yani öğretmen hoca aslında biz belki onları yönlendiriyoruz.*”, BP-4 “*Abla yeri geliyor anne oluyor bazen aileleri konuşuyor anne diyor ya her şey olabiliyor onların gözünde arkadaş oluyorsun.*”, BP-5 “*Abla olarak hitap ediyorlar. Ben yakın gördüklerine inanıyorum.*”, BP-7 “*Baba olarak görüyorlar. Daha çok maddi şeyleri karşıladığı için. Bizi daha çok otorite olarak görüyorlar. Yokluğunda bizi arıyorlar.*”, BP-8 “*Anne olarak görüyorlar. Anne sevgi ve şefkatini gördüklerini düşünüyorum.*”, BP-9 “*Anne, hepsi anne olarak söylüyor.*”, BP-10 “*Beni otorite olarak görüyorlar. Evin babası gibi. Hocam derler.*”, BP-11 “*Anne, anne, anne, anne olarak görüyorlar. Yani samimi davranışlarım da olabilir.*”, BP-12 “*Abla. Ben daha gencim çünkü. Çünkü sürekli beraberiz. Üzüntü ve dertlerini hepsini beraber paylaşıyoruz o yüzden. Öncelikle bana güveniyorlar. O yüzden yakın gördükleri için abla diyorlar zaten.*”, BP-13 “*Anne gören de oldu. Abla olarak gören de oluyor. Çalışan bir eleman olarak gören de var. Tamamen kendi tercihleri veya güven,*

sevgiye bağlı olarak değişebiliyor. Tamamen olumlu. Duyguya da katıyoruz. Profesyonellik nasıl olur onu bilemiyorum.”, BP-14 “Biz biraz daha öğretmen pozisyonunda olduğumuz için ama genelde bizi de anne yerine koyuluyoruz bayan olduğumuz için. Öğretmenim diyorlar.”, BP-15 “Ablayız, anneyiz, öğretmeni, her şeyiz. Abla veya anne diyorlar. Kurumda genel olarak herkesin 1 tane annesi var. İyi de olsa kötü de olsa annelerinin olduğunu bilmeleri iyi olur. Sizleri abla olarak görürlerse iyi olur. Dışarıda daha çok anne kavramını kullanıyorlar. Biz de bu durumdan çok da memnun oluyoruz. Kendilerine yakın görmeleri, benimsemelerinden dolayı. Tabiki çok olumlu. O güveni ve seviyeyi vermemiz ki anne olarak görüyorlar.” ve BP-16 “Çocuklar bizi her şey olarak görür. Anne, abla. Daha çok anne diyorlar, ev ortamında abla diyorlar.”

Çizelge 4.19.’a göre çocuklar bakım personellerine hitap ederken en çok anne ve ablayı kullanmaktadırlar.

BP-2’nin, “Yarısı anne olarak, yarısı abla olarak görüyor. İlk başlangıç olarak önce abla olarak görüyorlar, sonra sevдилerse anne olarak görmeye başlıyorlar. Resmiyette abla diyorlar. Sonrasında bakıyorlar hani ben iyiyim, evet onların istediği gibi bir insanım, onlara iyi davranıyorum, sonrasında anne diyorlar.” şeklindeki ifadesine göre çocuklar bakım personellerine ilk başlangıçta abla olarak gördükleri görülmektedir.

Zaman içerisinde çocuklar, kendilerini bakım personellerine yakın hissetmeye başladıklarında ise anne tabirini kullanmaktadırlar. Abla tabiri, çocuklar için daha çok resmiyeti ifade etmektedir. Ev ortamı aile duygusuna dönüşmeye başladıkça, çocuklar ile bakım personelleri arasındaki samimiyet artmakta ve buna bağlı olarak da annelik hissi ağırlık kazanmaya başlamaktadır.

Anne ve ablanın yanında çocuklar içerisinde, bakım personellerini öğretmen, hoca, baba, çalışan bir eleman olarak gören de bulunmaktadır.

Bakım personellerinden BP-15’in, “Ablayız, anneyiz, öğretmeniz, her şeyiz. Abla veya anne diyorlar. Kurumda genel olarak denilen herkesin bir tane annesi var. İyi de olsa kötü de olsa annelerinin olduğunu bilmeleri iyi olur. Sizleri de abla olarak görürlerse daha iyi olur. Dışarıda daha çok anne kavramını kullanıyorlar. Biz de bu durumdan çok da memnunuz. Kendilerine yakın görmeleri, benimsemelerinden dolayı.” ifadesinden

anlaşılacağı üzere kurum içerisinde abla tabirinin kullanılmasının daha uygun olacağı belirtilmektedir. Çünkü çocuklar farklı yaşantılardan gelseler bile, genel itibariyle her çocuk annelerinin olduğunun bilincindedir. Ancak çocuklar ev ortamının dışında, bakım personellerini kendilerine yakın gördüklerinden dolayı daha çok anne tabirini kullanmaktadırlar.

Çocukların hitap ve görme şekilleri yaşa ve ilişkiye göre değişiyor. Bakıcı personel genç ise abla olarak görülme olasılığı artıyor. Her evdeki 3 bakım personelinden birine anne, diğerine abla ya da öğretmenim demeyi tercih ediyorlar. Bakım personeli ile ilk başlarda abla deme ve öyle görme varken, zamanla ilişki güçlenince anne demeye başlıyorlar. Bazı evlerde ise içeride abla, dışarıda anne olarak bahsetme durumu var.

4.1.5 Sosyal Yaşam

Bu bölümde bakım personellerinin “*çocukların ev dışında da devam eden alışkanlık ya da davranışları*” ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bakım personellerinin görüş ve düşünceleri açısından, çocukların ev dışı ortamlarda da sergilediği alışkanlık ya da davranışlar bulunmaktadır. Çocukların ev dışı ortamlarda da devam eden bu alışkanlık ya da davranışlar aynı zamanda çocuğun kabullendiği, içselleştirdiği ve sosyal hayatın içerisinde de devam ettirdiği davranışlardır. Değerler konusu aynı zamanda insanın içselleştirdiği ve farkında olmadan devam ettirdiği davranışları belirleyen ölçülerdir. Dolayısıyla bir değer davranış olarak kendisini gösterebilmesi için kendiliğinden oluşması gerekir. Ev ortamında çocuklar, bakım personellerinin sosyal baskısı nedeniyle belli davranışları sergiliyor olabilirler. Çocuk için sosyal baskı unsuru ortadan kalktığına istenen davranış da ortadan kalkacaktır. Bu durumda da bakım personellerinin davranışa ilişkin değer aktarımında başarısız olduğunu gösterir. Ancak çocukların ev ortamının dışında da devam eden alışkanlık ya da davranışlar varsa, bakım personelinin değer aktarımı konusunda önemli bir rolü olduğunu gösterir. Buna göre bakım personellerine çocukların ev dışı sosyal yaşam alanlarında da devam eden alışkanlık ya da davranışlar ile ilgili görüş ve düşünceleri bakım personellerinin değer aktarımındaki rolünü ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.20. Çocukların Ev Dışında da Devam Eden Alışkanlık Ya Da Davranışları

BP – Çocukların Ev Dışında da Devam Eden Alışkanlık Ya Da Davranışları	f
Ev Kurallarını ve Davranışlarını Dışarıya Genelliyorlar (Pozitif Anlamda)	7
Küfür Etme	3
Okulda Yaramazlık	2
Ev Ziyaretlerinde Yaramazlık	2
Dışarıda Şımarıklık	2
Yardımsever	2
Kibar Davranıyorlar	2
İzinsiz Eşya Almıyorlar	1
Evde Gürültü	1
Gelenlere Sarılma	1
Ev Ziyaretlerinde Beklenmedik Davranışlar	1
Haklarını Savunuyorlar	1

Çocuklar, çocuk evlerinde kazandığı düşünölen değeri ve davranışlar, ev dışı ortamlarda da devam ediyorsa, bakım personellerinin kazandıkları değeri ve davranışların çocuklar üzerinde kalıcı olarak yer edindiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ev dışında da devam eden olumlu alışkanlık ya da davranışlar var ise, çocuklar değeri eksenli hareket ediyor demektir. Çünkü değeri ler, toplum tarafından kabul edilen olumlu duygu, düşünce ve davranışlardır. Dolayısıyla değeri lerin, toplum tarafından kabul ve tasdiki önemlidir. Bakım personellerinin ev dışı ortamlardaki yaklaşımları da, çocukların alışkanlık ya da davranışlarını etkilemektedir.

Bakım personellerine göre çocukların ev dışında da devam eden alışkanlık ya da davranışlarına ilişkin görüş ve düşüncelerine bakıldığında, bakım personelleri sırasıyla; BP-1 *“Okullarda şımarıklıklar, yaramazlıklar yapıyorlar. Bazen misafirliklere gittiklerinde de yapıyorlar.”*, *“Bir komşuya gidiyorsun mesela küçücük çocuğun oyuncağı ile oynamaya kalkıyor ki burada hayatta yapmayacağı şeydir.”*, *“Böyle davranması gerektiği, öğretmenlerine karşı nasıl saygılı olması gerektiğini, ona hakkının olmadığını, onun eğitimcisi olduğunu, özür dilemesi gerektiğini ve bir daha tekrar etmemesi gerektiğini. Çocuk bunu yaptı, gitti özür diledi, ondan sonra da hiçbir şey almadık yani. Ne*

okulundan, ne öğretmenlerinden, hatta sevmeye bile başladı İngilizceyi. Ama bunu zamanla aştık. Çocuğa bunu öğrettik yani, aşılıdık.”, BP-2 “Şımarık oluyorlar. Çok rahat davranabilir, şımarık davranacağı ortamı buluyorlar yani, seviniyorlar dışarıda insanlar gezerken, aile olarak gezdikleri zaman falan. Hani bizde çıktık sizin gibi der gibi havalara giriyorlar.”, “Yani mesela atıyorum, birini görsün benim çocukların, elinde poşet olsun, onlara yardım ederler. Yardımseverlikleri vardır. Ona çok dikkat ediyorlar. Asansörden birileri çıkınca önce siz geçin, siz çıkın mesela öyle şeyleri vardır.”, BP-3 “Komşuluk ilişkilerinde gürültü olduğundan dolayı ilk zamanlarda sorunlar yaşadıklarını ama zamanla çocuklarla konuşarak hallettiklerini belirtti.”, BP-4 “Rica ederler, kibar konuşurlar, okulda ve evde buna çok dikkat ediyoruz. Mesela okulda yerli malı yapılacak, hocasına yapabilir miyim diye konuşuyor. Bu anlamda izin almaları çok güzel.”, BP-5 “Ev ortamındaki durumlarını ev dışındaki sosyal ortamlara fazlasıyla aktarıyorlar. Mesela yol veriyorlar, kapı açıyorlar, teşekkür ederiz diyorlar, misafir geldiği zaman hoş geldin diyorlar, yolcu ediyorlar ben eve giderken mesela.”, BP-6 “Gelene ilk zamanda çok fazla sarılıyorlardı. Şimdi mesafeyi koruyorlar, öğreniyorlar.”, BP-7 “Burada, evde, kurallar uygulanıyor. Kuralları diğer yerlerde de yerine getiriyorlar. Kendi öğrendikleri kural dışında olanları görünce, biz böyle yapmıyoruz diyorlar.”, BP-8 “Her ortamda devam ettiriyorlar.”, “Okulda da aynı davranışlarını devam ettiriyorlar.”, BP-9 “Elbette görebiliyoruz. Hoş geldiniz, günaydın, gittikleri yerde nezaketen teşekkür. İtiraz etmeleri gereken bir durum varsa ediyorlar. Haklarını savunuyorlar, bunlar bizim sürekli karşılaştığımız durumlar.”, “Devam ettiriyorlar. Okulda öğretmenleriyle, komşularımızla, iletişimle alakalı nasıl konuşulması gerektiği ile.”, BP-10 “Ya ben buna çok önem gösteriyorum. Mesela bizim erkek evimizde üst kat komşumuz bir Akay amcamız var, çocukları çok sever. Her kattan kapıdan girerken var delikanlılar falan diye hep çocuk evinin önünde arabasının içinde oturur. Evinden iner orada oturur hem caddeye de işlek bir cadde orayı izler ama her şeyi bilir kim girdi kim çıktı benim de hemşerim ayrıca. Bir sabah geldim Akay amca yerinde yok, dedim acaba bir şey mi oldu? Yukarı çıktım, çocuklar hemen hocam biliyor musunuz? Akay amca dün ambulans hastaneye götürdü. İşte Akay amca hastalanmış falan dediler. Çocuklar üzülmuşler. Akay amca onlar için yaşlı bir karakter. Mesela çocuklara hemen dedim ki Akay amcanız dönmüş mü eve dönmüş. Hemen bir muz aldık, süt aldık. Onlarla beraber hasta görmeye çıktık, Akay amca inanılmaz mutlu oldu, ağladı. Onları görünce, beni ziyarete gelmiş paşalar falan diye. Buna dikkat ederim. Bir evimizde alt komşumuzun bebeği oldu, çocukların harçlıklarından bebek elbisesi aldık, bizde kattık ona. Aileye pasta yaptık, çocuk görmeye gittik, o bebekle oynamak hoşlarına

gitti.”, ”Bakım personelleri değiştiğinde çocukların tavırlarında da bazen değişiklik olabiliyor. Bu durumu en iyi okuldaki öğretmenleri gözlemleyebiliyor.”, BP-11 “İlk geldiklerinden çok fazla yol kat ettiler. İlk geldiklerinde gerçekten yuvadan falan geldikleri için görgüsüzce davranabiliyorlardı. Daha yani yabani gibi davranabiliyorlardı. Şimdi o kadar değil. Bir sinemaya gittiklerinde nasıl davranacaklarını biliyorlar, bir misafirlige gittiklerinde ne yapabileceklerini biliyorlar. Öyle her yeri karıştırılm, bilmem ne filan huyları yok gibi yani.”, “Bizim çalışmalarımız sonunda çalışıyorlar, işte en basitinden görgü kuralları diyoruz, sinemaya gittiğimizde en azından, buradan gitmeden önce konuşmalar yapıyoruz. Misafirlige gittiniz, işte size teklif edilmeden şunu bunu almayın filan. Yapmaya çalışıyorlar yavaş yavaş.”, BP-12 “Komşulara gidip geldiğimizde çocukları dediğim gibi, kendi uzman dâhilinde götürdüğümüz için herhangi bir sıkıntı yok.”, “Biri gönüllü ailesine gitti, mesela atıyorum, gönüllü ailesi diyor ki çok güzel yatak toplama alışkanlığı kazanmış, burada yaptığı için orada da devam ediyor. Atıyorum, burada yemekten sonra dişini fırçalıyorsa, orada da kazanmış, oturmuş bu.”, BP-13 “Sosyal ortamlara pek katılmışlar. Buraya geldikten sonra birçok etkinliklere götürüyorum. Dışarıdaki davranışları ile evdeki davranışları farklı. Dışarıda daha serbest olduklarını düşünüyor olabilirler. Yüksek sesli hareket, çok fazla yaramazlık, belki de dikkat çekmek için.”, “Geçen sinemaya gittiğimizde, arkamı döndüğümde yerlerde yatıyorlardı, utandım. İnsanların bu çocuklara bakışı farklı olduğu için. Dışarıdaki davranışlarımız daha önemli.”, “Okul anlamında evdeki düzenli çalışma okul hayatını olumlu etkiliyor.”, BP-14 “Öğretmenlerinden, çocukların çok saygılı, efendi oldukları, yardımsever oldukları hakkında geri dönüşler alıyoruz.”, BP-15 “Aşure zamanı, kandillerde evimizde bir şeyler yapıp komşulara, kardeş evlere ziyaretlere gidiyoruz. Büyüklerin ellerini öpüyorlar. Kültürümüzden örnekler veriyoruz. İkram getirdiklerinde, tabakları dolu geri veriyoruz.”, “Ev ortamında yemek yeme dâhil her alışkanlığı sosyal ortamlarda da devam ettiriyorlar. Misafirlige gidiyoruz. Kıyafet giyiyoruz, etek giyildiğinde daha derli toplu oturmamız gerekiyor. Kimsenin kucağına oturmayın. Yabancıları ve tanıdıkları ayırmanız gerektiğini belirtiyoruz.” ve BP-16 “Kardeş çocuk evlerimiz var. Oradaki büyük ablaları var, onlarla iletişime giriyoruz, beraber etkinliklere katılıyoruz, parka gidiyoruz, onlar abla oluyorlar hani ablasınız biz, onlarda bunları küçük kardeşleri olarak gördükleri için bir paylaşım içindeler. Kandillerimizde mesela aşure yapıp dağıtabiliyoruz ya da evde hamur işi pasta börek beraber hazırlıyoruz ve tabaklarla ikram ediyoruz, onlar da bize ikram ediyorlar.”, “Kurallarımız çünkü zamanla oturmaya başlıyor.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.20.'ye göre çocuklar ev ortamındaki kuralları ve davranışları, ev dışı ortamlarda da sergilediklerini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, çocuklar her ortamda aynı değer ve davranışları sergiledikleri görülmektedir. Örneğin, BP-2, "*Mesele atıyorum, birini görsün benim çocukların, elinde poşet olsun, onlara yardım ederler. Yardımseverlikleri vardır. Ona çok dikkat ediyorlar. Asansörde birileri çıkınca önce siz geçin, siz çıkın... Mesela öyle şeyleri vardır.*" şeklinde ifade ederek, çocukların yardımseverliklerinin her ortamda devam ettiğini göstermektedir.

BP-4'nin, "*Rica ederler, kibar konuşurlar, okulda ve evde buna dikkat ediyoruz. Mesela okulda yerli malı yapılacak, hocasına yapabilir miyim diye konuşuyor. Bu anlamda izin almaları, çok güzel.*" ifadesindeki gibi çocuklar her ortamda nezaket kurallarına dikkat etmektedirler.

BP-12 ise "*Biri gönüllü ailesine gitti, mesela atıyorum, gönüllü ailesi diyor ki, çok güzel yatak toplama alışkanlığı kazanmış, burada yaptığı için orada da devam ediyor. Atıyorum, burada yemekten sonra dişini fırçalıyorsa, orada da kazanmış, oturmuş bu.*" ifadesinde olduğu gibi ev ortamında kazandığı alışkanlıkların farklı ortamlarda da devam ettiğini gösteren somut örnekler bulunmaktadır.

BP-1, "*Okullarda şımarıklıklar, yaramazlıklar yapıyorlar. Bazen misafirliklere gittiklerinde de yapıyorlar.*" ve BP-10'nun, "*Bakım elemanları değiştiğinde çocukların tavırlarında da bazen değişiklik olabiliyor. Bu durumu en iyi okuldaki öğretmenleri gözlemleyebiliyor.*" ifadelerindeki gibi olumsuz durumlar da olabiliyor. Ancak olumsuz durumlar hem bakım personelleri hem de diğer insanlar tarafından kabul görmediği için, zamanla ortadan kalkması beklenmektedir. Çünkü çocuklar zamanla, toplumun kabul ettiği değerler etrafında davranışlar sergileyecektir. Böylece bakım personeli tarafından onaylanan değer ve davranışlar, hem ev ortamında hem de ev dışı ortamlarda kalıcı hale gelecektir.

4.2. Çocuklardan Elde Edilen Bulgu ve Değerlendirmeler

Çizelge 4.21. Çocuklara İlişkin Kişisel Bilgiler

ÇOCUK	YAŞ	DOĞUM YERİ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	EV ORTAMI SÜRESİ
Ç-1	9	Çorum	E	4	48
Ç-2	12	İstanbul	E	6	36
Ç-3	12	Zonguldak	K	7	4
Ç-4	10	Zonguldak	K	5	4
Ç-5	10	Zonguldak	K	4	4
Ç-6	9	Zonguldak	E	2	4
Ç-7	7	Ankara	K	1	36
Ç-8	8	Ankara	K	1	36
Ç-9	10	Haymana	K	5	48
Ç-10	10	Altındağ	K	4	24
Ç-11	11	Yozgat	E	6	24
Ç-12	12	Afyon	E	6	4
Ç-13	11	Çankırı	E	5	12
Ç-14	10	Altındağ	E	4	48
Ç-15	12	Altındağ	E	5	12
Ç-16	11	Altındağ	E	5	48
Ç-17	10	Sivas	E	5	48
Ç-18	11	Altındağ	E	5	48
Ç-19	9	Ankara	E	3	36
Ç-20	10	Altındağ	E	4	36
Ç-21	11	Ankara	E	5	12
Ç-22	11	Ankara	E	5	12
Ç-23	9	Çankaya	K	3	30
Ç-24	11	Çankaya	K	5	30

Çizelge 4.21. çocukların yaşları, doğum yerleri, cinsiyet, eğitim durumu ve çocuk evinde kaldığı sürelerle ilişkin bilgiler vermektedir. Çizelge 4.21.'e göre, görüşme yapılan çocukların yaşları 7-12 arasında değişmektedir. Çocukların cinsiyetlerine göre 9'u kız, 15'i erkektir. Eğitim durumlarına göre 2 çocuk birinci sınıfa, 1 çocuk ikinci sınıfa, 2 çocuk

üçüncü sınıfa, 5 çocuk dördüncü sınıfa, 10 çocuk beşinci sınıfa, 3 çocuk altıncı sınıfa ve 1 çocuk da yedinci sınıfa gitmektedir. Çocukların buldukları çocuk evlerinde kaldıkları süreler 4-48 ay arasında değişmektedir. Çocukların doğum yerlerine bakıldığında 14 çocuk Ankara ve çevresi olarak görülmektedir. Ancak doğum yeri olarak 1 çocuk İstanbul, 1 çocuk Afyon, 1 çocuk Sivas, 1 Çocuk Çorum, 1 Çocuk Çankırı, 1 çocuk Yozgat ve 4 çocuk da Zonguldak gözükmemektedir.

4.2.1. Bakım Personelleri

Bu bölümde bakım personellerinin değer aktarım süreçleriyle ilişkili çocukların “bakım personellerinin önem verdiği değerler”, “bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlar”, “çocukların bakım personellerinden etkilenecek kazandığı alışkanlık ya da davranışlar”, “çocukların bakım personelleri ile birlikte yaptığı etkinlikler” ve “diğer hususlar” ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verildi.

Çizelge 4.22. Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler

ÇF – Bakım Personellerinin Önem Verdiği Değerler	f
Temiz Olmamıza / Temizliğe	12
Dürüst / Yalan Söylememe	9
Düzenli / Tertipli Olmamıza	6
Ders Çalışmamıza	6
İyi Davranmamıza	4
Terbiyeli / Akıllı Olmamıza / Sorun Çıkarmama	4
Yardımsaver Olmamıza	3
Sağlığımıza Dikkat Etmemize	3
Beslenme Biçimimize	3
Derslerde Başarılı Olmamıza	1
Kötü İnsanlardan Uzak Durmamıza	1
Gayret Etmemize	1
Hoşgörülü Olmamıza	1
Sorumluluklarımızı Getirmemize	1
İyi Geçinmemize	1
Namaz Kılmamıza	1

Bakım personellerinin önem verdiği değerlere ilişkin olarak çocukların verdiği cevaplara bakıldığında sırasıyla; Ç-1 “Ders çalışmamıza, gayret etmemize. Hoşgörülü olmamızı isterler. Arkadaşıma daha iyi davranmamızı isterler.”, Ç-2 “Kötü insanların, sigara içen

insanların yanında gezmeyin. Ateş yakmayın, ateş yakanların yanına gitmeyin diyorlar. Büyüklerimiz hasta olunca onlara çay verince çok mutlu oluyorlar. Ablamın daha önceki nöbetinde ablamın rahat etmesi için yastık koydum. Bunu kendim yaptım. Bundan dolayı ablam çok mutlu oldu.”, Ç-3 “İyi geçinmemizi isterler. Genelde sağlık üzerinde duruyorlar. Dikkat ediyorlar. İlk iki ay içinde kardeşim hasta olmuştu. Uyumadan ablalar başlarında beklediler.”, Ç-4 “Ders ve temizliğe dikkat ederler. Ders çalışmamıza önem verirler. Bir keresinde hepimizin İngilizce dersi biraz iyi değildi. Hep beraber çalıştık. 85 puan aldım. İşimize yaradı. Hepimiz iyi notlar aldık. Böyle olunca ben çok mutlu oluyorum.”, Ç-5 “Temizliğe dikkat ederler. Ders çalışmamıza çok önem veriyorlar. Bazen ders çalış diyorlar, daha çok kendim çalışıyorum. Sonra ablalar kontrol ediyorlar.”, Ç-6 “Sağlığımıza dikkat ediyorlar. Temizliğe önem verirler. Sürekli dişleri fırçalamamızı, yemeklerden ayırım yapmayın derler. Kola içmeyin, zararlı olduğunu söylerler.”, Ç-7 “Yalan söylememeye dikkat ederler. Doğru olanı yapınca annem çok mutlu olur.”, Ç-8 “İyi okumamıza dikkat ederler. Her konuda bize yardımcı olurlar.”, Ç-9 “Derslerde başarılı olmama, kıyafetlerimizin temizliğine dikkat ediyorlar.”, Ç-10 “Akıllı ve temiz olmamıza. Dürüst olmamıza. Arkadaşlarına karşı dürüst ol, yalan söyleme diyorlar.”, Ç-11 “Bizim temizliğimize, evin temizliğine dikkat ederler. Kışın botlarımızı dışarıda çıkarmak, ödevlerimizi yapmadan televizyon izlememek, bütün sorumluluklarımızı yerine getirmemizi isterler.”, Ç-12 “Yemek yememize. Güzel davranırsak. Biraz önce anneme yardım ettim, teşekkür etti.”, Ç-13 “Temizliğe, evin düzenine. Adamlığımıza, düzgünlüğümüze, temizliğimize.”, Ç-14 “Okuldan geldiğimizde çorapları değiştirmeye, yerde pislik görünce alınmasına, temizliğe dikkat ederler. Ona yardım ettiğimiz zaman. Abla cam siliyordu, be ona yardım ediyordum. Bezleri bana veriyordu. Ben de onu tekrar lazım olunca geri veriyordum.”, Ç-15 “Temiz olmamız, yalan söylemememiz, düzgün biri olmamız. Mesela yalan söylememeye, düzgün biri olmamıza.”, Ç-16 “Yalan söylemememize, temiz olmamıza dikkat ederler. Doğru söylememizi isterler.”, Ç-17 “Temiz olmama, ahlakımızın güzel olmasına, her zaman öğretmenlerimizin gözünde güzel olmama. Dürüst olmak ve namazı tam kılmaz.”, Ç-18 “Tuvaleti temiz, lavaboyu temiz bırakmamıza. Masayı toplamamıza, en çok yardım ettiğimde.”, Ç-20 “Temizliğe. Akıllı durmamıza. Annemiz akıllı durmamız konusunda bizi uyarır.”, Ç-21 “Üzgün olmaya. Dolabı düzeltmemize. Bazen dolabı düzeltmemizi ister.”, Ç-22 “Tertipli düzenli, terbiyeli olmamıza dikkat ederler. Ders çalışmamıza, uslu durmamıza, tertipli düzenli olmamıza.”, Ç-23 “Yemeklere dikkat ederler. Sağlığımıza dikkat ederler. Doğru söylememe önem

verirler.” ve Ç-24 “Doğru söylememize, şıarmamamıza. Akıllı durduğumuz zaman.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Çizelge 4.22. incelendiğinde katılımcı çocuklara göre bakım personellerinin önem verdiği değerlerin çok çeşitli olduğu görülmektedir. Çocuklara göre bakım personelleri en fazla çocukların temiz olmasına / temizliğe (12), dürüst olmalarına/ yalan söylememelerine (9), düzenli / tertipli olmalarına (6) ve ders çalışmalarına (6) önem vermektedirler. Bunların yanı sıra katılımcı çocuklar; iyi davranmamıza, terbiyeli / akıllı olmamıza / sorun çıkarmama, yardımsever olmamıza, sağlığımıza dikkat etmemize, beslenme biçimimize, derslerde başarılı olmamıza, kötü insanlardan uzak durmamıza, gayret etmemize, hoşgörülü olmamıza, sorumluluklarımızı getirmemize, iyi geçinmemize ve namaz kılmamıza önem veriyorlar demiştir.

Bakım personeli çocukların temiz olmasına çok fazla önem vermektedirler. Örneğin Ç-6: “Sağlığımıza dikkat ediyorlar. Temizliğe önem verirler. Sürekli dişlerimizi fırçalamamızı, yemeklerden ayırım yapmayın derler. Kola içmeyin, zararlı olduğunu söylerler.” diyerek bakıcı personelin verdiği değeri açıklamıştır.

Katılımcı çocuklara göre annelerin değer verdiği bir diğer davranışın dürüst olma ve yalan söylememe olduğu görülmektedir. Örneğin Ç-7: “Yalan söylememeye dikkat ederler. Doğru olanı yapınca annem çok mutlu olur.” ifadesini kullanmıştır.

Çizelge 4.23. Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İsteddiği Davranışlar

ÇF – Bakım Personellerinin Çocuklarda Görmek İsteddiği Davranışlar	f
Kurallara Uyma / Akıllı Durma	10
Sınav Notlarını Yükseltince / Dersleri İyi Olunca	7
Dürüst Olursam	4
Bakım Personellerine Yardım Edince	4
Sorumluluklarımızı Gerçekleştirme	2
Kitap Okuma	2
Namaz Kılırsam	1
Sadaka Verirsem	1
Ders Çalışırsam	1
Düzenli / Tertipli Olunca	1

Bakım personellerinin çocuklarda görmek istediği davranışlara ilişkin olarak çocuklar sırasıyla; Ç-1 “Kitap okuduğumuz zaman, akıllı durduğumuz zaman mutlu oluyolar.”, Ç-2

“Akıllı durunca mutlu oluyorlar.”, Ç-3 “Sınav notlarını yükselttiğimiz zaman.”, Ç-4 “Derslerimle ilgili olduğumda, yüksek not aldığımızda mutlu olurlar.”, Ç-5 “Akıllı olduğum zaman.”, Ç-6 “Daha iyi okuduğumuzda, sınavlardan yüksek not aldığımızda mutlu olurlar.”, Ç-7 “Akıllı durunca.”, Ç-8 “Dürüst olduğum zaman.”, Ç-9 “Sınavlarda yüksek not alınca.”, Ç-10 “Akıllı durduğumuz zaman.”, Ç-11 “Sorumluluklarımızı yerine getirdiğimiz zaman aferin diyorlar, tebrik ediyorlar.”, Ç-12 “İyi davranış yaptığımız zaman. Onlara yardım ettiğimiz zaman.”, Ç-13 “Sınavlardan yüksek not aldığımızda, ev sorumluluklarını yerine getirdiğimizde, güzel bir davranış yaptığımızda.”, Ç-14 “Onlara iyilik yaparsam.”, Ç-15 “Mesela sınavdan güzel alınca, mesela bir şeyi yapınca, yalan söylemeyince, doğruyu söyleyince.”, Ç-16 “Onlara yardım edince, sınavlarda yüksek alınca, yalan söylemediğimiz zaman.”, Ç-17 “Namazımı tam kıldığım zaman, bir de sadaka verdiğim zaman.”, Ç-18 “Ona kahvaltı hazırladığımda ya da masayı toplayınca.”, Ç-19 “Yaramazlık yapmadığım zaman.”, Ç-20 “Ders çalıştığım zaman.”, Ç-21 “Akıllı durduğumuz zaman.”, Ç-22 “Düzenli, tertipli olunca.”, Ç-23 “Doğru şeyi söylediğimde.” ve Ç-24 “Akıllı durduğumuz zaman, anneleri üzmediğimiz zaman.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.23. incelendiğinde çocuklara göre; bakım personellerinin çocuklarda görmek isteyip görünce mutlu oldukları davranışların başında kurallara uyma / akıllı durma (10), sınav notlarını yükseltme/ derslerinin iyi olması (7), dürüst olmaları (4), ve bakım personellerine yardım etmeleri (4) gelmektedir. Bakım personelleri bunların yanısıra çocuklar sorumluluklarını gerçekleştirdince (2), kitap okurlarsa (2), namaz kılarılarsa (1), sadaka verilerse(1), ders çalışırlarsa (1), düzenli / tertipli olurlarsa (1) mutlu olmaktadır.

Katılımcı çocuklardan Ç-1: “Kitap okuduğumuz zaman, akıllı durduğumuz zaman mutlu oluyorlar.” demiş, Ç-4: “Derslerimle ilgili olduğumda, yüksek not aldığımızda mutlu olurlar.” şeklinde ifade etmiş, Ç-11: “Sorumluluklarımızı yerine getirdiğimiz zaman, aferin diyorlar, tebrik ediyorlar.” şeklinde durumu açıklamıştır.

Çizelge 4.24. Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık ya da Davranışlar

ÇF – Çocukların Bakım Personellerinden Etkilenerek Kazandığı Alışkanlık Ya Da Davranışlar	f
Yok	20
Temizliğe Önem Veririm	3
Saygılı Olmaya	1
Kitap Okumaya	1
Derslere	1
Ablalarla Hoş Vakit Geçirme	1
Gürültü Yapmamaya	1

Çocukların bakım personellerinden etkilenecek kazandığı alışkanlık ya da davranışlara ilişkin verdikleri cevaplara bakıldığında; Ç-2 “*Temizliğe önem veririm.*”, Ç-3 “*Kardeşlerime sevgi, büyüklere saygılı davranmayı, çalışmayı bu ortamda elde ettiğimi düşünüyorum. Konuşmalarına dikkat ediyorum. Güzel konuşuyorum, kaba konuşmuyorum, dikkat ediyorum.*”, Ç-4 “*Temizliğe çok önem veriyoruz. Günde yarım saat kitap okuyoruz. Dersler çok önemlidir.*”, Ç-6 “*Ablalarımızla beraber çok eğleniyoruz. Ablalarla beraberken oyunlarda komiklik yaparlar, eğleniriz. Çok gürültü yapmayız. Bütün ablaları biz çok severiz. Onların emeği ile bunları öğrendik.*” ve Ç-23 “*Annemler bize bazen gürültü oluyor, ayaklarımızı yere vuruyoruz. Bizi uyarıyor. Aşağıdakiler rahatsız oluyorlar.*” şeklinde ifade etmişlerdir. Diğer çocuklar ise bakım personellerinden etkilenecek kazandığı alışkanlık ya da davranış olmadığını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.24. incelendiğinde çocukların bakım personellerinden etkilenecek kazandıkları alışkanlık ya da davranışların neler olduğu görülmektedir. Katılımcı çocukların büyük çoğunluğu (20) bakım personellerinden etkilenecek bir alışkanlık ya da davranış kazanmadıklarını belirtmiştir. Bazı çocuklar ise bakım personellerinden etkilenecek temizliğe önem verdiğini (3), saygılı olmaya çalıştığını (1), kitap okuduğunu (1), derslere odaklandığını (1), ablalarla hoş vakit geçirmeye çalıştığını (1), gürültü yapmamaya özen gösterdiğini (1) belirtmiştir.

Örneğin Ç-3: “*Kardeşlerime sevgi, büyüklere saygılı davranmayı, çalışmayı bu ortamda elde ettiğimi düşünüyorum. Güzel konuşuyorum, kaba konuşmuyorum. Dikkat ediyorum.*” demiştir.

Ç-6: ise “Ablalarımızla beraber çok eğleniyoruz. Ablalarla beraberken oyunlarda komiklik yaparlar, eğleniriz. Çok gürültü yapmayız. Bütün ablaları biz çok severiz. Onların emeği ile bunları öğrendik.” demiştir.

Çizelge 4.25. Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Yaptığı Etkinlikler

ÇF – Çocukların Bakım Personelleri İle Birlikte Yaptığı Etkinlikler	f
Alışverişe (Markete) Gitme	20
Evde Oyun Oynama (Puzzle, İsim Şehir vs.)	15
Dışarı (Gezi) Çıkma	10
Sinemaya Gitme	9
Spor yapma (halı sahaya gitme, futbol oynama)	9
Pikniğe Gitme	8
Komşu Ziyareti	5
Süs Eşyaları Yapma (El Sanatları gibi)	5
Camiye Gitme	5
Parka Gitme	4
Kitap Okuma	4
Ders Çalışma	3
Yemek Yapma	3
Kardeş Evleri Ziyaret (Diğer Çocuk Evleri)	2
Tiyatroya Gitme	2
Tabletle Oynama	2
AVM’ye Gitme	2
Kahvaltı Yapma	1
Kurum Etkinliklerine Katılma	1
Müzeye Gitme	1
Sohbet Etme	1
Buz Pateni	1
Dışarıda Yemeğe Gitme	1
Film İzleme	1
Maç İzleme	1
Oyuncak Oynama	1
TV İzleme	1
Aile Yaşam Merkezi	1
Temizlik	1

Çocukların bakım personelleri ile birlikte yaptığı etkinliklere ilişkin olarak çocukların verdikleri cevaplara bakıldığında, sırasıyla; Ç-1 “Temizlik, ders çalışmak, kahvaltı yapmak. Parkta oyun oynamak, halı sahada oynamak. Camiye gitmediler, pikniğe gitmediler, halı sahaya gidebiliyorlar. Alışverişe gidiyor, komşulara ziyarete gitmiyorlar. Alışverişe gitmek.”, Ç-2 Dışarı çıkıyoruz, markete gidiyoruz. Pikniğe gideriz, sinemaya gideriz. Spora gideriz. Komşu ziyareti bazen oluyor. Onlar da geliyorlar. Alışveriş.”, Ç-3 “Birçok faaliyet yapabiliyoruz. Süs eşyaları yapıyoruz. Kurumun düzenlediği etkinlikler

oluyor, müzeye gitmek. Kitap okuyoruz beraber. Alışverişe beraber gidiyoruz. Ev sorumlusu izin verirse diğer etkinlikleri yapabiliyoruz. Alışverişe beraber gideriz.”, Ç-4 “Süs eşyası yapıyoruz. Ders çalışıyoruz. Kolye, çanta yaptık. Kitap okumayı çok seviyoruz. Bazen bakkala, markete, elbise almaya gidiyoruz. Kardeş evleri ziyaret ediyoruz. Onlara gittiğimizde çok mutlu oluyoruz. Buraya geldiklerinde ise daha çok mutlu oluyoruz. Yurttaki ablalara gideriz. Hocamızın yanına gideriz. Her yere ablalarımınla beraber gideriz.”, Ç-5 “Toka yaptık, süs eşyası yapıyoruz. Evde ablalarımızla sergi yaptık. Çok güzel. Kitap okuyoruz. Komşuları ziyaret etmedik. Bazen geziye gideriz. Alışverişe gideriz. Kitap okumak.”, Ç-6 “Ders çalışıyoruz. Ödevlerimizi yapıyoruz. Birlikte oyunlar oynuyoruz. Birlikte yemek yiyoruz. Örtü serip, çekirdek, kuruyemiş, kek vs. yiyoruz. Dışarıya tehlikeli olduğu için tek başımıza çıkamıyoruz. Ablalarla beraber genelde kardeş evlerine ve etkinliklere gidiyoruz.”, Ç-7 “Oyun oynuyoruz, etkinlikler, sohbet ediyoruz. Alışverişe, tiyatroya, sinemaya, pikniğe gidiyoruz. Komşulara gitmiyoruz. Alışveriş. Alışveriş ve sinema.”, Ç-8 “Faaliyet, gezmeye gidiyoruz, sinemaya gidiyoruz. Alışverişe gidiyoruz. Annemizle gezmeye gidiyoruz.”, Ç-9 “Etkinlik yapıyoruz, sinemaya gidiyoruz, yemek yapıyoruz. Sinemaya gitmek. Alışverişe gideriz. En çok alışverişe gideriz.”, Ç-10 “Faaliyet yapıyoruz. Kek yapıyoruz. Bir kere bebek etkinliğine gittik. Alışverişe gidiyoruz. En çok alışverişe gidiyoruz.”, Ç-11 “İstedığımız faaliyeti yapabiliyoruz. Hatta buz patenine bile gidebiliyoruz. Yapboz yapıyoruz, beraber kitap okuyoruz. Bilmece bulmaca oynuyoruz. Beraber alışverişe gidip bazen istediğimiz şeyleri yapıyoruz. Pikniğe gidiyoruz, dışarıda yemek yiyoruz. En çok yemek yemeye gidiyoruz.”, Ç-12 “Yapboz yapıyoruz. Bilmece, oyunlar oynuyoruz. Dışarıda geziyoruz. Spor yapıyoruz, buz pateni yapıyoruz. Alışverişe gidiyoruz, istediğimiz şeyi alabiliyoruz. Satranca gidiyoruz. Cumartesi Pazar günleri buz patenine gitmek.”, Ç-13 “Geziyoruz, Hocalarımız Antalya’ya getirdiler. Her yıl bir yere gidiyoruz. Resim yapıyoruz. Çizgi film karakterlerinin resmini yapıyorum. Alışverişe gidiyoruz. Komşularla paylaşımlarımız var. Satranca giderken eşlik ediyoruz. Buz patenine gitmek.”, Ç-14 “Geziye gidiyoruz. İsim şehir oynamak. Camiye gitmek, futbol oynamak, alışverişe gitmek, sinemaya gitmek. Alışverişe gideriz.”, Ç-15 “Sinemaya gideriz, akşamları sevdiğimiz filmleri izleriz. Ablalarımız patlamış mısır yaparlar, birlikte yeriz. Tabletle oynuyoruz. Pikniğe gideriz, evdeyse isim şehir oynarız. Ablalarımızla candy crash oynuyoruz. Bize taktik veriyorlar. Maç izleriz bazen de. Ben mesela hasta birisi olursa ziyarete gideriz. Camiye gideriz, sinemaya gideriz.”, Ç-16 “Sinemaya gidiyoruz. Pikniğe, halı sahaya gidiyoruz. Bazen Antareste gidiyoruz. Sinemaya gitmek, oyunlar oynarız. Hepsini yaparız. En çok camiye gideriz.”, Ç-17 “Oyuncaklarımızla oynuyoruz,

isim şehir oynuyoruz, sinema, tiyatro, piknik, resim yapmak. Komşuları ziyarete gideriz. Camiye gideriz. Hava durumuna göre futbol oynamaya gideriz.”, Ç-18 *“Oyun oynuyoruz. Alışveriş merkezine gidiyoruz. İsim şehir hayvan oynuyoruz. SOS oynuyoruz. Komşuyu ziyarete gidiyoruz. Halı sahaya gidiyoruz. Alışverişe gidiyoruz. Halı sahaya gideriz.”*, Ç-19 *“Televizyon izliyoruz, bazen resim yapıyoruz.”*, Ç-20 *“Oyun oynuyoruz, beraber tablet oynuyoruz. Origami oynuyoruz. Komşuları ziyaret ediyoruz. Geilere gideriz. Tablet oynamak.”*, Ç-21 *“Bir yere gidebiliyoruz. Oyun oynayabiliyoruz. Etkinlik yapıyoruz. Lamba deneyi yapıyoruz. Spor, alışveriş yaparız. En çok alışverişe gideriz, oyun oynamaya gideriz.”*, Ç-22 *“Oyun falan oynuyoruz. Aile yaşam merkezine gidiyoruz, spor yapıyoruz, oyun oynuyoruz. Spora gidiyoruz. Alışveriş yapıyoruz. Alışverişe, markete gidiyoruz.”*, Ç-23 *“Puaça yapabiliyorum. Bir kere bize tavşan öğretmişti. Parka gideriz. Yan komşumuza gitmiştik. Satranç oynarız. Markete gideriz. LCW gitmiştik. Parkta piknik yapmıştık.”* ve Ç-24 *“Drama, etkinlik, sosyal etkinlikler yapabiliyoruz. Mesela boyama resim, alışveriş, piknik. Karşı komşu şehit olduğunda anlara başın sağolsuna gittik. Pikniğe gitmek.”* şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.25. incelendiğinde çocukların bakım personelleri ile birlikte yaptığı etkinliklerin çok çeşitli olduğu görülmektedir. Çocuklara göre bakım personelleri ile yaptıkları etkinliklerin başında alışverişe (markete) gitme (20), evde oyun oynama (puzzle, isim şehir vs.) (15), dışarı (gezi) çıkma (10), sinemaya gitme (9) ve spor yapma (9) gelmektedir. Yapılan diğer etkinlikler ise sırasıyla; pikniğe gitme (8), komşu ziyareti (5), süs eşyaları yapma (el sanatları gibi) (5), camiye gitme (5), parka gitme (4), kitap okuma (4), ders çalışma (3yemek yapma (3), kardeş evleri ziyaret (diğer çocuk evleri) (2), tiyatroya gitme (2), tabletle oynama (2), AVM'ye gitme (2), kahvaltı yapma (1), kurum etkinliklerine katılma (1), müzeye gitme (1), sohbet etme (1), buz pateni (1), dışarıda yemeğe gitme (1), film izleme (1), maç izleme (1), oyuncak oynama (1), tv izleme(1), aile yaşam merkezi (1), temizlik yapma (1) şeklindedir.

Araştırma sırasında yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere ev dışı etkinliklerin büyük kısmı AVM'lerde gerçekleştirilmektedir. AVM'ler dışındaki dış mekan etkinliklerinin ve ev içi etkinliklerin sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır.

Örneğin Ç-16: *“Sinemaya gidiyoruz. Parka, pikniğe, halı sahaya gidiyoruz. Bazen Antarest’e gidiyoruz. Sinemaya gitmek, oyunlarını oynarız. Hepsini yaparız. En çok camiye gideriz.”* şeklinde ifadelerle birlikte yaptıkları etkinlikleri anlatmıştır.

Ç-3: ise *“Birçok faaliyet yapabiliyoruz. Süs eşyaları yapıyoruz. Kurumun düzenlediği etkinlikler oluyor, müzeye gitmek. Kitap okuyoruz beraber. Alışverişe beraber gidiyoruz. Ev sorumlusu izin verirse diğer etkinlikleri yapabiliyoruz. Alışverişe beraber gideriz.”* demiştir.

Bir erkek öğrenci olan Ç-17: ise *“Oyuncaklarımızla oynuyoruz, isim şehir oynuyoruz, sinema, tiyatro, piknik. Resim yapmak. Komşuları ziyarete gideriz. Camiye gideriz. Hava durumuna göre futbol oynamaya gideriz.”* diyerek yaptıkları etkinliklere örnekler vermiştir.

Çizelge 4.26. Diğer Hususlar

ÇF – Diğer Hususlar	f
Yok	16
Bizi Mutlu Etmek İçin Ellerinden Geleni Yapıyorlar	3
Seviyorum	2
Dine Önem Veriyorlar	1
Kurallara Önem Veriyorlar	1
Temizliğe Önem Veriyorlar	1
Derslerimize Önem Veriyorlar	1
Bize İyi Davranıyorlar	1

Çocukların son olarak bakım personelleri ile ilgili eklemek istedikleri görüş ve düşüncelerine ilişkin olarak verdikleri cevaplara bakıldığında, çocuklar şu cevapları vermişlerdir: Ç-3 *“Onları seviyorum. Ailemin yanına da gitmek istiyorum ama onlardan ayrılmamak da istiyorum.”*, Ç-4 *“Din kültürü ile ilgili, kuralları, temizliği, en çok derslerle ilgileniyorlar.”*, Ç-11 *“Bizi mutlu etmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Bizi düşünüyorlar.”*, Ç-14 *“Ablalar benim için uygun olan her şeyi yapmaya çalışıyorlar.”*, Ç-22 *“İyi, güzel. Anneler iyi davranıyorlar. Bizde onlara karşı iyi davranıyoruz.”* ve Ç-23 *“Biz annelerimizi çok seviyoruz.”*. Diğer çocukların ise son cümle olarak belirttikleri herhangi bir husus bulunmamaktadır.

Çizelge 4.26. incelendiğinde bakım personellerin önem verdikleri hususlar ve diğer konularda çocukların eklemek istediği şeyler görülmektedir. Katılımcı çocukların büyük

çoğunluğu (16) bu soruya herhangi bir ekleme yapmamıştır. Ancak diğer çocuklardan bazıları bizi mutlu etmek için ellerinden geleni yapıyorlar (3), bakım personellerini seviyorum (2), dine önem veriyorlar (1), kurallara önem veriyorlar (1), temizliğe önem veriyorlar (1), derslerimize önem veriyorlar (1), ve bize iyi davranıyorlar (1) şeklinde açıklama yapmışlardır.

Örneğin Ç-4: “*Din kültürü ile ilgili, kuralları, temizliği, en çok derslerle ilgileniyorlar.*”, Ç-11: ise “*Bizi mutlu yaşatmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Bizi düşünüyorlar.*” demiştir.

Ç-3: ise farklı bir ifade ile “Ailemin yanına da gitmek istiyorum ama onlardan ayrılmamak da istiyorum.” diyerek hem ailesine olan özlemini hem de yaşadığı evdeki bakım personellerine verdiği değeri açıklamıştır.

4.2.2. Ev Ortamı

Bu bölümde bakım personellerinin değer aktarım süreçlerine yönelik çocukların “*ev ortamındaki ilişkiler*”, “*ev ortamındaki kurallar, işleyiş ve beklentiler*”, “*evdeki fiziksel ortamın çocukların davranışları üzerindeki rolü*”, “*çocuk evlerinin komşu evlerinden farkı*”, “*ev ortamında yapılan etkinlikler*”, “*ev ortamını nasıl buluyor*” ve “*ev ortamında yapmak isteyip de yapamadıkları*” ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verildi.

Çizelge 4.27. Ev Ortamındaki İlişkiler

ÇF – Ev Ortamındaki İlişkiler	F
İyi	18
Çok İyi	4
Birbirimize Çok İyi Davranırız	2
Güzel Anlaşıyoruz	1
Ara Sıra Tartışıyoruz	1

Çocuk evlerindeki ev ortamındaki ilişkilere yönelik olarak verdikleri cevaplara bakıldığında; Ç-1 “*İyi buluyorum.*”, Ç-2 “*Çok iyi. Dışarı çıkabiliyoruz, tabletle oynayabiliyoruz, televizyon izliyoruz. Yapamadığım bir şey yok.*”, Ç-3 “*Güzel ve sakin.*”, Ç-4 “*Ev ortamı çok güzel. Sosyal etkinlikler, ders çalışıyoruz, kitap okuyoruz, konuşuyoruz.*”, Ç-5 “*Çok güzel buluyorum. Beklediğimden daha güzel çıktı. Etkinlikler*

yapıyoruz. İngilizce çalışıyoruz. Oyunlar oynuyoruz hep beraber.”, Ç-6 “Güzel. Etkinlikler yapıyoruz Ablalarla.”, Ç-7 “Güzel. Faaliyetler, eğleniyoruz.”, Ç-8 “Güzel, hey şeyi yapabiliyoruz.”, Ç-9 “Güzel buluyorum. Oyuncak oynayabiliriz. Hafta sonları bilgisayar oynuyoruz. TV izliyoruz.”, Ç-10 “İyi. Oyun oynuyorum.”, Ç-11 “Bizim için yeterli, çok güzel buluyorum. Çok şey yapıyoruz. Gezilere gidiyoruz. Bilmece, yapboz yapıyoruz.”, Ç-12 “Güzel. Oyunlarımızı oynayabiliyoruz. Arkadaşlarımızla beraber yapboz yapabiliyoruz.”, Ç-13 “Güzel. Anneler çoğu şeye izin verirler. Kötü bir şeyse düzeni bozan bir şeyse izin vermezler. Demokratiktirler.”, Ç-14 “Çok güzel. Oyun oynuyoruz. Bazen dışarı çıkmak istiyoruz, bazen yapamıyoruz. Hava soğuk olduğu zaman olabilir. Ablanın işi uygun olmadığı zaman olabilir.”, Ç-15 “Güzel, zevkli. Ders çalışmayı çok severiz. Ders çalışıyoruz. Oyun oynarız, televizyon izleriz.”, Ç-16 “Güzel buluyorum. Tablet oynayabiliyoruz. TV izliyoruz. Böyle oyun oynuyoruz.”, “İlişkilerimiz güzel, ara sıra tartışıyoruz.”, Ç-17 “Çok iyi buluyorum. İstedığımız ne varsa yapabiliyoruz. Ablalardan izin alıyoruz.”, Ç-18 “İyi buluyorum. Düzenli. TV seyrediyoruz, oyunlar oynuyoruz.”, Ç-20 “Güzel. Tablet oynuyoruz, ders çalışabiliyoruz. TV izliyoruz.”, Ç-21 “İyi. Oyun oynayabiliyoruz. Tablet oynuyoruz.”, Ç-22 “İyi, güzel. Oyun oynuyoruz, eğleniyoruz, şakalaşıyoruz.”, Ç-23 “Çok iyi. Oyun oynayabiliyorum. Annelere yardım ediyorum. Kitap okuyorum, TV izliyorum.” ve Ç-24 “İyi. Annelere yardım ediyoruz yemekte. Sabahları sofrayı hazırlamaya yardım ediyorum.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Çizelge 4.27. incelendiğinde çocuklara göre ev ortamındaki ilişkilerin durumu ortaya çıkmaktadır. Çocukların tamamına yakını ev ortamındaki ilişkilerin iyi olduğunu ifade etmişlerdir.

Katılımcı çocukların büyük çoğunluğu (18), ev ortamındaki ilişkilerin iyi, 4’ü çok iyi, 2’si birbirlerine çok iyi davrandıklarını, biri güzel anlaştıklarını bir diğere ise ara sıra tartıştıklarını belirtmiştir.

Katılımcı çocuklardan Ç-1: “Genel olarak iyidir. Birbirimize iyi davranırız.”, Ç-2: “Çok iyi ilişkilerimiz var.”, Ç-16: “Ablalarla güzel geçiniyoruz. İlişkilerimiz güzel, ara sıra tartışıyoruz. Sonra birbirimizden özür diliyoruz, barışıyoruz.” diyerek ev ortamlarındaki ilişkinin durumunu gözler önüne sermişlerdir.

Ç-6: ise “İyi ilişkilerimiz var. Güzel anlaşıyoruz. Evde koşmuyoruz, kavga etmiyoruz, yemekten sonra kesinlikle elleri yıkıyoruz. Sofrada konuşulmaz. Çünkü şeytanla yemek yiyormuşuz. Kuran kitapları (Elif, Be) öğreniyoruz, ablalar öğretiyor. Yazın Kuran kursuna yazılabilirmişiz diyorlar.” biraz farklı bir şekilde ev içi ortamı açıklamıştır.

Araştırma bulguları boyunca görüldüğü üzere bakım personellerinin kurallara uyma konusundaki beklentilerinin yüksek olduğu bu ifadeden de anlaşılmaktadır. Yine çok az olmakla birlikte bazı bakım personellerinin kendi inançlarını ve batıl itikatlarını çocuklara yansıttığı da önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.28. Ev Ortamındaki Kurallar, İşleyiş ve Beklentiler

ÇF – Ev Ortamındaki Kurallar, İşleyiş ve Beklentiler	f
Uyulabilir Kurallar Var	6
Çok Kural Yok (Esnek)	2
Hepimizin Fikirleri Alınıyor	2
Bazen Kurallara Uymakta Zorlanıyoruz	2
Kuralı Bozanı Uyarıyoruz	1

Çocuklar ev ortamındaki kurallar, işleyiş ve beklentilere ilişkin verdikleri cevaplara bakıldığında sırasıyla; Ç-1 “Genel olarak iyidir. Birbirimize iyi davranırız. Kurallar daha iyi olsun. Kurallar iyi olursa işlerimizi daha kolay yaparız.”, Ç-2 “Çok iyi ilişkilerimiz var, kurallar var.”, Ç-3 “Ev ortamında kurallar fazla yok. Dizi izlerken konulara göre seçici davranılıyor. Çocuklara yönelik filmlere izin veriliyor.”, Ç-4 “Hepimizin fikirleri alınıyor, çoğunluğa uyuyoruz. Yemekleri genelde ablalar düşünüyor, sosyal etkinliklerde çoğunluğa uyuyoruz. Kurallar da çok iyi. Herkes kurallara uyuyor. Zorlandığımız yerlerde ablalar yardımcı oluyor.”, Ç-5 “Çok güzel. Herkes birbirine iyi davranıyor. Kurallar güzel. Bazen kurallara uymakta zorlanıyoruz. Televizyon izleyememek.”, Ç-6 “İyi ilişkilerimiz var. Güzel anlaşıyoruz. Kurallar var. Evde koşmamalı, kavga etmemek, yemekten sonra kesinlikle elleri yıkıyoruz. Sofrada konuşulmaz, çünkü şeytanla yemek yiyormuşuz.”, Ç-7 “İyi. Hoplama zıplama yok.”, Ç-8 “Güzel, güzel. Kurallar bizim öğrenmemiz için.”, Ç-9 “Genel olarak güzel. Çok sıkı değil. Rahattır.”, Ç-10 “İyi. İyi şeyler düşünüyorum. Kurallar güzel.”, Ç-11 “Hepimiz bir karar verip uyguluyoruz. Hepimiz ortak mutlu oluyoruz. Kurallar gayet normal. Zaten zor kurallar değil, yapabileceğimiz kurallar.”, Ç-12 “İyi görüyorum. İyi gidiyor. Kurallar iyi.”, Ç-13 “Güzel. Kurallar güzel. Kuralı bozanı uyarıyoruz. Bir daha yaparsa tekrar uyarıyoruz. Sonra bir

daha yapmıyorlar.”, Ç-14 “*Güzel. Olumlu. İyi bence kurallar.*”, Ç-15 “*Kurallar zor değil. Her evde olduğu gibi.*”, Ç-16 “*Ablamlarla güzel geçiniyoruz. İlişkilerimiz güzel, ara sıra tartışıyoruz. Sonra birbirimizden özür diliyoruz, barışıyoruz. Kurallar uygun, hiç zor değil.*”, Ç-17 “*İyi değerlendiriyorum. Bence güzel. Çünkü her şeyi yerli yerinde. Düzen var. Uyumlu.*”, Ç-18 “*İyidir, arkadaşız. Kuralları iyi buluyorum.*”, Ç-20 “*Güzel.*”, Ç-21 “*Kurallar iyi. Kurallar uygulanabilir.*”, Ç-22 “*İyidir. Güzel, seviyorum. Kurallar düzenli olmamızı sağlar.*”, Ç-23 “*Çok iyi. Çok iyi kurallar.*” ve Ç-24 “*İyidir.*” şeklinde cevap vermektedirler.

Çizelge 4.28. incelendiğinde ev ortamındaki kurallar, işleyiş ve beklentiler konusunda katılımcı çocukların görüşleri yer almaktadır. Buna göre katılımcı çocukların 6’sı evde uyulabilir kurallar olduğunu, 2’si evde çok kural olmadığını, 2’si kurallar belirlenirken kendilerinin fikirlerinin alındığını, bir çocuk ise kuralı bozanı uyardıklarını belirtmiştir. 2 çocuk da kurallara uymakta bazen zorlandıklarını belirtmiştir.

Bu kapsamda Ç-6: “*Kurallar güzel. Bazen kurallarda zorlanıyoruz. Televizyon izleyememek.*” diyerek uymakta zorlansa da kuralların uygun olduğunu belirtmiştir.

Ç-9: “*Genel olarak güzel. Çok sıkı değiller. Rahatsız.*” diyerek ev ortamının çok sıkı olmadığını ifade etmiştir. Ancak tüm bulgulardan anlaşılacağı üzere kurallara uyma çocuk evlerindeki önemli değerlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Çizelge 4.29. Evdeki Fiziksel Ortamın Çocukların Davranışları Üzerindeki Rolü

ÇF – Evdeki Fiziksel Ortamın Çocukların Davranışları Üzerindeki Rolü	f
Güzel	8
İyi	6
Çok Güzel	6
Tertipli / Düzenli	5
Çok İyi	1

Çocuk evlerindeki fiziksel ortamın çocukların davranışları üzerindeki rolüne ilişkin olarak çocukların verdikleri cevaplara bakıldığında sırasıyla; Ç-1 “*İyi, çok iyi.*”, Ç-2 “*Çok güzel.*”, Ç-3 “*Çok güzel. Yatak, düzen güzel. Odamı ve ev ortamını seviyorum.*”, Ç-4 “*Güzeldir.*”, Ç-5 “*Düzenli, gayet güzel.*”, Ç-6 “*Çok iyi.*”, Ç-7 “*Güzel*”, Ç-8 “*Güzel, çok güzel. Kitaplığımız var, oyuncak odamız.*”, Ç-9 “*Harika buluyorum.*”, Ç-10 “*Güzel*

buluyorum.”, Ç-11 “*Tertipli, düzenli, temiz.*”, Ç-12 “*Düzenli.*”, Ç-13 “*Çok güzel.*”, Ç-14 “*Güzel buluyorum.*”, Ç-15 “*Güzel. O kadar da düzensiz değil. Güzel ortam. Düzenli, tertipli, temiz.*”, Ç-16 “*Bence olduğu gibi çok güzel. Odaları mevsime göre tekrar düzenliyoruz.*”, Ç-17 “*Hepsi güzel. Çünkü tertemiz.*”, Ç-18 “*İyi buluyorum.*”, Ç-20 “*Güzel.*”, Ç-21 “*İyi buluyorum. Düzenli, güzel. İyi.*”, Ç-22 “*İyi, güzel, ev güzel. İyi yaşanılacak bir yer.*”, Ç-23 “*Valla çok iyi buluyorum. Her şeyimiz var.*” ve Ç-24 “*İyi buluyorum.*” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.29. incelendiğinde evdeki fiziksel ortamın çocukların davranışları üzerindeki etkisine ve çocukların evin fiziki yapısına ilişkin görüşleri yer almaktadır. Bulgulara göre çocukların tamamı evdeki fiziksel ortamı iyi bulmaktadır.

Çocukların söylemlerinden örnek verilecek olursa Ç-3: “*Çok güzel. Yatak, düzen güzel. Odamı ve ev ortamını seviyorum.*”, Ç-11: “*Tertipli, düzenli, temiz.*”, Ç-16: “*Bence olduğu gibi çok güzel. Odaları mevsime göre tekrar düzenliyoruz.*”, Ç-23: “*Valla çok iyi buluyorum. Her şeyimiz var.*” diyerek evin fiziksel ortamı ile ilgili memnuniyetlerini belirttikleri görülmektedir.

Evin fiziksel ortamının davranışlarına yansımaları konusunda ise Ç-4: “*Mesela yatağı kendimiz yapıyoruz. Temizlik önemlidir. Temizlik Allah’ın emridir. Yapamadığımız yerde ablalarımız yardımcı oluyor.*” şeklinde bir örnek vermiştir.

Çizelge 4.30. Çocuk Evlerinin Komşu Evlerinden Farkı

ÇF – Evlerin Karşılaştırılması	f
Daha İyi	18
Aynı / Benzer	4

Çocuk evlerinde yaşayan çocuklara farklı ev ortamları ile ilgili karşılaştırmalarına ilişkin çocukların verdikleri cevaplara bakıldığında; Ç-1 “*Diğer ev ortamları gibi.*”, Ç-2 “*Genel olarak aynı. Bizim ev komşu evinden daha güzel.*”, Ç-3 “*Komşuların ev ortamına göre daha güzel. Hayalimdeki eve göre bile daha iyi.*”, Ç-4 “*Karşılaştırma yapmıyorum ama bence komşulara göre daha güzeldir.*”, Ç-5 “*Aynı hemen hemen.*”, Ç-6 “*Komşulara göre daha iyidir.*”, Ç-7 “*Burası daha güzel.*”, Ç-9 “*Farkı yok. Burası daha güzel.*”, Ç-10 “*Farkı yok. Burası daha güzel.*”, Ç-11 “*Komşularınkinden biraz daha güzel geliyor*

bana.”, Ç-12 “*Farkı var. Burası daha güzel.*”, Ç-13 “*Aynı. Burası daha güzel.*”, Ç-14 “*Çok farkı yok. Hepsi güzel.*”, Ç-15 “*Zaten komşularımızın da var böyle evleri.*”, Ç-16 “*Bence bir farkı yoktur. Burası daha güzel.*”, Ç-17 “*Burası daha güzel.*”, Ç-18 “*Bence burası daha güzel.*”, Ç-20 “*Burası komşu evlerinden daha güzel.*”, Ç-21 “*Bence burası daha iyi.*”, Ç-22 “*Aynular. Bence burası daha güzel.*”, Ç-23 “*Burası çok değişik. Dar diğerleri, burası geniş. Burası daha güzel.*” ve Ç-24 “*Farkı yok. Burası daha güzel*” şeklinde cevaplamaktadırlar.

Çizelge 4.30. incelendiğinde katılımcı çocukların kendi evleriyle komşu evleri kıyaslamaları görülmektedir. Katılımcı çocukların büyük çoğunluğu (18), kendi evlerinin diğer evlerden daha iyi olduğunu belirtirken 5 çocuk ise benzer olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı çocuklar yapılan görüşmelerde kendi evlerinin diğer çocuk evleri (kardeş evler) ile aynı, komşu evinden daha güzel olduğunu ifade etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında devletin oluşturduğu çocuk evleri buldukları çevredeki evlerden daha iyi şartlara sahip olarak düzenlenmiştir.

Örneğin Ç-3: “*Hayalimdeki eve göre bile daha iyi.*” demiştir. Bu durum ilk başta bir avantaj gibi görünse de çocukların şartlarının yakın çevrenin şartlarından iyi olmasının onların toplumsallaşmasına etkisi açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çizelge 4.31. Ev Ortamında Yapılan Etkinlikler

ÇF – Ev Ortamında Yapılan Etkinlikler	F
Evde Oyun Oynama (Canga, yapboz, isim şehir, monopoly vs.)	12
TV İzleme	7
Kitap Okuma	6
Tablet Oynama	5
Ders Çalışma	4
Birlikte Yemek Yeme	3
Resim Yapma	3
Futbol Oynama	2
Sinemaya Gitme	2
Diğer Etkinlikler (Süs Eşyası, Kelebek, Anahtarlık, Papyon, çanta vs.)	2
Çizgi Film İzleme	1
Yemek Yapma, Hazırlama	1
Sohbet Etme	1
Oyuncaklarla Oynama	1
Bilgisayarla Oynama	1
Temizlik Yapma	1
Annelere Yardım Etme	1

Çocukların çocuk evleri ortamında yaptıkları etkinliklere ilişkin olarak şu cevapları verdikleri görülmektedir: Ç-1 “Televizyon izlemek, ders çalışmak, çizgi film NinjaGo izlemek.”, Ç-2 “Tablet oynuyoruz. Hep birlikte oynuyoruz. Futbol oynarız.”, Ç-3 “Anahtarlık, çanta, süs eşyası yapıyoruz. Etkinlik örneği olarak papyon yapmışlar. Kitap okumayı genelde birlikte yaparız.”, Ç-4 “Televizyon, yemek, genelde her şeyi ablalarla birlikte yaparız. Ders çalışmak ve okuma kitaplarda daha çok birlikte oluruz. Konuşma yaparız. Yemek yerken az konuşuyoruz çünkü günah. Şeytan konuşurken yanımızda oluyor.”, Ç-5 “Kitap okumak, televizyonu çok az izliyorum. Heyecanlı kitapları seviyorum.”, Ç-6 “Canga oyunu oynuyoruz. Hayvanat bahçesi yapıyoruz. Genelde bunlar. Keçeli kağıtlardan şekiller yapıyoruz.”, Ç-7 “Etkinlikler, kelebek etkinliği.”, Ç-8 “Oyuncak oynuyoruz, bilgisayarla oynuyoruz. Hep birlikte sinemaya gidiyoruz. Evde TV izliyoruz.”, Ç-9 “Birlikte yemek yiyoruz. Annelerimiz ile beraber oyun oynuyoruz.”, Ç-10 “TV izliyoruz, çay keyfi yapıyoruz.”, Ç-11 “Büyük bölümü TV izlemekle geçiyor. Ödevleri yaptıktan sonra toplu olarak TV izleriz. Eğlenceli faaliyetlerde hepimiz beraber yaparız.”, Ç-12 “Bilmece çözmek. Yapboz faaliyetinde.”, Ç-13 “Beraber resim yaparız, TV izleriz. İzlenen programlarda anlaşma olmazsa oylama yapıyoruz. Gezilerde, resim yapmakta, oyun oynamakta, bazen parka gideriz.”, Ç-14 “Oyunlar var. TV izlemek. Ortakça kitap okumak. Tablet oynamak ortakça. Keyif yaparız. Çoğunlukla isim-şehir oyunu oynarız.”, Ç-15 “Sinemaya gitmek. Tablet oynarız, böyle oyunlar oynarız.”, Ç-16 “İsim şehir hayvan

oyunlar. Monopoly oynarız. Beraber böyle kitap okuruz. Oyunlarda birlikte oluruz.”, Ç-17 “Tablet oynamak, kitap okumak, yapboz, langırt gibi oyuncaklarla oynamak. Bütün faaliyetlerde birlikte oluruz.”, Ç-18 “Oyun oynarız, kitap okuruz. TV seyrediyoruz. Oyun oynayınca isim şehir oyunu. Hocalar geliyor buraya, onlar bizi sınav yapıyor.”, Ç-20 “Oyun oynarız genel olarak. Oyun türü faaliyetlerde, bir de derslerde. Temizliğe.”, Ç-21 “Oyun oynuyoruz. İsim şehir oynuyoruz.”, Ç-22 “Oyun oynuyoruz, etkinlik yapıyoruz. Resim, oyun.”, Ç-23 “Annelere yardım ederim. Oyun oynarız. Kitap okuruz. Anneler bize hikâyeler anlatır.” ve Ç-24 “Kuş yapmayı, yavşan yapmayı öğrettiler. Sosyal faaliyetlerde yavşan, etkinlik, kedi yapmayı, raf yapmayı öğrettiler.”

Çizelge 4.31. incelendiğinde katılımcı çocuklara göre ev ortamında yapılan etkinlikler görülmektedir. Buna göre ev ortamında en fazla yapılan etkinliklerin; evde oyun oynama (canga, yapboz, isim şehir, monopoly vs.) (12), TV izleme (7), kitap okuma (6) ve tabletle oynama (5) olduğu görülmektedir.

Bu etkinliklerin yanı sıra ders çalışma (4), birlikte yemek yeme (3), resim yapma (3), sinemaya gitme (2), futbol oynama (2), süs eşyası, papyon vs. gibi farklı etkinlikler (2), çizgi film izleme (1), yemek yapma, hazırlama (1), sohbet etme (1), oyuncaklarla oynama (1), bilgisayarla oynama (1), temizlik yapma (1) ve annelere yardım etme (1) gibi etkinliklerin ev ortamında yapıldığı katılımcı çocuklar tarafından belirtilmiştir.

Her evde benzer olmakla birlikte çeşitli etkinliklerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Örneğin Ç-2: “Ödevleri yaptıktan sonra toplu olarak TV izleriz. Eğlenceli faaliyetlerde hepimiz beraber yaparız” demiştir.

Ç-4: ise “Televizyon, yemek, genelde her şeyi ablalarla birlikte yaparız. Ders çalışmak ve okuma kitaplarda daha çok birlikte oluruz. Konuşma yaparız. Yemek yerken az konuşuruz çünkü günah.” şeklinde ifade etmiştir.

Ç-18: “Oyun oynarız, kitap okuruz, TV seyrediyoruz. Oyun oynayınca, isim şehir oyunu. Hocalar geliyor buraya, onlar bizi sınav yapıyor.” şeklinde belirtmiştir.

Görüldüğü üzere çocuklar bakım personelleri ile ev ortamında diğer ailelerdeki etkinliklere benzer faaliyetler yapmaktadırlar.

Çizelge 4.32. Ev Ortamını Nasıl Buluyor

ÇF – Ev Ortamını Nasıl Buluyor	f
İyi / Güzel Bulma	10
Çok İyi / Çok Güzel Bulma	9
Düzenli	4
Temiz	3
Sakin	1

Çocukların ev ortamını nasıl bulduklarına ilişkin olarak şu cevapları verdikleri görülmektedir: Ç-1 “Çok iyi.”, Ç-2 “Çok güzel.”, Ç-3 “Çok güzel ve sakın”, Ç-4 “Temizdir.”, Ç-5 “Düzenlidir.”, Ç-6 “Çok iyi.”, Ç-7 “Güzel.”, Ç-8 “Güzel, çok güzel.”, Ç-9 “Harika buluyorum.”, Ç-10 “Güzel buluyorum.”, Ç-11 “Tertipli, düzenli, temiz.”, Ç-12 “Düzenli.”, Ç-13 “Çok güzel.”, Ç-14 “Güzel buluyorum.”, Ç-15 “Güzel”, Ç-16 “Bence olduğu gibi çok güzel.”, Ç-17 “Güzel, çünkü tertemiz.”, Ç-18 “İyi buluyorum.”, Ç-20 “Güzel.”, Ç-21 “İyi buluyorum. Düzenli güzel.”, Ç-22 “İyi, güzel, ev güzel.”, Ç-23 “Valla çok iyi buluyorum.” ve Ç-24 “İyi buluyorum.”

Çizelge 4.32. incelendiğinde katılımcı çocukların tamamına yakının ev ortamını iyi buldukları anlaşılmaktadır. Katılımcı çocukların 10’u ev ortamını iyi / güzel bulunduğunu ifade ederken, 9’u çok iyi / çok güzel bulduklarını, 4 çocuk evlerin düzenli olduğunu, 3 çocuk temiz olduğunu, 1 çocuk da evin sakın bulunduğunu ifade etmektedir.

Çizelge 4.33. Ev Ortamında Neler Yapıyor

ÇF – Ev Ortamında Neler Yapıyor	f
Evde Oyun Oynama	12
TV İzleme	9
Etkinlik Yapma	5
Ders Çalışma	4
Tablet Oynama	4
Kitap Okuma	4
Ablalarla Şakalaşma	2
Çizgi Film İzleme	1
Sohbet Etme	1
İngilizce Çalışma	1
Oyuncak Oynatabiliyoruz	1
Bilgisayar Oynuyoruz	1
Geziye Gitme	1
Dışarı Çıkabilme	1
Ablalarla şakalaşıyoruz	1

Çocuk evlerindeki ev ortamında neler yapıldığına ilişkin olarak çocuklar şu cevapları verdikleri görülmektedir: Ç-1 “Televizyon izlemek, ders yapmak, çizgi film izliyoruz.”, Ç-2 “Tablet oynuyoruz. Hep birlikte oyun oynuyoruz.”, Ç-3 “Etkinlik yapıyoruz. Televizyon izliyoruz. Kitap okumayı genelde birlikte yaparız.”, “Ablalarla şakalaşıyoruz.”, Ç-4 “Televizyon izlemek, ders çalışmak ve okuma kitaplarda daha çok birlikte oluruz. Konuşma yaparız.”, Ç-5 “İngilizce çalışıyoruz.”, Ç-6 “Etkinlikler.”, Ç-8 “Oyuncak oynuyoruz. Bilgisayarla oynuyoruz. Daha çok etkinliklerde beraberiz, TV izliyoruz.”, Ç-9 “Birlikte yemek yiyoruz. Birlikte öğretmenler günü için etkinlikler yapıyoruz.”, Ç-10 “Etkinlik yapıyoruz, TV izliyoruz, çay keyfi yapıyoruz.”, Ç-11 “Ödevleri yaptıktan sonra toplu olarak TV izleriz.”, Ç-12 “Yapboz faaliyetlerinde.”, Ç-13 “Oyun oynamaktayız, TV izleriz.”, Ç-14 “Oyunlar var. Tablet oynamak ortakça.”, Ç-15 “Tablet oynarız, böyle oyunlar oynarız.”, Ç-16 “Oyunlarda birlikte oluruz.”, “Tablet oynuyoruz, TV izliyoruz.”, Ç-17 “Bütün faaliyetlerde birlikte oluruz.”, Ç-18 “Oyun oynarız, kitap okuruz, TV seyrediyoruz.”, Ç-20 “Oyun oynarız genel olarak. Oyun türü faaliyetlerde, bir de derslerde.”, Ç-21 “Oyun oynuyoruz. İsim şehir oynuyoruz.”, Ç-22 “Oyun oynuyoruz, etkinlik yapıyoruz.”, Ç-23 “Oyun oynarız, kitap okuruz.” ve Ç-24 “Sosyal faaliyetlerde.”

Çizelge 4.33. incelendiğinde ev ortamında neler yapıldığı katılımcı çocukların görüşlerine göre ortaya çıkmaktadır. Yukarıda ele alınan ev ortamında yapılan etkinlikler doğrudan ev içi yapılan faaliyetlere odaklanırken araştırmacı bu soruda daha genel bir durumu ortaya koymak istemiştir. Ancak burada elde edilen bulguların da yukarıdakine benzer olduğu anlaşılmaktadır.

Ev ortamında neler yapıldığına ilişkin katılımcı çocukların görüşleri incelendiğinde en fazla, evde oyun oynama (12), TV izleme (9) ve etkinlik yapma (5) cevaplarının verildiği görülmektedir. Bu cevaplar yukarıdaki etkinlik cevaplarına çok benzemektedir. Ancak bu soruda katılımcı çocuklardan bazıları ders çalışma (4), kitap okuma (3), ablalarla şakalaşma (2), İngilizce çalışma (1) gibi farklı cevaplar vermişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere katılımcı öğrenciler evde ders çalışma ve kitap okuma gibi temel görevler dışında yaptıklarını tutarlı olarak iki soruda da ifade etmişlerdir.

Çizelge 4.34. Ev Ortamında Yapmak İsteyip de Yapamadıkları

ÇF – Ev Ortamında Yapmak İsteyip De Yapamadıkları	f
Yok	20
Tek Başıma Dışarı Çıkamıyorum	2
Babamın Yanına Gitme	1
Anne-Babamın Yanına Gidemiyorum	1

Çocuk evlerinde çocukların yapmak isteyip de yapamadıkları durumlara ilişkin ifadelerine göre bakıldığında şunları belirtmektedirler: Ç-1 “*Yapmak isteyip de yapamadığım bir şey yok.*”, Ç-2 “*Yapamadığım bir şey yok.*”, Ç-3 “*Genelde yok.*”, Ç-4 “*Babamın yanına gitmek.*”, Ç-5 “*Yok.*”, Ç-6 “*Anne ve babamın yanına gidememek.*”, “*Tek başımıza dışarı çıkamıyoruz*”, Ç-7 “*Yok.*”, Ç-8 “*Yok.*”, Ç-9 “*Yok.*”, Ç-10 “*Yok*”, Ç-11 “*Yok*”, Ç-12 “*Yok.*”, Ç-13 “*Yok.*”, Ç-14 “*Bazen dışarı çıkmak istiyoruz, bazen yapamıyoruz.*”, Ç-15 “*Yok.*”, Ç-16 “*Yok.*”, Ç-17 “*Yok. Hepsini yapıyoruz.*”, Ç-18 “*Yok.*”, Ç-20 “*Yok.*”, Ç-21 “*Yok*”, Ç-22 “*Yok.*”, Ç-23 “*Yok.*” ve Ç-24 “*Yok.*”

Çizelge 4.34. incelendiğinde katılımcı çocukların ev ortamında yapmak isteyip de yapamadıkları şeyler konusundaki görüşleri görülmektedir.

Katılımcı çocukların büyük çoğunluğu (20) evde yapmak isteyip de yapamadıkları bir şeyin olmadığını ifade etmişlerdir. Buna karşın 2 çocuk tek başına dışarı çıkamadığını, 2 çocuk da anne ve/veya babasının yanına her istediğinde gidememesini cevap olarak sunmuştur.

Buraya kadar ele alınan bulgular kısaca değerlendirilecek olursa çocuklar ev ortamının fiziki ve sosyal düzeninden memnun, evde istediklerini yapabilen, eğlenen ve mutlu olan bir görünüm çizmektedirler.

4.2.3. Çocuk

Bu bölümde bakım personellerinin değer aktarım süreçlerine yönelik çocukların “*çocukların tercihlerinde bakım personellerinin rolü*”, “*model aldıkları veya model aldıklarının belirgin özellikleri*”, “*model aldıkları konusunda bakım personellerinin çocuklara desteği*” ve

“çocukların bakım personellerine hitap şekilleri (anne, abla...)” ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Çizelge 4.35. Çocukların Tercihlerinde Bakım Personellerinin Rolü

ÇF – Çocukların Tercihlerinde Bakım Personellerinin Rolü	f
Bakım Personelleri Serbest Bırakıyorlar / Kendimiz Seçiyoruz	12
Bakım Personeli Yönlendiriyor / Onaylıyor / Seçenek Sunuyorlar	9
Seçim Yapamadığımızda Yardımcı Oluyorlar	2
Yemek Konusunda Seçenek Sunuyorlar	1
Giyim Konusunda Yönlendirme Var	1
Kitap Seçimi Konusunda Serbestlik Var	1

Çocukların tercihlerinde bakım personellerinin rolüne ilişkin olarak çocuklar şu cevapları verdikleri görülmektedir: Ç-1 “Genel olarak büyüklerin yönlendirmesi oluyor.”, Ç-2 “Genelde kendim seçebiliyorum.”, Ç-3 “Genelde serbest bırakıyorlar.”, Ç-4 “Seçim yapamadığım zaman ablaların desteğini alıyorum.”, Ç-5 “Genelde istediğimizi yapıyoruz.”, Ç-6 “Onların etkisi oluyor. Onlar onay verirlerse yapıyoruz.”, Ç-7 “Annem yardımcı oluyor.”, Ç-8 “Oluyor.”, Ç-9 “Genelde onaylarını alırız. Kitapları kendimiz seçiyoruz.”, Ç-10 “Okumak istediğim kitapları okutturuyorlar. İstedğim kıyafetleri giydiriyorlar.”, Ç-11 “Mesela beraber alışverişe gidiyoruz, seçiyoruz, alabiliyoruz.”, Ç-12 “Tercihlerimiz dikkate alınıyor.”, Ç-13 “İstedğimiz kitabı alıyoruz. Yaşımıza uygun değilse aldırıyorlar.”, Ç-14 “Bana sorarak yapıyor. Yemekleri kendileri yapıyorlar. Bazen söylediklerimiz uygunsa yapabiliyorlar. Kitap okumalarımı kendim seçiyorum.”, Ç-15 “Çorabımı her şeyimi kendimiz tercih ederiz.”, Ç-16 “İsteğimize göre uygunsa yapılıyor.”, Ç-17 “Ablalar bize soruyor. Şu mont mu bu mont mu diye soruyorlar. Biz de içinden tercih ediyoruz.”, Ç-18 “Abla istediğimiz kıyafetleri alıyorlar.”, Ç-20 “Bazen kendim seçiyorum bazen anneler tercih ediyor. Yemekleri anneler tercih ediyor.”, Ç-21 “İkimizde karar verebiliyoruz.”, Ç-22 “Anneden isteyince bazen yaptırıyorlar. Çoğunu yapıyorlar.”, Ç-23 “Ablalara söylüyoruz, bazı şeyleri ablalara sorarak yapıyoruz.” ve Ç-24 “Annerele sorarak bize uygun kitapları verirler.”

Çizelge 4.35. incelendiğinde çocukların tercihlerinde bakım personellerinin rolüne ilişkin bulgular yer almaktadır. Katılımcı çocukların yaklaşık yarısı (12) bakım personellerinin kendilerini serbest bıraktığını ve kendi seçimlerini yaptıklarını belirtmiştir.

Katılımcı çocuklardan 9'u ise bakım personellerinin kendilerini yönlendirdiğini, yaptıkları seçimleri onayladıklarını ya da seçenek sunduklarını ifade etmiştir. Çocukların bu konudaki ifadelerin bakıldığında; Ç-1: “Genel olarak büyüklerin yönlendirmesi oluyor.”, Ç-3: “Ben istediğim kitap, filmi izleyebiliyorum. Genelde serbest bırakıyorlar.”, Ç-5: “Seçim yapamadım zaman ablaların desteğini alıyorum.”, Ç-6: “Onların etkisi oluyor. Onlar onay verirlerse yapıyoruz.”, Ç-12: “Tercihlerimiz dikkate alınıyor.”, Ç-16: “İsteğimize göre uygunsa yapılıyor.”, Ç-17: “Ablalar bize soruyor. Şu montu mu bu montu mu diye soruyorlar. Biz de içinden tercih ediyoruz.”, Ç-22: “İstediğim kitabı okuyabiliyorum.”, Ç-23: “Bazı şeyleri ablalara sorarak yapıyoruz.” şeklinde ifadelerle yukarıdaki bulguları destekledikleri görülmektedir.

Çizelge 4.35.'e göre elde edilen bulgular değerlendirildiğinde çocuklar kendileriyle ilgili tercihlerde genel olarak serbest davrandıkları ve onaya dayalı tercihler yaptıkları anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.36. Model Aldıkları veya Model Aldıklarının Belirgin Özellikleri

ÇF – Çocukların Model Aldıkları veya Model Aldıklarının Belirgin Özellikleri	f
Öğretmen	8
Polis	3
Futbolcu	3
Doktor	3
Bakım Personeli	2
Avukat	2
Bilgisayar Mühendisi	1
Asker	1
Bilmiyorum	2

Çocukların model aldıkları kişi ve mesleklere ilişkin ifadelerine bakıldığında çocuklar sırasıyla; Ç-1 “Yunus polisi olmak istiyorum. Polis hırsızları yakalıyor.”, Ç-2 “Yunus polisi. Vatanımızı korumak için.”, Ç-3 “Avukat olmak istiyorum. Adalet olsun istiyorum.”, Ç-4 “Öğretmen olmak istiyorum. İlkokul öğretmeni olmak istiyorum. Çocuklara sevap kazanıyorsun hem de çocuklar öğreniyor. Onlara bir şeyler öğretmek güzel.”, Ç-5 “Ablalarım gibi memur olmak istiyorum. Çocukları çok seviyorum.”, Ç-6 “Bu evde çalışmak istiyorum. Çünkü buradaki ablalar sevap işliyorlar. Çocuklara anne babası gibi davranıyorlar.”, Ç-7 “Öğretmen.”, Ç-8 “Doktor. Herkesin hayatını kurtarıyor.”, Ç-9 “Öğretmen olmak istiyorum. Çünkü yani çocukların beni dinlerken görmelerinden zevk alıyorum. Onlara bir şey öğretmek hoşuma gidiyor.”, Ç-10 “Doktor veya öğretmen. Yardım etmek güzel.”, Ç-11 “Öğretmen olmak istiyorum. İlkokul öğretmeni. Çocuklarla beraber olmak eğlenceli, soru cevap alındığında ödüllendirmek hoşuma

gidiyor.”, Ç-12 “Polis. Çünkü polislik iyi olduğu için. Vatanımızı sevdiğimiz için.”, Ç-13 “Doktor. Hoşuma gidiyor. İnsanları tedavi etmek, yardım etmek güzeldir.”, Ç-14 “Bilgisayar mühendisi olmak istiyorum. Bilgisayarla çok uğraştığım için, yapabildiğim için.”, Ç-15 “Futbolcu olmak istiyorum. TV’de görüyoruz, adamlarda güzel zevk alıyorlar. Kaleci olmak istiyorum.”, Ç-16 “Asker olmak istiyorum. Vatanı korumak için.”, Ç-17 “Fen öğretmeni. Çünkü eğlenceli, bilimi sevdiğim için.”, Ç-18 “Futbolcu. Adamlar iyi oynadığı için ve de takımı için oynamak istiyorum.”, Ç-20 “Futbolcu. Futbolu seviyorum, iyi oynuyorum.”, Ç-21 “Bilmiyorum. Daha düşünmedim.”, Ç-22 “Avukat. Güzel bir iş benim için. Adaletli, benim hoşuma gidiyor.”, Ç-23 “Öğretmen, sınıf öğretmeni. Çünkü çocuk seviyorum. Ders anlatması güzel.” ve Ç-24 “Öğretmen. Müzik öğretmeni. Çocuklara anlatarak, gitar çalmayı öğretmen hoşuma gider.” şeklinde ifade etmektedirler.

Çizelge 4.36. incelendiğinde katılımcı çocukların model aldıkları kişi ve meslekler görülmektedir. Buna göre katılımcı çocuklar en fazla öğretmenlerini, polisleri, futbolcuları, doktorları, bakım personellerini, avukatları, bilgisayar mühendislerini ve askerleri model aldıklarını belirtmişlerdir. Yalnızca iki çocuk ise bu soruya bilmiyorum cevabı vermiştir.

Öğretmenleri model alan çocukların bunu tercih etmelerinin temel nedeninin çocuklarla olmak istemeleri ve onlara bir şeyler öğretmenin yararlı olacağını düşünmeleri olduğu söylenebilir. Örneğin Ç-4: “Öğretmen olmak istiyorum. İlkokul öğretmeni olmak istiyorum. Çocuklara sevap kazanyorsun hem de çocuklar öğreniyor.” demiştir.

Polis olmak isteyen çocukların ise suçla savaşma istekleri olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Ç-1: “Yunus polisi olmak istiyorum. Polis hırsızları yakalıyor.” demiştir.

Futbolcu olmak isteyen çocukların ise genellikle erkek çocuklar olduğu ve futbolcuları çok havalı ve popüler gördükleri için onları model aldıkları söylenebilir.

Doktor olma isteyen çocukların ise bu mesleği model almalarında insanlara yardım etme arzusunun yattığı görülmektedir. Örneğin Ç-8: “Doktor olmak istiyorum. Herkesin hayatını kurtarıyor.” demiştir.

Bakım personeli olmak isteyen çocukların ise bakım personellerinin kendileri ile ilgilenmelerinden etkilenmeleri ve kendilerinin de aynı onlar gibi çocuklara yardım etmek

istemelerinin etkisi olduğu görülmektedir. Örneğin Ç-6: *“Bu evde çalışmak istiyorum. Çünkü buradaki ablalar sevap işliyorlar. Çocuklara anne babası gibi davranıyorlar. Bunları seviyorum. Ben de böyle yardımsever olmak istiyorum. Yoldan geçen yaşlılara, fakir olanlara yardım edebilirim.”* şeklinde belirtmiştir.

Avukat olmak isteyen çocukların ise adaleti sağlama amaçları olduğu görülmektedir.

Asker olmak isteyen çocuğun ise askerlerin vatani korumalarından etkilendiği görülmektedir.

Çocuklar arasında yalnızca biri kendi ilgi ve potansiyeline göre bir meslek grubunu model aldığını belirtmiştir. Buna göre Ç-14: *“Bilgisayar mühendisi olmak istiyorum. Bilgisayarla çok uğraştığım için, yapabildiğim için.”* demiştir.

Buraya kadar ele alınan bulgulardan anlaşıldığı üzere çocukların model aldıkları kişilerin ya yakın çevresinde gördüğü meslek gruplarından olduğu ya da yardım edici, adalet sağlayıcı, koruyucu mesleklerden olduğu görülmektedir. Bu tercihlerde çocukların mevcut durumlarının etkisinin olduğu söylenebilir.

Çizelge 4.37. Model Aldıkları Konusunda Bakım Personellerinin Çocuklara Desteği

ÇF – Model Aldıkları Konusunda Bakım Personellerinin Çocuklara Desteği	f
Evet	19
Hayır	2
Yorum Yapmayan	3

Çocukların model aldıkları konusunda bakım personellerinin çocuklara destekleri olup olmadığına ilişkin şunları belirtmektedirler: Ç-1 *“Bu konuda destek almadım hiç.”*, Ç-2 *“Evet. Okursan, çalışırsan, başarırsan olabilirsin diyorlar.”*, Ç-3 *“Destek oluyorlar. Dersleri başarılı olmaları gerekiyor. Ablalar yardım ediyor bu konuda. İngilizcem kötü idi, ablalarımın sayesinde topladım.”*, Ç-4 *“Ablalarım destek oluyorlar. Çok çalışmam gerektiği konusunda destek oluyorlar.”*, Ç-5 *“Bana çok destek oluyorlar. Bilmediklerimizi anlatıyorlar, yardım ediyorlar.”*, Ç-7 *“Ders çalıştırıyorlar.”*, Ç-8 *“Destek oluyorlar. Ders çalıştırıyorlar, kitap okutuyorlar.”*, Ç-9 *“Yardım ediyorlar. Ders çalıştırıyorlar.”*, Ç-10 *“Destek oluyorlar. İnsanlara yardım etmemiz gerektiğini söylüyorlar.”*, Ç-11 *“Evet. Nasıl yapacağım hakkında bilgi veriyorlar. Nasıl bir şey olduğunu anlatıyorlar.”*, Ç-12 *“Destek oluyorlar. Ders çalıştırıyorlar.”*, Ç-13 *“Evet. O meslek*

ile ilgili sorular soruyorlar. Bizi geliştiriyorlar. Derslerimize yardımcı oluyorlar.”, Ç-14 “Destek oluyorlar. Derslerimde yardım ediyorlar.”, Ç-15 “Yardım ediyorlar.”, Ç-16 “Destek oluyorlar. Sınava çalışıyorum. Derslerimde de yardımcı oluyorlar. Ödevleri bitirince ablalar kontrol ederler.”, Ç-17 “Evet, destek oluyorlar. Mesela Fen dersi çalıştırıyorlar, başarılı olmak için.”, Ç-18 “Olmuyor. Ablalar futbol bilmiyor ki.”, Ç-20 “Bazen destek çıkıyorlar, top oynuyoruz.”, Ç-21 “Ders çalış diyorlar. İstedğin her şeyi olabilirsiniz diyorlar.”, Ç-22 “Evet. Düzenli olur, çalışın diyorlar. Dersleri iyi dinleyin, daha iyi anlarsın diyorlar.”, Ç-23 “Oluyorlar. Çalıştırıyorlar. Diyor ki anneler, çok çalışırsanız sınavlardan yüksek not alırsınız diyorlar.” ve Ç-24 “Oluyor. Gitarı çalmam konusunda destek oluyorlar. Beraber şarkı söylüyoruz.”

Çizelge 4.37. incelendiğinde model aldıkları kişi ve meslekler konusunda bakım personellerinin çocuklara desteğine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre katılımcı çocukların büyük çoğunluğu (19) bakım personellerinin bu konuda kendilerine destek verdiğini, 2’si ise destek vermediğini belirtmiştir.

Çocukların model aldıkları kişilerin özelliklerine ilişkin yaklaşımlarında farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre; polis olmak isteyenler; hırsızları yakalama, vatani korumak, vatani sevdiği için gibi nedenlerle, öğretmen olmak isteyenler; sevap kazanma, çocuklara bir şeyler öğretme, öğretmenini sevme, öğretmenin hoşuna gitmesi, çocuklarla olmanın eğlenceli olması ve bu mesleği sevdiği gibi nedenlerle, futbolcu olmak isteyenler; futbolcuların havalı olduğu, futbolu sevdiği ve iyi oynadığını düşündüğünden dolayı, doktor olmak isteyenler de, insanların hayatlarını kurtarmak, onları tedavi etmek, yardım etmek istediklerinden dolayı, avukat olmak isteyenler; adaleti sağlamak istediğinden dolayı, bakım personeli olmak isteyenler; çocukları çok sevdikleri, sevap işlediklerinden dolayı, bilgisayar mühendisi olmak isteyenler; bilgisayarla çok uğraştığı için, asker olmak isteyenler, vatani korumak gibi nedenlerden dolayı model aldıkları görülmektedir.

Çocukların olmak istedikleri mesleklere ilişkin bakım personellerinin desteği sorulduğunda 19 çocuk evet, 2 çocuk hayır, 3 çocuk ise duruma ilişkin bir değerlendirme yapmamıştır. Çocukların bu durumlarına ilişkin olarak bakım personelleri çocukların ders çalışma alışkanlıklarını kazanmalarına yardımcı olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4.38. Çocukların Bakım Personellerine Hitap Şekilleri (Anne, Abla...)

ÇF – Çocukların Bakım Personellerine Hitap Şekilleri	f
Abla	14
Anne	10

Çocukların bakım personellerine hitap şekillerine ilişkin ifadelerine bakıldığında; Ç-1 “Abla olarak görüyorum.”, Ç-2 “Abla.”, Ç-3 “Abla.”, Ç-4 “Abla olarak görüyorum. Abla diyorum.”, Ç-5 “Abla diyorum. Abla olarak görüyorum.”, Ç-6 “Abla diyorum.”, Ç-7 “Anne diyorum.”, Ç-8 “Anne olarak görüyorum.”, Ç-9 “Anne diyorum.”, Ç-10 “Anne olarak görüyorum.”, Ç-11 “Anne, abla. Genelde anne diyorum.”, Ç-12 “Anne diyorum.”, Ç-13 “Anne diyorum.”, Ç-14 “Abla olarak görüyorum.”, Ç-15 “Ben anne diyorum.”, Ç-16 “Abla derim. Hem abla hem de anne olarak görüyorum.”, Ç-17 “Abla diyorum.”, Ç-18 “Abla diyorum. İyi görüyorum.”, Ç-19 “Abla, anne diyorum. En çok anne diyorum.”, Ç-20 “Anne olarak görüyorum.”, Ç-21 “Abla diyorum.”, Ç-22 “Anne olarak görüyorum.”, Ç-23 “Abla olarak görüyorum.” ve Ç-24 “Abla da anne de diyorum.” şeklinde belirtmektedirler.

Çizelge 4.38. incelendiğinde çocukların bakım personellerine hitap şekillerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre 14 çocuk bakım personellerine abla derken, 10 çocuk ise anne demektedir. Ancak yapılan görüşmelerde çocukların bu hitap şekillerinin değişkenlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çocuk evlerinde yaşayan çocuklar eve gelen bakıcı personelle ilişki süresi ve durumuna göre hitap şeklini belirleyebilmektedir. Yani ilk başlarda abla dedikleri bakım personellerine aradan zaman geçip güven duymaya başladıklarında ve ilişkileri güçlendiğinde anne diyebilmektedirler. Bu hitap şekillerinde bakıcı personelin yaşının da önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bazı çocukların yaşı genç olan bakıcı personele abla demeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Bazen de aynı personele aynı çocuk hem anne hem de abla diyebilmektedir. Örneğin Ç-16: “Abla derim. Hem abla hem anne olarak görüyorum.” derken, Ç-19: “Abla, anne diyorum. En çok anne diyorum.” demiştir.

4.3. Bakım Personelleri ve Çocukların Değerler İle İlgili Görüş ve Düşüncelerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Bu bölümde değerlerin aktarılması bağlamında kurum, bakım personelleri ve çocuk açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirildi. Bakım personellerinin, kurumun değer anlamında beklentileri ve değer ile ilgili yaklaşımlarına ilişkin görüş ve düşünceleri bir bütün olarak incelenmiş ve değer ile ilgili çocukların görüş ve düşüncelerinin karşılaştırılmasına ilişkin değerlendirmeler yapıldı.

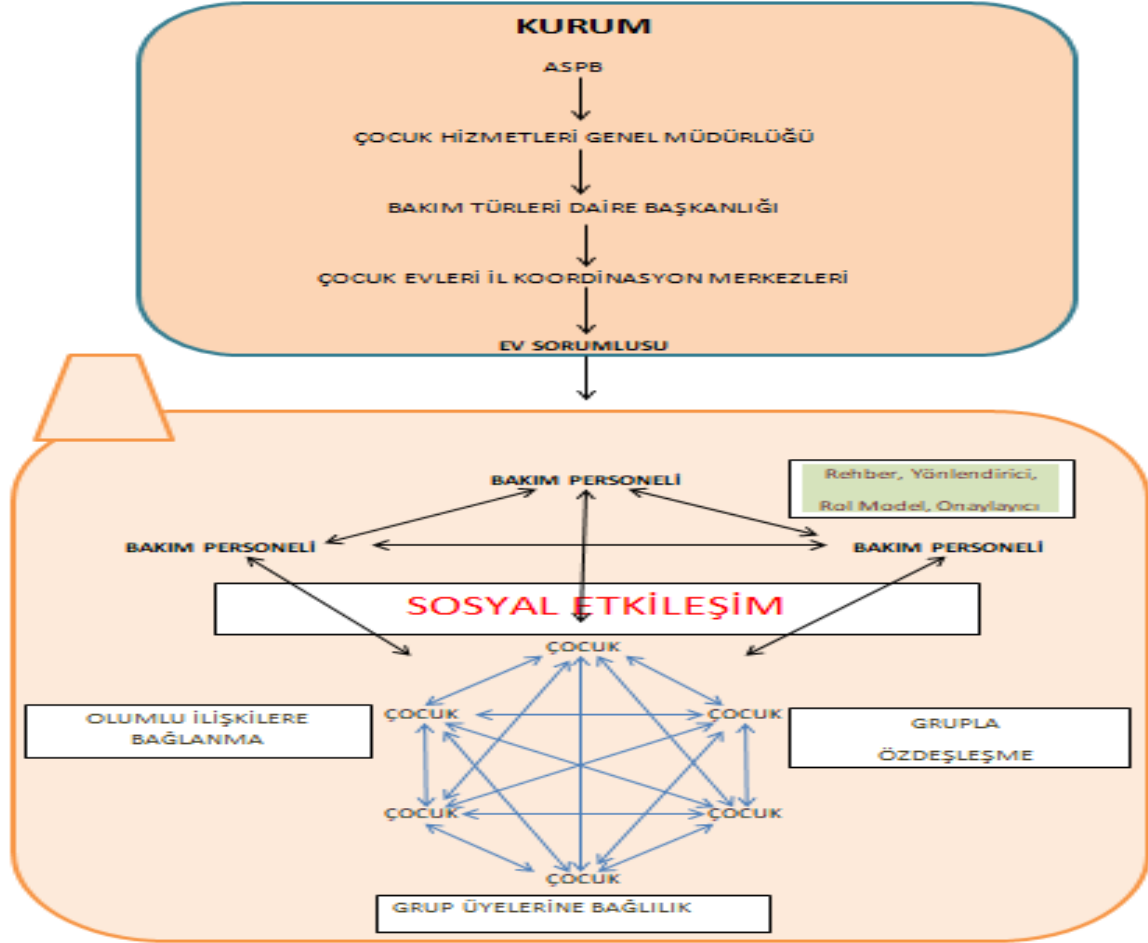
Kurumun beklentileri, bakım personellerinin yaklaşımları üzerinde belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Bu durumu ortaya koymak amacıyla kurumun değerler anlamındaki beklentilerine ilişkin bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine yer verildi. Çünkü kurumun beklenti ve yaklaşımları, bakım personellerinin değer aktarımında nelere daha çok önem vermesi gerektiği hususunda çerçevesini belirlemektedir. Kurumun beklenti ve yaklaşımlarına ilişkin bakım personellerinin görüş ve düşünceleri belirlendikten sonra, bakım personellerinin değerler ile ilgili görüş ve düşüncelerine yer verildi. Bakım personellerinin görüş ve düşüncelerinin, çocukları nasıl etkilediğini ortaya koyabilmek amacıyla, çocukların görüş ve düşünceleri de incelendi. Bu üç durum ile birlikte kurum, bakım personelleri ve çocuk bağlamında değer aktarım süreci bir bütün olarak incelendi; bakım personellerinin değer aktarımındaki rolü ve çocukların değer aktarımında bakım personellerinden nasıl etkilendiğine ilişkin değerlendirmeler yapıldı.

Burada araştırmanın amacına uygun olarak, değer bağlamında kurumun beklentilerine ilişkin bakım personellerinin görüş ve düşünceleri ile bakım personellerinin değer yaklaşımlarının, çocukların değer aktarım süreçleri üzerindeki rolünü anlayabilmek için çocukların değer ve davranış bağlamında görüş ve düşüncelerinin nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda bakım personelleri ve çocukların değerler ile ilgili görüş ve düşüncelerine birlikte yer verildi.

Çocuk Evlerinde bakım personelleri ve çocukların birlikte yaptıkları etkinlikler ve birlikte gittikleri sosyal ve kültürel mekânlara ilişkin olarak bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşünceleri de karşılaştırmalı olarak incelendi.

Son olarak bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşüncelerine ilişkin bulguları bir bütün olarak incelendiğinde belirgin olarak ortaya çıkan değerlere ilişkin genel bir değerlendirme

yaşandı. Burada araştırma kapsamında değer aktarımında bakım personellerinin rolünü ve çocukların nasıl etkilendiği bir bütün olarak değerlendirildi.

Şekil 4.1. Çocuk evlerinde değer oluşumunu gösteren temsili şema

Şekil 4.1.'e göre çocuk evlerinin işleyişi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, kurumun yaklaşımları ve ev sorumlusunun denetiminde süreç işlemektedir. Çocuk evlerinin içinde üç bakım personeli ve genel olarak 6 çocuk arasında sosyal etkileşime dayalı, olumlu bir süreç gelişmektedir. Bakım personelleri rehber, yönlendirici, rol model, onaylayıcı konumundadır. Ev ortamındaki olumlu ilişkiler, ev ortamına bağlılık ve ev ortamı ile özdeşleşme gibi değer aktarımını belirleyen yaşamsal süreçler ortaya çıkmaktadır. Bakım personelleri de, çocuklar da çocuk evleri ortamından olumlu etkilenmektedirler. Bu durum değer oluşumunu desteklemektedir.

Çizelge 4.39. Kurum, Bakım Personelleri ve Çocukların Değer Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Kurum Beklentileri, Bakım Personelleri ve Çocukların Değer Yaklaşımları					
KURUM	f	BAKIM PERSONELİ	f	ÇOCUK	f
Saygılı Olmaları	4	Saygı Saygınlık	25	Çalışkan ve Başarılı Olma	18
Bağımsız Yaşam Becerisi	2	Dürüstlük Doğruyu Söyleme Yalan Söylememe	22	Kurallara Uyma Sorun Çıkarmama Akıllı Olma	16
Kardeşlik / Aile Duygusu	2	Sevgi	11	Temizlik / Sağlıklı Olma	16
Kurallara Uyma Sorun Çıkarmama	2	Düzenlilik / Tertiplilik	11	Dürüstlük Doğruyu Söyleme Yalan Söylememe	13
Hoşgörü	1	Güven	11	Düzenlilik / Tertiplilik	7
İyi Huylu Olma	1	Kurallara Uyma	10	Temizlik / Sağlıklı Olma / Beslenme	6
Kendine Güven	1	Kibarlık, Nezaket ve Hoşgörü	8	İyi Davranmak İyi Geçinmek	6
Görgülü Olma	1	Dindarlık	5	Namaz Kılmak Sadaka Vermek Dine Önem Veriyorlar	4
İletişime Açık Olma	1	Temizlik / Sağlıklı Olma	5	Yardımsaver Olma	3
Sosyalleşme	1	Birlikte Yaşama	5	Hoşgörülü Olma	1
Maneviyat Sahibi Olma	1	Özgüven	4	Sorumluluk Sahibi Olma	1
		Başarılı	4	Saygılı Olma	1
		Paylaşma Görev Paylaşımı	4	Kitap Okuma	1
		Ahlaklı Olma	3	Ablalarla Hoş Vakit Geçirme	1
		İletişim İletişime Açık Olma	3		
		Merhametli Olma / Vicdanlı olma	3		
		Sorumluluk	3		
		Yardımlaşma / Yardımsaverlik	3		
		Sosyalleşme	2		
		Mahremiyet	2		
		Samimiyet	2		
		Hakkını Savunma	2		
		Görgülülük	1		
		Kitap Okuma	1		
		Girişken	1		
		Sadakat	1		
		Özgürlük	1		
		Empati	1		
		Aidiyet	1		
		Eğitim	1		
		Duyarlılık	1		
		Gerçekçilik	1		
		Özbakım	1		
		Tahammül	1		
		Öfke Kontrolü	1		

Bakım personelleri ile yapılan görüşmelerde kurum olarak T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Ankara İli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nin değerler ile ilgili yaklaşımlarına ilişkin görüş ve düşüncelerine yer verilmiştir. Kurumun, bakım personellerinin hangi değerlere önem vermesi gerektiği ve dolayısıyla hangi değerleri aktarması konusunda yönlendirici bir rolü vardır. Değer aktarımında kurumun belirleyici rolünün yanında, bakım personellerinin de sahip olduğu değerler bulunmaktadır. Çocuk Evlerinde değer aktarım süreci bakım personelleri eliyle yürütülmekte, yönlendirilmektedir. Dolayısıyla bakım personelleri değer aktarımında önemli rolü bulunmaktadır. Hem kurum hem de bakım personellerinin sahip olduğu değerleri çocuklara aktarması bağlamında belirleyici bir rolü bulunmaktadır.

Çizelge 4.39. incelendiğinde kurum bakım türlerinden çocuk evlerinde bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine göre kurum ve kurumun bakım personellerinden beklentileri ile ilişkilendirilen 11 farklı değer göstergesi bulunmaktadır. Yine bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine göre 37 farklı değer göstergesi bulunmaktadır. Çocukların görüş ve düşüncelerine göre ise 14 farklı değer göstergesi bulunmaktadır.

Kurumun çocuklardan beklediği değerlerin başında “saygılı olmaları” gelmektedir. Kurum olarak bakım personellerinden çocuklara “saygılı olmaları” ile ilgili değer aktarılması/kazandırılması beklenmektedir.

Bu duruma ilişkin kurumun yaklaşımlarına göre kurum beklentilerini BP-4, “Güven duygusu işte, güven, arkadaşlarına karşı saygılı davranması, sabırlı olmaları” ve BP-8, “Genel olarak Özbakım, güvenli, saygılı olsun.” şeklinde ifade etmektedirler.

Bakım personellerine göre kurum, “Bağımsız Yaşam Becerisi” , “Kardeşlik / Aile Duygusu” ve “Kurallara Uyma / Sorun Çıkarmama” gibi değer ve davranışları çocukların kazanmasını beklemektedir. Bu duruma ilişkin olarak BP-1, “Çocukların ayakları üstünde kalabilmeleri için, kendi başlarına yaşayabilmeleri için hayatta kalma mücadelelerini sağlayabilmeleri için gerekli olan alışkanlıkları kazanmalarını istiyorlar” şeklinde belirtiyor.

BP-10, “Temel kavramlar, nedir işte kardeşlik duygusu, hoşgörü, iyi huy, değerler eğitimi gibi kurallara uyan bir çocuk başarılı bir çocuk, bunları bekledikleri şey sorun getirmesin,

sorunsuz olsun” ve BP-14, “*Sevgi, saygı, hoşgörü, aile olma bütün olma*” şeklinde ifade etmektedirler.

Diğer taraftan bakım personellerine göre kurum çocukların “*hoşgörü*”, “*iyi huylu olma*”, “*kendine güven*”, “*iletişime açık olma*”, “*sosyalleşme*” ve “*maneviyat sahibi olma*” gibi değerlerin aktarılmasını da bakım personellerinden beklemektedir.

Çizelge 4.39.’ye göre bakım personellerinin çocuklara aktarmaya çalıştığı değerlere bakıldığında en çok “*saygı*” değeri konusunda yaklaşımları olduğu görülmektedir. Bu duruma ilişkin olarak BP-4, “*Saygı en başta biz onu vermeye çalışıyoruz.*” , BP-6, “*Dürüst, saygılı. Sevmek zorunda değil ama saygılı olmak zorunda.*” ve BP-7, “*Ben saygıyı ve sevgiyi kazandırdığımı düşünüyorum*” ifadelerinde olduğu gibi bakım personellerinin saygı ile ilgili değere önem verdiklerini ve çocuklara da bunu aktarmaya çalıştıklarını görüyoruz.

Bakım personelleri “*Dürüstlük, doğruyu söyleme, yalan söylememe*” değerine önem vermekte ve dürüstlük değerini çocuklara kazandırmaya çalışmaktadır. BP-1, “*Önce dürüst olmaları gerekiyor, doğruyu söylemeleri gerekir. Yalancılık asla olmamalı...*” , BP-2, “*Saygı, dürüstlük yani yalan söylememe ve sevgi*” ve BP-11, “*Yalan konuşmamaları, dürüst olmalı, ne diyeyim, dürüstlük, doğruluk, saygılık, bunlar yani...*” ifadelerinde olduğu gibi “*dürüstlük*” bakım personelleri önem verdiği değerlerden birisidir.

Bakım personellerinin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere “*dürüstlük*” ifadesinden, daha çok çocukların “*yalan söylememeleri, doğruyu söylemeleri*” kastedilmektedir.

Bakım personellerinin en çok önem verdiği değerler “*sevgi, düzenlilik/Tertiplilik, Güven, Kurallara Uyma ve Hoşgörü*” ile ilgili değerlerdir. Buna göre BP-15, önem verdiği değerlere ilişkin olarak “*Dürüstlük, güven, sevgi*” ifadelerini kullanmaktadır. BP-16 ise bu durumu “*İlk önemli olan sevgi ikincisi saygı üçüncü güven hoşgörü gerisi geliyor.*” şeklinde ifade etmektedir.

BP-11, çocuk evlerindeki kurallara ilişkin olarak “*... İşte ev kuralları bunlardır falan diye sayıyoruz. Bunlara uymamız gerektiğini söylüyoruz.*” ifadelerini kullanmaktadır.

BP-14'nin, “Sevgi, saygı, duygu olarak mı sadece, vicdan, merhamet, empati, hoşgörü” ifadesinde olduğu gibi “Hoşgörü, Nezaket, kibarlık” gibi değerleri de kazandırmak için uğraştıklarını belirtmektedir.

BP-9, “Yardım etmeyi seviyorlar, şunu yapabilir miyim, bunu yapabilir miyim, sürekli bir şey yani, peşimizde dolaşıyorlar. Mutlu oluyorlar yani eve karıştıkları için. Mutfakta yemek yediğimiz zaman tabağını kaldırıyor, toplarken yardımcı oluyorlar.” , BP-10, “Ben hayata şöyle hazırlamak isterim, sorumluluk bilsinler. Hayatta her istediklerinin kendilerinin istedikleri gibi olmayacağını bilsinler. Hep iyi insanlarla karşılaşmayacaklarını bilsinler, hep mutlu olmak zorunda değiller. Hüzünlü de olmak zorundalar, bunu da öğrensinler. Ahlaklı olsunlar ve rızkı veren Allah'ın olduğuna inansınlar. Rızkı veren Allah'tır yavrum. Bir şekilde seni bulur ama önemli olan helal olmasıdır...” ve BP-21, “Derslerinde başarılılar, saygılı çocuklar, ahlakları güzel, yani hiçbirinin kötü alışkanlığı yok. Evimizdeki çocukların hiçbirinin, hırsızlık olsun başka bir şey olsun vesaire. Herkes her şeyini birbirine emanet ediyor, evimizde hiçbir şey saklamıyoruz. Bunun ortak bir şey olduğunu, bunu hepimizin koruyup kollayıp gözetleyeceğini öğretiyoruz.” ifadelerinde olduğu gibi bakım personelleri ahlak, sorumluluk, saygı, birlikte yaşama, paylaşma, yardımseverlik, başarı gibi değerlere önem verdiklerini görüyoruz.

Bunların yanında bakım personelleri “iletişime açık olma” , “merhametli olma”, “temizlik, sağlıklı olma” gibi değerlere de önem vermektedir. Temizlik ve düzen/tertip ile ilgili olarak BP-2, “Temizlik konusu mesela. Bu konu çok önemli benim için. Evde özellikle evde iki tane çocuk çok titiz. Şimdi gardıroplarını mesela toplamayı öğrendiler. Yataklarını toplamayı çok iyi biliyorlar. Yemek yedikleri zaman kendi bulaşıklarını toplayabiliyorlar.” ifadelerini kullanmaktadır.

Çizelge 4.39.'a bakıldığında çocukların görüş ve düşüncelerine göre değerlerle ilgili bakım personellerinin yaklaşımlarında “Çalışkan ve Başarılı Olma” , “Kurallara Uyma/Sorun Çıkarmama/Akıllı Olma”, “Temizlik/Sağlıklı Olma” ve “Dürüstlük/Doğruyu Söyleme/Yalan Söylememe” değerlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Bakım personellerinin başarı durumu ile ilgili olarak değer verdiği, hoşlarına giden davranışlarına ilişkin Ç-4, “Derslerimle ilgili olduğumda, yüksek not aldığımda mutlu

oluyorlar”, Ç-15, “*Sınavlardan yüksek not aldığımızda...*” ve Ç-20, “*Ders çalıştığım zaman.*” ifadelerini kullanmaktadırlar.

Ç-15, “*Temiz olmamız, yalan söylemememiz, düzgün biri olmamız. Mesela yalan söylememeye, düzgün biri olmamıza*”, Ç-20, “*Akıllı durmamıza. Annesi çocuklara akıllı durması konusunda uyarır.*” ve Ç-22, “*Tertipli, düzenli, terbiyeli olmamıza dikkat ederler.*” ifadelerinde olduğu gibi başarı, temizlik ve düzen ile ilgili bakım personellerinin yaklaşımlarını ortaya koymaktadır.

Bunların yanında Ç-17 ise “*Namazımı tam kıldığım zaman, bir de sadaka verdiğim zaman*” ifadesinde belirttiği üzere dini olarak uygun bir davranış yaptıklarında mutlu olduklarını belirtmektedir.

Çizelge 4.39.’un Kurum, Bakım Personeli ve Çocuk ile ilgili sütunlarına birlikte bakıldığında örtüşen beş değer ve davranış karşımıza çıkmaktadır. Bunlar “*Saygı*”, “*Başarı*”, “*Dürüstlük*”, “*Düzen*” ve “*Kurallara Uyuma*” değer ve davranışlarıdır. Diğer değer ve davranışlar bakım personellerinin yaklaşımlarına göre değişmektedir.

Çizelge 4.40. Bakım Personelleri ve Çocukların Birlikte Yaptıkları Etkinliklerin Karşılaştırılması

Bakım Personelleri ve Çocukların Birlikte Yaptıkları Etkinliklerin Karşılaştırılması			
BAKIM PERSONELİ	f	ÇOCUK	f
Alışveriş / AVM	19	Alışveriş, Market / AVM	22
Park / Bahçe	10	Evde Oyun Oynama Tabletle Oynama Oyuncak Oynama	18
Piknik	8	Dışarı Çıkma / Geziye Gitme	10
Sinema	8	Sinemaya Gitme	9
Restoran / Lokanta	8	Spor Yapma	9
Tiyatro	6	Piknik	8
Aile Yaşam Merkezi	6	Komşulara Ziyaret Ev Ziyaretleri (Kardeş Evler)	7
Ankara Kalesi Gezisi TBMM Gezisi	4	El İşi	5
Cuma Namazı Kuran Kursu	3	Camiye Gitme	5
Kültür Merkezleri	3	Park / Bahçe	4
Kurumun Düzenlediği Etkinlikler	2	Kitap Okuma	4
Oyun Oynama	2	Film İzleme Maç İzleme TV İzleme	3
El İşi	2	Ders Çalışma	3
Ev İşi	2	Yemek Yapma	3
Buz Pateni	2	Tiyatro	2
Futbol Oynama Basketbol	2	Kahvaltı Yapma	1
Yüzme Havuzu	1	Kurum Etkinliklerine Katılma	1
Çocuk Oyun Alanı	1	Müzeye Gitme	1
Satranç	1	Sohbet Etme	1
Ev Gezmeleri	1	Restoran / Lokanta	1
Konser	1	Aile Yaşam Merkezi	1
Demokrasi Nöbeti	1	Temizlik	1
Kitap Okuma	1		

Çizelge 4.40. incelendiğinde, bakım personelleri ve çocukların birlikte yaptığı birçok etkinlik bulunmaktadır. Çizelge 4.40.'a göre bakım personelleri ve çocukların birlikte yaptıkları etkinlikler, birlikte gittikleri sosyal ve kültürel mekânlar incelendiğinde çocukları eğlendirecek, keyif alacağı, birlikte oyun oynayıp gezebilecekleri etkinlikler tercih edildiği görülmektedir.

Bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşüncelerine göre çocuk evlerinde en çok tercih edilen etkinliklerin başında “Alışveriş/AVM” olduğu görülmektedir. Bunların

yanında “Piknik”, “Parka gitme”, “Evde Oyun Oynama”, “Dışarıya restorana, gezilere gitmek”, “Kardeş Evlere Ziyaret” gibi etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca “Kurumun Düzenlediği Etkinlikler” bağlamında bakım personellerinin gözetiminde yapılan birçok farklı etkinlik, gidilen sosyal ve kültürel mekânlar bulunmaktadır.

Örneğin, BP-1, “Pikniklere gidiyoruz, mangallara gidiyoruz, işte alışveriş merkezlerine gidiyoruz” ifadesine karşılık Ç-11, “Beraber alışverişe gidip bazen istediğimiz şeyleri alıyoruz. Pikniğe gidiyoruz.” ve Ç-16, “Parka, pikniğe, halı sahaya gidiyoruz. Bazen Antares (AVM)’e gidiyoruz.” ifadelerini kullanmaktadırlar.

BP-1’in, “Çocuklardan gelen istekleri değerlendiriyoruz mesela. Çocuklar daha çok eğlence yerlerine gitmek istiyorlar. İşte çocuk oyun merkezlerine gitmek istiyorlar mesela”, BP-8’in, “Çocukların eğlenecekleri ve öğrenebilecekleri yerleri tercih ediyoruz. Değişik, farklı yerleri görmek istiyorlar.” ve BP-10’un, “AVMlere çok giderim. Hem çocukların oyun alanlarının içerisinde olması adına kışın özellikle AVM tercih ediyoruz. Yazın parklara çok gideriz” ifadelerindeki gibi bakım personelleri etkinlikleri tercih ederlerken çocuklardan gelen istekler, çocuklar için eğlendirici, öğretici, değişik, ulaşım açısından kolay ve çocuklar için uygun olmasına dikkat etmektedirler.

Bütün bu etkinlikler çocukların sosyalleşmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Yapılan etkinlikler, gidilen sosyal ve kültürel mekânların belirlenmesinde çocukların istekleri bakım personelleri tarafından dikkate alınmaktadır. Ancak hangi yerlere gidileceğine ilişkin başta kurum olmak üzere, bakım personellerinin yönlendirici rolü bulunmaktadır.

Bakım personelleri tarafından, çocukların milli ve manevi gelişimlerine yönelik etkinliklerde yapılmaktadır. Çocukların bu durumlarına ilişkin BP-7, “Kuran Kursuna gidiyor, Cumaya gider.” ve BP-10, “Biz demokrasi nöbeti (15 Temmuz) bile tuttuk onlarla” ifadeleri, çocuklardan Ç-15 ve Ç-17, “Camiye gideriz.” ifadeleriyle desteklemektedirler.

Çizelge 4.40.’e göre bakım personellerinin görüş ve düşüncelerine göre çocuklar 24 farklı etkinlik gerçekleştirilmiştir. Çocukların görüş ve düşüncelerine göre ise 23 farklı etkinlik gerçekleştirildiği görülmektedir. Buna göre Bakım Personelleri ile Çocukların ifadeleri arasında birbirlerine benzerlikler bulunmaktadır.

Çizelge 4.41. Çocuk Evlerinde Öne Çıkan Değerler

Çocuk Evlerinde Öne Çıkan Değerler	
Değerler	f
Dürüstlük	35
Saygı	30
Görgü ve Kurallar	29
Başarı	22
Temizlik, Sağlık, Beslenme	21
Kardeşlik, Aile Duygusu, Birlikte Yaşama	19
İnançlar, Maneviyat, Ahlak	19
Düzen, Tertip	18
Güven	13
Bağımsız Yaşam Becerileri	12
Sevgi	11
Nezaket, Kibarlık, Hoşgörü	11
Yardımsızlık	10
İletişim Becerileri, Sosyalleşme	8
Sorumluluk	4

Çizelge 4.41. incelendiğinde, değer aktarımı bağlamında, bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşüncelerine bütün olarak bakıldığında, 15 farklı değer ve davranışın ağırlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 4.41'e göre, kurum bakım türlerinden olan Çocuk Evlerinde bakım personelleri ve çocukların değerler ile ilgili görüş ve düşüncelerine bütün olarak bakıldığında üzerinde en çok durulan değer olarak "Dürüstlük" 35 farklı yerde ifade edildiğini görüyoruz. İkinci olarak öne çıkan değer "Saygı" 30 farklı yerde belirtildiği görülmektedir. Üçüncü olarak öne çıkan değer olarak 29 farklı yerde "Görgü ve Kurallar" ile ilgili ifadeler dikkati çekmektedir.

Çocuk evlerinde çocukların "Başarılı" olmaları beklenmektedir. Bakım personelleri çocuk evlerinde çocukların ders çalışma alışkanlıkları, okul durumlarını yakından takip etmekte ve gerekli takviye ve desteği çocuklara vermektedirler.

Bunların yanında "Temizlik", "Kardeşlik, Aile Duygusu, Birlikte Yaşama", "İnanç boyutu", "Düzen/Tertip", "Güven", "Bağımsız Yaşam Becerileri", "Sevgi", "Nezaket, Kibarlık, Hoşgörü", "Yardımsızlık", "İletişim Becerileri, Sosyalleşme" ve "Sorumluluk" gibi değerlerin aktarılmasında bakım personellerinin belirleyici bir rolü

olduğu görülmektedir. Çocuklar da bakım personellerinin değer aktarımından olumlu etkilendiğini ifade edebiliriz.

Bakım personelleri ile çocukların görüş ve düşünceleri arasında benzerlikler görülmektedir. Bakım personellerinin çocuklar üzerindeki yönlendirici rolü ve çocukların da bakım personellerinin yaklaşımlarının farkında olarak değer ve davranış sergilemeleri göz önüne alındığında tutarlılık bulunmaktadır.

Bakım personellerinin bu yaklaşımına örnek olarak BP-10'un, *"Aslında kültürel şeyler çok etkiliyor. Nasıl çocuk geldiği yeri çok yansıtıyor hocam. Yani bizden önceki kaldığı dönemde ki dürtüyü buraya taşıyor, kodlarını alıyor yani. Bu tamamıyla nasıl bir şey olabilir. Mesela ben almış olduğum evin ilk zaman ki ev sorumlusu ve bakım elemanlarının ibadet duygusu yokmuş. Çocuklar mesela ibadet eden bir bakım elemanı işte namaz kılan bir öğretmen belki de gördüler ama çok oturtamamışlar kafalarında mesela. Ben hep bunu yaparken aslında ibadetin gizlisi makbuldür. Ben çocukların karşısında bunu yapmayı tercih ediyorum. Özellikle göstermeyi tercih ediyorum. Çünkü çocuk getirip de ben namazımı kılarken işte seccadeyi salonun ortasına serip orada namaz kılmayı tercih ederim. Bu çocuğa neyi öğretir, namazın önünden geçmemesi kuralını böyle öğrenir mesela. Şu anda çok düzenli oruç tutan çocuklarım var. Ufaklar içinde tekne orucu yaptırdım."* ifadesini gösterebiliriz. Bu durum bakım personellerinin değer ve davranışlarıyla, çocuklara örnek olduğunu göstermektedir. Eğer çocuklar ile bakım personelleri arasında olumlu etkileşim varsa, çocuklar bakım personellerinin yaptığı davranışları kendilerine örnek alabiliyorlar.

4.3.1. Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Rolünün Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde bakım personelleri, kurumun beklentileri doğrultusunda, değer aktarımında çocukların gereksinimlerine yönelik yönlendirmeler yapmaktadır. Bunu da telkin, örnek uygulamalar ve model olma yöntemleriyle yerine getirdiği görülmektedir.

Örneğin, BP-6'nın, *"Dürüst, ben bir hata yapınca özür diliyorum. Bunu kendileri de hata yapınca özür diliyorlar."* ifadesinde olduğu gibi bakım personellerinin değer aktarımında model oldukları görülmektedir.

Bir başka bakım personeli, BP-16'nın *“Dürüstlük, sadakat önem veriyorum. Dürüstlük davranışı ile ilgili hikâye kitapları okuyorum, çizgi film izliyorum, animasyon izliyorum.”* ifadesindeki gibi örnek uygulamalar yoluyla değer aktarımını gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

BP-2'nin *“Her iki üç kelimedenden biri oğlum bak düzgün durun, işte düzgün olun, okulda düzgün olun. Öğretmenlerinize saygılı olun, işte şöyle böyle...”* ifadesinde olduğu gibi bakım personelleri değer aktarımında daha çok telkin yöntemini kullandıkları görülmektedir. Bakım personellerinin görüş ve düşüncelerinde *“anlatıyoruz”, “söylüyoruz”* şeklinde ifadelerin çok olduğunu görüyoruz.

Bakım Personelleri, ev ortamındaki ilişkileri, kuralları, işleyişi, evin düzeninin sağlanması, etkinlikler belirlenmesi, çocukların okuduğu kitaplar, izlediği TV programları, çocukların kazandığı alışkanlık ya da davranışlar üzerinde bakım personellerinin belirleyici bir rolü bulunmaktadır.

Bakım personelleri çocuk evlerinde otorite konumundadır. Sevgi, saygı ve güven ilişkisiyle gelişen bakım personeli ile çocuk arasındaki ilişki, bakım personellerinin çocuklara rehberlik edici ve çocukları yönlendirici bir rolü bulunmaktadır.

Örneğin, BP-16, *“Ben manevi değerlere çok önem veriyorum. Bunun içinde ilk başta biz Elhamdulillah Müslüman olduğumuz için dini değerlerimiz geliyor. Ben dini değerlerin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çocuklarımız için ve bunu da kendi elimden geldiğince vermeye çalışıyorum ve bunu vermek içinde yazın etkinliklerimiz, Kuran kurslarımız var. Buralara çocuklarımızı yönlendiriyoruz. Kayıtlarını yaptırıyoruz, bununla bizzat ilgileniyoruz, gönderiyoruz. Götürüp getiriyoruz ki değerlerimizden eksik kalmayınlar diye. Evde otururken mesela bacak bacak üstüne atmayın, büyüklerimiz geldiği zaman duruşumuzu değiştirelim, birisi gelince hoş geldiniz deyip, misafiri uğurlayalım gibi değerlere önem veriyoruz. Bunları da öğretmeye çalışıyorum. Elimden geldiğince çocuklara vermeye çalışıyorum. Katkı sağladığımız işte ben Kuran çalışması yaptırıyoruz, yaz tatilinde göndermiştik ama unutmuşlar. Harfleri falan tekrarlarını yaptırıyorum.”* ifadesindeki gibi bakım personelleri, çocuklarını belli değerleri kazandırmak için yönlendirdikleri görülmektedir.

Bir başka bakım personeli BP-10 ise yönlendirme ile ilgili “*Tablo alırken mesela ben diğer eve bir tablo aldım, arkası ışıklı, u sesi olan, daha dinlendirici ve işin doğrusu arkasında camii figürü olan yani birazcık da dini kodlar alttan alta kod veren. Bu şekilde aldığım tablolar oldu. Kitaplarda da çocuklarda ilgisi çeken her tür kitaba varım. Dergide mesela bilim dergisine de aboneyiz biz. Tübitak’tan gelen bunun yanında, TRT çocuğa da, ben bunlara da bireysel üye oldum ama ev adreslerini verdim.*” ifadelerini kullanmaktadır.

BP-4 ise bu durumu “*Onlar fark etmeden bazı davranışlarını hem olmayan davranışlarını değiştirmeye çalışıyoruz hem de yeni davranışlar kazandırmaya çalışıyoruz.*” şeklinde ifade etmektedir.

Örneğin kitap ve TV programları seçimi konusunda BP-16, “*Dikkat ettiğimiz yazarlarına falan dikkat ediyoruz, içeriklerine, bu konuda elimizden geldiğince incelemeye çalışıyoruz. TV’de çizgi filmlerinden onlar için uygun olman filmlerden seçmeler yapıp, ona göre izletiyoruz. Ve onlarla neden diğerlerini izlemesi gerektiğini anlatıyorum. Neden yanlış, sakıncalı olduğunu anlatıyoruz.*” ifadesindeki gibi bakım personelleri hem otorite olarak hem de telkin olarak anlatarak çocukların neyi okuyup okumamaları, neyi izleyip izlememeleri noktasında belirleyici bir rolü bulunmaktadır.

Çocuklar ev ortamında bakım personellerinin belirleyici rolü sayesinde bazı davranışları kazanmaktadırlar.

Örneğin, BP-1 bu durumu, “*Ev ortamındaki çocuklar, çocuk evlerindeki çocuklar doğruyu söylemeyi, hani yalandan uzak kalmayı kazanıyorlar. Dürüstlüğü kazanıyor, saygınlığı kazanıyor. Ayaklarının üstünde durabilmesi için mesela kendi başına ailesine ya da başka bir yere gittiğinde yatağını toplamayı kazanıyor. Tuvaleti temiz bırakmayı kazanıyor. Özbakımlarını kazanıyor yani... Burada öğretiyoruz, çünkü dışarı çıktığında da uyguluyor.*” şeklinde ifade etmektedir.

Sosyolojinin incelediği tüm konular, kültür ile ilişki içerisindedir (Ozankaya, 1991). Buna göre bir insanın sahip olduğu değerler, içinde bulunduğu kültüre göre şekillenmektedir (Rokeach, 1973). Schwartz (1992)’de farklı kültür içerisinde bulunan insanların kabul edeceği temel değerler ve bu değerler arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır.

Araştırma bulguları Schwartz'ın değerler kuramı ile birlikte bir bütün olarak incelendiğinde bakım personellerinin aktarmak istedikleri değerler ile neyi amaçladığı değerlendirilebilir. Buna göre bakım personelleri, değer aktarımında kurumun ve çocukların özel durumlarını da dikkate alacak bir yaklaşım sergilemektedir. Schwartz'ın temel değerlerine bakıldığında, *Değişime Açıklık, Muhafazakârlık, Kendini Aşma, Kendini Güçlendirme* yaklaşımları olduğunu görürüz (Schwartz, 1994: 24). Her bir temel değeri belirleyen, değer tipleri arasındaki uyuma bağlı olarak, farklılıklar bulunmaktadır (Morsümbül, 2014: 66). Değerlere bütün olarak bakıldığında birbirini tamamlayan, değerler arasında uyum sağlayan bir durumun olduğunu görürüz. Hem değer anlamında hem davranış anlamında hem de yapılan etkinlikler ve ilişkiler açısından bir tutarlılık olduğu görülmektedir. Bütün bu süreçlerin belirlenmesinde bakım personelleri aktif rol oynamaktadır.

Bakım personelleri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde bakım personellerinin çocuklara değer aktarımında, davranış kazandırmada belirgin bir rolü olduğu görülmektedir.

4.3.2. Değer Aktarımında Çocukların Bakım Personellerinden Nasıl Etkilendiğinin Değerlendirilmesi

Araştırma bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde çocuklar, değer aktarımında bakım personellerinin yönlendirmelerinde etkin bir rolü olduğu görülmektedir. Bunda bakım personelleri ile çocuklar arasında gelişen sevgi, saygı ve güven ilişkisinin boyutunun önemi olduğu görülmektedir.

Çocuklar süreç içerisinde bakım personelleri ile ilgili bağlanma sorunu yaşadığı görülmektedir. Bu duruma ilişkin BP-13, *“Çocukların bağlanma korkuları var. Güven boyutu önemli. Sık eleman değişikliği olduğunda bu ilişki devamlı olmuyor. Kurallar ve bir prosedür var. Anneyiz ve kendiliğinden gelişiyor. Çocukların durumları farklı olduğu için tamamen annelik içgüdüleriyle hareket etmek zorunda kalıyoruz.”* şeklinde ifade etmektedir.

Bir başka bakım personeli ise BP-15, ise bu durumu *“Çocuklarım bir şey sorarlarken, korkarak değil, anne şefkatiyle bizimle kendileriyle ilgili mutlu oldukları sevinçlerini,*

üzüntülerini her şeyi paylaşıyorlar. Yirmi dört saat nöbet tutmamızın avantajı oluyor. O yüzden gece daha duygusal oluyorlar. Daha şefkate ihtiyacı oluyorlar. Akşamları daha çok paylaşım oluyor. Saçlarını yapıyorum, onlarda annem de böyle yapardı diyorlar. Sevgi ve güven ilişkisi oldukça iyi oluyor. Kendiliğinden, zamanla, güven yerine oturduktan sonra geliyor.” şeklinde ifade etmektedir. Buna göre bakım personelleri ile çocuklar arasında zaman içerisinde “güven duygusuna” bağlı olarak gelişen bir ilişki bulunmaktadır. Bu da çocukların, bakım personellerini sevdiği, saydığı, her şeyini paylaştığı, otorite olarak gördüğü, tercihleri konusunda danıştığı ve onay aldığı kişi konumuna getirmektedir.

Çocukların birçoğu kendi ailelerinin varlığını bilmektedir. Ancak bakım personelleri zaman içerisinde ebeveyn rolünü aldığı ve çocukların yakınlık hissine bağlı olarak bakım personellerini anne olarak görmektedirler.

Çocuklar, kendileriyle ilgili tercihlerde genel olarak serbest ve onaya dayalı bir tercih görüntüsü vermektedir. Burada bir grup bakım personelleri ya yönlendiriyor, onaylıyor ya da seçenek konusunda yardımcı olmaktadır.

Örneğin, Ç-1, “Genel olarak büyüklerin yönlendirmesi oluyor.”, Ç-9, “Şunu giyebilir miyim dediğimde, uygunsa giyeriz. Genelde onaylarını alırız.”, Ç-23, “Yani mesela ablalar yemek yapıyorlar. İsteğimize göre uygunsa yapılıyor” ve Ç-6, “Onların etkisi oluyor. Onlar onay verirlerse yapıyoruz. Kitap okuyoruz, ablalardan rica ettim, o da verdi.” ifadelerinde olduğu gibi çocuklar tercihleriyle ilgili bakım personellerinden onay beklemektedir.

Bir başka grup ise tercihlerde serbest olduklarını, kendileri seçtiğini belirtmektedir. Ancak burada da tercihlerinde serbest olduğunu belirten çocuklar, yine de bakım personellerinin yönlendirici ve onaylayıcı etkisi olduğu görülmektedir.

Örneğin, Ç-4, “Ablaların etkisi şöyle oluyor: Tercihlerim çok oluyor. Seçim yapamadığım zaman ablaların desteğini alıyorum. Bazen tercih veriyorlar ama bazen onların beğendiklerini beğenmediğim de oluyor.”, Ç-10, “Okumak istediğim kitapları okutuyorlar. İstedğim kıyafetleri giydireyorlar.” ve Ç-12, “Tercihlerimiz dikkate alınıyor. Ona göre tercih yapıyoruz.” örneklerinde olduğu gibi çocukların serbest olduklarını düşündükleri tercih ve isteklerinde bile bakım personellerinin onayı ve yönlendirici etkisi

bulunmaktadır. Tercihler çocuklara bırakılmış ancak bakım personelleri tercihlerin çocuklar için uygun olup olmadığına karar vermektedir.

Çocuklar ile yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde çocuklara değer aktarımında, davranış kazandırmada bakım personellerinin belirgin bir rolü olduğu ve bu anlamda çocukları da olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu durum yani bakım personellerinin değer ve davranışlar üzerindeki belirleyici rolü, görüşme yapılan 24 çocuğun görüş ve düşüncelerinde genel olarak kendisini göstermektedir.

SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde araştırma genel bir bakış açısı ile özetlendikten sonra yöntemin ve kuramsal çerçevenin kısaca bir değerlendirmesi yapılmıştır. Araştırmanın problem durumuna göre bu başlık altında ana hatları ile ortak bir değerlendirme yapılmış, çalışmanın bulguları diğer araştırma sonuçları ile karşılaştırılarak kısaca özetlenmiş ve tartışılmıştır.

İnsanların tutum ve davranışlarının anlaşılması için değerlerin incelenmesini gerekli kılar (Yapıcı & Zengin, 2003: 174). Değerler, insan hayatının bütünü etkilemektedir (Dilmaç, 2007: 1). Ancak değer, her kültür ortamına göre farklılık gösterdiğinden dolayı insanları farklı şekillerde etkileyebilmektedir (Gökçe, 1994: 27). Schwartz'ın Değerler Ölçeği (Schwartz, 1992: 6), sosyal etkileşim içerisindeki insanların kültürel değerlerini ortaya koymak amacıyla geliştirilmiştir (Dilmaç, 2007: 1). Schwartz'ın yaptığı çalışmaya göre bireysel düzlemde ve kültürel değer düzlemiyle ilişkili olarak 10 değer tipi bulunmaktadır. Bu çalışması da, bakım personellerinin değer aktarımlarına ilişkin durum çalışması olduğundan dolayı, çocuklara yönelik bakım personellerinin değer aktarımı ile ilgili yaklaşımlarında Schwartz'ın değer yaklaşımlarına göre değerlendirebiliriz. Örneğin çocuk evlerinde kalan çocukların başarılı olmalarını isteyen bir bakım personeli, çocuklara aktarmaya çalıştığı değer tipleri, bireysel farklılıklar ve kültürel değerlere göre farklılık göstermektedir. Ancak aynı kültürel değerlere sahip olan bakım personellerinin, çocuklara yönelik değer yaklaşımlarında benzerlikler bulunma olasılığı yüksektir.

Değerler üzerine yapılan çalışmalar genellikle bireylerin ya da grupların sosyal yapı içindeki deneyimleri, kültürel geçmişleri ile diğer taraftan davranış ve tutumları tarafından önceliklerinin belirlenmesinde nasıl bir rol üstlendiği ile ilgilenmektedir (Schwartz, 2006: 192). Bu çalışmada sosyolojik perspektifte bakım personellerinin görüş ve düşüncelerinden yola çıkılarak, çocuk evlerindeki deneyimleri, kültürel geçmişleri ve çocuklara yönelik davranış ve tutumlarındaki öncelikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu durum aynı zamanda değer bağlamında bakım personellerinin çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Çocukların yaklaşımlarına bakıldığında ise bireysel özellikleri, zorlu yaşam koşullarının çocuğun temel değerler anlamındaki farklılıklarından kaynaklanan ihtiyaçları, ev ortamındaki sosyal ilişkilere bağlı olarak gelişen etkileşim süreçleri çocukların değer ile ilgili yaklaşımlarını belirlemektedir. Çocukların görüş ve

düşüncelerinden yola çıkılarak, bakım personellerinin değer bağlamında çocuklar üzerindeki nasıl bir etki yaptığının ortaya konulmasına çalışılmıştır. Yapılan araştırmada bakım personelleri ile çocukların görüş ve düşünceleri arasındaki benzerlikler, değer tipleri ve temel değerler bağlamında örtüştüğünü göstermektedir. Sosyal etkileşim süreçleri değerleri ve değerlerin oluşumunu etkilemektedir.

Değer kavramına bakıldığında 13. Yüzyıl öncesinde bile Türkçe’de kullanıldığı görülmektedir. Ancak sosyal bilimlerde ilk defa Znaniecki tarafından kullanılmıştır (Bilgin, 2007: 89). Schwartz (1992: 2) değerleri, sosyal bir varlık olan insanın duygu, düşünce ve davranışlarına yön veren standart ölçüler olarak tanımlamaktadır. Değer kavramına sosyolojik olarak bakıldığında, kültür içerisinde ele alınan bir kavramdır. Değerler, kolektif yaşantının ürünüdür. Buna göre değerler insan davranışlarını belirler (Kuşdil & Kağıtçıbaşı, 2006: 61). Dolayısıyla insan davranışlarının anlaşılmasında değerlerin rolü vardır. Değerler ise sosyalleşme sürecinde öğrenilir. Değerlerin ortaya çıkmasında ve yerleşmesinde sosyal onay önemlidir. Onaylanan davranışlar süreç içerisinde değerlere dönüşür (Dilmaç, 2007: 5). Kurum bakımı altındaki çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin onaylayıcı ve bu anlamda yönlendirici bir rolü olduğu görülmektedir.

İnsan, değerleri belli bir kültür içerisinde doğduğu andan itibaren sosyalleşme süreciyle birlikte öğrenir. Ailede başlayan kültürel değerler, okul ve diğer çevresel etmenlerle birlikte sosyal etkileşim (Rokeach, 1973: 17; Schwartz, 1992: 2) yoluyla kazanılır. Değer aktarımı/egitimi süreci okul öncesi dönemden başlayarak, çocukların sorumluluğu kimlerde ise, değerleri kazandırmadaki rolü oldukça fazladır (Dilmaç, 2007: 7). Diğer bir ifadeyle, çocuklara değer aktarımında, çocuklar üzerinde kimlerin sorumluluğu varsa, o kişi ve kişilerin rolü olduğu görülmektedir. Toplum içerisinde anne-babadan mahrum olarak yetişmek zorunda kalan çocuklar da bulunmaktadır. Bu anlamda kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde kalan çocuklar anne-babadan uzak veya mahrum yetişmektedir. Çocuk evlerinde kalan çocukların sorumlulukları bakım personellerinde bulunmaktadır. Kurum bakımı altına alınan çocukların değer ve davranışlarında çocukları yönlendiren en yakın çevresi olarak bakım personelleri, ev sorumluları ve kurumun yönlendirdiği kişiler gözükmektedir. Ancak çocuklara kazandırılmaya çalışılan değerler, çocukların bilişsel ve sosyal gelişimleriyle orantılıdır. Çocuk evlerinde kurum bakımına alınacak çocukların kardeş, yaş, cinsiyet, gelişim durumları dikkate alınmaktadır. Ayrıca

çocuk evlerine ağır zihinsel engelli, ruhsal problemleri olan çocuklar ile sürekli bakım ve tedavi gerektiren sağlık sorunları bulunan çocukların yerleştirilmemesine özen gösterilmektedir. Süreç içerisinde başta sağlık durumu olmak üzere, uyum süreciyle alakalı belirgin sorunlar ortaya çıktığında, ilgili çocukların hizmet alabileceği farklı kurum bakım türlerine yönlendirilebilmektedir (Başer, 2013: 57). Çocuk evlerinin bir lojman veya apartman dairesinde vardiya usulü kalan 3 bakım personelinin gözetiminde, 5-8 çocuğun birlikte yaşadığı, bugünkü aile modeline ve sosyal yaşam koşullarına yakın uygulamaları içerisinde barındıran bir kurum bakım türü uygulamasıdır.

Aile içerisinde toplumun kültür ve değerleri işlenerek çocuklara aktarılır. Çocuğun aile içerisinde sosyalleşmeye başladığını söyleyebiliriz. Değerler de sosyalleşme sürecinde öğrenilir. Bu anlamda değerlerin aktarılmasında ailenin belirleyici bir rolü vardır. Çocuklar ebeveynlerinden öğrendikleri veya rol model aldıkları değerler etrafında büyümektedir. Ancak toplum içerisinde aile yapısında farklı yaşantılardan kaynaklanan ama aile olma özelliğini gösteremeye çalışan kurumlar bulunmaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı gerçek ebeveynlerini kaybetmiş ya da onlardan uzak kalmak zorunda kalan çocuklar uluslararası sözleşmeler, çocuk hakları evrensel beyannamesi ve çocuk hakları sözleşmeleri çerçevesinde devlet güvencesi altında kurum bakımı altına alınmaktadır. Çocuk evleri de böyle bir gelişimin ürünüdür. Çocuk evlerinde, çocukların psikososyal gelişimleri, bakım ve gereksinimleri, toplumsal uyumu, aidiyet duygusuyla birlikte takibi yapılmaktadır. Çocukların bakım ve gereksinimleri, çocuk gelişimi, sosyoloji, sosyal hizmetler, psikoloji gibi alanlardan mezun, çocuklarla iletişimi güçlü olduğu düşünülen bakım personelleri tarafından sağlanmaktadır.

Araştırma kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde bulunan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin rolünü ve çocukların değer aktarım sürecinden nasıl etkilendiğini ortaya koymak amacıyla yapılan bir durum çalışmasıdır. Bu kapsamda Ankara İlinde bulunan 7 çocuk evinde, 16 bakım personeli ve 7-12 yaş arası 24 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın kavramsal çerçevesinde kültür değer ilişkisi ortaya konmuş, değerlerin kaynağı ve oluşumu, değer sınıflandırması, kurum bakımı ve kurum bakım türleri, çocuk evleri, değer aktarımı ve değer aktarımına etki eden unsurlar incelenmiştir. Schwartz'ın Değerler Kuramı, araştırmanın temel olarak kuramsal çerçevesini oluşturmuştur. Ancak değer araştırmalarına kaynaklık eden diğer kuramsal

yaklaşımlardan da bahsedilmiştir. Araştırmanın yönteminde nitel araştırma modeli olarak durum çalışması kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubu olarak belirlenen bakım personellerinin tamamı bayanlardan oluşmaktadır. Bu durum anne, abla gibi yaklaşımlar çerçevesinde bakım personelleri ile çocuklar arasındaki ilişki gelişmektedir. Çocukların yaş grupları olarak 7-12 yaş aralığı dikkate alındığında, çocukların bakım personelleri tarafından yönlendirici rolü olduğu, çocuklar da bakım personellerinin yaklaşımlarından olumlu yönde etkilendikleri yani bakım personellerinin görüş, düşünce ve uygulamalarının doğru olduğu kabul edilmektedir. Bu anlamda bakım personelleri hem otorite hem model alınan hem de sevgi, saygı ve güven ilişkisine bağlı olarak gelişen ve bu bağlamda sözü dinlenen kişi konumundadır.

Araştırma bulguları çerçevesinde bakım personelleri ve çocukların görüş ve düşünceleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde birbiriyle uyumlu olduğu düşünülen 37 farklı değer ve davranış karşımıza çıkmaktadır. Bu değerler içerisinde sırasıyla “Dürüstlük”, “Kurallara Uyma”, “Saygı”, “Düzen/Tertiplilik”, “Başarı”, “Temizlik/Sağlıklı Olma”, “Güven”, “Sevgi” ve “Hoşgörü” değerleri öne çıkmaktadır. Bu durum kurum beklentileri, bakım personellerinin yaklaşımları ve çocuğun görüş ve düşünceleri arasında genel olarak bir tutarlılık vardır. Çocuk evlerinde bakım personellerinin değer aktarımındaki yetkinlik durumları incelendiğinde 4 kişi değerler eğitimi konusunda destek almadığını belirtmesine rağmen, tamamı değerler konusunda bilgi sahibi olduğunu ifade etmektedir.

Çocuk evleri, çocukların güvenlik ve evin işleyişine ilişkin bir takım kurallar dışında, çocukların rahat hareket etmesine imkân vermektedir. Bu durum gidilen farklı evlerdeki durumlarla da gözlemlenmiştir. Ortak kullanım alanı olarak salon ve mutfağın bulunması, çocukların kendilerine ait oda, yatak, dolap vb. gibi özel ortamlarının olması, mobilyalar, bilgisayar, internet, televizyon, çalışma masaları, yemek masası gibi her ev ortamında olması muhtemel olan standart eşyalar bulunmaktadır. Çocuklar, sosyal ihtiyaçlarının bütün gereksinimlerini çocuk evlerinde, bakım personelleri eliyle gidermektedir. Bu durum farklı yaşam koşullarından gelen çocukların, bakım personellerine bağlanma sorunuyla karşı karşıya kalılabilmektedir. Çünkü bazı özel durumlardan kaynaklı şekilde, kurum bakımından ayrılan bakım personelleri veya çocuklar bulunmaktadır. Bu durum çocukların ailelerinden kopmalarıyla benzerlik göstermektedir. Hatta aile ortamında yaşadığı sıkıntılar

karşısında, çocuğu anlayan, koruyan, kollayan, yardım ve rehberlik eden bakım personelinin varlığı, çocuklar için önemli olduğu görülmektedir.

Çocuklar ile bakım personellerinin çocuk evlerindeki ilişkilerine bakıldığında sevgi, saygı ve güven ilişkisine bağlı olarak zamanla gelişmektedir. Hem çocuklardan hem de bakım personellerinden elde edilen bulgulara bakıldığında, bakım personelleri ve çocuklar ev ortamındaki ilişkilerinden, birbirlerine yaklaşımlarından memnun oldukları görülmektedir. Çocuklar ev ortamını çok sevdiklerini, hatta diğer farklı ev ortamlarından bile güzel olduğunu ifade etmektedirler. Bu anlamda araştırma sürecinde çocuk evlerinden, bakım personellerinin yaklaşımlarından, kural ve işleyişlerden memnun olmayan bir çocuğa rastlanmamıştır. Bu durum çocukların sosyal gelişimlerini olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

Çocuk evlerinde ev içinde ve ev dışında gerçekleştirilen etkinlikleri tercih ederken bakım personelleri, çocuklar için eğlendirici, öğretici, farklılık olmasına, çocuklar için uygun olmasına dikkat etmektedirler. Genel olarak dışarıda ulaşım ve hava durumuna göre alışveriş merkezleri/AVM, piknik, park ve oyun alanları tercih edilmektedir. Ev içinde ise paylaşımaya dayalı etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Ev ortamındaki tabloların, okunan kitapların, izlenecek olan televizyon programlarının vs. belirlenmesinde bakım personellerinin dikkat ettikleri özellikler vardır ve bu anlamda yönlendirici bir rolü bulunmaktadır. Araştırmaya göre çocuklar yapmak istedikleri birçok husus karşısında bakım personellerinin onayına ihtiyaç duyduğu görülmektedir.

Araştırma bulguları Schwartz (1992: 19) ile karşılaştırılıp ele alınabilir. Schwartz (1992: 19)'da on değer tipi ve bunlar ile ilişkili 4 temel değer belirlemiştir. Buna göre bakım personellerinin değer aktarımında "*muhafazakârlık*" ve "*kendini güçlendirme*" temel değerlerini çocuklara kazandırmaya çalıştığını ifade edebiliriz. Çocukların güvenlik, uyma ve geleneksel yaklaşımlar, temel değerler açısından muhafazakârlığı gösterirken; çocukların eğlence, başarı ve sosyal çevreden kabul görme şeklindeki temel değerler ile ilgili yaklaşımları açısından kendini güçlendirmeyi gösterebiliriz.

Araştırma bulguları ve değerlendirmelere göre çocuk evlerinde bulunan çocukların sosyal hayata ilişkin uyumları daha kolay olacağı düşünülmektedir. Ancak sosyo-ekonomik olarak farklı evlerle karşılaştırıldığında ev ortamlarının oldukça iyi olduğu görülmektedir.

Bunun yanında çocuk evleri kurgulanırken genel olarak, komşuluk ilişkilerini geliştirmeleri, mahalle ortamını tanımaları, marketten vs. alışveriş yapabilmeleri gibi sosyal hayatın içerisinde yer almasına ilişkin kurgulamalar bulunmaktadır. Ancak çocukların büyük çoğunluğu komşularını tanımamakta ve komşuluk ilişkileri kurmadığı görülmektedir. Diğer taraftan çocukların okul dışında serbest kaldıkları bir ortam bulunmamaktadır. Okul dışındaki bütün etkinlikler bakım personellerinin gözetiminde veya bakım personelleriyle birlikte gerçekleştirilmektedir. Bu da kurum bakımı altında bulunmanın getirdiği olumsuz bir durumu bize göstermektedir. Sürekli koruma ve korunma gereksiniminden dolayı bakım personelleri ve çocuklar eğlence, gezme, oyun oynama, camiye gitme gibi bütün etkinliklerini birlikte gerçekleştirmektedir. Bu durum 18 yaş sonrasında kurum bakımından ayrılacak olan çocukların sosyal hayata uyumları noktasında problemlerle karşılaşması muhtemeldir.

Bu araştırma literatür anlamında, değerle ilgili yapılacak çalışmalara kaynaklık edeceği düşünülmektedir. Ancak çocuk evleri ile ilgili yapılan çalışmaların izne bağlı olarak ortaya çıkan sıkıntılardan dolayı detaylı bir araştırma yapmaya imkân vermemektedir. Özellikle değer araştırmaları ile ilgili yapılacak çalışmalarda gözlem tekniğinin önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Zamanın kısıtlı olması ve uygulamalar süresince karşılaşılan diğer problemlerle birlikte kurum bakımlarında çalışma yapmak zorlaşmaktadır.

Bu araştırma ile Türkiye’de kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde değer aktarımında bakım personellerinin rolünü ve çocukların değer aktarımından nasıl etkilendiğinin incelenmesini amaçlamıştır. Bir durum çalışması olarak ele alınan değerler ve çocuk evleri bağlamında sosyolojik araştırmaların Türkiye’de çok az çalışılmış olması manidardır. Değerler Rokeach’ın ifade ettiği gibi süreklilik arz etmektedir. Değerler sistemi sürekli olarak dış dünyanın etkisinde ve çoğu zamanda tahmin edilen yönde değişim göstermektedir. Bu durum kurum bakım türleri açısından ele alındığında, yaşadığımız toplumun nasıl değiştiği ve ne tür sorulara cevap aradığının da bir göstergesidir.

Araştırma sonuçları göstermiştir ki, özellikle kurum bakımı altında bulunan çocuklara yönelik değer aktarımında bakım personelleri arasında bir uyum olduğu görülmektedir. Bunun sebebi kurumun rolü ve mevcut şartlarda bakım personellerinin yetişme koşulları olduğunu ifade edebiliriz. Bunların yanında çocukların yaşam koşulları da bakım

personellerinin yaklaşımlarındaki rolünü etkilemektedir. Bu araştırma ile değer aktarımları açısından bakım personellerinin rolü ve çocukları nasıl etkilediğine ilişkin olarak belli açılardan ele alınmıştır. İleride yapılacak araştırmalarla toplumsal değişimin neden ve nasıl olduğunun farklı değişkenler açısından ele alınması, yapılacak çalışmaların gözlem, katılımcı gözlem, odak grup görüşmeleri gibi veri toplama teknikleriyle de desteklendiğinde daha kapsamlı bulgulara ulaşılacağı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen değer ve davranışlar, kendi içerisinde bir değer sınıflandırmasına tabi tutulmadan değerlendirilmiştir. Kültürel, dini, insani gibi değer sınıflandırması ayırımına gidilmemiştir. Ancak Schwartz (1992: 2) değerler kuramı çerçevesinde ele alınan bu araştırmada, değer kültür ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma daha çok kültürel değerler etrafında ele alındığını söyleyebiliriz.

Yukarıda bahsedilen ve bu çalışmanın literatür taramasında değer, değer kültür ilişkisi, değer işlevi, kaynağı ve oluşumu ve Schwartz'ın değerler kuramı çerçevesinde araştırmanın bulguları ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmada kurum bakım türlerinden olan çocuk evlerinde kalan çocuklara değer aktarımında bakım personellerinin belirgin bir rolü olduğu, çocukların da değer aktarım süreçleri açısından bakım personellerinin onaylayıcı ve yönlendirici etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde yapılacak çalışmalarda değerlerin farklı açılardan ele alınması ve alt boyutlarıyla konuya farklı boyutlar kazandırılması sağlanabilir.

Sonuç olarak araştırmada ortaya çıkan bulguları, genel olarak değerlendirdiğimizde Schwartz (1992: 5)'in Değerler Kuramı çerçevesinde ortaya koyduğu değer tipleri ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan temel değerler açısından uyumlu olduğu görülmektedir. Bu durum değer kültür ilişkisi bağlamında, literatür, değerler kuramı ve bazı değer araştırmalarıyla uyumludur.

KAYNAKLAR

- Abercrombie, N., Hill, S. and Turner, B. S. (1994). *The Penguin Dictionary of Sociology*. London: UK, Penguin Books
- Adler, F. (1956). *The Value Concept in Sociology*. American Journal of Sociology, 62 (3), 272-279.
- Aktaş, H. (2004). *The Importance Of Career Anchor Notion For An Effective Career Planning and An Ezxample Application At The Turkish Air Force Undergraduate and Graduate Schools*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Andersen, M. L. Taylor, H. F. (2004). *Sociology*. Canada: Thomson Learning Academic Resource Center.
- Arat, N. (1996). *Etik ve Estetik Değerler*. Ankara: Telos Yayınları.
- Arı, O. (1977). *Kamuoyu Ölçülmesi, Sosyoloji Konferansları*. 15. Kitap, 39-48.
- Arslan, H. (2002). Bilgi, Naturalizm ve Değerler. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 91-100.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2011). *Küresel Bilgi Teknolojileri ve Toplumsal Değerler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydın, M. (2010). *Bilgi Sosyolojisi*. İstanbul: Açılımkitap Yayınları.
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2012). *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler-Kaynaklar* (1. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ayral, A. E. (1992). *Akademisyenlerin Çalışmayla İlgili Değerleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Organizational Behavior Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baş, G. & Beyhan, Ö. (2012). *Türkiye’de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt: 10, Nu: 25, 55-77.
- Başaran, İ.E. (1991). *Örgütsel Davranış. İnsanın Üretim Gücü*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Baysal, A. C. (1981). *Sosyal ve Örgütsel Psikolojide Tutumlar*. İstanbul: İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayınları.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bilgin, N. (2007). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü* (1. baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bircan, H. H. (2015). Felsefede Değer(ler) Problemi. *Değerler Bilançocu, Mavi Kitap*, (Editör: Hasan Hüseyin Bircan & Bülent Dilmaç). Konya: Çizgi Kitabevi, 11-35.

- Birekul, M., Alkın, R. C. (2015). Sosyolojinin Doğuşunda Değerler Problemi. *Değerler Bilançocu, Mavi Kitap*, (Editör: Hasan Hüseyin Bircan & Bülent Dilmaç). Konya: Çizgi Kitabevi, 77-95.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism – perspective and method*. Berkeley: University of California Press, 4-5.
- Bolay, S. H. (2007). Aşkın Değerler Buhranı, Değerler ve Eğitimi, R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Z. Ş. Arslan, M Zengin (Editörler). *Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, s.55-69.
- Braithwaite, V. (1998). *The value orientations underlying liberalism conservatism*. Australia: Personality And Individual Differences, 25, 575-589.
- Büyükdüvenci, S. (2002). Değerin Değeri Üzerine. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 249-253.
- Büyüköztürk, Ş. Çakmak, E. K. Akgün, Ö. E. Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Candan, A. K. (2017). *Yetiştirme Yurtlarında Kalmış Bireylerin Toplumsal Entegrasyonu*. Niğde: T.C. Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Cevizci, A. (2006). *Felsefe Ansiklopedisi* (4. Cilt). Ankara: Ebabil Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: At The Clarendon Press.
- Coştu, Y. (2009). *Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme*. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 3, 117-140.
- Creswell, J. W., Plano Clark, V. L. (2007) *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. London: Sade Publication.
- Çağlayan, E. (2018). *Değerler Eğitimi ve Uygulamalarına Yönelik veli ve Öğretmen Tutumlarının Değerlendirilmesi: Bingöl Örneği* Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çalışkur, A. (2010). *Psikolojide Değerler ve Gençlik* (1. Baskı). İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Çalışkur, A. Demirhan, A. ve Bozkurt, S. (2012). Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.17, s.219-236.
- Çetin, N., Balanuye, Ç. (2015). Değerler ve Eğitim İlişkisi Üzerine. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı 24, Bahar 2015, 191-203.
- Çetintaş, İ. (2015). Ahlakî Yozlaşma ile Aksiyolojik (Değersel) Verimlilik Arasındaki İlişki. *Adam Akademi*, Cilt: 5/2, 5-13.

- Çevik, D. Ş. (1994). *Sembolik etkileşim. (Birinci Baskı)*. İstanbul: Yeni Zamanlar Dağıtım, 67.
- Çukur, C. Ş. (2007). *Kültürel Süreçleri Nitelemek, Ölçmek ve İlişkilendirmek: Karşılaştırmalı Kültürel Yaklaşımlar, Erdem R. & Çukur C. Ş. (Ed.)*. Kültürel Bağlamda Yönelimsel-Örgütsel Davranış. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 33-87.
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitim Sözlüğü* (4. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirutku, K. & Sümer, N. (2010). Temel Değerlerin Ölçümü: Portre Değerler Anketinin Türkçe Uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13 (25), s.17-25.
- Dilmaç, B. (2002). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dodd, S. C. (1951). *On Classifying Human Values: A Step in the Prediction of Human Valuing*. *American Sociological Review*, 16 (5), 645-653.
- Dortier, J. F. (2009). Kültürelcilik: Kişilik Kültürle Oluşturulmuştur. *Evrensel Özele Kültür*, (Editör: Nicolas Journet, Çev: Yümni Sezen). İstanbul: İz Yayıncılık, 175-178.
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları, 2. Baskı*, (Çev. Enver Aytekin), İstanbul, Sosyal Yayınları.
- Edles, L. D. (2006). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji*, (Çev: Cumhuriyet Atay). İstanbul: Babil Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1994). *İşletmelerde Davranış*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, Z. (1989). *Sosyal İlişkilere Analitik Bir Bakış*. Elazığ: (Yayınlanmamış Ders Notları).
- Erkal, E. M. Baloğlu, B. & Baloğlu, F. (1997). *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkenekli, M. (2009). *Türkiye’de Sosyoekonomik Statü (SES) Gruplarına Göre Temel Değerlerin Farklılaşması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Erkenekli, M. (2012). *Kültürel Değer Çalışmalarında Yöntem ve Sosyolojik Araştırmalar İçin Bir Model Önerisi*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:33, 221-230.

- Erol, N. , Şimşek, Z. ve Üstüner, S. (2005). *Çiçekli Dünyamda Yalnız Bırakma; Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemleri; Kurum Bakımı, Koruyucu Aile ve Evlat Edinme*. Ankara: Ümit Matbaacılık.
- Ersoy, E. (2006). *Değerler Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ervüz, C. (2018). *Çocuk Evleri Sitesinde Kalan Ergenlerin Psiko-sosyal Sorunları İle Saldırganlık ve Öfke Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Feather, N. T. (1975). *Values in Education and Society*. New York: The Free Press.
- Fichter, J. (2004). *Sosyoloji Nedir?*, (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gelles, R. J., Levine, A. (1995). *Sociology*. New York: McGraw-Hill.
- Geylan, T. (2014). *Türk Toplumun Değerler Eğitime Bakışının Değerler Felsefesi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Ankara.
- Gibson, J. L., Ivancevich, J. M. and Donnelly, J. H. (1988). *Organizations. Behavior Structure Processes*. Illinois: BPI-IRWIN.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*, (Hazırlayan: Cemal Güzel). Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gökalp, Z. (1992). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Gökçe, O. (1994). Türk Gençliğin Sosyal ve Ahlaki Değerleri. *Ata Dergisi*, (1), 25-30.
- Göksu, T. (2007). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Graeber, D. (2015). *Değer Teorisi Antropolojik Bir Giriş*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gümüş, Ö. D. (2009). *Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Günay, M. (2003). Hermeneutik Felsefe Açısından Bilgi-Değer İlişkisi. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara Vadi Yayınları, 265-277.
- Gündoğan, A. O. (2002). Ahlâki Hayatımızın Kaynağında Toplumculuk-Bireycilik Tartışması, Şahabettin Yalçın (Editör). *Bilgi ve Değer Muğla Üniversitesi Felsefe Bölümü Sempozyum Bildirileri*. İstanbul: Vadi Yayınları, s. 254-264.
- Güney Gedik, E. (2010). *Sınıf Öğretmenlerinin Değer Yönelimlerinin Ve Öğrencilerine Aktarmak İstedikleri Değerlerin İncelenmesi*. Zonguldak: Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Güney, S. (2012). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Nobel Kitabevi.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güvenç, B. (1976). *Değerler, Tutumlar ve Davranışlar* Ankara: Toplum Bilimlerde Araştırma ve Yöntem, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Hacıkadıroğlu, V. (2002). Değerlerin Temellendirilmesi. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 35-43.
- Haldun, İbn-i. (2005). *Mukaddime 2*, (Yayına Hazırlayan: Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Halstead, J. M. and Monica J. T. (2000). Learning and Teaching about Values: A Review Of Recent Research. *Cambridge Journal of Education*, 30 (2), 169-202.
- Haviland, W. A. Prins, H. E. L. Walrath, D. & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*, (Çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's Consequence's International Differences in WorkRelated Values*. London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (1984). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations [Abridged]*. London: Sage Publications.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations [Second Edition]*. London: Sage Publications.
- Howard, R.W., Berkowitz, M.W. ve Schaeffer, E. F. (2004). *Politics of Character Education*. *Educational Policy*. 18(1). 188-215.
- İlbars, Z. (1987). *Kişiliğin Oluşmasındaki Kültürel Etmenler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: 31, Sayı: 1.2, 201-211.
- İnceoğlu, M. (1985). *Güdüleme Yöntemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları: 4.
- İnceoğlu, M. (2000). *Tutum Algı İletişim*. Ankara: İmaj Yayınları.
- İnternet: ASPB, (2011). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü. (www.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK. (2011). (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.

- İnternet: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2013 yılı faaliyet raporu, (2013). (www.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2016 yılı faaliyet raporu, (2016). (www.sgb.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Engelliler Hakkında Kanun, (2005). (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: MEB, (2004). 100 Temel Eser ile ilgili genelge. (www.sgb.meb.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: SHÇEK Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2008). (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2018). Koşuş Tipi Yetiştirme Yurtları Tarih Oluyor. (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2017 Yıl Sonu Verileri, (2018). (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Çocuk Yuvaları Yönetmeliği. (1999). (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). (www.mevzuat.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- İnternet: Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik. (1995). (www.cocukhizmetleri.aile.gov.tr) adresinden 27.11.2018 tarihinde alınmıştır.
- Jenks, C. (2012). *Temel Sosyolojik Dikotomiler*, (Çev: İhsan Çapcıoğlu). Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kafle, N. P. (2011). *Hermeneutic phenomenological research method simplified*. Bodhi, 5, 181-200.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Yeni İnsan ve İnsanlar (Human and Humans)*. İstanbul: Evrim Kitabevi.
- Karatay, A. (2007). *Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset ve sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Keskin, Y. (2016). Değer Sınıflaması Üzerine Aksiyoner Bir Deneme. *Turkish Studies*, Ankara: International Periodical for Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume, 11/3, Winter, p.1483-1510.

- Keskin, Y. (2016). Değer, İnanç ve Norm İlişkisi. *Değerler Bilançocu, Sarı Kitap*, (Editör: Hasan Hüseyin Bircan & Bülent Dilmaç). Konya: Çizgi Kitabevi, 125150.
- Keten, D. (2017). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Ankara Çocuk Evleri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kırış, B. F. (2016). *Gelişimsel Oyun Terapisinin Çocuk Evlerinde Kalmakta Olan 6-12 Yaş Grubu Çocukların Davranış Problemlerine Etkileri*. İstanbul: TC. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kinloch, G. C (2014). *Sosyolojik Teori: Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar*. Ankara: Birleşik Yayınlar.
- Kluckhohn, C. (1951a) *Values and Value-Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification*. In: *Parsons, T. and Shils, E., Eds., Toward a General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press, 388-433.
- Kluckhohn, C. (1962). *Values and Value Orientations In The Theory of Action: an Exploration In Definition And Classification*", Parsons, E. A. S. (Eds.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, *Toward a General Theory of Action (Fifty Printing)*, 388-433.
- Kluckhohn, F. & Sdrobeck, F. 1973 [1961]. *Variation in Value Orientation*. Connecticut: Greenwood Press.
- Koca, A. İ. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri İle Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi'nde Bir Araştırma*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Korkmaz, A. (2013). *Değerler Sosyolojisi*. Ankara: Toplum Bilimleri Dergisi, 7 (14), 51-78.
- Krech, D. & Crutchfield, R. S. (2007). *Sosyal Psikoloji (Çev. Erol Güngör)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurtdaş, E. M. (2017). Değerlerin Kaynağı ve Anlamlandırılması. *Turkish Studies*, Ankara: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume, 12/21, p.349-366.
- Kurum Verileri, (2018). T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aralık 2018'e ait olan Kurum Verileri.
- Kuşcuoğlu, G. (2017). *Sınıf Öğretmenlerinin Müzelerin Değer Aktarmasına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kuşdil, M. E., Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değerler Yönelimi ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (45), 59-76.

- Lipset, S. M. (1963a). *The Value Patterns of Democracy: A Case Study in Comparative Analysis*. American Sociological Review 28 (4), 515-531.
- Lipset, S. M. (1963b). *The First New Nation: The United States in Historical and Comparative Perspective*. New York: Basic Books.
- Macionis, J. J. (2003). *Sociology*. New Jersey: Upper Saddle River.
- Maslow A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi (Çev: Okhan Gündüz)*. İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals For The Consumer* (3. Baskı). New York: Longman.
- MEB, (2010). *İlk Ders Genelgesi*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mendras, H. (2009). *Sosyolojinin İlkeleri*, (Çev: Buket Yılmaz). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1997). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*, (Çev: Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mevel, J. P. (2006). *Hachette Livre*. Paris: Cedex, 15.
- Mischel, W. (1990). *Personality dispositions revisited and revised: A View After Three Decades*. New York: Handbook Of Personality, Theory And Research, 111-134.
- Morsümbül, Ş. (2014). *Değerlerin Kuşaklar Arası Değişimi: Ankara Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Mutçalı, S. (1995). *Arapça – Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Nalbant, Ş. (2016). *Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Çocuk Evleri Bakım Modelinin Toplumsallaşmaya İlişkin Rolü: Kayseri Örneği*. Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri - Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I. Cilt (Çev. Sedef Özge), (Beşinci Baskı)*. İstanbul: Yayın Odası.
- Newman, D. M. (2004). *Sociology*. California: Pine Forge Press.
- Ozankaya, Ö. (1991). *Toplum Bilimi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Öcal, A. ve Kemer kaya, G. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalmış Yetişkinlerin Devlet ve Vatandaşlık Algıları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2011, 30(1), 63-82
- Özakpınar, Y. (2014). *Psikolojinin Kavramsal Yapısı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi,-Kuram-Araştırma-Uygulama*. Ankara: Öğreti Yayınevi.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), s.217-239.
- Özgüven, E. İ. (2000). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özkalp, E. (1995). *Sosyolojiye Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını No.87.
- Özkan, R. (2011). *Toplumsal Yapı, Değerler ve Eğitim İlişkisi*. Kastamonu: Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Nu:1, 333-344.
- Özlem, D. (2002). Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznelcilik/Rölativizm Tartışması Üzerine. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 282-312.
- Özlük, E. (2016). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Krizleri ve Aksiyolojik Sessizliği. *The Journal of Academic Social Studies*, Nu: 44, Spring II, 91-106.
- Özmete, E. (2007). *İş Yaşamında Değerler*. İstanbul: Kedim Yayınları.
- Parsons, T. & Shils, E. A. (1962). *Values, Motives, and Systems of Action*, T. Parsons, E. A. Shils (Eds.), *Toward a General Theory of Action* (Fifty Printing), 45-275. Massachusetts: Harvard University Press.
- Parsons, T. (1951). *The Social System*. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1961). *An Outline of the Social System*, T.Parsons, E.Shills, K. D. Naegele, J. R. Pitts (Eds), *Theories of Society I*, 30-79. New York: The Free Press.
- Parsons, T. (1967). *Sociological Theory and Modern Society*, New York: Free Press.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (Çev: Dursun Bayrak, H. Bader Arslan & Zeynep Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Reber, A. (1994). *The Penguin Dictionary of Psychology*, London: UK, Penguin Books, 3rd Edition.
- Richter, R. (2012). *Sosyolojik Paradigmalar*, (Çev: Necmeddin Doğan). İstanbul: Küre Yayınları.
- Ritzer, G. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*, (Çev: Irmak Ertuna Howison). Ankara: Deki Basın Yayın Dağıtım.
- Robbins, S. P. (2003). *Organizational Behavior*. Prentice Hall, Tenth Edition.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: Free Press.
- Salim, M. (2011). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Samur, A. Ö. (2011). *Değerler Eğitimi Programının 6 Yaş Çocukların Sosyal ve Duygusal Gelişimlerine Etkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Saraç, A. (2011). *Çocuk Yuvası Bakımında Bulunan Çocukların Davranış Sorunları ve Çocuk Yuvası Personeline Yapılan Eğitimin Bu Sorunlar Üzerindeki Etkisi*. Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sargut, A. (2001). *Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarı, E. (2005). *Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği*. Değerler Eğitimi Dergisi, 3 (10), 73-88.
- Sarıaltın, D. M. (2017) *Kurum Bakımındaki Çocuklara İlişkin Sistemin Sosyal Refah Çalışanları Gözüyle Değerlendirilmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sarıipek, D. B. (2017). İhtiyaç Kavramı Ekseninde Sosyal Koruma: Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı. *İnsan & İnsan*. Yıl: 4, Sayı: 12, Bahar, 43-65.
- Sarp, N. (1987). *Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Gelişimi Etkileyen Faktörler ve Karma Grup Uygulaması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Schaefer, R. T. & Lamm, R. P. (1995). *Sociology*. New York: McGraw-Hill.
- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1990). *Toward a Psychological Structure Of Human Values*. Journal of Personality and Social Psychology, 53 (3), 550-562.
- Schwartz, S. H. (1992). *Universal in The Content And Structure Of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries*, (Editor: M. Zanna). Advances In Experimental Social Psychology, 1-65. New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (1994). *Beyond individualism and collectivism: New cultural dimensions of values*. CA: Sage, Individualism and collectivism: Theory, method, and applications, 85-119.
- Schwartz, S. H. (1994). *Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?* Journal of Social Issues, Vol. 50, No:4, s.19-45.
- Schwartz, S. H. (1996). *Value Priorities And Behavior: Applying Of Theory Of Integrated Value Systems*, C. Seligman, J. M. Olson ve M. P. Zanna (Eds.). The Psychology Of Values: The Ontario Symposium, içinde Nj: Erlbaum, Hillsdale, Cilt.8, 1-24.
- Schwartz, S. H. (2005). Basic Human Values: Their content and structure across countries. Tamayo, A., Porto, J. B. (Ed.). *Values and behavior in organizations*. Brazil: Vozes, Petrópolis, s.21-55.
- Schwartz, S. H. (2006). *A Theory of Cultural Value Orientations: Explication and Applications*. Comparative Sociology, 5(2-3), 137-182.

- Schwartz, S. H. (2012). *An Overview of The Schawrtz Theory of Basic Values, Online Reading in Psychology and Culture, 2, (1), 1-20.*
- Schwartz, S. H. Ve Bilsky, W. (1987). *Toward a Psychological Structure Of Human Values.* Journal of Personality and Social Psychology, 53, 550-562.
- SHÇEK, T. B. (2008). *2007 Yılı Faaliyet Raporu.* Ankara.
- SHÇEK, T. B. (2010). *2009 Yılı Faaliyet Raporu.* Ankara.
- Silah, M. (2000). *Sosyal Psikoloji (Davranış Bilimi).* Ankara: Gazi Kitabevi.
- Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi, (Çev: Yavuz Alogan & Öykü Didem Aydın).* İstanbul: İthaki Yayınları.
- Smith, P. (2007). *Kültürel Kuram, (Çev: Selime Güzelsarı & İbrahim Gündoğdu).* İstanbul: Babil Yayınları.
- Şerif, M. (1985). *Toplumsal Kuralların Psikolojisi.* İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Şerif, M. & Şerif, C. W. (1996). *Sosyal Psikolojiye Giriş 1, (Çevirenler: Mustafa Atakay & Aysun Yavuz).* İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D. & Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemede Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi, 19 (3).*
- Şişman, M. (2002). *Örgütler ve Kültürler.* Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- T. C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2018). *2019 Yılı Bütçe Sunumu, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Raporu.* Ankara: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Yayınları.
- Tarhan, N. (2012). *Güzel İnsan Modeli (3. baskı).* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taşdelen, A. (1998). *Üniversite Öğrencilerinde Ereksel ve Araçsal Değerler Hiyerarşisi.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS veri analizi.* Ankara: Nobel Yayınları.
- Tepe, H. (2002). Değerler ve Değer Bilgisi. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 342-353.
- Thio, A. (2005). *Sociology.* USA: Library of Congress Cataloging in Publication Data.
- Thompson, W. E., Hickey, J. V. (2005). *Society In Focus.* Boston: Person / Allyn and Bacon.
- Timm, P.R., Peterson, B.D. Ve Stevens, J.C. (1990). *People at Work Human Relations in Organizations (3rd Edition).* St. Paul: West Publishing Company.

- Timuçin, A. (2002). Ahlâk Değerlerinin Bilgi Temeli. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 44-48.
- Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü* (5. baskı). İstanbul: Bulut Yayınları.
- Toku, N. (2002). Değerlerin Dilemması: Sübjektiflik ve Objektiflik. *Bilgi ve Değer* (Editör: Şahabettin Yalçın). Ankara: Vadi Yayınları, 101-113.
- Tolan, B. (1983). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Topgül, F. Ç. (2017). *Kurum Bakımı Altındaki Çocukların Yaşam Alanlarının Ev Kazaları, Mobilya ve Donatı Elemanları İlişkisi Açısından Değerlendirilmesi: Ankara Çocuk Evleri Örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Toprak, A. (2010). *Gençlik ve Değerler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Tomarza ve Hacılar İlçeleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Tosi, H.L. & Mero, N.P. (2003). *The Fundamentals Of Organizational Behavior*. USA: Blackwell Publishing.
- Tozlu, N. (1999). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Turgut, A. Ş. (2018). *Türkiye'deki Kurum Bakımında Büyümüş Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık (Yılmazlık) Düzeylerinin İncelenmesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Turhan, M. (1997). *Kültür Değişmeleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Türk, İ. (2009). *Değerler Eğitiminde Saygı*. Tokat: T.C. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Türkdoğan, O. (2012). *Çağdaş Bilimsel Araştırma Metodolojisi ve Sorunları*. İstanbul: IQ Yayıncılık.
- Tüz, M. (2004). *İşletmelerde Yönetim Modelleri, Avrupa, Amerika, Japonya, Türkiye Uygulamaları*. İstanbul: Aktüel Matbaacılık.
- Tylor, E. B. (1958). *Primitive Culture: Researches In to the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. Gloucester.
- Ural, Ş. (1996). Bireyin Eğitimi ve Toplumun eğitimi (Değerler ve Arasındaki Mantıksal İlişki). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, *Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi*, s. 51-60.
- Ülgen, G. (1997). *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Ülken, H. Z. (1947). *Sosyolojiye Giriş*. İstanbul: Üçler Basımevi.

- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve Değer*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünal, C. (1981). *Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Varol, B. (2017). *Kurum Bakımı Deneyimi Olan Yetişkinlerin İş Yaşamına Uyumları*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Weber, M. (1949). *The Methodology of Social Sciens*. Translated and edited by Edward Shils and Henry finch. Glencoe, Illilois: Free Press, 49-112.
- Weber, M. (2002). *Sosyoloji'nin Temel Kavramları*, (Çev: Medeni Beyaztaş). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev: Milay Köktürk). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Wuthnow, R. J. & Berger, P.L. (2002). *Din ve Modernlik*, (Çev.:Adil Çiftçi). Ankara: Okulu Yayınları.
- Yadigaroglu, H. (2018). *Yetişkin hastalarının Hastalık Deneyimleri ve Hasta-Yakın İlişisine Sosyolojik Bakış*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış, Doktora Tezi.
- Yapıcı, A.& Zengin, S.Z. (2003). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 173-206.
- Yavuz, S. (2008). *Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma (Çorum Örneği)*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış, Doktora Tezi.
- Yavuzer, H. (1996). *Ana Baba ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), s.499-525.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, K. (2008). *Eğitim Yönetiminde Değerler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Zijderveld, A. C. (2013). *Kültür Sosyolojisi*, (Çev: Kadir Canatan). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

EKLER

Ek 1. Bakım Personeli Görüşme Formu (BPGF)**ÇOCUK EVLERİNDE****DEĞERLER EĞİTİMİ****BAKIM PERSONELİ GÖRÜŞME FORMU (BPGF)**

Yaş :
Doğum Yeri :
Cinsiyet : (K) (E)
Medeni Durum :
Eğitim Durumu :
Kurumdaki Çalışma Süresi :
İlgili Öğrenci İle Tanışma Süresi :

GÖRÜŞME SORULARI

1. Değerler eğitimi konusunda eğitim aldınız mı?
Evet ise, çocuk evlerinde bunları uygulayabiliyor musunuz?
Hayır ise, çocuk evlerinde değerler eğitimi ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
2. Çocuklar ile aranızdaki sevgi, saygı ve güven ilişkisinin boyutlarını nasıl tanımlayabilirsiniz?
Bunlar resmi mi, yoksa kendiliğinden mi gelişmektedir?
Bunlarla ilgili olumlu somut örnekleriniz var mıdır? Size güvendiğini gösteren durumlarla karşılaştınız mı?
Bunlarla ilgili sorun yaşadığınız durumlar var mıdır?
Bu sorunları giderebilmek için yaptığınız özel çalışmalar var mıdır?

3. Size göre insanların kazanması gereken en önemli duygu, düşünce ve davranışlar neler olabilir? Bunlardan ilk üçünü önem sırasına göre sıralayabilir misiniz?
4. Çocuklarda en çok görmek istediğiniz davranış ve davranış özelliği hangisidir?
Çocukta görmek istediğiniz davranışı ile ilgili yaptığınız bir çalışma var mıdır?
Yaptığınız bu çalışmaya yönelik çocuklarla ilgili somut bir örnek vererek anlatabilir misiniz?
Yaptığınız bu çalışmada başarılı olduğunuzu düşünüyor musunuz?
Evet ise : Başarılı olduğunuza yönelik somut bir örneğiniz var mıdır?
Hayır ise : Bunun nedeni sizce ne olabilir?
5. Ev ortamında ilişkilerinizi bir bütün olarak düşündüğünüz de genel olarak nasıl değerlendirirsiniz?
Çocukların kendi aralarında, bakım personelleri ile ilişkilerinde vs. beklentiler, kurallar ve işleyiş ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
6. Evlerin fiziksel ortamı, odaların durumu, düzeni vs. göz önüne aldığımızda çocukların davranışlarını nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
Çocuklar kendi odalarında ve ortak kullanım alanlarındaki davranışlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
7. Çocuklar sizi genel olarak ne olarak görüyorlar? Anne, baba, bakım personeli, abi, abla vs... gibi
Size şeklinde hitap etmesinin nedeni ne olabilir?
Çocukların sizi olarak görmesi ilişkilerinizi nasıl etkilemektedir?
Sizce nasıl olmalıdır?
8. Çocukların ev ortamındaki davranışlarını sosyal hayatın içinde (komşularla, okulda, diğer çocuk evlerinde) de görebiliyor musunuz?
Bunlarla ilgili farklı ortamlara ilişkin somut örnekler verebilir misiniz?
9. Çocukların davranışlarını belirleyen en önemli faktör sizce nedir? (Dini, insani, milli, kültürel, devlet politikası vs...)
Bununla ilgili çocuklarınızda gözlemlediğinizin davranış örüntüleri var mıdır?
Örneğin ise, çocuklarınız buna yönelik neler yapabiliyor? Somut örnekleriniz var mı?
Çocukların bu davranışını geliştirmesinde sizlerin katkıları nelerdir? Bununla ilgili somut örneğiniz var mıdır?

- 10.** Çocuklarla birlikte yaptığınız etkinlikler var mıdır? (Sinemaya gitmek, camiye gitmek, alışverişe gitmek, uçurtma uçurmak, pikniğe gitmek vs. gibi) Bunlardan hangilerini yapabiliyorsunuz?
- 11.** Ankara'da çocuklarla birlikte gittiğiniz sosyal veya kültürel mekânlar nelerdir?
Bu mekânları seçerken dikkat ettiğiniz hususlar var mıdır?
Bu mekânları seçerken çocuklardan gelen istekler genelde hangi yöndedir?
- 12.** Ev ortamının dışındaki ortamların çocukların sosyal gelişimini nasıl etkilemektedir? (Mahalle ortamı, okul ortamı, akrabalar gibi)
Olumsuz ise; bu olumsuzlukları gidermek için neler yapabiliyorsunuz?
- 13.** Çocukların yapmaktan en çok hoşlandıkları şeyler nelerdir?
- 14.** Çocukların kendisine model aldıkları (sanatçı, akraba, bürokrat, öğretmen, sporcu vs.) var mıdır?
Var ise; bu hangi özelliği çocuğun hoşuna gitmektedir?
- 15.** Ev ortamındaki görselliklerde (resim, tablo vs.), çocukların okuduğu kitaplar, televizyonda izlediği programlar da dikkat ettiğiniz özellikler var mıdır? Bu konuda yönlendirici bir etkiniz var mıdır?
Bununla ilgili yaşadığınız somut birer örnek var mıdır?
- 16.** Çocuklar buradaki ev ortamından hangi alışkanlıkları kazandığını düşünüyorsunuz?
Bu alışkanlıklara ilişkin somut örnekler verebilir misiniz?
- 17.** Sizden etkilenecek kazandığını düşündüğünüz alışkanlık ya da davranışları var mıdır?
Var ise; bunlar hangileridir? Bununla ilgili somut örnek verebilir misiniz?
Kazandırmak istediğiniz başka alışkanlık ya da davranışlar nelerdir?
Yok ise; kazandırmak istediğiniz alışkanlık ya da davranışlar nelerdir?
- 18.** Sizlere, çocuklara kazandırılması gereken alışkanlık ya da davranışlar ile ilgili kurumsal bir yaklaşım var mıdır? (Bakanlık, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü vs.)
Bunlarla ilgili destek eğitimleri aldınız mı?
Bu eğitimlerin faydasını gördünüz mü? Evet ise; somut bir örnek verebilir misiniz?
- 19.** Çocuklar, ev ortamında kazandıkları alışkanlık ya da davranışları diğer sosyal ortamlarda da devam ettirdiklerini düşünüyor musunuz?
Evet ise; bununla ilgili gözlemlediğiniz örnek durumlar var mıdır? (Okulda, mahallede, diğer sosyal ortamlarda)
- 20.** Ev ortamlarına ilişkin belli standartlar var mıdır? Var ise; bunlar nelerdir?

- Dikkat edilecek hususlar, fiziksel ortamların tasarlanması, kurallar vs. gibi
- 21.** Çocukların alışkanlık ya da davranışlarıyla ilgili belirtmek istediğiniz başka hususlar var mıdır?

Ek 2. Çocuk Görüşme Formu

ÇOCUK EVLERİNDE

DEĞERLER AKTARIMI

7 – 12 YAŞ ÇOCUK GÖRÜŞME FORMU (ÇGF)

Yaş :
 Doğum Yeri :
 Cinsiyet : (K) (E)
 Eğitim Durumu :
 Ev Ortamında Bulunma Süresi :

GÖRÜŞME SORULARI

1. Görevli büyüklerinizi nasıl görüyorsunuz?
Hitap şekliniz nedir?
2. 'i seviyor musunuz? Size karşı yaklaşımını nasıl buluyorsunuz?
3. en çok hangi davranışı yaptığınız zaman mutlu oluyor?
4. Sizinle ilgilenen büyüklerinizle birlikte neler yapabiliyorsunuz?
Büyüklerinizle beraber yaptığınız sosyal ve kültürel etkinlikleriniz nelerdir?
Gezi, piknik, cami, spor müsabakası, alışveriş, komşulara ziyaret vs. var mıdır?
Bunlar içerisinde büyüklerinizle beraber en çok hangilerine gidirsiniz?
5. Ev ortamını nasıl buluyorsunuz?
Burada neler yapıyorsunuz?
Neleri yapabiliyorsunuz?
Yapmak isteyip de yapamadığınız şeyler var mı? Bunun nedeni sizce nedir?

6. Ev ortamında ilişkilerinizi bir bütün olarak düşündüğünüz de genel olarak nasıl değerlendirirsiniz? Arkadaşlarıyla, diğer büyüklerinle ilişkileriniz nasıldır?
Kendi aranızda, diğer büyüklerinle ilişkilerinde vs. beklentiler, kurallar ve işleyiş ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?
7. Evlerin fiziksel ortamı, odaların durumu, düzeni vs. nasıl buluyorsunuz?
Diğer ev ortamlarından farkı var mıdır?
8. İlerde ne olmak istiyorsun?
..... mesleğini neden yapmak istiyorsun?
Büyüklerin bu konuda sana destek oluyor mu?
Evet ise; bununla ilgili somut bir örnek verebilir misin?
9. Ev ortamında genel olarak birlikte yaptığınız neler vardır? (Televizyon izlemek, oyun oynamak gibi)
Ne tür birlikte olursunuz.
10. Büyükleriniz en çok neye dikkat ediyorlar?
Hangi davranışlarınıza daha çok önem verdiklerini düşünüyorsunuz?
Bununla ilgili yaşadığınız somut bir örnek verebilir misiniz?
11. Ev ortamındaki alışkanlık ya da davranışlarınızla ilgili belirtmek istediğiniz başka hususlar var mıdır?
12. Büyüklerinizle ilgili belirtmek istediğiniz başka hususlar var mıdır?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞAHİN, Murat
 Uyuğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 1978 – Samsun
 Medeni Hali : Evli
 Telefon : 0505 354 86 97
 e-posta : muratemre.sahin@hotmail.com

Eğitim

Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Doktora	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri	2012
Lisans	Hacettepe Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik	2005
Önlisans	19 Mayıs Üniversitesi Bilgisayar Programcılığı	1999
Lisa	19 Mayıs Lisesi	1996

İş Deneyimi

Yılı	Çalıştığı Yer	Görev
2018 – devam ediyor	T.B.M.M.	Danışman
2005 – 2018	Milli Eğitim Bakanlığı	Rehber Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar**Makaleler**

- Şahin, M. (2012). Türk Ocaklarının Eğitim ve Kültür Faaliyetleri (1912-1931), Türk Yurdu Dergisi, Yıl: 101, Sayı: 293.
- Şahin M. (2015). Bir Modernleşme İdeolojisi Olarak Milliyetçiliğe Karşılaştırmalı Bir Bakış, Türk Yurdu Dergisi, Yıl: 104, Sayı: 329.
- Şahin, M. (2018). Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Çocuklar Üzerindeki Etkisi, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt:7, Sayı: 20, Güz Dönemi.

Uluslararası Kongre/Sempozyumda Sunulan Bildiriler.

- Şahin, M. (2018). Koruma Bakım Altındaki Çocuklara Değer Aktarımında Bakım Personellerinin Yetkinlik Durumunun İncelenmesi (Çocuk Evleri Modeli – Ankara Örneği), 2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi, Antalya.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

